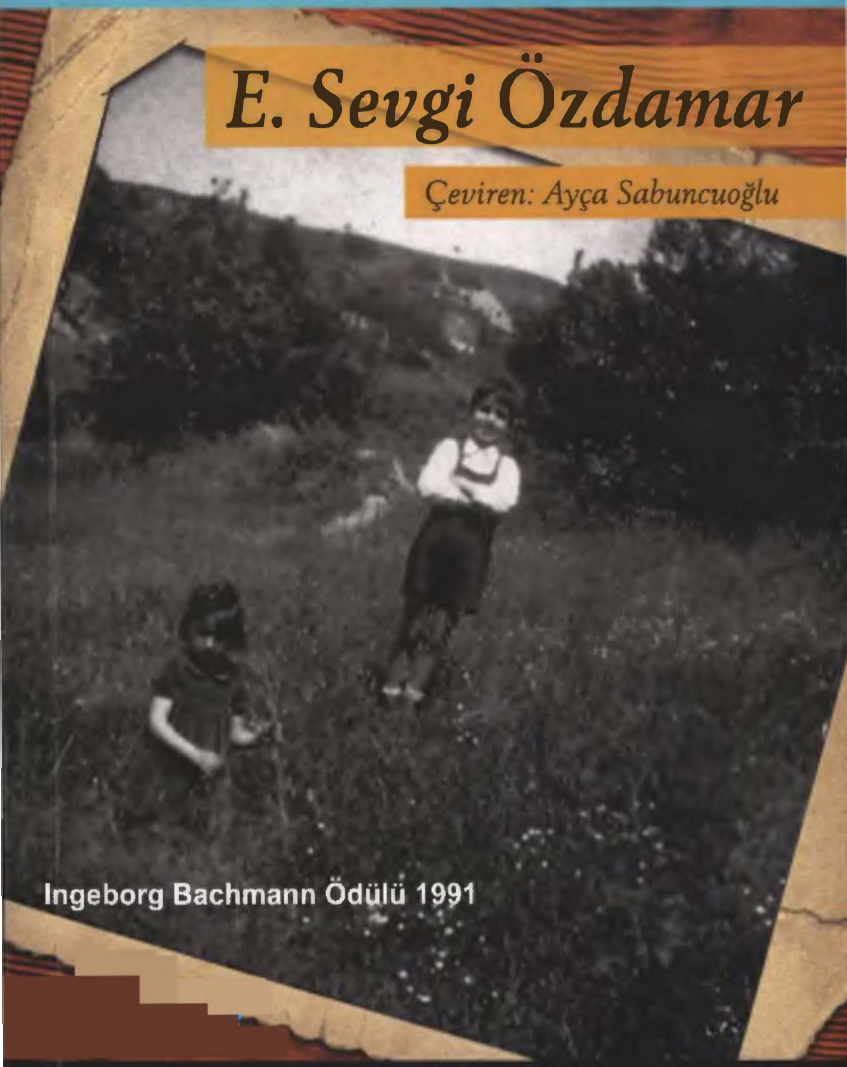
HAYAT BİR KERVANSARAY

E. Sevgi Özdamar

Çeviren: Ayça Sabuncuoğlu

Ingeborg Bachmann Ödülü 1991

ROMAN

TURKUVAZ KİTAP

© 1992, 1994 by Verlag Kiepenheuer Witsch, Köln / Barbaros Altuğ Telif Hakları Ajansı / Turkuvaz Kitapçılık Yayıncılık A.Ş. (2008)

Her hakkı saklıdır. Tanıtım amaçlı kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Genel Merkez: Barbaros Bulvarı, No: 153, Kat: 3
34349 Beşiktaş / İstanbul
Yayınevi: Barbaros Bulvarı, Ufuk Apt. C2 Blok 58/4
34349 Beşiktaş / İstanbul
Tel: 0212 288 50 68 Faks: 0212 288 50 67
www.turkuvazkitap.com.tr

Genel Yayın Yönetmeni İlknur Özdemir

Düzelti Ayten Koçal
Kapak Zeynep Özatalay
Grafik TRB Dizgievi
Birinci Basım Ekim 2008, İstanbul
Genel Yayın 184 *Edebiyat Dizisi* 95
Isbn 978-605-4069-25-5
Basıldığı Yer Şefik Matbaası (0212) 549 62 62

Bu kitabın ilk baskısı 1992 yılında yapılmıştır.

Turkuvaz Kitap bir Turkuvaz Medya Grubu kuruluşudur.

E. Sevgi Özdamar

HAYAT BİR KERVANSARAY

Roman

Çeviren
Ayça Sabuncuoğlu

TURKUVAZ
KİTAP

Önce askerleri gördüm. Annemin karnında buzulların arasında duruyordum, tutunmak istedim, buzu yakaladım, kaydım, aynı yere geldim, duvara vurdum, kimse duymadı.

Askerler şimdiye kadar ölmüş ya da ölmemiş 90.000 askerin giymiş olduğu kaputlarını çıkardılar. Kaputlar, 90.000 ölü ve daha ölmemiş asker kokuyordu ve askıya asılmışlardı bile. "Hamile kadına yer açın!" dedi bir asker.

Annemin yanında duran kadının saçları bir gecede ağarmıştı, çünkü erkek kardeşinin öldüğünü duymuştu. Yalnızca tek bir erkek kardeşi ve sevmediği bir kocası vardı. Sonraları bu kadına "Pamuk Teyze" dedim ve bazen, kapıyı açtığımda, "Kız, ben seni ve anneni trendeki askerlere emanet ettiğimde, sen daha annenin karnında küçücük bir boktun," dediğini duyardım.

Pamuk Teyze askerlere, "Bu kadını gözünüz gibi sakının. Kocası da askerdir, doğum için baba evine geri dönüyor. Eğer siz bu masum kadını başınızın üstünde taşıyıp babasına götürürseniz, Allah da sizin analarınızı ve bacılarınızı başının üstünde taşır," dedi.

Trenin çığlığı duyuldu, Pamuk Teyze trenden indi ve cama seslendi: "Fatmaaaa, hiçbirisi içerde kalmaz, hepsi dışarı çıkar! Hele babanın evine varana kadar bekle!" Tren kalktı.

O zamanlar yol kolaydı, kimse dağların adını ve ırmakların adını bilmiyordu, herkes trenin adının "kara tren" olduğunu biliyordu; askerlerin hepsinin adı Mehmet'ti ve eğer savaşa gönderilirlerse, adları Mehmetçik oluyordu. "Kara tren" ile analarının kucaklarından alınıp, kafaları tıraşlanarak boş tarlalara gönderiliyorlardı. Dikkat, nişan al, ateş. "Soğan," di-

ye bağırdı komutan, bu sol demekti, "Sarımsak," diye bağırdı komutan, bu sağ demekti ve akşam demek, komutanın tahtalarını temizlemekti.

Annemin karnında, benim babam da asker, kaputu belki de buradaki kaputlar gibi kokuyordur, diye düşündüm. Sonradan, kokanbabakızı olacağım.

Dışarıda dağ, kocaman bir kuşun yumurtası gibi duruyor, Fatma'nın karnına bakıyordu ve kara trenin yolu boyunca uzanan ırmak, en uzun gümüşi yılan olmaya, bütün gün boyunca akmaya, uzun pamuklu donlu çırak çocukların içinde yıkanmalarına, gece boyunca kızların rüyalarında akmaya ve onlarla konuşmaya karar vermişti.

Gece oldu, gümüşi yılan dağların ardında kaldı ve annem Fatma gözlerini kapadı. Dışarıda görülebilen tek şey rüzgârdı; rüzgâr, gümüşi yılanın içinde yıkanmış çırak çocukların ve uzun zaman tahta bir sandığın içinde bekleyen, katlanmış beyaz çamaşır gibi kokan Pamuk Teyze'nin kokusunu taşıyor ve bu kokuyu birkaç yalnız evin ince damlarına sürüyordu. Kara tren ilerliyor ve onunla birlikte rüzgâr, evsiz barksız bir salyangoz gibi, arkasında insan elleri tarafından toplanamayan bilgileri ve resimleri parlak ipuçları halinde bırakarak yol alıyordu. Tren durdu. Annem gözlerini açtı, karşısında dört tane asker oturuyordu, hepsinin baş ve işaretparmaklarının arasında birer sigara vardı; nemli, ıslak kaputlarına gömülmüş, sigaralarını içiyor ve sessizce hamile kadına bakıyorlardı. Cama vuruldu. Su satıcısı. İlk asker camı indirdi, su aldı, anneme verdi, annem suyu içti, ben karnında şöyle dedim: Burada çok fazla su var, babamı göremeden boğuluyorum, yiyecek bir şeyler versene. Hiçbir şey gelmedi, bir kordonu ısırdım ve annemin de dudağını ısırdığını gördüm. Bir asker gözlerini iri iri açarak, "Ne var bacı? Bir şey mi oldu?" diye sordu. Annem, "Hayır, burası soğuk," dedi. Ben karnında şöyle dedim: Burası da soğuk ve karanlık ve ıslak ve devamlı başımı çarptığım bir sürü şey var. Askerler camı kapatmış ve bir asker kaputunu annemin karnına örtmüştü. Bayıl-

dım ve ancak bir ağustos günü ayılabildim ve hemen ağladım. Su odasına geri dönmek, askerli filmin devamını seyretmek istiyordum, film kopmuştu, askerler neredeydi?

Yeni oda çok aydınlık ve çok yüksekti, bir sürü kadın oturuyordu ve bir arı, camdan içeriye bana, bacaklarıma bakıyordu. "Ayaklarını yine kundaktan dışarıya çıkarıyor. Babam yeni doğmuş çocukları sevmez, çünkü kedi yavrularına benzerlermiş, ama yanından geçerken tesadüfen çocuktan yana baktı ve gözlerini ondan ayıramadan: 'Aman, Fatma, bu ne güzel çocuk böyle,' dedi," diye anlattı annem. Bu cümlelerden sonra kadınlar gittiler. Düz dama çıktılar ve pamuklu bezlerin üzerine kuruması için tahıl serdiler. Beş kadının hepsi de dedemin karılarıydı, yalnızca annemin annesi aralarında yoktu, çünkü çok genç yaşta ölmek zorunda kalmıştı. Beş kadın tahılları bezlerin üzerine sererken, kıçlarının yan yana yapıştırılmış dolunaylar gibi bir aşağı bir yukarı gidip geldiğini gördüm. Kuşlar gökyüzünde, bu tahılların yakınında, korkusuzca bu kadınların önünde bekleşirken ve kadınların gözlerinin içine bakarken, annem de bu kuşlardan birine bakıp, belki bu kuş benim ölen annemdir, diye düşündü; acıkmıştır ve bunu söylemek için dili yoktur. Derken Fatma ağlamaya başladı. Ben de yüksek sesle ağlıyordum, birden annem ağzımı kapattı, gözlerini iri iri açarak gözlerime baktı, "Ağlama, ağlama. Erkeksiz bir evden çocuk ağlamaları duyulmamalı!" dedi. O zaman daha da yüksek sesle ağladım ve annem ağzıma bir tane patlattı. Beni pencereden gören ve tam bu sırada anne sütü kokan ağzımın kenarına konmak isteyen arı, o anda annemin eliyle çarpıştı. Soktu. Arı öldü, annem camdan dışarıya bağırdı: "Anne, yanıyorum!" Damdaki beş kadın, koro halinde, "Kocası dört senedir askerde olan her kadın yanar," dediler. Ben ve annem ağlıyorduk, beş kadın gülüyordu ve ben öyle yüksek sesle bağırdım, öyle yüksek sesle bağırdım ki, dağlar yer değiştirdiler ve bütün tırnaklarım parmaklarımdan söküldü ve kadınlar koro halinde, "Fatma, çocuğun şifasız bir hastalığın pençesinde. Ağlama, onu

mezarlığa götür, yeni kazılmış bir mezara yatır ve bekle. Eğer ağlarsa yaşar, ağlamazsa ölür. Ağlama! Allah verir, Allah alır. Eğer ölürse hemen cennete gider. Çok zayıf olduğu ve henüz günahı olmadığı için daha kolay uçar, ağlama!" dediler.

Sonra kadınlar beni ve annemi mezarlığa gönderdiler; oraya at arabasıyla gittik, sürücüsüne Deli Hüseyin diyorlardı, çünkü bütün gün çalışıyor ve durmadan küfür ediyordu: "Sikerim dünyayı, gidelim, sikerim mezarlığı, sikerim ölümü."

Eğik gövdeleriyle küçük taşlar orada duruyorlardı. Bir tanesinin üzerinde şu yazı vardı:

Handan, hamamdan geçtik,
Gün ışığındaki hissemize razıydık;
Saadetinden geçtik,
Ümidine razıydık;
Hiçbirini bulamadık;
Kendimize hüzünler icat ettik;
Avunamadık;
Yoksa biz...
Biz bu dünyadan değil miydik?

Ve başka bir taşta şöyle yazıyordu:

Ölüm Allah'ın emri. Ayrılık olmasaydı.

Bir başkasında, başka bir şiir:

Mesele falan değildi öyle,
To be or not to be kendisi için;
Bir akşam uyudu;
Uyanmayıverdi.
(...)
Öyle bir rüzigâr ki,
Kendi gitti,
İsmi bile kalmadı yadigâr.

Annem beni yeni kazılmış bir mezara yatırdı ve üzerimde durdu. On altı yaşındaydı. Siyah saçları, siyah gözleri ile esmer bir kadın olduğundan, bir çocuğun üzerine gölgesini düşüren koyu renkli bir mezarlık ağacı gibi görünüyordu. Gözlerine baktım ve gözlerimi kapattım, annem hemen koşarak uzaklaştı, güneş üstüme geliyordu, yavaşça gözlerimi açtım ve öylece yattım, mezarda sessiz mi dursam, yoksa yüksek sesle ağlayıp annemi geri mi getirsem diye düşündüm. Mezarın içi sessizdi, güzeldi, toprak nemliydi, çünkü az önce çişimi yapmıştım. Gözlerimi kapattım, gökyüzü beni uyandırma, uyuyorum. O anda birisi ellerini çırptı, şak, şak ve "Huuuuuuu," dedi. Gözlerimi açtım, bir kadın gördüm, çok, çok yabancı bir kadın, koyu renk gözleri yoktu, mavi gözleri vardı, sarı kirpikleri, sarı kaşları vardı, yanakları yarıdan bölünmüş iki elma gibiydi ve çenesinin üstünde birkaç kıl vardı. Yanında bir oğlan çocuğu duruyordu, üç yaşındaydı. "Nine, o benim kız kardeşim mi?" diye sordu kadına. "Evet," dedi kadın. Aynı anda karın üstü yere yattı, elini mezara, bana doğru uzattı, beni mezardan çıkarmak istiyordu, elleri yetişmedi, sağına soluna bakındı, "Fatma, gel, torunumu oradan çıkar!" diye bağırdı. 1, 2, 3, 4... ağaçlardan sessizce yere dökülen iki yapraktan başka hiçbir şey kımıldamadı; kadın mezarın içine indi, kaydı ve dizlerinin üstüne oturdu, bir kedi gibi ellerinin üzerine dayandı. Yüzü, benimkinin karşısında duruyordu, tam o anda kulaklarında sallanan altın küpeleri gördüm ve sol küpesini bir hamlede çektim. Kulak deliği bir yarık haline geldi, altın küpe kulak yarığında asılı kaldı ve toprağa kan damladı. "Ana!" dedi kadın, yere dayandığı sol eliyle kulağını tuttu ve vücudunun üst kısmıyla üzerime düştü. Ağlamaya başladım, kadın yine, "Ana!" dedi. "İşedin mi?" dedi sonra. Kadın beni sol koluyla tuttu, sağ koluyla uzun donunu çıkardı, beni içine sardı, mezardan çıkardı ve yere yatırdı. Ben yüksek sesle ağlıyordum, donsuz kadın mezarda birinin ona elini uzatmasını bekliyordu. Ağlayarak tır-

naksız parmaklarımı emmeye başladım, arabacı Deli Hüseyin geldi, ona elini uzattı, "Hadi tut elimi, sikerim elimi, sikerim torununu, sikerim mezarı," dedi.

Anadolu'da Ayşe adında gök gözlü bir kadın tarafından ölümden çalınıp kendimi İstanbul'da deniz kenarında, bir fotoğrafçının önünde, babamla, annemle, bu gök gözlü kadının kucağında oturan benden iki yaş büyük erkek kardeşimle, Kapadokyalı ninemle otururken buldum, elimde küçük bir çantayla poz veriyordum, tırnaklarım da yine yerindeydi.

Sonra denizi gördüm. Dışarıda deniz vardı, kalpsiz, güzel; babam durduğu yerden dalgalara şöyle seslendi: "Deniz kadın gibidir. Ne zaman yükseleceğini, ne zaman alçalacağını bir erkek asla bilmez." Annem çantasını sağ kolundan sol koluna aldı; küçük vapurlar sağa sola bakıyor, büyük vapurlar gelmeden çabucak bir kıyıdan öbürüne gidiyorlardı. Büyük bir vapur çok sinirliydi, çığlık çığlığa bağırıyor ve susmuyordu. Rıhtıma yanaşabildikten sonra köylüleri ağzından rıhtıma püskürttü; dağ keçileri gibi görünen adamlar, durulmuş yataklarını başlarının üstünde taşıyor ve rıhtımda duran insanlara bakıyorlardı. Arkalarından inekler, eşekler, tavuklar, bir hindi ve bitler ve tahtakuruları geliyordu. Ninem ellerini çırptı, "Hoş geldiniz!" dedi. Hindi kafasının üstüne çıkarak başını gagalamaya başladı, başörtüsü çözüldü ve denize uçtu. Bitler yavaş yavaş bütün şehre yayıldılar, polis geldi, yerlere benzin dökerek büyük bir ateş yaktı. Bazı bitler yandı, pattapattapattapat, köylüler onları toplamaya çalıştılar, hayvanlar ve yataklarıyla, yanan ayaklarıyla köylüler kendilerini denize attılar, vapur rıhtımdan hemen ayrıldı. Beyaz gövdesinde, içinde bitlerin yandığı ateşin gölgeleri oynaşıyordu; vapur sise girdi, ateş söndü, ay çıktı, rıhtıma bir tabela asıldı: Bitler Rıhtımı.

Geceleyin, sol işaretparmağım dişlerimin arasında, gecelikle pencerenin önünde durdum, uzaktaki minarelerden yatsı ezanını okuyan erkek sesleri geliyor, bu seslere köpeklerin

havlamaları karışıyordu, köpekler bir sokaktan öbürüne başka köpeklerle kavga etmeye gidiyorlardı. "Hadi, uyu, eğer sen uyumazsan gece de uyumaz ve hayaletlerini uyandırır," dedi ninem. Sonra yavaşça horuldadı; öteki odadaki gramofondan bir erkek sesi geliyordu. "Nereden sevdim o zalim kadını, bana zehretti hayatın tadını," diyordu şarkı. Babam bu şarkıyı dinlerken defalarca "ah ah ah" çekti, onun ah sesleri, aramızdaki kapalı kapıya rağmen beni yatağımda ısıtmaya yetti. Evdeki bir hayalet gibi devamlı odanın içinde dönüp dolaşan denizin ıslak sesiyle birlikte yorganın altında bir gözümü kapattım, ötekini evimizin hayaletini kandırmak için biraz açık bıraktım. Onu görmek istiyordum, beklerken vücudum taşa dönüştü, taş olarak uykuya daldım, ne kadar zaman geçti bilmiyorum, nefes alamıyordum, bir kadın gördüm, ağzımın üstünde oturuyordu, göğsümün üstünde ise ellerimle itemediğim bir dağ vardı. Ağzımın üstünde oturan kadının kanatları vardı. Odanın içinde bir o yana, bir bu yana uçtu ve pencerenin kenarına kondu, "Şimdi gidiyorum, burada olduğuma sonradan inanman için pencereyi açık bırakıyorum," dedi bana ve uçup gitti. Çok güzel bir yüzü vardı. "Nine, hayalet buradaydı, bir kadındı." "Onun adı ALKARISI'dır," dedi nine. Pencerenin açık olduğunu gördüm, rüzgâr Bitler Rıhtımı yönünden belli belirsiz sesler getiriyor ya da belki hayvanlar ağlıyordu. Tekrar soğuk yatağıma yattım, taş olarak uykuya daldım.

Ertesi sabah odadan dışarı çıkmak istedim, kapı açılmıyordu. Kapıya vurdum, "Anne, kapıyı açamıyorum," diye seslendim. "Kapı açılmayacak, ninenle sen, sekiz gün odada kalacaksınız, köylülerden eve bit getirdiniz, çamaşırlarınızı, çarşaflarınızı kaynatın, saçlarınızı ve vücudunuzu sirkeyle yıkayın, sonra odadan çıkarsınız," dedi annemin sesi. Ninemle ben bir süre kaşındık, sonra ben onun sırtını kaşıdım, o da benim sırtımı kaşıdı. "Gidelim," dedi nine. Çarşaflarımızı birbirine düğümledik, pencereden aşağı indik ve mezarlığa gittik, orada çarşaflarımızı yaktık. "Bu gördüğün ateş, ce-

hennemdeki ateşin yanında yedi kere soğuk suyla yıkanmış kalır, cehennem ateşi bu ateşin yedi katıdır," dedi nine. Mezar taşlarının arasından koşarak geçtik, birden ninemin ağzından çok yabancı sözler çıkmaya başladı, şöyle söylüyordu:

"Bismillahirrahmanirrahim
Elhamdü lillahirabbil âlemin.
Errahmanirrahim, mâlüki yevmiddin.
İyyakenâ'büdü ve iyyake neste'in. Ihdinessıratel müstekıym;
Siratellezine en'amte aleyhim gayril mağdubi aleyhim veleddallin.
Amin.
Bismillahirrahmanirrahim
Kül hüvallahü ehad. Allahüssamed. Lem yelid velem yüled.
Velem yekûn lehu küfüven ehad.
Amin."

Ağzından çıkan bu sözler mezarlığın göğünde güzel bir ses ve güzel bir resme dönüşürken, ninem onları nefesiyle bir sola bir sağa üfledi. "Ölülerin buna ihtiyacı var." Sözleri gördüm, bazıları bir kuş, bazıları ok saplanmış bir kalp, bazıları bir kervan, bazıları uyuyan hayvanlar, bazıları bir ırmak, bazıları rüzgârda sallanan ağaçlar, bazıları sürünen yılanlar, bazıları da yağmur ve rüzgârda donan ağaçlar gibi görünüyordu. "Nine, ölüm nerede?" "Ölüm, kaşla göz arasındadır, çok mu uzak?" dedi ninem. Sonra bir ölüden öbürüne koşarak başka sözler üfledi; şimdi, güneşin altında, ışıktan resimler gibiydi sözler; elleri, iki küçük karpuz taşır gibi, göğsünün önünde açıktı. Ben de ellerimi onun gibi tuttum ve içlerinde mezarlık ağaçlarının ve uçuşan kuşların gölgelerini bir ölüden öbürüne taşıdım. Sonra küçük rüzgâr geldi, yürürken ter damlacıklarımızı aldı götürdü, güneş bacaklarımızın üstünde, ölü toprağına oturduk. Nine bir ot kopardı, parmaklarının arasında ezdi ve kokladı, sonra elini yine toprağın üzerine koydu, toprağa bakıyorduk, sonra biraz ilerde sokakta

oyun oynayan çocukların sesleri geldi, sesler yükselerek göğe çıktı, sonra yıldızlar gibi mezarlığa, ayaklarımızın üstüne indiler. Toplarının da sessizce yükselerek göğe çıktığını ve sonra tekrar yere indiğini gördüm. Gölgelerimiz yavaş yavaş ölülerin gölgelerine karışıyordu, karıncalar geldi, oynarken oluşan yaralarımın üzerine çıktılar; sonra, arabaların çiğnediği ayaklarıyla, tırmalanmış ağızlarıyla; kör gözleriyle, kanayan burunlarıyla, kesilmiş kuyruklarıyla mezarlık kedileri geldi; sıska vücutlarıyla bu ölü ve canlı gölgelerin üstüne yatıp dilsiz ağızlarıyla orada öylece kaldılar.

Sonra elinde bir direksiyonla mezarlık delisi Musa geldi. "Üstümde koşarken mutluydun, şimdi altımda üzgünsün, daha önce güzel şeyler yedin, şimdi altımda kurtlar yiyor seni. İnsanlar canlıyken uyur, ölünce uyanırlar. Toprak ölüye acı sözler söyler. Toprak sustuğunda bir melek gelip, 'Hayatını yaz,' diyecek ölüye. 'Burada ne mürekkebim ne de kâğıdım var,' diye karşılık verecek ölü. 'Kefenin kâğıdın, tükürüğün mürekkebindir,' diyecek melek ona. Ve melek kefenden bir parça yırtıp ölüye verecek. Ölü hayattayken okuma yazma bilmemiş olsa da, hemen günahlarını ve sevaplarını yazmaya başlayacak ve melek yazdığını onun boynuna asacak. Sonra iki tane inanılmaz çirkin melek gelecek, insana benzeyecekler, dişleriyle toprağı açacaklar; sözleri gök gürültüsü gibi, gözleri şimşek gibi, demirden kamçıları var; ölünün burnundan vücuduna girecekler ve ona çabuk çabuk sorular soracaklar. Cevap verebilirse, onu rahat bırakacaklar, o zaman ayağa kalkabilir ve ona görünen kapıların önünde ağlayabilir. Kapıların arkasında ona yeni sorular soracaklar. İyi cevap verebilirse, Allah'la konuşmak için göğün yedinci katına kadar gidecek. Ama daha önce yüz yıl ateşte, sonra yüz yıl ışıkta, sonra yüz yıl suda, sonra yüz yıl karda, sonra yüz yıl soğukta koşacak," dedi Musa bir mezar taşına.

"Allah iyiliğini versin," dedi ninem Musa'ya. Musa o kadar çok titredi, o kadar çok titredi ki, sonunda biz de titremeye başladık. Bütün tahtakurularımız vücutlarımızdan ve saç-

larımızdan çıkıp Musa'nın ayaklarına gittiler. O sırada Musa'nın tahtakuruları da ortaya çıkıp bütün tahtakurularına katıldılar. Karıncalar tahtakurularının arasına karışıp çember çizdiler. Üstümüzde uçan kuşların tüyleri dökülüyordu, kuş tüyleri ve mezarlık ağaçlarının koyu renk yaprakları Musa'nın ayaklarının çevresinde dönüyorlardı.

"Bana bir sigara ver." Ninem ona bir sigara verdi ve şöyle dedi: "İç, Musa, iç, yüreğinin ağrısını alır, oynamış yüreğini yerine koyar." Musa sigarayı aldı, arka arkaya sigaradan birkaç nefes çekti ve her nefeste sigarayı bir parmağından öbürüne geçirdi. Ninem, "Niye beş parmağınla içiyorsun?" diye sordu. "Altı parmağım olmadığı için," dedi Musa. "Çocuğa göz kulak ol. Ben ağacın arkasına gidiyorum," dedi ninem. Bir işeme sesi duydum. Kulağım ninede, gözüm Musa'daydı; Musa'nın elinde pantolonundan çıkardığı bir et parçası gördüm. Bana, "Güzel mi?" diye sordu. Ben öylece kalakaldım ve et parçasının beyaz rengi bana yaklaştı, büyüdü. Musa'nın yüzünde bir gülümseme vardı, ninenin işeme sesini duymuyordum, ama biraz ilerde sokakta oyun oynayan çocukların topunun yeniden göğe yükseldiğini ve tekrar sessizce yere indiğini gördüm. O sırada annemin sesini duydum, bana sesleniyordu. "Güzel," dedim Musa'ya. Ninem Musa'nın etini elinde gördü ve "Musa, şeyin ağzına girer inşallah, Allah'tan korkun yok mu? Bunu bir yılan görse utanıp bir deliğe kaçar. Küçücük çocuğa neler öğretiyorsun?" dedi Musa'ya.

Annemin sesine döndüm. Annem Fatma, "Amerikalılar geliyor! Amerikalıları görmeye gidiyoruz," dedi. Annem elimi tuttu; nine arkamızdan geliyor, Deli Musa önümüzde koşuyordu. Rüzgârla taşınmış gibi, mezarlıktan sokağa varmıştık bile. Bir sürü insan el çırpıyordu. Elleri olmayanlar, elleri olanları dilleriyle yönetiyordu. Yuvarlak müzik aletleri taşıyan tozlu, kırmızı elbiseli genç adamlar, yüzbaşının da baktığı kızlara doğru döndüler. Yüzbaşının bakmadığı bazı kızlar, yüzbaşının baktığı kızları süzüyorlardı. "Amerikalılar geliyor." Camlarında perdeler olan siyah, kocaman arabalar ön-

lerinden geçti. Yanımdaki üniformalı bir jandarma, o sırada dükkânının önünde duran sivil bir adamı kucakladı ve dükkân sahibini göğsüne bastırdı. Siyah bir arabadan beyaz bir kadın eldiveni ve altından yapılmış bir subay şapkası insanlara el salladı. Bunlar Amerikalı değil, İran Şahı Rıza Pehlevi ile karısıydı. Arkalarından bir Amerikan ailesi yürüyordu, kocaman kıçları vardı, "Ülkenize gelmeden önce, iki ay boyunca arabalarımızı bırakıp yürüyüş çalışmaları yaptık, because kültürünüzü ancak yayan görebileceğimizi biliyorduk, good bye, good bye," dediler.

"Bir Amerikalı nedir anne?" diye sordu erkek kardeşim Ali anneme. "Bir Amerikalı yemek yemeye gerek duymayan bir insandır, yemek olarak haplar vardır, Amerikalılar bir hap yutarlar, bu onlar için öğle yemeğidir, akşamleyin yine böyle küçük bir hap yutarlar, bu da akşam yemeğidir," dedi annem.

"Gâvur icadı," dedi ninem, "yakında gökten başımıza taş yağacak."

Evde babam yemekten sonra anneme, "Ağrın mı var?" dedi. "Çocuklar, dişçiye gidiyoruz." Gittiler ve ninem, "Sinemaya gittiler. Çıplak insanları seyrediyorlar, cehennemde yanacaklar, ama sen onları kurtarabilirsin," dedi. "Niye ben, nine?" "Günahın var mı ki? Yok. Günah defterin boş. İki meleğin var, sağ tarafında sevaplarını bir deftere yazan melek duruyor, sol tarafında duran melekse günahlarını yazıyor. İnsanların annelerini ve babalarını tanımadıkları gün, ahret günüdür. Dağlar bulutlar gibi uçmaya başlayıp denizler başka denizlere karışacak, güneş kararacak, dünyanın yarısı öbür yarısının üstüne kapanacak, yıldızlar yan yana sıralanacak, gökyüzü dönen bir değirmen haline gelecek, hayat yaşayanların ağzından bir kuş gibi uçacak. Her şey öldüğünde, Allah göğü sağ eline, yeri sol eline alacak ve onlara diyecek ki: 'Namussuz dünya, nerede dünyanın kendilerine ait olduğunu sananlar ve nerede dünyanın kendilerine ait olduğunu sananlara inananlar? Neredeler?' Dünyanın bütün ölüleri ayağa kalkacaklar, babalar, anneler, çocuklar; ağlayanlar bir yere

toplanacaklar. Her ölü otuz yaşında olacak. Sonra defterli meleklerimiz gelecekler. Sırası gelenin günahlarını ve sevaplarını defterlerden okuyacaklar. Bir terazide senin günahlarını ve sevaplarını tartacaklar. Eğer günahların sevaplarından ağırsa, seni bir köprüye getirecekler. Kıldan ince, kılıçtan keskin bir köprü; çıplak ayakla koşacaksın. Eğer bu köprünün sonuna kadar koşabilirsen, cennete gideceksin. Orada bir ağacın altına yatacaksın, gökyüzüne bakacaksın. Eğer bir bıldırcın düşünürsen, kızarmış bir bıldırcın ağzına düşecek. Eğer köprü ayaklarını keserse, köprüden aşağı doğrudan doğruya cehenneme düşeceksin. Şeytan gülecek ve yananları sayacak."

"Babamla annemi nasıl kurtarabilirim?"

"Onlar sinemada baba ile anneyi unutuyorlar, gölgenin peşinden gidiyorlar, gerçek insanların yüzlerini kesip alan bu gölgeye inanıyorlar. Bu gölgeye inanıyorlarsa, ertesi gün nasıl gerçek insanlara inanabilir, onlara saygı duyabilirler? Mahşer gününde, babanla annen çıplak ayakla bir köprünün üzerinde koştuklarında ve köprü ayaklarını kesip de kanları cehenneme damladığında, sen günahsız bir melek olarak kanatlarınla uçabilir, annenle babanı çabucak sırtına alıp cennete taşıyabilirsin. Sonra tekrar köprüye geri dönüp beni de sırtına alırsın, ama sanıyorum, ölen sekiz çocuğum da orada olurlar."

"Çocukların niye öldü, nine?"

"Ne bilirim ben, kız orada öyle oturmuş bana el sallıyordu. Benim elimde bir dilim karpuz vardı, belki de karpuzu istiyor diye düşündüm. Ona doğru gittim, o sırada elini salladı, karpuzu yelledi, sonra gözlerini kapattı, uyuduğunu sandım, hayır, ölmüştü. Allah'a dedim ki, Allahım, oğlumu yaşat, delirse de önemli değil, yeter ki oğlumu bana bağışla. Allah beni duymuş olmalı, babanı bana bağışladı, ama o delirdi. Eğer delirmeseydi, bu büyük şehirde ne işi olurdu? Son kocamı bıraktım, hayvanları bıraktım. Kendi kendime dedim ki, her zaman bir koca bulursun, ama artık bir oğul bulamaz-

sın. Böylece senin deli babanın ardından yollara düştüm. Her gece rüyamda köyümdeyim, babamı, annemi görüyorum, evimizin önünde bir sürü ceviz ağacı vardı, bütün gün çalışırdık, hava karardığında bu ceviz ağaçlarının altına uzanırdık, yanımda babamla annem, ayaklarımızın karşısında yeğenim, onun babası ve annesi yatarlardı. Ötekiler uyuduğunda, yeğenimle ayak parmaklarımızı birbirine değdirirdik. Uykuya dalsak bile, ayak parmaklarımız birbirleriyle oynamaya devam ederlerdi; yeğenim de genç yaşta öldü."

"O da bizimle beraber cennete gelecek mi, nine?"

"Orada olacak, öbür üç kocam da orada olacaklar."

"Hangi kocanla cennete gideceksin, nine?"

"Ne bilirim ben. Birincisi çok iyi bir adamdı, savaşa gitti, geri döndüğünde açık bir yarası vardı. Kurtlar yarasının üstünde geziniyorlardı. Geceyle arkadaşlık etti, onunla birlikte uyudu. Öldüğünde onu gecenin ellerinden alamadılar. Geceyle birlikte gömüldü. Ölülerle birlikte giden her gece parçası, uykumuzdan da bir o kadarını alır götürür. İkincisi, Hüseyin, babanın babasıydı, çok güzel bir sesi vardı, büyük şehre gitti, inşaatlarda çalıştı, geceleri de bu boş evlerde uyuyorlardı. Yedi sene görünmedi, sonra birkaç metre kumaşla çıkageldi. 'Ayşe, biraz uzanacağım,' dedi. Soğukta böbrekleri çürümüştü. Yatmadan önce, topraktan birkaç karınca aldı, sol elinin üstüne koydu, karıncalar Hüseyin'in eli topraklarıymış gibi, üzerinde gezinmeye başladılar. O da uykusunda öbür dünyaya göçtü. Üçüncüsü, Şükrü, o da büyük şehre çalışmaya gitti, orada orospular ona dünyanın kaç kapısı olduğunu gösterdiler. Köye geri döndü, sonra gece oldu, beni yatakta üzerine aldı, bunu orospulardan öğrenmişti. O anda bacaklarım yerden kesildi, ayaklarımdan çıkan bir ateş, bir ok gibi vücudumdan ve kafamdan geçti. Hayatım bütün kalbiyle bu ateşe atladı. Erkeklerin etleri benim etim karşısında seğirirdi."

"Nine, göğüslerin niye karnının altına sarkıyor?" diye sordu kardeşim Ali.

"Ali," dedi ninem, "kurt kocayınca köpeklerin maskarası

olurmuş. Sırtımı kaşı biraz. Ben hayattayken benim canlı etimle böyle alay ediyorsunuz, gözlerimi kapayınca ölmüş etimle kim bilir neler yapacaksınız. Sırtımı kaşı biraz."

Yatakta sırtını kaşıdık, göğüslerini daha da aşağıya çektik. Nine ellerimizi tuttu ve karnının üstüne koydu, karnı ellerimizin altında kıpırdadı ve karnının içinde bir su sesi duyduk. "Bunlar benim cinlerim. Karnımda toplanıyorlar."

"Niye benim karnımın cinleri yok, nine?"

"Dünya birkaç kere daha dönene kadar bekleyin, sizin karnınızda da cinler toplanır, Allah rahatlık versin."

"Allah sana da rahatlık versin, nine."

Dışarıda yine öbür köpeklerle sokak kavgasına giden köpekler havlıyordu. Bir köpek sesine tutundum, onunla birlikte ölmüş sokaklardan geçtim, arkamda ninemin karnından gelen su sesleri; terle dolu bir sokakta uyuyakaldım. Sabahleyin güneş açtı, güneş benim gözlerime bakıyordu, ben onun gözlerine bakıyordum. Sonra çişim geldi. Yataktan aşağı inmek istedim. Ayaklarımı odanın göğünde gördüm. Yataklarımız odada havada uçuşuyordu, uçan yataklarımızın altında üç adam, sekiz çocuk, inekler, tavuklar, genç bir adam, elinde ceviz ağacı yaprakları, karınca sıraları, insana benzeyen ve ellerinde defterler olan iki tane melek, karpuz kabuğu, mezar taşları, tüysüz bir kuş ve karındaki cinleri gördüm. Ellerimi çırptım ve "Hoş geldiniz," dedim. Ninem uykusunda, "Ha!" dedi. O anda üç adam, sekiz çocuk, hayvanlar, mezar taşları, tüysüz kuşlar, cinler arka arkaya yükselip ninemin açık ağzından tekrar onun içine girdiler, yataklarımız yine yere indi.

Merdivenleri indim, ev eğriydi ve ahşaptı. Merdivenleri yer yer çürümüştü, deliklerde mantarlar bitmişti, örümcekler her yere yuvalanıyorlardı, onları öldürmüyorduk. Babam sık sık bir örümceği eline alır, elinin üzerinde gezdirirdi ve bize onun ölen erkek kardeşimiz olduğunu söylerdi. Beni tek ilgilendiren şeyse, bu erkek kardeşimiz yaşarken ve öldüğünde benim ne yaptığım ve nerde olduğumdu.

Örümcek kardeşimin önünden geçtim, zeytin ve çay ko-

kusu gelen kapı yarı açıktı. Masada babam oturuyordu. Çay bardağının yanında bir ayna duruyordu, çatalla koyun peynirinden bir parça aldı ve ağzına götürdü, bu arada aynaya bakıyordu. Sonra, yine aynaya bakarak, çay bardağını aldı ve çay içti. Annemin artık uzun saçları yoktu. O upuzun saçlarını nerede bırakmıştı; şimdi kafasında bir sürü kalın kalın makarnalar varmış gibi gözüküyordu ve alnından sarkan bir bukle, bir gözünü örtüyordu. Dudakları kırmızı, boynunda üç sıra inci. Omuzları fazla geniş olan parlak, siyah bir elbise vardı üzerinde. Babam odada bir oraya bir buraya gidiyor, başında bir şapka, gözünde güneş gözlüğü, elinde tuttuğu aynaya bakıyordu. Ayna, odanın duvarlarında babamı ve kendi kendisini yansıtıyordu. Annemin gramofona koyduğu plaktan odaya çok komik, yabancı bir ses yayılıyordu. Annem elini plağın üzerine tuttu, ellerini bu sesin üstünde ısıtır gibiydi. Sonra bir bardak su aldı ve yarım bardak suyu babamın yakasına döktü. Babam annemi makarna buklelerinden yakaladı, dudağından öptü, ben odaya girdim, babam kırmızıya boyanmış dudağıyla bana döndü ve "Ne gülüyorsun, benim güzel kızım; benim, ben babanım," dedi. Ceketinin cebinden bir fotoğraf çıkardı, imzaladı ve bana verdi. Babam bana adının Erol Flayn olduğunu söyledi, sonra cama gitti ve "Şevrole gelmiş," dedi. Dışarı çıktı. Pencereden dışarıya baktım, orada Şevrole'yi gördüm. Şoförü bekliyordu, o sırada şapkalı bir adam geldi, annem, "Humphrey Bogart gibi bir adam," dedi. Humphrey Bogart ve babam Erol Flayn selamlaştılar ve aynı anda birbirlerinin sigaralarını yaktılar. O sırada caddede duran bir çocuk çantasından sarı bir su tabancası çıkardı ve adamların üzerine doğrulttu. Babam Şevrole'yi sürdü, şoför misafir olarak yanında oturuyordu, Şevrole caddeye siyah dumanlar püskürterek gözden kayboldu. "Ve buradaki de Frank Sinatra," dedi annem, yeni bir plak koydu, benimle dans etti ve Sinatra'nın şarkısına şu sözlerle eşlik etti: "Bugün seninle ve erkek kardeşinle size elbise almaya gideceğiz, Pamuk Teyze de gelecek, tralala."

Sonra bir vitrinin önünde durduk. Pamuk Teyze'nin sıcak bir eli vardı, karıncalar olsa, çok sıcak bir yaz gününde bu elin üstünde seve seve oynarlardı. Elim Pamuk Teyze'nin elinde, Pamuk Teyze'ye bir elbise göstermek için beyaz eldiveninin içindeki parmağını cama bastıran annemin yüzüne baktım. Vitrinde annemin yüzünün yanında bir adamın yüzü vardı. Anneme, "Beğendin mi, sana alayım mı?" diye sordu. Pamuk Teyze elimi bıraktı ve eliyle vitrine, bu adamın gölgesine vurarak, "Bu kadın bir adamın karısı ve o adam senden çok daha yakışıklı," dedi ona. Sonra yüksek sesle geğirdi. Adam gözden kayboldu, bizim gölgelerimiz de vitrini terk etti; önümüzde tozlu cadde. Arabalar birbirlerine kızıyordu, atlar arabalara kızıyordu, tramvay eşeklere kızıyordu, eşekler arabalara kızıyordu. Cadde, kadınların kambur elleriyle mumlar getirdikleri ermişlerin mezar taşlarını tozlandırıyordu. Caddenin kenarında duran mezar taşları, ölülerin sessizliğini çalan bu gürültülü caddeye bakıyorlardı.

Birden annem, "Şevrole!" diye bağırdı ve bir arabanın arkasından koştu. Ve çat, sağ ayakkabısının topuğu kırıldı. Kırık topuğuyla sekerek Pamuk Teyze'ye, "Çocukları eve götür, ben kocamın bürosuna gidiyorum," dedi. Çok sallanan bir otobüsle eve döndük, herkesin midesi dışarı fırladı. Sonra mideler tekrar yerine geldi. Otobüs durduğunda mideler tekrar dışarı fırladı. Midelerimiz elimizde, otobüsten indik. Pamuk Teyze, "Allaha şükür, bütün organlarımız hâlâ yerinde," dedi. Evde babam, temiz yıkanmış ayaklarıyla karanlık bir köşede yere, dizlerinin üstüne oturmuştu ve elinde kalın bir kitap vardı. Gövdesiyle kitabın üzerinde bir öne bir arkaya sallanıyordu, kitap Kuran'dı ve normalde annemlerin yatağının üstünde, duvardaki bir resim gibi asılı dururdu. Pamuk Teyze, "Kuran'ı okuyamaz, Arapçadır," dedi. Kuran'da yine, ninemin mezarlıkta ölülere söylediği resimli sözleri gördüm. Sayfanın üstünde çok güzel bir çift kadın gözüne benzeyen bir harf vardı. Babam sayfayı hemen çevirdi, çünkü onun için tehlikeli olmaya başlamıştı, harflerin üzerinde duran nokta-

lar kadar küçük olmayı isterdi. O sırada, bir ayakkabısı elinde, annem içeri girdi. "Seni gördüm, Mustafa, Şevrole'nin arkasında ikiz kız kardeşlerin, artistlerin arasında ortada oturuyordun, kolların onların omuzlarındaydı." Babam, "Mübarek Kuran'ı öperim ki suçsuzum. İkiz kız kardeşleri şoför tanıyordu. Büroma geldiler, iki çok şekerli kahve içtiler ve bana, onları hemen bir film şirketine götürüp götüremeyeceğimizi sordular, inan bana. Bak, Kuran'ı öpüyorum, eğer yalan söylüyorsam, Allah ağzımı çarpıtsın," dedi. Akşamleyin ninem babamın çarpılan ağzını yeniden düzeltmeye çalıştı. Babam ateşin yanında oturmuş, alevlere bakıyordu, Ayşe Nine, ateşe ve oğlu Mustafa'ya doğru döndü, ateşe tuz attı ve babam Mustafa'nın yüzüne tükürdü. Sonra ateşe tükürdü. O sırada birisi geldi ve "Şoför, Şevrole ve ikiz kız kardeşlerle Beyrut'a kaçtı," dedi. "Ha!" dedi Mustafa ve çarpık ağzı eski yerine geldi, ateşe tükürdü, ateş söndü, yanık bir tuz ve tükürük kokusu kaldı odada. Yıllar sonra aynı yanık kokusunu bir açık hava sinemasında hatırladım. Beyazperdede oynayan filmin adı *Zavallı Kız*'dı ve başroldeki zavallı kızı bu ikiz kız kardeşlerden biri oynuyordu ve film kızın öldüğü mezarlıkta bitti, kar da yağıyordu. Ben ve erkek kardeşim Ali yüksek sesle ağlamaya başladık. Yer gösterici ağlamayı kesmemiz için fenerini salladı, çünkü sessizce ağlayan yetişkin seyircileri rahatsız ediyorduk. Ben ve Ali karşılıklı birbirimize baktık ve yüz yüze daha da yüksek sesle ağlamaya başladık ve açık hava sinemasından kovulduk.

Şevrole'nin kaçırıldığının ertesi günü Ali okula gitti. Mezarlığın da önünden geçmek zorundaydı. Bazen Ali'yle okuluna kadar gidiyordum. Mezarlıkta daha yüksek sesle konuşmaya başlıyorduk, ama cümlelerimizin arasında kocaman boşluklar bırakarak. Sonra tek başıma geri dönüyordum. Uzun, ince mezarlık ağaçlarının gözleri vardı, bana bakıyorlardı. Hırkamı çıkardım, elime aldım, o sırada ağaçlar yere eğildi ve çıplak kollarımı tuttu, öylece durdum ve eteğimi yukarı çektim, ölülerin ağaçları göbeğime kadar bacaklarımı

okşadılar. Bir sokak satıcısı, "Mandallaaaaar!" diye bağırdı ve ağaçlar geri çekildi. Koşmaya başladım, yoldaki bir cam parçası ayağımı kesti, kanım önümde sokaklar boyunca aktı. Bir kız geldi ve "Bırak da kanını emeyim," dedi. Ayağımı emdi ve kendi parmağını keserek, "Şimdi sen em," dedi. Böylece kan kardeşi olduk. Ölene kadar birbirimizi başkalarından koruyacaktık. Sokaktan kibrit kutuları ve yenmiş çikolatalardan kalma yaldızlar topladık ve odaya getirdik. Yandaki kapının ardında annem gramofon eşliğinde şarkı söylüyordu. Ben ve kan kardeşim külotlarımızı indirdik ve yere, gündüz topladığımız kutuların ve yaldızların arasına yattık. Birimiz ötekinin alnına oturdu. Kapının arkasında ninem anneme, "Ne yapıyorlar bunlar odada?" diye sordu. "Oyun oynuyorlar," dedi annem.

Ayağa kalktım, birkaç yaldız elbisemden sarkıyordu, bahçeye çıktım. Orada erkek kardeşim Ali duruyordu, elinde hemen hemen boş bir oje şişesi vardı. "Ali, eğer tırnaklarımı boyarsan, sana bir şey anlatırım." Ali tırnaklarımı kırmızıya boyadı. Ben ve Ali, uzun süre kırmızıya, sonra da birbirimizin gözlerine baktık. Kırmızı gözler. Sonra uzun süre güneşe, sonra da gözlerimize baktık –altın rengi gözler, sonra ağaçlara, sonra da birbirimizin gözlerine baktık– yeşil gözler, sonra toprağa baktık. "Başla," dedi Ali. Ben hiçbir şey söylemedim. Ali bir taş getirdi, "Kırmızı rengi bana geri ver," dedi. Kırmızı tırnaklarımı bu taşa sürttüm. Sonra akşam oldu, akşam öldü. Ben ve Ali, siyah geceden çalabildiklerimizi eve getirdik. "Anne, nine nerede?" Fatma elleriyle köfte yoğuruyordu, bırç bırç. "Rıhtımda ruhlarla el ele dolaşıyor," dedi. Yerde, hiç evlenmemiş olan iki Ermeni terzi kız kardeş oturuyordu, annemin arkadaşlarıydılar. Bir ellerinde çok büyük, siyah bir makas vardı. Kırtkırtkırt diye sesler çıkartarak gri kalın bir kumaşı kesiyorlardı. "C'est un deux pièces," dediler koro halinde. "Anne, döpiyes ne demek?" "Döpiyes döpiyestir," dedi annem. İplik parçaları bu kocasız kardeşlerin saçlarından aşağı sarkıyordu. Ağızlarının kenarındaki ince sigaraları, hep

suyun içindeymiş gibi çıkan sesleri, gülüşleri duvarlara ve tavana yapışıyor ve yakındaki denizin ıslak kokusuyla karışıyordu. Bu kadınlara olan sevgimden daha büyük ve daha siyah hale gelen bir gözümle bu kadınlara, öbür gözümle pencereden karanlığa baktım. Babamın geleceğini biliyordum. Sağ tarafında kambur arkadaşı, kambur Rıfat, sol kolunun altında aslan sütü dedikleri bir rakı şişesi. Herkes yiyecek, rakı içecek ve kadınlar şarkı söyleyecekler. Babam gözlerini kapayacak ve ağzını açıp kapatarak sessizce bu kadın seslerine eşlik edecek. Böyle akşamlarda yemek yemezdim, işim olurdu. Ali okula gittiğinden beri ninemin okumayı öğrendiği duvar saatinin karşısına otururdum; ninem yalnızca saatleri sayabilirdi, dakikalar için, "Saat yedi, ama daha iki parmak zaman var," derdi. Şimdi bu saatin önünde oturuyordum; zamanı durdurmak istiyor ve bakışlarımla saatin hızla dönen bacaklarını durdurmaya çalışıyordum. Arada sırada Ermeni kız kardeşlerin ellerine ve yüzlerine, kambur Rıfat'ın tamamen kapalı gözlerine, rakı bardağını ağzına götüren babamın titreyen Clark Gable bıyığına, annemin güzel burnuna ve ağzına bakıyordum. Sonra yeniden duvar saatine baktım. Zamanı durduramamanın acısından baygın düştüm ve masada uyuyakaldım. Büyük aşkımın farkında mıydılar? Yoksa ben onlar için yalnızca masada uyuyan kız mıydım? Ninem beni yatağa götürmek için sırtına aldı. Kadın sesleri şarkı söylemeye devam edecek ve adamlar "Ah, ah, of" çekerek bu kadınlara hallerini anlatacaklar.

Gece kendim aşktan ölüp ertesi gün ninemle ölmekte olan kadını ziyaret ettim; kadın, zengin bir evin süslü bir sokak kapısının arkasındaki koridorda bir yatakta yatıyordu. Orada yaşıyordu, çok zayıf ve küçük bir Ermeni kadın; yatakta sırtüstü dönmüş bir kaplumbağa gibi yatıyordu. Ninem yarım bir vücudu varmış gibi yatağa oturdu ve kaplumbağanın sağ elini tuttu. Ninem kaplumbağaya, öldüğü zaman cennete gideceğini söyledi; günahı yoktu, çünkü bu yalancı dünyada, altında doğru dürüst bir yatağı bile olmamıştı. Kaplumbağa,

"İiiiii..." dedi ve sol eliyle elimi sıkı sıkı tuttu. Kaplumbağa, ninem ve ben orada öylece el ele oturduk. Dışarıda sokak kapısı açıldı ve kapandı. Gidip gelenlerin yüksek topuklarının sesi taş zeminde yankılandı, güneş merdivenlerde ölmeye başladı. Kaplumbağa gözleriyle yastığın altını işaret etti, ninem yastığın altında kaplumbağanın istediği şeyi aradı. Bu bir hurmaydı. Kaplumbağa hurmayı elinde tutan nineme, gözleriyle, onu benim elime vermesini işaret etti. Hurmayı aldım, yaşlı kadın öldü, bir sinek vızzzzzz vızzzzzz vızzzzzz yaptı, yaşlı kadın cennete gitti, ninem ayağa kalktı ve "Kurtuldu, vapurları seyretmeye gidelim, bakalım bugün kaç tanesi gelecek, kaç tanesi gidecek," dedi.

Rıhtımda vapurlar, işten evlerine koşuşturan insanları toz bulutları gibi dışarı üflüyordu. Vapurlar, bekleyen öbür insanları aldı. Dışarıya üflediği tohumlarını, büyümüş çocuklar olarak tekrar içine alan bir karın; bu karında, hemen küçük bardaklar içinde çay içiliyordu. Güneşten terlemiş yüzler bu soğuk salonda yarı karanlıkta öbür yüzlere bakıyor ve dinleniyordu.

Birisi bir gazete açtı ve ötekiler de onunla birlikte okudular. Gazetelerden hep kan damlıyordu: Kocasını uyurken 33 parçaya bölen bir kadının baltasından, yeğenini evinde misafir eden ve gündüz evde karısıyla yalnız bırakan bir amcanın ekmek bıçağından. Bazen, bir striptiz barının karanlık bir köşesinde oturan ve meme uçlarında pembe boyalı pamuk taşıyan striptizciyi de kendisiyle birlikte öbür dünyaya yollayan sıska bir adamın tabancasından. Bazen de bir kamyon şoförü, arkasından gelmek isteyen kızını görmeyip kamyonu hareket ettirdiğinde ve kızı arka tekerleklerle duvar arasında ezildiğinde. Açık gazetelerden akan kan bütün vapuru doldurdu, vapur kanı kapılardan denize akıttı ve gazeteler iç sayfalarını açtılar. Osmanlı İmparatorluğu hakkında fotoromanlar – siyah beyaz çizimler. Bir anne, hem de bir sultan, öz oğlunu bir zenci kölenin yardımıyla öldürüyordu. Köle çocuğun kafasını kesti, sultan tülden elbiseler içinde yastıkların üzerinde

yatıyordu, kesik baş düştü, bıçak sultanın halılarının üstüne yuvarlandı, köle sultanın yanına uzandı ve sultan bundan sonra kimi öldüreceklerini söyledi ve altta şu yazı vardı: Devamı yarın.

Okuyuculardan bir tanesi helaya gitti, bir sağa bir sola sallanan vapurun hela tavanında bir sultan oğlunun kanlı başı yuvarlanıyordu ve pis kokularla idrar lekelerinin içinde tülden bir elbise duruyordu. Okuyucunun menisi bu lekelerin üstüne döküldü. Baş ve tülden elbise okuyucunun menisinin içinde delikten geçerek, kan damlalarını maviye çeviren denize karıştı. Ta yukarda, dümendeki kaptan bütün bunları gördü, başını sağa sola salladı ve "Bu millet adam olmaz," dedi.

Yanaşan bir vapurdan babam Mustafa indi. Elinde teneke bir kutu vardı. "Sen ve Ali için suluboya, yarın okula gidiyorsun," dedi Mustafa.

Akşam Fatma ve Mustafa sinemaya, bir hapla doyabilen Amerikalılara gittiler. Ayşe Nine, bir mumla ölü Ermeni kadına gitti. Ali ve ben, üç yaş küçük erkek kardeşimizi masanın üstüne koyduk. Küçük kardeş yalnızca tavana bakmalıydı. Küçük pipisini suluboyayla boyadık. Küçük kardeşimiz, gülmesini tuttuğu için titreyen kapalı ağzıyla güldü. "Tavana bak, bak kuş uçuyor." Ali onu boyamaya devam etti; Türk bayrağını, Amerikan bayrağını, bir futbol takımının bayrağının renklerini. Sonra küçük kardeşi yatağa yatırdık, ışığı kapattık ve ayı pencereden odanın içine aldık, kendimizi yere attık ve yere vurarak uzun uzun güldük, sonra ağlamak istedik. Ali'yle benim iki tane plağımız vardı. Ayı kovduk, perdeleri kapattık, önce Ali'nin şarkısını gramofona koyduk. Bir erkek sesi şarkıyı söylüyordu: "Her yer karanlık, pür nur o mevki." Kardeşim Ali yüksek sesle ağlıyordu, sonra benim plağımı koyduk. Bir kadın sesi şarkıyı söylüyordu: "Düş ben gibi bir aşka, sadakaaaat ne imiş gör." Ben de ağlamaya başladım. Gülüp ağladıktan sonra, üst üste giydiği üç fanilasıyla yatağında yatan nineye gittik. Bize üç kere aynı masalı an-

latmak zorunda kaldı. Çölde Yezid adında bir adam, Peygamberimiz Muhammed'in torunları Hasan ve Hüseyin'i günlerce susuz bırakır. "Su, su," diyerek çöl güneşinin altında ölürler.

Sonra ninem beni bir bardak su almaya gönderdi, çünkü boğazı kurumuştu. Çürük tahta merdivenden aşağı indim. Suyu görünce, bu renksiz, akan şeyin, ortada yokken Hasan ve Hüseyin'i nasıl öldürebildiğini düşündüm. Ayaklarımın altında basamaklar sallandı, bardaktaki su, Hasan ve Hüseyin'e yaptığına üzülmüş gibi titremeye başladı.

Okula gittim. Kadın öğretmen herkesin adını ve doğum yerini sordu. "Anadolu'da Malatya'da doğdum," dedim ben. Öğretmen, "O zaman Kürtsün, kıçında kuyruğun vardır senin," dedi. Sonra güldü, ötekiler de güldüler ve bana isim taktılar: "Kuyruklu Kürt". O andan itibaren en arkada oturdum ve ders sırasında yanımdaki kıza, ninemin bana bir gece önce anlattığı masalı anlattım. Öğretmen beni çok konuştuğum için kara tahtaya çağırdı. Her gün iki oğlanla birlikte tahtanın önünde tek ayak üstünde durmak zorunda kaldım, sonra öğretmen biz üç çocuk arasında bir yazı yarışması yaptı, ben her seferinde kazandım, böylece yeniden oturabildim ve yanımdaki kıza masalı anlatmaya devam ettim.

Bir ara çişim geldi. İşaretparmağımı kaldırdım, öğretmen gözlerini kısarak bana baktı ve "Yine mi sen, sus, yoksa konuşmaktan çenen düşecek," dedi. Su içimde kalsın diye bir süre sustum, sonra altıma işedim; çişim yere süzülerek ders çalışan çocukların ayaklarının altından aktı, sonra kakamı da yaptım. Artık rahatlamıştım, sonra öğlen oldu, kakamla birlikte okuldan çıkıp mezarlığın önünden geçerek nineme gittim. "Sıçmak Allah'ın bir lütfudur," dedi nine. Ayşe beni yıkarken, iki metre boyunda, topallayan bir adam, elinde plastik bir kılıçla çıkageldi. "Allah Allah," diye bağırdı ve tahta merdivenlerden ve odalardan geçerek beni kovaladı. Beni yakaladı ve plastik kılıçla başımı kesti. Annem geldi, "Bu senin deden, benim Anadolu'dan gelen babam. Şimdi tatilde onun-

la Anadolu'ya, dünyaya gözlerini açtığın şehre gideceksin," dedi.

Kara tren ayaklarımızın dibine kadar geldi. Ben ve Ahmet Dede trene bindik. Anadolu'ya.

Trende yine askerleri gördüm. Akşam olunca askerler beni bir asker kaputuna sardılar ve bagaj filesine yatırıp bir asker palaskasıyla sıkı sıkı bağladılar. Fileden bir kuş gibi dışarıya bakıyordum. Üç gün, üç gece. Dedeyle askerler tütün içiyorlardı, çok uzun kız saçı gibi görünüyordu tütün. Askerler koro halinde "Anlat, dede," dediler. Dede konuştukça tıraşsız yüzündeki sakalı uzadı ve sakal bir halı dokumaya başladı. Askerler halının resimlerini görmek için ateş tuttular.

Halının başında, dağların üzerine kar yağıyordu. Bu dağların üstünde dedem çok genç bir adam olarak koşuyordu, yanında çok genç bir kız ve bir sürü hayvan vardı. Bir at düştü ve karda öldü, akbabalar bağırarak uçuyorlardı, genç dede okunu aldı ve akbabalara şöyle bağırdı: "Gidin, Rus çarınızı selamlayın, oku bir gün gözlerinin arasında bulacak. Ah, buralardan gitmek zorundayım, kan emiciler, yerin kulağı vardır, çardan benim intikamımı alır." Halının üstünde ölü hayvanlar yatıyor, Ahmet'le genç kadının Kafkaslar'dan Anadolu'ya kadar gittikleri yolu gösteriyordu. Dedenin elinden altın akıyor ve bu Malatya şehrinde tarlalara dönüşüyor. Kayısı ağaçlarıyla dolu tarlalar. Sonra dedemi halıda, boy atmış buğdayların ve mısırların arasında beş karısıyla ve çocuklarıyla birlikte gözden yitirdim. Sonra onu halıda yeniden gördüm, alevlerin arasında topallamaya başladı, el bombaları düşüyordu, sonra halının üstünde bir Türk bayrağının yanında bir Alman bayrağı dalgalanmaya başladı. Halının üstünde Bismarck, Türkiye'den geçip petrol tarlalarına kadar uzanan Bağdat demiryolunu yapıyordu ve bu arada Bismarck, Bergama şehrini gördü ve kibarca sultana sordu; sultan halkın isyan etmesinden korkarak hep kötü dikilmiş takım elbiselerle geziyordu, çünkü terzisi ancak uzaktan ölçü alabiliyordu. Bismarck sultana kibarca, Bergama şehrinden birkaç taş alıp ha-

tıra olarak Almanya'ya götürüp götüremeyeceğini sordu. "Sinemde o kadar çok taş var ki, gâvur da nasibini alsın bunlardan," dedi sultan. Bismarck, Bergama şehrinin bütün taşlarını Berlin'e taşıdı, sonra yeniden halıya geldi ve Alman kovaları getirdi, bunlarla Bağdat petrolünü eve taşımak istiyordu. İngilizler, Fransızlar ve İtalyanlar bunu duydular ve kendi kovalarıyla Türkiye'ye geldiler. Almanlar, İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar kovalarını ters çevirdiler, miğfer olarak başlarına geçirdiler, ceplerinden el bombalarını ve silahlarını çıkardılar ve Türkiye'de petrol kovası savaşı başladı. Dedem, savaşta Alman kovaların yanında yer almak zorunda kaldı, halının üstünde alevler, yanan hayvanlar ve insanların arasında dedem, bağırarak koşuyordu. Kalçasından akan kan, halıda üçgen şeklinde bir yeri kırmızıya boyadı, sonra büyük alevler küçük alevlere dönüştü, Almanlar çekip gitmek zorunda kaldılar. Kovaları da onlarla birlikte Almanya'ya kadar yuvarlandılar. Fransız, İngiliz ve İtalyan kovaları ülkeyi paylaştılar. Sultan, sarayında üç kovayla çırılçıplak oturuyor, yüzünü bir gün Fransız kovasında, ertesi gün İngiliz kovasında, sonra İtalyan kovasında yıkıyordu ve terzisi de artık uzaktan bile ölçü alamıyordu. Her gün, kovaya eğildiğinde, kovanın içinde öz kardeşleri, anneleri, babaları tarafından boğulmuş, asılmış, parçalanmış sultanlar görünüyor ve kovayı pembeye boyuyorlardı. Sonra hayvanlarının iskeletleriyle köylüler kovada gözüktü, sultanın vergi memurları tarafından açlığa mahkûm edilmiş köylüler. Sultan gözlerini sıkıca yumdu, yıkandı, odasında dizlerinin üstünde süründü, yatağa değil yatağın altına yattı, gözlerinin üstüne iki büyük elmas koyduğu sırada, dışarıda süvarilerle atların toplandığını duydu. Halının üstünde süvarilerin başında çok yakışıklı bir subay, saçlar sarı, kirpikler mavi. Kara trendeki askerler halıya bakarken bu subayı görünce birden ayağa fırladılar ve onu selamladılar. Mavi gözlü adam halıdan şöyle seslendi: "Nasılsın asker?" Trendeki askerler koro halinde, "Sağol Atatürk'üm!" deyip sağ elleri alınlarının önünde, hazır olda durdular. Dedemin

sakalının dokumaya devam ettiği halıya baktılar. Mavi gözlü subay bir sürü adamla birlikte koşuyordu, aralarında dedem ve kadınlar da vardı, hepsi omuzlarında ağaç dalları taşıyorlardı, halının üstünde bir orman belirdi ve başka ormanlar onu izledi. Güneşe kadar uzanan kıvırcık saçları, zeytin karası gözleri, bütün vücudu titreyen atlarıyla eşkıyalar, dağlardan inip bu mavi gözlü adamın yanına geldiler. O, bir dal aldı ve ıslak toprağın üzerinde, kovalara ve gözlerinde iki elmasla yatağının altında yatan sultana karşı bir savaş planı çizdi. Atlar bütün vücutlarıyla dinlediler. Orman sessiz bir dinleyiciydi ve her ağaç, gövdesine bu planı dövme gibi kazıdı.

Halının üstünde üstü başı toz içinde bir süvari belirdi, yaklaştı, atı yere düştü ve öldü. Bir Rus. Ceketinden ve şapkasından bir sürü silah ve altın silkeledi, "Lenin ve yoldaşlar, antiemperyalist savaşınızı selamlıyorlar," dedi. Eşkıya ve dedem ona bir testi su verdiler, suyu içti ve gitti. Silahlı orman yere oturdu, dua etti ve el bombaları göğe yükseldi, sultan elmasları gözlerinden alıp onlarla kulaklarını tıkadı. Fransız kovaları, "Au secours!" diye bağırdılar. İngiliz kovaları, "Help! Help!" diye bağırdılar. İzmir'deki yakışıklı bir Yunan subayı yatağında kaldı, ayağa kalkamadığını, camdan bir vücudu olduğunu, eğer kalkarsa kırılacağını söylüyordu. Kovalar Akdeniz'de ve Ege'de, İtalya, İngiltere ve Fransa'ya doğru yüzüyorlardı. Ceplerinden Shakespeare, Molière ve Dante düştü ve uzaklaşan kovalara el salladılar. Son sultan kendini kovaların arkasından suya attı, yüzerek kıyıdan uzaklaştı ve bir İngiliz kovasına sıkı sıkı sarıldı. Kıyıda orman, dalları bir kenara bıraktı, erkekler, kadınlar, yaşlılar ormandan dışarı çıktılar, bütün ülkedeki ölüleri toplayıp güneşe gömdüler.

Düşmanı kovduk, diyorlardı. Fraklı ve melon şapkalı adamlar, Yaşasın Cumhuriyet, diyorlardı. Din ile devlet ayrı şeylerdir, diyorlardı ve Arap yazısını da denize atarak Avrupa uçaklarıyla ülkeye Latin yazısını getirdiler, kadınların peçelerini aldılar ve minarelerin sesini kısarak balolarda Avrupa müziğiyle dans ettiler. Mavi gözlü adam elinde bir Pana-

ma şapkası tutuyordu, sonra onu başına taktı. Bütün erkekler de artık fes değil, şapka giymek zorundaydılar. Küçük bir şehirde erkeklerin hepsi birden, kurnaz bir tüccarın onlara sattığı elde kalmış Avrupa malı kadın şapkalarını giydiler. Mavi gözlü adam bir sandalyede oturuyordu, bir sürü cümle söyledi, siyah melon şapkalı adamlar bu cümlelerdeki sözleri aldılar ve millet meclisinde onları kartopu yapıp birbirlerine attılar. Halının üstünde köyler uyandı, savaşta ölen oğullar kapıları çaldılar, dalları hâlâ omuzlarındaydı, anaları kapıyı açtı. Ölü oğullar, "Analar, önünüzde çok çok uzun, soğuk bir kış var, işte dallar, toplayın onları, kurtlar kapınıza kadar geldiğinde ve açlıktan parlayan gözleriyle gözlerinize baktığında, dalları yakıp ısınırsınız," dediler. Halının üstünde küçük ocak bacaları tütüyor, dumanlar anaların inlemelerini ve oğullarına olan sevgilerini göğe yükseltiyor ve açlıktan uluyan kurtların seslerine karışıyordu. Analar kurtlara, "Bizim hiçbir şeyimiz kalmadı," dediler. Trendeki askerler ağlamaya başladılar, "İşte bu benim ninem. İşte bu benim ninem," dediler. Dedem sigarasından bir nefes çekti ve sakalı halıyı dokumaya devam etti. Aynı şekilde halıda da bir dağın üzerinde sigara içiyordu, boynunda bir dürbün, yine güneşe uzanan, şimdi kırlaşmış kıvırcık saçlarıyla öbür eşkıyalar onun yanında duruyorlardı. Birisi dışında hepsi sigara içiyordu. O, oturmuş, elinde tuttuğu bir taşla konuşuyordu, taşın adı sabır taşıydı, bu taşla insan sabır ölçebilirdi. Sabır taşına şöyle dedi: "Sabır taşı, savaştık, bacaklarını ellerinde taşıyan ve düşmanın üzerine yürüyen adamlar gördüm, yabancı erkeklerden kaçarken kendilerini köprülerden nehre atan kadınlar gördüm, nehir onları yıkadı, yaralarını yalayarak temizledi ve nehir onlara kanatlar verdi. Bu kadınlar göğe uçtular ve ölü erkekleri kollarında taşıdılar, gördüm, güneşe kadar uçtular ve ölülerini güneşe gömdüler. Sabır taşı, sen sabredebilir miydin?" Halıdaki sabır taşı derin bir nefes aldı, inledi ve biraz büyüdü. Adam konuşmaya devam etti: "Sabır taşı, aynı ormanda birlikte savaştığımız adamlar, şimdi parfümlü kan-

larıyla dans ediyorlar, siyah şapkalar takıyorlar, kazanılmış savaşı kutluyorlar, eşitlik-özgürlük sözlerini unutuyorlar; sabır taşı, bu adamlar başka yabancı adamları ülkeye davet edecekler, yabancılar kovalarıyla birlikte gelecekler, onlar vampir, çok çok uzak bir kıtadan buraya uçacaklar. Siyah şapkalar giyen adamlar, onların kanlarını emmelerine izin verecek, sonra kendileri vampir olacaklar; ellerinde yabancı kovalar, ağızlarında sakız çiğneyerek, gece gündüz köylülerin, anaların, babaların, oğulların, kızların, hayvanların kanlarını emecekler. Sabır taşı, sen bunların hepsine sabredebilir miydin?" Sabır taşı daha derin bir nefes aldı, bir daha, bir daha ve çatlayarak dağın üstünde binlerce parçaya ayrıldı. Adam ayağa kalktı, "Savaşmaya devam ediyoruz, şimdi şapkalar giyen adamlara karşı," dedi. Halının üstünde yağmur yağmaya başladı. Bu eşkıyalar, aralarında dedem, donlarını yıkayıp savaş çığlıkları attılar ve yağmur bunların hepsini dinledi. Halının üstünde güneş hemen doğuyor, hemen batıyordu. Elli gün geçti, eşkıyalar şimdi her gün yedikleri kertenkelelere benziyorlardı. Dedemin yanında bir erkek çocuğu şarkı söylüyordu, rüzgâr yumuşak saçlarını dağıtıyordu, çocuk şarkısında şöyle diyordu: "Toprak ağasına benden selam söyleyin, silahım onu öpene kadar daha çok uykusuz kalacak." Trende bagaj filesinden aşağı bakınca dedemi gördüm, hâlâ yanan sigarasını halıda, tam kalbinin üstünde söndürdü ve "Ah!" dedi. Askerler ona bakıp sordular: "Bu çocuğu çok mu sevdin, ihtiyar?" Dedem, "Evet," dedi. Ve gözlerinden halıya yaşlar damlayarak gümüşi bir göl oluşturdular; dedem ve bu güzel çocuk, silahları ağızlarında, bu gölde yüzerek kucaklaştılar. Sonra sahilden silah sesleri geldi, çocuk, "Ah!" dedi. Silahı suya düştü, dedemin boynuna sıkıca sarıldı ve ölen ağzıyla onu öptü. Ölüm geldi, çocuğu dedemin kollarının arasından aldı ve onu sahildeki askerlere götürdü. Akan sudaki bütün eşkıyalar sahildeki askerlerin kurşunlarıyla öldüler, uzun eşkıya saçları nehirde son kez yıkandı, eşkıyalar öylece nehrin dibindeki göl yılanlarının yanına gitti, göl yılanları uzun eş-

kıya saçlarının arasına yerleşti ve halının üstünde peş peşe medusalar belirmeye başladı. Trende bir asker, dedeye, "Bütün arkadaşların öldürülürken sen ne yaptın?" diye sordu. Dedem, "Üç yıl dağlarda kaldım, kaçakçı oldum ve bir gece ben..." dedi. Askerler ve bagaj filesindeki ben nefesimizi tuttuk, bir asker karanlıkta halının üstünü daha iyi görebilmeleri için kibrit yaktı, çok karanlıktı ve sınıra yerleştirilmiş mayınların arasında bir gölge dolaşıp duruyordu. O sırada tren durdu ve trene birkaç jandarma bindi, askerler ve dedem halıyı katladılar ve sıranın altına sakladılar. Sonra güneş açtı ve ben de, askerler de gözlerimizi kapadık. Hepimiz dedemin sakalının dokumaya devam ettiği halının üstünde gezinen bir hindinin sesiyle uyandık. Dedem bu hindinin karşısında oturuyor ve onu bir kılıçla tehdit ediyordu. Hindi, "Kazanılmış bir savaştan hiçbir şey elde edemediysen, ben ne yapabilirim?" dedi. Dedem topallayarak hindinin peşinden koştu, kılıcını durmadan başının üzerinde sallıyordu. Bu hindiyi kovalarken dedem bir dağın üstüne çıktı, orada olmamış elmalarla taşlar toplayarak onları cumhuriyetin başkentine doğru fırlattı ve şöyle bağırdı: "Kandırdınız bizi." Sonra acıktı ve fırlattığı elmaları yeniden toplayarak yedi. Karıları onu arıyorlardı, ama o, ancak altın kazandıktan sonra geleceğini söyledi. Jandarmalar onu arıyorlardı, o, dağda bir at eğitti, ona Eylül adını verdi, onunla mayınlanmış sınır bölgesinden Suriye'ye koyun kaçırdı ve karşılığında altın aldı. Sonra atı Eylül'ün üstünde, gülen bir kuş gibi durdu, dağdan aşağı, şehrine baktı ve evinden yeni doğan çocuğunun çığlığını duydu. Jandarmalar altını bulamasın diye, Eylül'e altını yutturdu. Atı Eylül, onunla birlikte dağdan şehre, evinin olduğu sokağa kadar uçtu. Orada, karanlık köşelerde birkaç jandarma duruyordu, tüfeklerinin namluları parlıyordu, dedem pantolonunun düğmesini açtı, attan aşağıya, sokağın sağına soluna işedi ve jandarmalara şöyle dedi: "Beni, Çerkez Ahmet'i yakalayacak jandarma daha anasından doğmadı." Tüfekler sustu ve o, evine girdi. Askerler halıda bunu görünce ellerini

çırptılar. Ben yukarıda filede gözlerimi iri iri açtım, halıya baktım, dedemle bahçeden geçerek büyük bir odaya girdim, birden annemin içinden çıktığım odayı tanıdım, şimdi başka bir çocuk yatakta, çok güzel bir kadının kollarının arasında yatıyordu, kadının uzun saçları yatağın üstüne yayılmıştı, hâlâ doğumdan ıslaktı. Dedem bu çocuğun yüzündeki örtüyü aldı ve "Kızım, adın Fatma olsun, Fatma, bu yalan dünyaya hoş geldin," dedi. Çocuk, annem Fatma'ydı. "O benim annem!" Askerler, "Evet, annen, uyuyor, sen de uyu," dediler.

"Hayır, halıda ninemi görmek istiyorum. Onun hiç resmi yok." Dedem halıyı dokumaya devam etmedi. Oturdu ve sustu. Tren penceresinde onun karanlığa baktığını gördüm. Askerler, "Anlat, dede," dediler. Dedem elleriyle gözlerini kapattı, kelimeler dökülerek halıyı dokumaya devam ettiler, dedem halının üstünde, tıraş edilmiş kafasıyla bir süre hapiste yattı, çıktı, hapishanenin önünde ondan para dilenen bir adama son kuruşunu da verdikten sonra eve koştu. Bütün karıları evin önünde duruyorlardı, yalnızca annemin annesi yoktu. Sıraya girerek dedemin elini öptüler, eli havada asılı kaldı, "Karım nerede?" diye sordu. Karılarından bir tanesi, "Kız kardeşinin düğünü için onun dağ köyüne gitti," dedi. Sonra sustu. Dedem, "Kadın, dilinin altındaki baklayı çıkar," dedi. Kadın birden yüksek sesle şarkı söylemeye başladı: "Dün senin ve benim oğlumuz öldü ve duyduk ki karın yukarda düğünde ellerine kına yaktırmış, oğlum öldüğü için sevincinden." Aynı cümleleri şarkıda birkaç kez söyledi, öteki kadınlar sessiz kadınlar korosu halinde öylece duruyorlardı. Dedem hiçbir şey söylemedi, atı Eylül'e bindi, onu dağ köyüne sürdü, düğün evine gitti, orada ninemi gördüm, annemin annesini; saçları çözülmüş, ayakları çıplak, büyük bir taşın önünde oturuyordu. Ellerinin tırnaklarını bu taşa sürtüyordu, taş acımasızca kanıyordu. Ninem, "Ahmet, düğüne gelirken, öbür kadından olan oğlunun öleceğini bilmiyordum," dedi. Dedem, onun saçlarını atı Eylül'ün kuyruğuna bağladı ve atı taşlı yollarda sürdü, ninem dikenli çalıları ve taşları ya-

vaş yavaş bir elbise gibi giydi, çoktan ölmüş olan annesini ve babasını çağırdı, ölüler onu duydular, mezarlarından çıkıp kızlarını yanlarına aldılar. At Eylül, onun mezarını her gün ziyaret etti ve bu kadını ölüme sürükleyen kuyruğunu dişleriyle ısırdı. "Ah!" dedi Eylül, "Bu acı ıslak bir deriye saplanan diken gibi." Eylül, kadının mezarının yanına oturdu, toprağı, taşları yedi, o kadar çok taş yedi ki, ağırlaştı, sonra gözyaşlarını kuruttu, dizlerinin üstünde "Deli Fırat" nehrine kadar koştu ve kendini Fırat'ın içine attı, Fırat onu hemen aşağı çekti. Halının üstünde koyu yeşil renk belirdi, bu rengin içinde bir kadın ata biniyordu.

Halı burada, bitmemiş bir halı olarak sona erdi. Tren yolun sonuna gelmişti. Askerler beni bagaj filesinden aldılar, halıyı katlayıp dedemin omuzlarına koydular, o yere çökmüş, Allah'a günahlarını affetmesi için yalvarıyordu. Yedi yaşında bir kız çocuğu olarak, dedemi sırtıma aldım, trenden indik, halı sokaklar boyunca yanı başımızda yuvarlanıyordu, dedemin evine geldik, hâlâ hayatta olan tek karısı, kocasını sırtımdan kollarının arasına aldı, taşıdı ve seccadenin üstüne koydu, orada dedem dua etmeyi sürdürdü. Duvarlarda gençliğinden kalma, biraz paslanmış gümüşi kılıçlar, bıçaklar, kamçılar asılıydı.

Şehir bir başka gezegendi. Güneşe İstanbul'dan daha yakındı. Birkaç gün içinde kara bir kız oldum, bütün öbür kararmış insanlarla birlikte beyaz güneşin altında gidip geliyordum. Sonraları fotoğraf negatifleri gördüğümde, bu bana o zamanı hatırlattı. Beyaz güneşi ve kara insanları. Demek ki İstanbul'daki öğretmen, kıçımda kuyruğum olup olmadığını bu şehirde doğduğum için sormuştu. İstanbul'daki insanlar, duvarlara seve seve asılan basılmış fotoğraflardı, Anadolu'daki insanlar ise, tozun toprağın içinde bırakılıp unutulan negatifler...

Bu şehirde geceyi hiç görmedim. Orada bulunduğum bu

iki ay, upuzun tek bir gün gibiydi ve gün şafağın sökmesiyle başlıyordu. Düz damıyla ev, Arap evlerine benziyordu. Damın üstünde tahıl kuruyor, havaya güzel kokulu bir toz kaldırıyordu. Sabah aydınlığının ince dokunmuş örtüsünde nar ağaçlarının arasında gezmeye giden yılanlar gördüm. Bal yapan arılar, göğün altında, üzümlerin üstünde bir arı göğü çizdiler. Küçük havuzun soğuk suyunda karpuzlar yüzüyordu, dayımın kambur karısı eşekten süt sağdı, bana verdi. "İç, akıllanırsın." "Niye?" "Çünkü eşek akıllı ve günahsızdır." "Niye?" "Çünkü hep çalışır." Eşek, sahiden bir makineye benziyordu, memelerinden süt akıyor, ağzıyla yemek yiyor, ayaklarıyla kaplumbağayı kovalıyor, kuyruğuyla sineklerin konup kalktıkları vücudunu kamçılıyordu, dönüp gözleriyle de benim gözlerime baktı. Dişi eşeğin gözleri, bana annemin güzel gözlerini hatırlattı, ağladım ve gözlerimi pis bir beze kuruladım. Dayımın kambur karısı, benimle bir odadan bir odaya, bir ağaçtan öbürüne gitti, evdeki ve bahçedeki bütün örümcekleri gösterdi. "Onları sakın öldürme!" "Niye?" "Çünkü onlar bizim ölmüş annelerimiz, babalarımız, ablalarımız, ağabeylerimiz ve bir keresinde bir örümcek, peygamberimiz Muhammed'i düşmanlarından kurtarmış. Muhammed bir mağaraya saklanmış, peşinde onu öldürmek için arayan iki kılıçlı adam varmış; o anda bir örümcek gelmiş, mağaranın ağzına asırlık gibi duran bir ağ örmüş. Keskin kılıçlı adamlar mağaraya girmemişler." Dayımın kambur karısı, beni karpuzların yüzdüğü havuza, içinde yeğenlerimin de tıpkı karpuzlar gibi oturduğu soğuk suya attı. Suyun içinde oturup eşekarılarına karşı bir savaş planı yaptık. Kalın siyah çoraplarla kollarımızı, bacaklarımızı, yüzümüzü örtüp ağaçlardaki arı yuvalarını yaş tezekle tıkayacaktık. Birkaç arı kurtulsa bile, yuvalarının yerini bulamamalıydılar. Soğuk suyun içinde planımız hakkında konuşurken, dedem seccadesinden kalktı, biraz ilerimize oturdu. Bacaklarını doğum yapan bir kadın gibi açarak güneşe karşı osurmaya başladı; her osuruktan önce, "Bu sultan falanca için, bu bakan falanca için, bu ge-

neral falanca için, bu belediye başkanı falanca için, bu toprak ağası falanca için, bu bay falanca için," diyordu. Sonra plastik kılıcını alıp başının üzerinde döndürerek hindinin peşine düştü, bir taraftan da, "Allah, Allah," diye bağırıyordu. Biz de, "Allah, Allah," diye bağırdık, yeğenlerim onunla gittiler, ben de gitmek istedim, o sırada dayımın kambur karısıyla dedemin yaşlı karısı, kollarının altında yiyecek ve temiz çamaşırlarla geldiler. Kadınlar, genç ve yaşlı sesleriyle şöyle dediler bana: "Gel, hamama gidiyoruz, erkekler savaş oyunlarını oynasın, sen gel kara kız, biz hamamda yıkanıp ak pak olalım." Çarşaflarını giyip beni de örttüler. Sokaklardan geçerken, çarşaflı başka kadınlar da kara deliklerden çıkmış kara hayaletler gibi belirip bizimle beraber hamamın bulunduğu şehir merkezine yöneldiler. Sokakların bütün köpekleri, yüzü görünmeyen biz kırkayaklara yüksek sesle havlıyorlardı. Yolda ilk kez, tezekten yapılmış daracık evler gördüm, kokuları önce bizimle birlikte geldi, ama sonra şehir merkezinde zeytin, kayısı, kumaş, erkek teri, at pisliği, bit kanı, köpek salyası, toz ve üzüm kokularına karışıp geri döndü.

Hamama girdik, amlar gezegeni, güneşli bir anne karnı. Çarşaflarımızı çıkardık, kilometrelerce saç, kilolarca meme, karın, kırkayaklar, suyla kaplı mermer üstünde yürüyorlardı. Kubbe camlarından içeri giren güneş, suda kırk renge kırıldı. Seslerimiz yükseldi ve hemen yankı yaparak ayaklarımıza geri geldi. Bu su perileri saatlerce yıkandılar, birbirlerinin vücutlarını ipek keselerle ovdular; eski deri, kurutulmuş tütün gibi etimizden sıyrılıp suyla birlikte deliklerden geçerek hamamdan çıktı. Bazı kadınlar sıcaktan bayıldılar, dışarıdaki serin odaya gidip orada limon koklayarak oturdular, sonra yiyeceklerini açtılar. Bulgur, karpuz, biber dolması; yedik içtik ve karnımız şişmiş, sırtüstü yatarken, dayımın kambur karısı, "Bugün felekten bir gün çaldık," dedi. Kadınlar gözlerini kapadılar. Yukarıya, kubbe camlarma baktım; güneş içeriye, bu kadınların vücutlarına ulaşabilmek için, yukarıda parçalara ayrılmıştı; sonra orada bir armut gördüm, armudu

aldım ve bacaklarımın arasına tuttum; gölgem dayımın karısını uyandırdı. "Armudu çek," dedi kambur.

"Niye?

"Çek, yoksa bir eşek bilmemnesinin altında ölürsün."

"Niye?"

Dedemin yaşlı karısı gözlerini açmadan, "Kıza boyundan büyük sözler söyleme, oyun oynuyor," dedi.

O sırada çok güzel bir kadın girdi hamama. Öbür kadınların çırılçıplak etleri kıpırdanmayı bıraktı, yalnızca ağızları açıldı, kadınlar korosu şöyle fısıldadı: "Orospu geldi."

Bütün kadınlar, bu orospunun arkasından yıkanma yerine tekrar girdiler, yuvarlak mermer taşın etrafına oturdular ve mermer taşın ortasına yatıp iki hamam tellağına kendini yıkatan orospuyu seyrettiler. Ne tellaklar onu yıkamaktan usandılar, ne de kadınlar onu seyretmekten. Uzun bir kuyruk olup orospunun peşinden hamamdan çıktık. Bir faytona bindi, çarşafsızdı; fayton, biz çarşaflıların üzerine çamur sıçrattı ve ben, günün birinde bu orospu gibi olmaya kendi kendime yemin ettim. Bu şehirde iki ay süren tatilden sonra, dedemle birlikte İstanbul'a dönmek için tekrar kara trene bindim. Elimde, içinde dört lira on kuruş birikmiş teneke bir kumbara vardı. Küçük bir posta memuru olan dayım, tatil boyunca her akşam eve beyaz bir ekmekle gelirdi. Bana, "İşte, büyük şehir kızı, sana beyaz ekmek," der ve her gün 100 para verirdi, ortası delik küçük bir madeni para; sonra babasının gençliğine duyduğu özlemden, kırk bardak çay içerdi.

Çok zayıf bir adam. Siyah delikleriyle bana baktığında, bu gözlerden bütün ölüler birlikte bakarlardı. İstanbul'a giden kara trene bindim. Dayım, "Şehir kızı, şehir kızı, göz açıp kapayıncaya kadar bizi unutacaksın," dedi. Tren bekledi, hareket etmedi, dayıma, orada öylece duran bu küçük posta memuruna acımış gibiydi. Dayım, benimle bu trenin arkasından eve değil, kirli suların içindeki kirli gölgelerinin yanında yürüyen insanların bulunduğu daracık sokaklardan geçip ölmeye mezarlığa gidecekmiş gibi orada duruyordu.

Dayımın elini, dilimin altına bu şehrin şivesini, bu insanların yabancı hayat şarkısını yerleştirdiğim ağzımla öptüm. Tren İstanbul'a vardı, ahşap evin tahta basamaklarını tırmandım. 100 paralarla dolu teneke kutu arkamdan geliyordu. Kollarımı açıp, "Anne!" diye bağırdım. Annem orada oturmuş, temiz çamaşırları katlıyordu; ben, "Anne, ben geldim," dedim. Annem karşımda duruyordu, ama onu kucaklayamıyordum. Aramızda, dilimin altında bu Anadolu şehrinden getirdiğim yabancı şivenin ördüğü bir duvar vardı. Annem, "Böyle konuşma, yine İstanbul Türkçesiyle, temiz Türkçeyle konuşmalısın, anlıyor musun? İki gün sonra okul başlıyor. Eğer bu Anadolu ağzıyla konuşursan, herkes sana köylü der, anlıyor musun? Haydi, İstanbul ağzıyla konuş!" dedi. Tekrar kollarımı açtım, "Anacuğum," dedim. Annem, "Anneciğim de, anacuğum değil," dedi. Ben, "Anacuğum," dedim. Annem, "Anneciğim," dedi, ben, "Anacuğum," dedim. Annem, "Anneciğim," dedi; aramızda bu şive duvarı, yere oturduk. Annem ağladı, burnunu temiz çamaşırlara sildi: "Okulda hayatı sana dar edecekler. Senin için ağlıyorum." Ben de, "Anacuğum, anacuğum, anacuğum," diyerek ağlıyordum, annem, "Anneciğim," diyerek ağlıyordu. İki sözcük, örümceklerin büyük bir sessizlik içinde duvarlardan ağlarını sallandırdıkları odanın ortasında kapışıyordu. Ninem geldi, "Anacuğum" ile "Anneciğim" arasındaki kapışmayı gördü: "İstanbul'un kelimeleri dilde güzel bir tat bırakmıyor, tıpkı çürük dallar gibi art arda kırılıyorlar," dedi. Annem, "Nasıl anacuğum dediğini duymuyor musun?" dedi. Ninem, "Evet, Ana gı diyor," dedi. Ana gı, onun Kapadokya'daki köyünün şivesinde "Anne" demekti. Onun Ana gı'sı ile benim Anacuğum, yan yana İstanbul'un Anneciğim'ine karşı durdular. Duvar saati daha hızlı dönmeye başladı, annem, içi dayımın her gün verdiği 100 paralarla dolu teneke kutuyu elimden aldı, "Bak, Anadolu ağzıyla söyleyeceğin her kelime için senden 100 para keseceğim," dedi. Böylece akşama kadar, dört lira 10 kuruşun üç lira 50 kuruşunu ceza olarak ödemek zorunda kaldım.

Hem de annemle benim doğduğumuz şehirden getirdiğim sözcükler için. Sonunda İstanbullu bıçaklar, benim Anacuğum'u çabucak Anneciğim'e yonttular.

Ninem şöyle diyordu: "İnsanlar uyanacak, altın diye eve getirdiklerinin, bir avuç soğan kabuğu olduğunu görecekler. İnsanların yüreği kara, ama sen kalbini temiz tut, bu dünyada yerin olmaz ama, sen ölünce güzel ruhun ağzından dışarı uçar. Bu boş dünyada ruhun sesi kalır ve hoş bir yankı yapar. Bunu duymak isteyen, duyar. Güzel ruh, kör gözleri iyileştirebilen bir tüydür." Ninem bu sözleri çok yavaş söyledi, sanki konuşmuyordu da, vücudundan yavaş sesler yükseliyordu. "Gel, çalışalım," dedi. Yerde oturuyordu; önünde bir örtü, örtünün üstünde yumak yumak düğümlenmiş yün parçaları vardı: Eski bir hırkadan sökülmüş bir sürü renk. Birlikte yünlerin düğümlerini çözdük, sabırlı olmayı öğrendik. Ninem şöyle dedi: "Dizlerinin üstünde sabırla oturamayan kişi, kötü bir insandır, çünkü içinde başkalarına karşı kötülük kaynar. En iyisi, dizlerini kırıp sabırlı olmayı öğrenmek, diz üstü oturup ölülerle konuşmaktır. Bu dünya kimseye kalmaz, bak, dişlerime bak, bu kör hayatta yedikleri ve çiğnedikleri şeylere bak, bak ne altın oldular, ne de gümüş. Eğer bir kör görürsen, ona git, yanında dur, bir gözünü kapat, ona daha yakın olursun. Yolda bir dilsize rastlarsan, yerden bir taş al, dilinin üzerine yerleştir." Böylece, iki dizimin üstünde, bir gözüm kapalı, dilimin üzerinde bir taş, yünü düğümlerinden kurtararak, burnumda yün tozu, ninemin karşısında oturdum, ölmüş insanlar için mezarlıkta ve gece yatakta okuyacağım duaları ezberledim.

Ninem, bir deve kervanı gibi art arda giden bu Arapça sözleri gözlerimin içine bakarak, Kapadokya'daki köyünün şivesiyle söylüyordu. Deve kervanı ağzımda toplandı, duaları nineyle birlikte okudum, böylece iki deve kervanımız oldu, onun benimkilerden büyük olan develeri, benimkileri önlerine alıp develerime yürümeyi öğrettiler. Biz de oturduğumuz yerden develer gibi sallanıyorduk, ben şöyle söylüyordum:

"Bismillahirahmanirrahim
Elhamdü lillahirrabil âlemin.
Errahmanirrahim, Mâlüki yevmiddin. İyyakena'büdü ve iyyake neste'in. İhdinessıratel müstekıym; Siratellezine en'amte aleyhim gayril mağdubi aleyhim veledda'allin, Amin.
Bismillahirahmanirrahim
Kül huvallahü ehad. Allahüssamed. Lem yelid velem yüled. Velem yekûn lehu küfüven ehad. Amin."

Bu sözlerin anlamını bilmiyordum, belki Ayşe Nine de bilmiyordu. Bismillahirahmanirrahim sözü, birçok kişinin dilindeydi. Eve girerken önce sağ ayağı basmak ve bu arada Bismillahirahmanirrahim demek gerekiyordu. Yıkanırken, saça dökülen ilk tas suyla birlikte Bismallahirahmanirrahim demek gerekiyordu, sabah ilk lokma ekmeği ağza atarken de Bismillahirahmanirrahim denmesi gerekiyordu, elbiseler Bismillahirahmanirrahim'le giyilip çıkarılıyordu. Bir mektup geliyor, Bismillahirahmanirrahim'le açılıyordu. Kurban Bayramı'nda bir koyunun boğazı sakin bir bıçağın altında bekliyor, Bismillahirahmanirrahim deniyordu. Koyunun başı yerde, vücudunun yanında yatıyor, kan sokağa akıyor, birisi parmağının ucuyla bir damla kan alıp alnına sürüyor, koyun kanı insan alnında kuruyor, bu insan da Bismillahirahmanirrahim diyordu. Her yerde ve her zaman Bismillahirahmanirrahim denilir, ama ayakyolunda denmezdi. Çünkü orada Allah değil, şeytan oturuyordu. Uykuya yatınca, insan hayat defterini Bismillahirahmanirrahim ile kapıyor ve sabah, bu defter, kendini Bismillahirahmanirrahim ile açıyordu, bir Bismillahirahmanirrahim'den öbür Bismillahirahmanirrahim'e giderek, güneşi ay, ayı güneş yapıyorduk. Bismillahirahmanirrahim savaşları da vardı, alçak sesle Bismillahirahmanirrahim diyen insanlar, yüksek sesle Bismillahirahmanirrahim diyen insanlara kızıyorlardı. "Gözlerimizi bir toz bulutu gibi örtsün diye böyle yüksek sesle Bismillahirahmanirrahim diyorlar,

böylece kötü şeyleri rahat rahat yapabilecekler." Yüksek sesle Bismillahirahmanirrahim diyenler, alçak sesle Bismillahirahmanirrahim diyenlere kızıp şöyle diyorlardı: "Kalpten gelen, yüksek sesle gelir, yüksek sesle şarkı söylüyorlar da, niye alçak sesle Bismillahirahmanirrahim diyorlar?"

Bu Bismillahirahmanirrahimler, hayatta bana iki kez yardım ettiler. Birincisinde alçak sesli Bismillahirahmanirrahim, ikincisinde yüksek sesli Bismillahirahmanirrahim. Alçak sesli Bismillahirahmanirrahim: Sekizinci sınıfta biyoloji öğretmenimiz yazılı bir sınav yaptı. Sınav kâğıdının tepesine, soruların üzerine Bismillahirahmanirrahim yazdım. Soruların cevaplarını pek bilmiyordum. Öğretmen çantasından kâğıtları çıkarıp yüksek sesle, bu Bismillahirahmanirrahim yüzünden bana iyi not verdiğini söyledi. "Çocuklar, bu Bismillahirahmanirrahim'i görünce çok duygulandım, ah, çok heyecanlıydı, bu Bismillahirahmanirrahim yüreğinden sökülüp kâğıda düşmüş, dedim. Soruları kötü cevaplamış, ama ona iyi bir not verdim, küçük melek!"

Gülmekle ağlamak arası, bütün çocuklar koro halinde, Aaaaa dediler. Yüksek sesli Bismillahirahmanirrahim'in yardımı çok daha sonra oldu. On sekiz ya da on dokuz yaşındaydım, Paris'e gitmek istiyordum, birkaç Cezayirli arkadaş, bana Paris'te, üniversite yurdunda kalan bir Cezayirlinin adresini verdiler. Paris'e gittim, bu Cezayir öğrenci yurdunu buldum, bütün binada büyük bir eğlence olduğu için, yurdun kapıcısı genci bulamadı. Tek kelime Fransızca bilmiyordum. Orada bekliyordum, çok yorgundum, Cezayirli kapıcının karısı beni iki odalı evlerine davet etti, bir divana yatıp hemen uykuya daldım. Geceleyin üzerimde bir gölgeyle uyandım, kapıcı yatağın yanında, bir sandalyeye oturmuş, bana bakıyordu. Kendimi nasıl kurtarabilirim diye düşündüm ve kafamda bu Müslüman Cezayirli'nin de çok iyi bildiği Arapça sözcüğü buldum: "Bismillahirahmanirrahim," dedim. O ayağa kalkıp yüksek sesle, "Bismillahirahmanirrahim," dedi. Sonra yeniden uykuya daldım. Tekrar uyandım,

adam yine orada duruyor, hemen, "Bismillahirahmanirrahim," dedim, o, "Bismillahirahmanirrahim," dedi, ben, "Bismillahirahmanirrahim," dedim. O, "Bismillahirrahmanirrahim," dedi, ben, "Bismillahirrahmanirrahim," dedim. Öbür odada yatan karısı uyandı, iri iri gözlerle sessizce bize baktı. Benim Bismillahirahmanirrahim'lerim adamı yordu; uyumaya gitti. Sabah, arkadaşlarımın beni gönderdikleri Cezayirli öğrenci geldi. Odasında oturduk, güldü ve işaretlerle bana, kız arkadaşı gelene kadar sevişeceğimizi anlattı. Ben yine, "Bismillahirahmanirrahim," dedim. O da, "Bismillahirahmanirrahim," dedi. "Moslem?" "Yes, you too Moslem?" "Yes, Elhamdülillah, Allah, allahüekber, selamünaleyküm esselamünaley." Kız arkadaşı gelene kadar, yarı İngilizce yarı Arapça konuştuk.

Sonra kitapta Bismillahirahmanirrahim'in anlamına baktım: Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla.

Birisinin ağzı çarpıldığında, gece bahçeye bulaşık suyunu Bismillahirahmanirrahim'siz döktüğü, cinlerin de onu çarptığı söylenirdi. Bismillahirahmanirrahim kısaltılıp Bismillah da denebilirdi. Bismillah demeden uyursan, şeytanla kalkarsın. Eve ya da okula girerken, Bismillah demeyi unutacak olursam, evden ya da okuldan gerisin geri dışarı çıkıp Bismillah diyerek tekrar içeri girerdim. Bıçakla bir elma kesiyordum, Bismillah demeyi unuttum, bıçağı yıkayıp tekrar Bismillah'la kestim. Ben ve kardeşim Ali, birbirimizi şakacıktan boğazlamak istediğimizde de, dişlerimizi gıcırdatarak Bismillah derdik. Çocuklar solucanları yerde elli parçaya böldüklerinde ve parçaların hepsi ayrı ayrı yaşamaya devam ettiğinde de, Bismillah derlerdi. Bir keresinde ninemle doktora gitmiştim, doktor onun karnının üzerindeki memesini alıp omzuna koydu, bunu yaparken Bismillah dedi. Sünnetçi de, iki erkek kardeşimi ağzında Bismillah, elinde usturayla sünnet etti, kanı bir çanağın içinde gördüm, bu çanak Bismillah demeden ayakyoluna boşaltıldı, çünkü ayakyolunda şeytan oturuyordu. Bismillahirahmanirrahim, Bismillahirahmanir-

rahim diyerek oruç ayı ramazan geldi. Bir ay bütün gün oruç tutuldu, yemek yenmedi, bir damla su içilmedi. Oruç tutan kadınlar dudaklarını boyamadılar, öpüşülmedi, kadınlarla erkekler sevişmediler, sigara içmediler. Aybaşı olan kadınlar oruç tutamıyorlardı, bu günler için Allah'a borçlandılar. Allah'a bu borçlarını, ramazan ayından sonra herhangi bir zaman ödeyeceklerdi. Ramazanı çok seviyordum ve annemin Allah'a borçlandığı oruç günleri de hoşuma gidiyordu. Sigara içebiliyordu, o kadar sinirli olmuyordu. Annem bana yedi yaşın üstündeki bütün çocukların oruç tutabileceğini söyledi. Erkek kardeşim Ali, oruç tutmak zorunda değildi. "Ali niye oruç tutmuyor?" diye sordum. Annem, "O bir erkek çocuğu, eğer canı yemek ister de yiyemezse, pipisi düşer," diye cevap verdi.

"Ya ben?"

"Senin yalnızca alt tarafın şişer."

Gece saat dörde doğru büyüklerle birlikte uyandım, dışarıda bir adam kocaman bir davulla yürüyor ve davula vuruyordu: dum dum da dum dum. Evlerin ışıkları yandı. Gecelikle, yalınayak, sofraya oturup yemek yedim. Sahur topu atılmadan önce ağız yıkanmalıydı; bu topla ramazan başladı. Sonra akşam oldu. Odada toplanıldı. Yemek sofraya gelmişti bile, zeytinler bir tabakta bekliyordu, yemek bekliyordu, minarelerdeki hocalar da, akşam ezanını okumak için bekliyorlardı, insanlar bekliyordu ve akşam topu atıldı. Zor duyabilen yaşlılar, çocuklara soruyorlardı, "Top patladı mı?" "Top patladı." Sonra hepsi sakin sakin ellerine yavaş yavaş bir zeytin alıp koro halinde, "Bismillahirahmanirrahim," dedi ve zeytini ağzına götürerek oruç açtı. Babam Mustafa oruç tutmuyordu, çünkü rakıcıydı, her akşam rakı içmeliydi, aksi halde, dediğine göre, rakı içerken ölen ermişleri üzecekti. Bunlar, bu dünyanın tasası yüzünden kendilerini rakıyla uyuşturan insanlardı. Babam Mustafa bana doğru gelip, "Oruç tuttun mu, güzel kızım?" diye sordu.

"Evet."

"Orucunu 25 kuruşa bana satar mısın?"

"Günahtır."

"Senin nereden günahın olacak ki? Orucunu günahkâr babana sat." Orucumu ona 25 kuruşa sattım ve bu parayla sinemaya giderek akşama kadar orada kaldım, üç film arka arkaya; bu üçü akşama kadar tekrarlanarak dokuz film oldu. Bu ilk dokuz filmden, aklımda bir adam kaldı; adam kırmızı bir elmayı gömleğine sildi, elma parlayıp büyüdü, adam elmayı ısırdı: Harrrt, elmanın suyu ağzından çenesine aktı. Ben oruç tutuyor, mübarek orucu babama 25 kuruşa satıyor ve sinemaya gidiyordum.

Yine üç değişik film gördüm, üç kere üç, dokuz kere kovboylarla Kızılderililer. Kızılderililer daha çabuk ve yapayalnız, kovboylar ise daha yavaş ve hep başka bir kovboyun kollarında ölüyorlardı ve ölmeden önce de bir sürü şey söylüyorlardı. Sinemadan çıktım, ortalık henüz aydınlıktı, sokaklar cami yönüne kıvrılıyor, erkekler camiye gidiyordu. Hepsi birden camiye girince boş, tozlu caddeyi gördüm. Orada tek başıma durup atlı kovboylarla Kızılderililerin peşimden geldiklerini gördüm. Kızılderililerin ateşin başında korkuttukları beyaz elbiseli sarışın kadın da onlarla birlikte geliyordu. Tozlu cadde üzerinde koştuk, kovboylar ve Kızılderililerle karşıdan karşıya geçtim, o sırada Ayşe Ninem, elinde bir yün hırkayla çıkageldi, "Küçükhanım, akşam oluyor," dedi. Yün hırkayı giydim. Ayşe Nine önümde diz çöktü ve düğmelerimi aşağıdan başlayıp yukarı çıkarak iliklediği. Hırkanın beş düğmesi vardı, ninem her düğmede bir cümle söyledi:

1. Nereye gidiyorsun
2. Gözümün nuru
3. Benimle eve gel
4. Baban İstanbul'dan kaçtı
5. Adamlar burada.

Eve koştuk, atlarının üzerinde kovboylar ve beyaz elbiseli kadınla Kızılderililer bizimle birlikte geldiler. Çarpık ahşap evimizin önünde küçük bir kamyon bekliyordu. Komşuları-

mız orada durmuş, sessiz gözlerle bakıyorlardı. Eve girdim, kovboylar ve Kızılderililerle birlikte. Annem Fatma, erkek kardeşlerim Ali ve Orhan, yan yana duvarın önünde duruyorlardı, çünkü tam o sırada bir adam yerdeki halıyı topluyordu.

Odada dört adam vardı.

Sarı dişli ilk adam, yüksek sesle şunları söyledi:

"Bir halı, şu kadar lira değerinde."

"Bir yün yatak, şu kadar lira değerinde."

"Bir radyo, şu kadar lira değerinde."

"Bir masa, şu kadar lira değerinde."

"Bir gramofon, şu kadar lira değerinde."

İkinci adam bunların hepsini bir kâğıda yazdı, üçüncü ve dördüncü adamlar, halılarımızla yataklarımızı toplayıp kamyona taşıdılar. Komşular koro halinde söylendiler:

"Allah'tan utanmıyor musunuz? İnsanların yataklarını bırakın bari." Adamlar da koro halinde, "Biz emir kuluyuz," dediler. Her şeyi alıp götürdüler. Sarı dişli ilk adam, gitmeden önce duvardan, annemin bir dergiden kesip duvara astığı bir resmi aldı. Annem, "Resmi duvarda bırakın. Beş para etmez," dedi. Sarı dişli ilk adam, "Bu karın doyurmaz," dedi. Resmi yere atarak gitti.

Biz, beş kişi, anne, üç çocuk, nine, boş ahşap evde kalakaldık, kovboylar ve Kızılderililer, beyaz elbiseli kadınla birlikte kaybolmuşlardı. Akşam topu atıldı; ev boş olduğu için, ahşap döşemeyle çerçeveler titredi, yerde duran zeytin tabağı da titredi. Hepimiz ağzımıza birer zeytin attık, ama Bismillahirahmanirrahim demeyi unuttuk.

"Kim bu adamlar, nine?"

Ayşe Nine, "Bu adamlar devletin insafsız eli," dedi.

"Devlet kim?"

"Yukarıdakiler. Yukarıdan aşağıya, başımıza işiyorlar."

"Ya da başımıza kar yağdırıyorlar," dedi annem.

Babam Mustafa işsizdi, çok borcu vardı, adamlar bu yüzden eşyalarımızı alıp götürmüşlerdi. Babamın işi olmadığı için, mesleğinin ne olduğunu bilmediğimi fark ettim.

"Babam ne iş yapar, nine?"

"Boş gezenin boş kalfası," dedi ninem.

"Ev yapar. Müteahhit," dedi annem.

Bu durumda babam, annem için müteahhit, ninem için boş gezenin boş kalfası, benim içinse orucumun 25 kuruşa alıcısı idi. Küçük kardeşim Orhan için Mustafa, bıyıklı adamdı; büyük kardeşim Ali içinse, arada bir kendisinden saklanılması gereken insandı.

O gece beşimiz bir odada yan yana, örtülerle elbiselerin üstünde yatıp Mustafa'dan söz ettik.

"Mustafa saf bir adam."

"Mustafa dürüst bir adam."

"Mustafa bir Kazanova."

"Mustafa mübarek bir adam."

"Mustafa'nın tombalak patlıcan gibi burnu var."

"Mustafa'nın bir zamanlar Şevrole'si vardı."

"Mustafa'nın Kılark Geybıl gibi bıyığı var."

"Mustafa delinin teki."

"Mustafa uzun boylu."

"Mustafa'nın ela gözleri var."

"Mustafa tıraş olurken yüzünü keser."

Babam küçük bir kasabaya kaçmıştı, orada iş bulacak ve belki yarın ya da hemen gelip bizi alacaktı. Annem, "Ya Mustafa, ya Mustafa," diye şarkı söylemeye başladı. Biz de, "Ya Mustafa, ya Mustafa," diye ona eşlik ettik ve uyku gelip bizi Mustafa'nın kanatlarından çekerek, kendi kanatları altına aldı. Ertesi sabah, yalnızca top sesini değil, Mustafa'nın da gelişini bekledik. Kimse Bismillahirahmanirrahim demeyi aklına getirmiyordu. Mustafa sözcüğü, bizim Bismillahirahmanirrahim'imiz oldu. Eve gelip ayakkabılarımı çıkarır çıkarmaz, "Mustafa geldi mi?" diye soruyordum. Annem her sabah bulaşıkları Bismillahirahmanirrahim'le değil, "Mustafa gelince..." diyerek yıkıyordu. Mustafa gelmiyordu. Sonra, akşamları da biraz bulaşık yıkıyordu, bulaşıkların arasında hep bir tava bulunuyordu. "Mustafa gelince...", "Mustafa gelin-

ce...", Mustafa gelince..." diye diye her akşam bize küçük balıklar kızartıyordu. Balıkları yiyorduk, ama Mustafa gelmiyordu. Balıklara Mustafa'nın Balıkları adını taktık. Bir gün daha oruç tuttum ve bu günü de anneme satmak istedim: 25 kuruşa. Fatma, "Parayla ne yapacaksın?" diye sordu bana. "Sinemaya gidip Mustafa'yı aramamıza yardım etmeleri için Kızılderilileri getirmek istiyorum," dedim. Fatma, "Kızılderililer kendilerini kurtarsınlar," dedi, bana 25 kuruş vermedi.

Sonra Mustafa bir taksiyle geldi. Geceydi, yeni bir şapkası vardı, hepimiz Bismillahirahmanirrahim'le taksiye bindik. Taksi yola çıktı, ninemle ben, taksiden çarpık ahşap evimize baktık. Diğer evlerde loş ışıklar vardı, bizim çarpık ahşap evimiz karanlıktı. Orada büyük bir mezar taşı gibi durmuş, annesinin tabutunun arkasından bakan bir insan gibi bize bakıyordu. Ninem, "Şimdi orada in cin top oynayacak. Burada bir kere ölecektim, gurbette bin kere öleceğim. Ah, ne bilirim ben, insanoğlu nedir ki? İnsanoğlu kuş misali, bir gözünü açtın buradasın, bir gözünü yumdun ordasın. İnsanoğlu bir çanak çamur, bizi nereye atarlarsa, orada kalırız. Bizi evimizden ettiği için feleğin gözü kör olsun. Ama evin gözü kulağı vardır. Biz ona çıplak ruhlarımızı gösterdik. Eğer bir gün geri gelirsen, söz misali yaşlanmışsan, kapıyı açtığında kendini orada, yine şimdiki yaşında bulacaksın," dedi.

Taksi arabalı vapura girdi. Deniz yoluyla İstanbul'u terk ettik. Taksi benzin kokuyordu, taksi şoförünün yanında oturan babam, ona milyoner olduğunu, küçük bir kasaba olan Yenişehir'de birçok villa ile bilmem kaç milyona bir hastane yapacağını söyledi. Taksi şoförü susuyor ve başını sallıyordu. Arkada nineme, "Mustafa boş gezenin boş kalfası değil mi?" diye sordum. Ayşe Nine, "Kapa çeneni, uyu! Bir delinin anlattıklarına karışmaktansa, dikenli bir çalılığa düşmek yeğdir," dedi. Benzin kokusuyla uykuya daldım ve küçük kasabada başka bir ahşap evde uyandım.

Hemen kalktım, dışarı çıktım ve denizi aradım. Gökyüzünde boğulmuş bir sokak gördüm. Görünürde deniz yoktu,

önümde, benim boyumda üç kız duruyordu. Hemen seksek oynamaya başladık: Bir sopayla toprağın üstüne dört kutu çizilir, tek ayak üstünde zıplayarak yassı bir taş, bir kutudan ötekine itilir. Taş bir çizginin üstünde kalır ya da dikdörtgenlerin dışına çıkarsa, ötekiler, "Yandın," derler. Sonra sıra, öbür kıza gelir.

Dört evin pencerelerinden dört tane kadın başı çıkana dek zıpladık; kadınların dördü de başörtülüydü, içlerinden birisi benim annemdi, onun da başı örtülüydü. Bize seslendiler, "Eve gel!" Bu dört evden dört kadın başı yeniden çıkıp bize bağırana kadar, zıplamaya devam ettik: "Gözün kör olsun cadı, eve gel, yoksa seni ayağımın altına alırım." Biz zıplamaya devam ettik. Sonra dört evden yine dört kadın başı çıktı, bu kez şöyle bağırdılar: "İçeri gelmezsen, akşam babana söylerim." Dağılan yıldızlar gibi, dört kız, rüzgârla savrulmuşçasına evlerimize girdik. Eve girmeden önce, kızın biri çiğnediği sakızı ağzından çıkarıp benim ağzıma soktu. Sakız çiğneyerek eve girdim. Annem Fatma'nın başı örtülü değildi şimdi. "Başörtün nerde anne?" Başörtüsünü yalnızca yabancı insanlar için takacağını söyledi. Onu o güne kadar başı örtülü görmemiştim. Yalnız ninem, üst üste iki başörtüsü takardı. "Niye insanlar için başörtüsü takıyorsun, anne?" "Burası dindar bir sokak, insanları rahatsız etmemek lazım," dedi Fatma. Babam villayı bitirdiğinde, orada başörtüsü takması gerekmeyecekti, çünkü orada yalnızca memurlar oturacaktı. Anneme göre, memurlar mürekkep yalamış insanlardı; öğretmenler, avukatlar. Nineme göre ise, memurlar dünyaya geldikleri deliği beğenmeyen insanlardı, çünkü okuma yazma öğrenmişlerdi. Bu dindar sokakta elektrik yoktu, duvarda bir gaz lambası yanıyordu; Ayşe ile Fatma, bu lambanın altında memurlar hakkında konuşurken, gölgeleri duvarda bir gölge oyunu oynuyordu. Dışarıda, ay ışığı altında, dindar sokak sessizdi.

Bir gün memurlar bizi ziyarete geldiler. Annem, bir odaya dört sandalye topladı. Başörtüsü takmamıştı, ninem temiz elbiselerini giymemek için direndi. Başka bir odaya geçmek zo-

runda kaldı. Yatağa uzandı, titreyerek, "Ölüyorum, git babanı getir," dedi. Odaya girdim, sandalyeler yan yana duruyordu. Her sandalyede bir memur oturuyordu. Ortada oturan adam, "Gel buraya kızım," dedi. Başımı okşayıp kaçıncı sınıfa gittiğimi sordu. "Üçüncü," dedim. "İnsanların en çok neye ihtiyacı var, suya mı, elektriğe mi?" diye sordu bana. Hemen cevap vermek zorunda değildim. Babam benimle birlikte ninemin yanına gitti. Ninem titreyerek, "Mustafa, ölüyorum, bir kaşık su ver," dedi. Babam su getirdi. Ben ninemin üstünü örttüm, yedi yorgan üst üste... Ama o hâlâ titriyordu. "Nine, hangisi önemli: Su mu, elektrik mi?" diye sordum. "Elektrik gâvur icadıdır," dedi. Annesinin elektrik nedir bilmediğini, ama iyi bir insan olduğunu söyledi. Babam ona bir bardak su verdi, ninem suyu içerken, dişleri bardağa çarptı. "Oğlum, bizi köyümüze götür, bırak orada öleyim. Anayı babayı unutup beni memurlara sattınız." Babamla birlikte memurların yanına döndüm. Ortadaki sandalyede oturan memurun elinde bir bardak su vardı ve yanında oturan güzel öğretmenle konuşuyordu. "Su önemlidir. Işık olmadığı zaman, yatmaya daha erken gidebiliriz," dedim. Sonra nineme gittim. O günden itibaren, memurlar ahşap evimize geldikleri zaman, ninem hep başka odaya geçerdi. "Aralarında bir de komünist var, bir öğretmen," dedi annem. Bize geldiklerinde, bu adama baktım. Bir komünistin ne olduğunu öğrenmek istiyordum. Gözlüklüydü ve dudakları inceydi. Daha fazlasını görmek istiyordum, ama komünist olanın, diğerlerinden biraz farklı gülümsemesi dışında bir şey göremedim.

Bu dindar sokakta oturmaya devam ettik, çünkü babam bir çimento krizi olduğunu söylüyordu, çimento yoktu. Yarım kalmış villalar ve hastaneler çimento beklemek zorundaydı, memur evleri çimento beklemek zorundaydı, biz de dindar sokakta kaldık. Okula gidiyordum, öğretmenimiz zayıf bir adamdı, sık sık arkamda durur, bana doğru eğilip defterime bakardı. Tütün kokardı. Bu kokuyu seviyordum ve onun saçlarımı kokladığını sanıyordum. Bana, "İstanbul kı-

zı," diyor ve her gün, çok akıllı olduğumu söyleyerek beni övüyordu. Beni neden bu kadar akıllı bulduğunu bilmiyordum. Burada, onun gözünde akıllı bir İstanbul kızıydım. İstanbul'daki öğretmenim içinse, kıçında bir kuyruk olan Anadolulu bir Kürttüm. Burada babama, "Mustafa Bey", adı yine Mustafa olan sokak satıcısına ise, "Mustafa Efendi" diyorlardı. Memurlar ziyaretimize geldiklerinde, ninem anneme köylü gibi görünmüştü. Ama onlar gidince, annem ninemle yine güzel güzel konuşuyordu. Kış için hamurdan küçük erişteler keserlerken, neredeyse iki gün yuvarlak bir hamur tahtasının çevresinde dizüstü oturup yaprak hamurdan parçalar keserek, birbirlerine masallar anlattılar, ölülerden söz ettiler. Biri ağladığında, öteki ona bir bardak su getirdi, ikisi birlikte su içip bir ağızdan, "Ölmüşlerin canına değsin," dediler. Nineme, insanların niye bir öyle, bir böyle olduklarını sordum. "Boğaz, kırk boğumludur. İnsan bir şey söylemek isteğinde, kırk kez yutkunup öyle konuşmalı, bazı insanlar yutkunmadan konuşur, sonra ortada bir topak bok kalır," dedi.

Annem, kardeşim Ali'yle beni camiye, Kuran kursuna yolladı. Kuran'dan Allah'ın düşüncelerini okuyabilmek için, Arap yazısını öğrenmek gerektiğini söyledi. Annem Arapça okuyup yazamıyordu. O okula gittiği sırada, Türkiye bir Cumhuriyet'miş ve Arapça yasakmış. Daha önceleri ise Türkçe konuşulur ve Arap harfleriyle yazılırmış. 1927'den sonra Cumhuriyetçiler bir harf devrimi yapmışlar ve Arap yazısı yerine Latin harfli Türk alfabesi gelmiş. Ben de yalnızca Latin harflerini biliyordum, ama dedem Latin harfleriyle değil, Arapça yazabiliyordu. Ninem okuma yazma öğrenmiş olsaydı, o da yalnızca Arapça yazabilecekti. Yani Ahmet Dedem ve Ayşe Ninem sağır dilsiz olup bize ancak yazıyla bir şeyler anlatmak zorunda kalsalardı, onları asla tanıyamazdım, diye düşündüm. Bu durumda da bugün ninemle dedem olmazdı. Ağlamaya başladım. Ninem geldi, onu yanımda görünce daha da yüksek sesle ağladım. Ağzıma bir parça şeker verdiler, sokakta istediğim kadar seksek oynayabileceğimi

söylediler, ben ağlamaya devam ettim. Annem beni, bahçedeki iki ceviz ağacının arasına bir halat ve bir tahta parçasıyla kurduğu salıncağa oturttu. Beni salladı, ağlaya ağlaya gittikçe hızlandım, ben ağladıkça o beni daha hızlı salladı. Ben ağlamayı bırakamadığım için, o da sallamayı bırakamıyordu. Gökyüzünde bir tur döndüm ve yeri öptüm. Beynim uyuşmuştu ve şimdi dünyayı gülerek seyrediyordum. Yalnızca başımı hissediyordum, yalnızca kocaman, gittikçe büyüyen bir baştım. Tıpkı bir sultan sarığı gibi. Fatma beni verandada bir yastığın üstüne yatırdı. Orada bana, bir keresinde kuyuya düştüğünü anlattı: "Üç yaşındaydım, Anadolu'daki bahçemizde derin bir kuyu vardı, biz beş çocuk, çocuk aklımızla, gözlerimizi tülbentle bağlayıp kuyunun etrafında dönmeye karar verdik. Döndük, döndük. Ben kendimi birden kuyunun içinde buldum. Su beni gitgide dibe çekiyordu. Yalnızca tek bir şey düşünüyordum: Kuyunun dibinde yılan vardı, bunu bana annem söylemişti. Yılan korkusundan, dibe ayağımla vurup suyun içinde birkaç metre yükseliyor, sonra yine aşağı gidiyordum. Annem, kuyuya inmek isteyen kör bir adam bulmuştu, beline bir urgan bağlayıp adamı kuyuya saldılar. Kör adam beni kuyudan çıkardı. Bir ay boyunca karnımdan su çıktı."

Kocaman bir kabak gibi olan başımla yine ağlamaya başladım: "Anneciğim, eğer o kuyuda ölseydin, kör adam seni kuyudan çıkarmasaydı, bugün bir annem olmazdı," dedim. Ağlamaya devam ettim. Annem gülerek, "Ben ne yapayım, benim annem yok, ben de mi ağlayayım yani?" dedi.

"Senin annen niye öldü?"

"Allah öyle istedi. Allah onu kendisine, göğün yedinci katına aldığına göre, Allah'ın sevgili kulu olmalı."

"Allah'ın sevgili kulu nasıl olunur anne?"

"Sabretmek, ağlamamak, anne sözü dinlemek, babaya inanmak."

"Senin annen, niye Allah'ın sevgili kuluydu?"

"Yürürken, karıncalar ölmesin diye yere usulca basardı.

Dedenin çok karısı vardı. Yatağına hep istediği kadını alırdı. Bu, anneannen için zor değil miydi? Ama yüreğine taş basıp kocasına acı sözler söylemedi. Bir keresinde annem, kız kardeşinin düğünü için başka bir şehre gittiği sırada, babamın öteki karısından olan oğlu öldü. O zamanlar babam henüz hapisteydi, çıkıp eve döndüğünde bir de ne görsün? Evin içi mahşer yeri. Bir yanda ölü çocuk yerde yatıyor, öbür yanda çocuğun annesi yatmış ağlıyordu. Kadın saçını başını yoluyordu, yüreği yanmıştı. Kadınların hıçkırıkları göğe yükseldi, öyle yüksek sesle bağırıyorlardı ki, İstanbul'daki sağır sultanın bile duyduğu söylendi. Ölen çocuğun annesi kendini yerden yere attı ve çocuğun, annemin kem gözleri yüzünden öldüğünü söyledi, çünkü annem beni doğurmuştu: Bir kız çocuğu; onunkisi ise oğlandı. Sonra, annemin o sırada kız kardeşinin düğününde, sevinçten tırnaklarına kına yaktığını söyledi. O zaman telefon yoktu ki, annem çocuğun öldüğünü nerden bilebilirdi? Kadınlar her düğünde ellerine kına yakarlar. Bu bir sevinç belirtisidir. Allah'a şükran duydukları için yaparlar bunu. Ancak babamın at sırtında oraya gittiğini, anneannenin saçlarını atın kuyruğuna bağlayıp taşlı yollar üzerinde sürüklediğini ve bu arada atı Eylül'ü de çok dövdüğünü söylediler.

"Anneannem o sırada mı öldü?"

"Hayır, zatürreeden öldü. O zamanlar doktor mu vardı! Akciğerleri o kadar su toplamıştı ki, artık nefes alamıyordu. Bir daha babamın yatağına girmedi. Hep benimle birlikte uyudu. Ölmeden önce bana, 'Babana söyle, onu bağışlıyorum,' dedi. Sonra gözlerini kapadı. Ah anne, bu dünyada gün yüzü görmedin!"

Annem de yüksek sesle ağlamaya başladı. Birbirimizin yüzüne bakıp bakıp ağlıyorduk, sonra ninem geldi, o da ağlamaya başladı:

"Sekiz çocuk gömdüm, ağacımdan sekiz armut düştü. Daha çiçekken, ölüm rüzgârıyla çekip gittiler. Dünyanın tozu güneşe karışıyordu, ben, başörtüm kaymış, sinekler etrafımda, şu

kör olmak isteyen gözlerle sekiz meleğin toprak altına girdiğini gördüm. Eşek anırtısı. Eşek benim kara talihime ağlıyordu."

Sonra kardeşlerim Ali ile Orhan geldiler ve üçümüzün niye ağladığını bilmeden, onlar da ağlamaya başladılar. Arkamızda burunlarını çekip bizimle birlikte ağlamaya devam ediyorlardı. Hava karardı, hiç kimse ağlamayı kesip gaz lambasını yakmadı. O sırada bir horoz sesi duyduk: Üüüüüüüüüürrrüüüüüüüüüü. Ninem, "Şimdi kafasını kesecekler. Akşam öten horoz uğursuzluk getirir," dedi. Şimdi de, kafasını vermek zorunda olan horoz için ağlıyorduk.

Sonra babam geldi ve kocaman bir radyo getirdi, Bismillahirahmanirrahim'le yere koydu, Grundig marka. Ağlamayı kestik. Bu dindar sokakta elektrik olmadığı için radyo susuyordu, biz de onun gibi sustuk.

Ali ile birlikte başörtümle camiye gittim. Duvarlar susuyor, pencereler susuyor, halılar bizi, kuştüyleri gibi sessizce hocanın önüne götürüyorlar. Hoca dizlerinin üstünde oturuyordu, biz de dizüstü onun önünde oturduk. Sakalı hiç tarak yüzü görmemişti, elbiseleri ise sanki bir kere yağmur altında kalmış ve bir daha da kuruyamamıştı. Yarı kapalı gözlerle, halının bir noktasına bakıyordu, sırtüstü düşüp kendini kurtaramayan bir böcek görür gibiydi orada. Hocadan, hurma ağacının altında uzun süre güneşte oturmuş bir kadın kokusu geliyordu. Kendimi bu kokunun kollarına bırakıp halıda onun baktığı yere baktım. Halı susuyor, halının üstündeki güneş susuyor, sinekler susuyorlar; birden hoca bağırdı: "Oku!"

Sinekler sıssssstılar, güneş kalkıp başka yere oturdu. Ali'yle ben, arkamızda acaba daha kaç yüz insan dizüstü oturuyor diye dönüp baktık. Hoca yüksek sesle konuşuyordu, ama ortalıkta kimsecikler yoktu. Hoca, yanında duran ince bir sopayı eline alıp onunla önümüzde duran ince kitabın sayfalarını çevirdi. Bu kitap, Arap alfabesiydi, kâğıdı çok eski, fakir bir kitaptı. Gövdelerimizle bir öne, bir arkaya sallanarak okuduk. Elif be... be... be...

Hoca ince, uzun sopasıyla bize yavaşça vuruyordu, bu da dersin bir parçasıydı, kardeşimle ben güldük. Dün beni ağlatan sözler, bugün güldürüyordu. Sallanmaya devam ettik. Elif be dal zal re...

Hoca bize tekrar vurdu, yavaşça. Vuruldum, güldüm, camiden çıkıp dindar sokağımıza geldim, o üç kızla yine seksek oynadım.

Dindar sokağımızda tozlu bir toprak ve üzerimizde bir gökyüzü vardı. Uçak, otomobil geçmezdi; tozlu toprağımız, yalnızca Arap harfleri gibi görünen kuş ailelerinin bizim üstümüzden başka yerlere doğru uçtukları gökyüzünde boğulmuş gibiydi. Çevremizde evler vardı, pencerelerinde yaşlı kadınlar, adamlar, kediler otururdu ve bu evlerden gün boyu yalnızca kadın kokusu gelirdi. Zıplamaktan terleyip susuzluktan yandığımızda, her eve girebiliyorduk, kapıları açmak kolaydı. Kapıdaki bir delikten çıkan ipi çekince, kapı açılırdı. İçeri girip su içerdik. En çok, ağzı kardeşim Ali'nin küçük pipisine benzeyen testiden içmeyi severdim; su içerken kimse kimseye sataşmazdı, çünkü yaşlılar, su içene yılan bile dokunmaz, derlerdi. Sonra zıplamaya devam ederdik; ta ki, dördümüzün de annesi camdan seslenip, eve gelmezsek kemiklerimizi kıracağını haykırana kadar.

Sonra uzun yağmur günleri geldi. Seksek çizgilerimiz suyla yok oldu, yaşlılar şöyle dedi: Allah'ın eliyle gök delindi. Allah'ın eli gökyüzünde, bizim gökyüzümüzde bir delik açarken, biz dört kız, oyun oynamayı bir evde sürdürdük. Bir anneyle babanın yatak odasında, dördümüz yan yana yattık. Eteklerimizi yukarı kaldırdık, külotlarımızı indirdik, birimiz elini yanında yatan kızın bacaklarının arasına, kutu denen yere koydu, o kız da elini öbür yanda yatan kızın kutusuna koydu. Hem sağ hem de sol el kullanılıyordu. Gülmemek için kendimizi tutmaktan dudaklarımız titreyerek, tek söz söylemeden, birkaç saat yatakta yatıp tavana baktık. Eve gitmek gerektiğinde, koro halinde "Yarın bunu yine yapalım," dedik.

Yağmur sürekli yağıyordu, biz de kutularımızı tutmayı

sürdürdük. Kutularımızı tutup nefes almadan saatlerce yan yana yatıyorduk. Eve gitmemiz gerektiğinde, herkes çiğnediği sakızı ötekinin ağzına sokuyordu. Yağmur, yorulmak nedir bilmiyordu. Yağdı da yağdı. Yaşlılar bunun Nuh Tufanı olduğunu söylediler, dindar sokağımız, denizde yüzen Nuh'un gemisi gibiydi. Yağmur insana nasıl da vuruyordu. Kuran kursundaki hocanın eli, yağmur elinin yanında merhametli kalmıştı. Dört kız, bu acımasız yağmur yüzünden buluşamayınca, pencerede durduk ve koro halinde şu şarkıyı söyledik:

Yağmur yağıyor
Seller akıyor
Arap kızı
Camdan bakıyor

Gökyüzümüz öfkeliydi, şimşekle yıldırım seslerimize çarptı. Ellerim kutumun üzerinde, sıcak odada oturup ninemin yaptıklarına bakıyordum. Ona bir şey sormak istiyor, ama dilimin altındaki sözcükleri toparlayamıyordum, ninemin hareketleri bana çok yavaş geliyordu. O, insanın bir şey söylemeden önce kırk kez yutkunması gerektiğini söylemişti. Kırk kez yutkundum ve ona, üç kızla birlikte yatakta yattığımı, birbirimizi elle diğimizi söyledim. Ninem, "Bu bir şey değil, senin yaşındayken ben de köydeki kızlarla şap şap yapmıştım," dedi. Şap şap derken, birkaç kere el çırptı, şap şap diye ses çıktı. Bu kutu tutmacının adını bilmek çok güzeldi, adı Şap Şap'tı.

Şap Şap günleri geride kaldı, çünkü yağmur yorulmak nedir bilmiyordu. Annem, "Burada kal, kanatlarımın altından ayrılma," dedi. Günlerin ıslaklığı yüzünden koyunlarla kuzular gibi birbirimize sokuluyorduk. Yağmur çatıları deldi, odalara teneke kovalarla leğenler yerleştirildi. Yağmur damlaları bunların içinde toplanıyordu, tıp tıp tıp tıp tıp.

Yağmur suyu, Allah suyu.

Dindar sokağımızda gece gündüz evlerden bu tıp tıp tıp

tıp tıp tıp tıp sesleri yükseldi. Artık "Yağmur yağıyor" değil, "Tıp tıp tıp tıplıyor" deniyordu. Bu tıp tıp tıp günlerinde küçük kardeşim Orhan'ın epey büyüdüğünü fark ettim, artık onunla oynayabiliyordum. Önce sallanan atını kırdım. Odada büyük gömme dolaplar vardı. Onu küçük bir kızla birlikte içeri soktum, kapıyı kilitleyip anahtar deliğinden dolabın içine bakarak, bir şeyler yapmalarını bekledim. Dolabın içinde ses çıkarmadan durup yarı karanlıkta beklediler. Onu dışarı çıkardım ve dudağından uzun uzun öptüm. Bunun tadı bana, kediler için aldığımız kırmızı, çiğ ciğer gibi geldi. Ona, bunu kızla yapmasını söyledim ve dolaba geri sokup anahtar deliğinden gözledim. Yine ses çıkarmadan oturup dolabın kapağına baktılar. Tekrar onu dışarı çıkardım ve dövdüm, o ise yalnızca gülüyordu. Biz çocukları dolaplara tıkan yağmur, babamı da eve tıkmıştı.

"Denizin üstü örtülebilir mi? Bir yıldız iple dünyaya çekilebilir mi? Gökyüzü örtülebilir mi? Hayır!" Bu tür sözler söylüyordu babam Mustafa. Yağmur yüzünden işleri kötü gidiyordu. İnşaatlar yağmur altında bekliyordu, işe başladığı sırada parası yoktu. Daha bitmemiş villaları memurlara ucuza satıp onlardan aldığı parayla başlamıştı inşaatlara. Yağmur ona bir sürü borç getirdi. "Soğanın ne kadar acı olduğunu, onu yiyen değil kesen bilir," ya da, "Ah değirmen yüzlü dünya, sonunda bizi öğütüp una çevirecek," diyordu babam. Ninem, "Mustafa, oğlum, günde beş vakit kıbleye dönüp namaz kıl. Allah'ı yalnız bırakma, Allah da seni yalnız bırakmaz," dedi.

Mustafa, ona borç para verebilecek büyük adamlarla görüşmek zorunda olduğunu söyleyip bana, "Benim için günde beş vakit namaz kıl, babana yardım et benim güzel kızım, benim için dua et zeytin gözlüm," dedi. Ninem, "Mustafa, büyük adamların öttürdüğü boru da büyük olur," dedi.

"Denizde kum, onlarda para," dedi Mustafa.

"Elin tenceresinde aş pişirilmez," dedi Ayşe.

"Ateş bacayı sarmadan yardım almalıyım," dedi Mustafa.

"Zenginlerin ipiyle kuyuya inilmez," dedi Ayşe.

"Denize düşen yılana sarılır," dedi Mustafa.

"Zenginin parası züğürdün çenesini yorar," dedi ninem.

"Zenginler paralarını öbür dünyaya götürecek değiller ya. Borç para almaya gidiyorum, benim için dua et kızım, bu yağmur dinsin diye dua et," dedi Mustafa.

Mustafa borç para almaya gitti.

Namaz kılabilmek için önce aptes alıp Bismillahirahmanirrahim demek gerekiyordu. Önce eller dirseklere kadar yıkanır, sonra sağ elle ağza su alınıp çalkalanır, tükürülür, sonra sağ elle burna su çekilip sümkürülür, sonra sağ elle yüz yıkanır, alından çeneye, bir kulaktan diğerine su verilir, sağ ele biraz su alınıp yavaşça dirseğe doğru akıtılır ve sol elle önce sağ kola, sonra da sol kola su verilir. Sonra sağ elle su alınıp başa sürülür, sonra küçük parmaklar kulaklara sokulup baş ve işaretparmaklarıyla kulaklar temizlenir, sonra ellerin tersi ve yüzüyle su, ense ve boyna sürülür. Sonra sağ ayak, ardından da sol ayak yıkanır.

Ninem her aptesten önce, yine Arapça sözler söylüyordu. "Sen de aynı sözleri söyle," dedi. "Söyleyemiyorum," dedim.

Ninem şöyle dedi: "İlk seferinde peygamberimiz Muhammed de söyleyememiş; bir gün bayılmış. Kim bilir yerde ne kadar yatmış, ağzı var dili yok. Muhammed kendine geldiğinde önünde bir melek duruyormuş; Cebrail. 'Muhammed oku, bunu sana Allah gönderdi,' demiş Cebrail. 'Okuyamıyorum,' demiş Muhammed. O zaman Cebrail onu sıkıca göğsüne bastırmış. O anda Muhammed'in ağzından ilk vahiy çıkmış. Sonra da üç yıl boyunca Kuran ayeti gelmemiş." Ninem beni sıkıca göğsüne bastırdı. "Belki de Muhammed bu üç yıl içinde Arapça okuyup yazmayı öğrenmiştir," dedim.

Ninem yere iki seccade koydu. "Namaz, kıbleye dönüp kılınır," dedi. Başımızda kocaman başörtüleriyle, seccadenin üstünde kıbleye döndük. Baktığım yerde, yalnızca camlarda uçuşan sinekleri görüyordum. Sonra eller yukarı yapar gibi ellerimizi kulaklarımızın arkasına koyduk, sonra da sağ eli-

miz sol elimizin üstünde, ellerimizi göğsümüzün üzerinde kavuşturduk. Ninem dua ediyor, ben de sözcüklerin son hecelerini onunla birlikte söylüyordum. Sonra eller serbestçe aşağı sarkıtılıyordu, vücut sallanmamalıydı. Sonra belini yarıya kadar büküp ellerini dizlerin üstüne koymak, gerekli sözleri söyleyip tekrar dikilmek gerekiyordu. Sonra yere diz çöküp eller öne konup yüz yerdeki ellerin üzerine değdiriliyor, sonra kalkılıyor ve eller bacakların üst kısmına konuyor, mırıldanılıyor, sonra baş sağa çevrilip Esselamü aleyküm ve rahmetullah deniyor, arkasından baş sola çevrilip Esselamü aleyküm ve rahmetullah denip melekler selamlanıyordu. Bu son cümleleri çok çabuk öğrendim. Namaz, böylece sona erdi. Ancak o zaman dizüstü oturulup, iki el göğsün önünde göğe doğru açılıp Allah'la konuşulabiliyordu.

"Allahım, lütfen babamın işlerinin yolunda gitmesine yardım et, Allahım, lütfen annemin, ninemin, babamın, kardeşlerim Ali ile Orhan'ın sağlıklı olmalarına yardım et ve onları kem gözlerden koru. Allahım, lütfen yağmuruna söyle, dinsin." İnsan Allah'la dilediği kadar konuşabilirdi. Osurmaktan korkuyordum, çünkü namaz, günde beş vakit tekrarlanmalıydı. Eğer birisi küfür eder ya da osurursa, her namazdan önce yeniden aptes almak zorundaydı. Ama osurmadıysa, tek bir kez aptes alması yeterliydi, bu tek aptesle beş kere namaz kılabilirdi. Namaz sırasında eğilirken, yüzümü yere değdirirken osurmaktan korkuyordum. Bir keresinde ninemle camiye gitmiştim, önümde bir sürü insan namaza durmak için dizüstü oturdu; eğildikleri zaman hep kıçlarına baktım ve kaçının osurduğunu saydım. Hoca "Muhammed" dediğinde, hepsi sağ elini kalbinin üstüne koydu. "Allahım, bu insanlara osurmamaları için yardım et," dedim. Hocanın kıçını göremiyordum, çünkü namaz kılan bir sürü insanın önünde oturuyordu. Hoca osurur mu? Hoca osurmaz mı? Annem bir hikâye anlattı: "Bir zamanlar bir köyde bir hoca varmış, günün birinde bu hoca, namaz sırasında camide osurmuş. Herkes, hoca osurdu, hoca osurdu, demiş. Hoca kö-

yü terk edip yollara düşmüş. Yirmi yıl sonra, ah, demiş, köyüme bir uğrayayım, bakalım osurduğumu unutmuşlar mı? Köyün girişinde eşeğe binmiş genç bir adam görmüş.

'Aleykümselam.'

'Selamün aleyküm,' diye selamlaşmışlar. Hoca köyün camisinin nerede olduğunu sormuş. Genç adam, 'Cami şurada,' demiş. Hoca genç adamın başını okşamış ve 'Babanın adı ne evladım, ne zaman doğdun sen?' diye sormuş.

Genç adam, 'Ben Mehmet'in oğluyum, Osuran Hoca köyümüzü terk ettiği gün doğmuşum' demiş. Hoca topuklarının üzerinde dönüp köyü ikinci kez terk etmiş." Annem, "Hoca, köy takviminin başlangıcı olmuş. Tıpkı İsa'dan önce, İsa'dan sonra gibi," dedi. Sonra güldü, bu arada karnı sallandı, karnıyla birlikte gülüyordu.

Yağmur dindi, Mustafa geldi ve bana bir lira verdi. İstanbul'da bir lirayla dört kere sinemaya gidebilir ve 36 film seyredebilirdim. Dindar sokağımızda elektrik yoktu, sinema da yoktu. Bir lirayı yuttum, böylece, günün birinde elektrik gelirse, lirayı çıkarıp sinemaya gitmek istiyordum. Ertesi gün yine yağmur başladı, Mustafa yağmurdan sonra geldi ve "Bir liranı bana ödünç ver, onunla iki karpuz alalım. Acı günlerde tatlı yiyip tatlı konuşalım," dedi. Kaka yapmamı beklediler. Kakamı yaptım, bir lira ortasında duruyordu. Ninem bir lirayı kakamdan aldı. Babamla birlikte karpuz almaya gittik. Sokakta karpuzlar üst üste yığılı duruyordu. Yuvarlak gövdeleri, Allah için yağmurla durmadan yıkanıyormuş gibi görünüyordu. Karpuzcu gökyüzüne bakıp, "Allah bu yıl yüzümüze güldü. Allah bize acıdı, bize yağmurunu gönderdi," dedi. Babam, "Allah'ın işi," dedi ve iki küçük karpuz alarak, taşımam için bana verdi. Upuzun sokakta kimseler görünmüyordu, babam önümde yürüyor, ben de iki karpuzla onu izliyordum. Dünya baş aşağı dönmüş; akan sular gökyüzümüz olmuştu. O sırada bir oğlan geldi, benim kadar küçüktü; yanımızdan geçti. Saçları kısaydı, yağmur onu yalıyordu, elleri pantolonunun ceplerinde, dudağında bir ıslık, yanımızdan

geçti; önümde babam, arkamda oğlan. Neden bilmem, dönüp ona baktım. O da aynı anda durdu ve bana döndü. Ben, elimde iki karpuz; o, elleri ceplerinde, öylece kalakaldık. Babamın sesi, "Kızım," dedi. Bakışlarımı çevirip Mustafa'nın peşinden gittim. Vücudumun yarısı babamı izliyor, öteki yarısı ise duruyordu. Ama babamı izleyen yarısı da, oğlanın karşısında duran öteki yarının yanına döndü. Ben oğlana bakıyordum, oğlan bana bakıyordu. O sırada babam yaklaştı ve yüzüme tokadı bastı. Karpuzlardan biri yere düştü ve yavaşça bin parçaya bölündü. Oğlan ellerini ceplerinden çıkardı, ıslık yağmur suyuna düştü, oğlan geri geri yürüdü. Tek karpuzla babamı izledim, bir gözümden akan yaşlar yere damlıyordu, öbürüyle oğlanın yerdeki gözyaşı gölünde yansıyan yüzünü gördüm. Ninem, "Ağlama, babanın vurduğu yerde gül biter," dedi. Annem, "Kızını dövmeyen dizini döver," dedi. Babama günahları için sattığım oruçlarımı geri almak istiyordum. Mustafa, "Sen bana 50 kuruşumu geri ver, ben de sana oruçlarını vereyim," dedi. Gece uyandım, pencereyi açtım, geceliğimi çıkardım, yağmur acımasızca yağıyordu, açık pencerenin önünde soğuğun gelip beni öldürmesini bekledim. Eğer ölürsem, doğru cennete gidecektim. Henüz günahım yoktu, günah defterlerim boştu. Kıldan ince, kılıçtan keskin köprüden geçip göğün yedinci katına çıkabilirdim. Orada bir ağaç bulunur. Allah bana sorar: Başka bir şey ister misin? Ben cevap veririm: Hayır. Bu ağacın meyvelerini yiyip gölgesinde sırtüstü yatabilirim. Gözlerimin önünde yağmurun altında yatan ölü vücudumu gördüm, onunla birlikte İstanbul'daki mezarlığa gittim. Arkamdan yalınayak babam, yalınayak annem, çıplak ve yalınayak erkek kardeşlerim, başörtüsü çözülmüş, yün çoraplı ninem, direksiyonu ve fazla büyük ayakkabılarıyla mezarlık delisi Musa geliyordu. İstanbul'daki mezarlıkta da yağmur yağıyordu; babam, annem, kardeşlerim, ninem ve Musa'nın ağlamaklı sesleri hep birlikte: Gitme, gitme, diyorlardı. Ölü vücudumu yeni kazılmış bir mezara yatırdım, yağmurun dinmesini bekledim ve yukarı

baktım, yağmurda gömülmek istemiyordum. Cesedimi mezardan çıkardım, bekledim, güneş ne zaman açacak diye. Mezarlıkta yağmur yağmaya devam ediyordu. Sonra kendimi tekrar dindar sokağımızda, pencerenin kenarında buldum. Burada da yağmur yağmaya devam ediyordu. Cesedimi tekrar İstanbul mezarlığına taşıdım, ötekiler yine yalınayak peşimden geldiler, İstanbul mezarlığında yağmur yağmaya devam ediyordu, sonra kendimi tekrar dindar sokağımızda pencerenin kenarında buldum. "Allahım, yağmurunu al, yağmurunu al." Uyandığımda şunu gördüm: Pencere kapalıydı, güneş odanın içinde parlıyordu ve yanımda oyuncak bir bebek yatıyordu, gözleri kapalıydı. Mustafa, "Allah'ın katında çok makbul kişi olmalısın, o seni duydu. Yağmur dindi. Elim kırılaydı da sana vurmasaydım, günahkâr babanı bağışla benim fındık kızım. Ama güzel gözlerin yabancı bir oğlanın yüzüne neden yapıştı ki? Sen daha çocuksun, ağzın hâlâ ana sütü kokuyor, bu bebekle oyna," dedi. Babam gitti. Aptes alıp namaz kıldım, sonra namazın sonuna geldim. Sağı selamla, Esselamü aleyküm ve rahmetullah; solu selamla, Esselamü aleyküm ve rahmetullah. Şimdi Allah'la konuşabilirdim, onun yağmurunu bize geri vermesini istiyordum. Ama sesim çıkmıyordu, sesim kısılmıştı. Annem, "Babanı üzdün, Allah da sesini aldı," dedi. Okuldaki zayıf öğretmen, "İstanbul kızı üşütmüş," dedi. Kardeşim Ali'yi buldum ve defterine, babamızı aramaya gitmemiz gerektiğini yazdım, o zaman Allah da bana sesimi geri verecekti. Ali ile birlikte babamı aramaya gittik. Yağmurun kasabaya getirdiği ne varsa, güneş kurutuyordu. Yol, pislik dağlarından oluşmuş uzun bir tünel gibiydi. Kasaba merkezine geldik, yağmurun kazdığı siperlerin içinde durduk. O sırada Atatürk'ü gördüm. Orada, meydanın ortasında duruyordu, taştandı, işaretparmağıyla bir noktayı gösteriyordu. Aşağıda bir cümle yazılıydı: "Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!" Parmağıyla gösterdiği yerde, eğik duran tozlu bir berber dükkânı gördüm, üç adam yüzlerinde köpükle, ayna önünde oturuyordu. Siperimizden onla-

rı üç tane gövdesiz erkek başı olarak gördük. Ali bana, üzerinde bir Türk bayrağıyla altı oklu bir bayrak görülen sarıya boyalı bir bina gösterdi. "Cumhuriyet Halk Partisi binası, annemizle babamız bu partiye oy verir," dedi. Dükkânların önünde bir sürü adam, sandalyelere oturmuş, parmaklarıyla tespih çekiyorlardı. Çıkçıkçıkçıkçıkçıkçıkçıkçıkçıkçıkçıkçıkçık. Hepsi bir şey bekliyordu. Orada oturmuş bekliyor, hareket etmiyorlardı. Siperde yarım saat kaldık. Bu yarım saat boyunca bir adamı seyrettim, bir parmağı burun deliğinde, oturuyordu, parmağı uzun süre burun deliğinde kaldı, sonra parmağını burun deliğinden çıkardı, öbürüne soktu, parmak orada öylece kaldı. Yola devam ettik. Başımızı geri çevirdiğimizde, kasabayı ve içlerinden ince dumanlar çıkan bacaları gördük, o kadar. Kasaba bizden bıçakla kesilmiş gibiydi. Bir tepeden aşağı baktığımızda, bir ayçiçeği denizi gördüm; orada, yüzleri bize dönük, güneşte ısınıyorlardı. Benden ve Ali'den daha uzundu boyları, bu denizin içinde koştuk, yılan korkusundan sık sık durup, yılan sssssssss yaparak geliyor mu diye kulak kabarttık. Sonra ipini koparmış deliler gibi koştuk. Tarladan çıktığımızda, bir yılan ağacı olacağımı düşündüm. Yılanlar, dallarıma birkaç kere dolanmış olmalılardı. Tarladan çıktık, yılan ağacı olmadım. Ayçiçekleri sessizce, yüzleri yine bize dönük, arkamızda durup yüzlerini güneşte ısıtıyorlardı. "Bu çiçeğin adı günebakan," dedi Ali. Önümüzde bir tabela belirdi: Memur Evleri. Bir zamanlar yaşamış, ama sonradan Allah'ın gazabına uğramış ölü bir şehir gibi görünüyordu.

İnşaat deliklerinde anlaşılmaz sözcüklerle bağıra çağıra konuşan işçiler, bu eski ölü şehri arıyorlardı sanki. "Sondaki, yarısı bitmiş villa," dedi Ali, "bizim evimiz olacak." Havaya şunu yazdım: "Ali, babam nerede?" Ali, "Babamız kireç kuyusunda," dedi. Villamızın arkasında, içinden dumanlar çıkan, dört köşe, kocaman beyaz bir deliğin önünde durduk. Bir inşaat işçisi, Kurban Bayramı'nda boğazı kör bıçakla kesilen bir koyun gibi bağırdı: "Çocuklaaaar, sakın içine girme-

yin! Sönmemiş kireç bu. İnsanı un haline getirinceye kadar kemikleriyle birlikte yer." Sonra Bismillahirahmanirrahim'le bizi tir tir titreyen kollarına aldı ve "Ninenizle anneniz, başınızın gözünüzün sadakası için bir dilenciye para versinler ve benim için de dua etsinler. Babanız dağda," dedi. Beni ve Ali'yi, iki balkabağı gibi bir kamyona taşıdı ve şoföre, "Osman kardeş, Mustafa Bey'in çocukları onu ziyarete gelmişler," dedi. Kamyon bizimle birlikte hareket etti. Osman kardeş, bize iki nadir hayvanmışız gibi bakıyor, başını sağa sola sallıyordu. "İşte dağ, babanız orada, kulaklarınızı tıkayın çocuklar," dedi. Çıplak güneşin altında ayna gibi parlayan bir dağ gördüm, güneşi içine almıştı. Babam, dağın ortasında durmuş, bağırıyordu: "Dinamit ateşle!" Dağ, güneşle birlikte patlayarak binlerce parçaya ayrıldı. Parçaların havaya yükselip toz halinde yere düştüklerini gördüm. Toz, bir perde gibi kenara çekildi, kocaman aynanın gene tam parça halinde güneşle birlikte parladığını gördüm. Babam, başında şapkasıyla gene aynanın tam ortasındaydı. Osman kardeş, "Taşocağına hoş geldiniz," dedi. Ben, "Babaaaa," diye bağırdım, ayna sesimi yankı halinde geri gönderdi. Allah bana sesimi geri vermişti. Çok yaşlı bir adam, taşocağının bekçisi, Ali'yle bana taze salatalık soydu, "Babanızı görmeye mi geldiniz? Dağla dalga geçiyor o," dedi. Sonra bir sürü taş taşıyan adam, sonsuz bir ip gibi sıralanıp taşları kamyona yüklediler. Vücutlarından su gibi ter damlıyordu. Ter, ince bir dere gibi toprağın üstüne akıyordu. Adamlar hep bir ağızdan, "Allahım, bugün de bana hayatımı bağışladığın için sana şükürler olsun," diyorlardı. Babam, "Vay, benim güzel kızım babasını görmeye gelmiş. Öp bu amcanın elini," dedi. Taşocağı işçilerinin ellerini öptük, hep bir ağızdan, "Maşallah, Mustafa Bey, kızına maşallah," dediler. Bir taşocağı işçisi beni havaya kaldırdı ve "Maşallah" dedikten sonra, yanında duran işçinin ellerine verdi. Yeni doğmuş bir kuzu gibi, bir işçi elinden öbürüne, bir Maşallah'tan öbür Maşallah'a gittim. Taş dağı, "Maşallah"larını onlara geri verdi, yüzlerinde, annemin karnın-

dan kara trende gördüğüm asker yüzlerini gördüm. Bu adamlar, memur evleri için her gün, bin parçaya ayrılan aynadan saklanmak zorundaydılar.

Ninem bir keresinde, "Ölüm kaşla göz arasındadır, çok uzak mı ki?" demişti.

"Ölüm geliyorum der mi, nine?"

"Evet," dedi Ayşe Ninem ve ölümün nasıl geliyorum dediğini sıraladı:

Evde kapılar gıcırdarsa.
Evde döşeme tahtaları çatırdarsa.
Bir köpek bir kapıya karşı ulursa.
Bir leylek ayaklarıyla beyaz şeyler getirirse.
Kargalar uzun süre susarsa.
Odanın tavanı birdenbire çatlarsa.
Geceleyin yaşlı bir kadın kapıyı çalarsa.
Bir lamba birdenbire kırılırsa.
Bir taş kayarsa.
İnsan aniden beyaz bir ata rastlarsa.
Ayna kırılırsa.
Bir çocuk sık sık ağlarsa.
Bir horoz sık sık öterse.
Bir köpek sahibini tanımazsa.
Bir köpek sahibiyle anlaşılmadık bir sesle konuşursa.
Bir at ağlarsa.
Bir tavuk horoz gibi bağırırsa.
Ölüm rüyada da geliyorum diyebilir:
Rüyada bir diş düşerse.
Rüyada bir inek birisinin gözlerinin içine bakarsa.
Rüyada ateş görülürse.
Rüyada duman görülürse.
Rüyada bir köşesi eksik bir değirmen taşı görülürse.
Rüyada siyah iplikler görülürse.
Rüyada siyah, büyük bir tencere görülürse.
Rüyada bulanık su görülürse.
Rüyada berrak su görülürse.

Rüyada birisi kucaklanırsa.

İnciler dağılırsa.

Rüyada, bir evin kapısının önünde duran bir sürü insan görülürse.

Rüyada ayakkabılar giyilirse.

"Birisi ölürse, sanki senin göğsüne bir taş oturur da bir daha kalkmaz. Sevdiğin bir insan, ruhunu Allah'ın ellerine teslim edip ölürse, senin içinde kırk mum yanar. Ölüyü gömdükten sonra, içinde her gün bir mum söner. Otuz dokuz mum söner, kırkıncı mum, sen ölene kadar içinde yanmaya devam eder. Ah, bu yalan dünyada ölümden yakın köy yok," dedi ninem.

Ninem devam etti: "Ölüm yolun yarısındayken, insan onu kandırmaya çalışabilir. Ölüm bir insanı ya da bir aileyi özler ve yakında geleceğine dair haberler yollar. Bu nedenle, gece görülen rüyayı sabah kalkar kalmaz anlatmak iyidir, böylece ötekiler rüyayı yorumlayıp ölümün haber bırakıp bırakmadığını söyleyebilirler. Hayvanların seslerini, evlerin seslerini iyi dinlemek gerekir. Analar ölümü kandırmaya çalışırlar. Çocukları ölecek diye korkuyorlarsa, sokaktaki komşularına bağırırlar: 'Yabancı bir ülkeden bir çocuk getirdim, kim satın almak ister?' Bir komşu, 'Ben alırım,' der. Sonra da ücret olarak bir parça demir verip çocuğu satın alır ve ölümün artık evin yakınlarında dolaşmayacağı umulur. Ya da bir anne, çocuğu ölecek diye korkuyorsa, onu kocaman bir kazanın altına saklar ve oyuncak bir bebekle, kendi çocuğuymuş gibi konuşur. Sonra çocuğum öldü diye dövünür ve oyuncak bebeği gömer. Ölüm böyle de kandırılabilir. Ya da arpa unundan bir oyuncak bebek yapılır, bebeğe, ölümün gelip almasından korkulan insanın adı verilir. Onun adına bebek için ağlamak, sonra bu arpa unundan bebeğin karnını deşip onu çok çok uzak bir yere götürüp gömmek, o insanın adını da yüksek sesle söylemek, ağlamak, yüksek sesle ağlamak gerekir ki, ölüm duysun da almak istediği insanın çoktan öldüğünü sansın. Ya da," dedi ninem, "insanın kendisi

ölümü taklit eder ve asıl ölüm bunu duyup iğrenir, o evden kaçar." Ölüm, ölüm oyunuyla korkutulabilirdi.

Ali, bahçede yere uzandı, ben üstünü yapraklarla örttüm. O orada yaprakların altında yatıyordu, ben gülüyordum. Gece olunca, Ali kafasına bir yatak çarşafı geçirip, ölüp mezarından çıktığını söyledi. Ali peşimden koşuyordu, ben gülüyordum. Ali beni, küçük kardeşim Orhan'ı, ninemi boğdu, hepimiz güldük ve sonra, ölüm iğrendi mi diye geceye baktım.

Beyaz ekmeğimizi çiğneyip oyuncak bebekler şeklinde tükürdüm, bu bebeklerden birisinin adı Mustafa'ydı, ötekiler taşocağı işçileriydi. Ama onların adlarını bilmiyordum. Sonra dedim ki: "Bu bana ilk Maşallah'ı söyleyen uzun burunlu adam, bu bana ikinci Maşallah'ı söyleyen kalın kaşlı adam, bu bana üçüncü Maşallah'ı söyleyen kısık sesli adam, bu bana dördüncü Maşallah'ı söyleyen uzun boylu adam, bu bana beşinci Maşallah'ı söyleyen soğan kokulu adam." Ekmekten tükürülmüş bebekler orada yatıyordu, bu bebeklerin yerine ağladım, sonra parmaklarımı vücutlarına soktum, bebekler öldü, bahçede toprak boldu, bebekleri toprağa gömdüm ve Mustafa ile taşocağı işçileri için gerçek gözyaşları döktüm.

Babama, dağda dinamitle çalışan kaç taşocağı işçisinin bulunduğunu sordum. Mustafa, "Yirmi, bazen kırk," dedi. Tekrar ekmek çiğnedim ve ekmek parçalarını oyuncak bebekler halinde tükürdüm. Mustafa, ilk Maşallah'lı uzun burunlu işçi, ikinci Maşallah'lı kalın kaşlı işçi, üçüncü Maşallah'lı kısık sesli işçi, dördüncü Maşallah'lı uzun boylu işçi, beşinci Maşallah'lı soğan kokan işçi.

Ve kırk olduklarında:

Tanımadığım birinci taş işçisi,

tanımadığım ikinci taş işçisi,

tanımadığım üçüncü taş işçisi,

tanımadığım dördüncü taş işçisi, dedim.

İşte o zaman, kırk bebek yerine kırk kere ağladım. Onları gömerken de, kırk kişiyi kaybetmiş birisi olarak, kendi adıma ağladım.

Bebekler yerine kırk kere, ölüler için kırk kere ağlaya ağlaya, ağlamaya alıştım. Annem, "Niye ağlıyorsun kızım?" derdi. Ya da, "Ağlama, yoksa ayağımın altına alırım. Ağlama, gözünü oyarım. Allah aşkına ağlama kızım. Sana ağlama demedim mi? Ağla, ağla, gözün kör olsun. Ağlama, gözyaşların evimizi yiyip bitirecek. Ağlaman beni öldürecek, ağlama, ağzını koparırım. Kendi gözyaşında boğulursun inşallah," derdi.

Artık ekmek çiğnemiyor, bebek tükürmüyordum; yalnızca ağlıyordum. Babam akşamları eve geldikten sonra birlikte yemek yerken de ağlıyordum. Bir akşam, annem çok yabancı bir sesle, "Etinden et mi koparıyorlar, neden uğursuz bir kurt gibi ağlıyorsun? Böyle ağlarsan içimizden birisi ölecek," dedi. Doğru söylüyordu: Ninem de söylemişti; çocuğun biri sebepsiz yere ağlarsa, ölüm geliyorum dermiş, bunun üzerine daha da fazla ağlamaya başladım. Ninem, "Ağlama güzelim, yoksa kirpiklerin, peygamberimiz Muhammed'inkiler gibi dökülecek," dedi. Dindar sokağımızda, gece gündüz yalnızca Allah'la yaşayan kadının sık sık bir rüya gördüğünü duymuştu. Rüyasında peygamberimiz Muhammed ona geliyor ve şöyle diyormuş: "Müminlerime söyle, Kuran'larının sayfalarını çevirip içine baksınlar, kirpiklerimi bulacaklar, gece gündüz insanların çürüyen ruhları için ağlıyorum, ağlamaktan kirpiklerim döküldü. Beni sevenlere söyle, dertli kirpiklerimi kendi gözleriyle görsünler." Yatsı namazından sonra Ali, ninem ve ben, Kuran sayfaları arasında Muhammed'in kirpiklerini aradık. Ali, elindeki gaz lambasını Kuran'ın üzerinde tutuyor, ninem Kuran'ın sayfalarını çeviriyordu, o sırada kirpikleri gördük. Tir tir titredim; Muhammed'in kirpiklerini eski, sarı bir kâğıt parçasına topladık ve ağlamayı bir kenara bıraktım.

Bir gece hepimiz bir odada oturuyorduk ki, kapı tak tak tak vuruldu. Annem ayağa kalktı ve "Bismillahirahmanirrahim, gecenin bu saatinde kapımızı kim çalar?" dedi. Pencereden baktım, aşağıda beyaz saçlı, yaşlı bir kadın duruyordu. Ölüm haber yolluyordu. Yaşlı bir kadın gecenin geç saatinde

kapıyı çalıyor. Annem, "Orada kör sopa gibi ne dikiliyorsun, kapıyı açsana," dedi. Kapının arkasından, ölümün sesi şöyle dedi: "Maşallah, beni bu kadar bekletiyorsunuz." Annem, "Pamuk Teyze!" diye bağırdı. Gelen, İstanbullu Pamuk Teyze'ydi, hani daha annemin karnındayken beni trene götüren kadın. Pamuk Teyze'yle, Maşallah sözü bir kere daha girdi evimize. Bu sözü bir taşocağı işçisi gibi söylüyordu: Ma-şallah. Şöyle dedi:

"Ma-şallah, kız, ben ananla seni trende askerlere emanet ettiğimde, sen ananın karnında küçücük bir boktun.

Ma-şallah, şimdi eşek kadar olmuşsun.

Ma-şallah, okuma yazmayı ne güzel öğrenmişsin.

Ma-şallah, dilin susmak bilmiyor.

Ma-şallah, bu gece amma horladın, Ayşe Hanım.

Ma-şallah, çocuklar ne kadar yaramaz, Fatma.

Ma-şallah, burada patlıcan İstanbul'dan çok daha ucuz.

Ma-şallah, nereye gidiyorsunuz?

Ma-şallah, Bismillahirahmanirrahim'le ayağa kalkmayı yine unuttunuz.

Ma-şallah, miden amma çok rakı alıyor, Mustafa.

Ma-şallah, hepiniz delirmişsiniz.

Ma-şallah, ne kadar sabırsızsın.

Ma-şallah, bugün gülen bir gün.

Ma-şallah, nur yüzlü komşularınız var."

Pamuk Teyze kocasız, parasız, çocuksuz bir kadındı. İki yeğeni vardı, birkaç ay bir yeğeninde, birkaç ay öbür yeğeninde, birkaç ay da bizde otururdu. Taşocağındaki adamlar da yoksul ve yalnızdılar. Böyle insanlar için, cebi delik denirdi. Bu cebi delik insanlar, sık sık Maşallah derlerdi. Bir sabah, Pamuk Teyze'nin naftalin kokan beyaz geceliği hâlâ üzerindeydi. Normalde sabahları, "Ma-şallah, küçükhanım, gözünden hâlâ uyku akıyor. Ma-şallah, hâlâ yatakta tembellik ediyorsun. Ayağa kalk!" derdi. Bugün Ma-şallah değil, yeni bir söz söyledi: "İnşallah". Anneme, "Fatma, çocuğun bir şeyi var, inşallah hasta falan değildir," dedi. Kasabadaki tek dok-

tor cüce bir kadındı, hastalığımı anlamak için bir sandalyeye tırmandı. Verem olmuştum.

"Hep sokakta o üç kızın çiğnediği sakızları ağzına alıp çiğnedin, şimdi o sakızlar ciğerine dert olarak yapıştı," dedi Fatma. Sonra ağlayarak, "İnşallah ölürüm de beni ne kadar ağlattığını görürsün," dedi. Tahta yere oturmuş ağlıyor ve caminin Kuran kursundaki hoca gibi yerde bir noktaya bakıyordu, sanki önünde sırtüstü düşüp kendini kurtaramayan küçük bir böcek görüyordu. Pamuk Teyze, "Bu ince hastalığı nerden aldın? Sen mi davet ettin?" dedi. Veremin soylu bir hastalık olduğunu, şairlerin ve aşk ateşine düşmüş insanların vereme yakalandığını duymuştu. Pamuk Teyze, "Şairler bu yalan dünyanın ateşiyle öbür insanlardan daha çok yananlardır. Allah Allah, küçükhanım, bu soylu hastalık niçin senin yakana yapıştı? İnşallah gider," dedi. Benim için soylular, prens ve prenseslerdi, bu insanların bizim gibi işeyip kaka yapmadıklarını sanıyordum. Bizimki gibi delikleri yoktu. Veremin, kıçta değil, sırtta kendini gösterdiği için soylu bir hastalık olduğunu düşünüyordum. Ninem, "Birisi bile bile dindar sokağımızda Maşallahı'nı söylemeyi unuttu. Ona nazar değdi," dedi. Ninem, Pamuk Teyze ve annem oturup hangi komşuların bana Maşallah demedikleri için nazar değdirdiklerini saydılar. Mavi gözlü komşular anneme göre şüpheliydi. "Mavi gözleri olandan korkmalı," dedi annem. Ninemin de gök mavisi gözleri vardı. O, çok koyu renk gözlü komşulardan şüpheleniyordu. "Şeytanı çok fazla düşünürler," dedi. Büyük odanın içinde duvarlara bitişik, üzerlerinde yastıklar ve örtüler olan bir sürü sedir vardı. Bu üç kadm yastıkların üstünde oturuyorlardı, ben yer yatağında yatıyordum. Bütün komşu evleri taramış ve kuvvetli ışık altında komşuların yüreklerine bakmışlardı, uğursuz komşunun kim olduğunu söyleyemiyorlardı. Sözleri komşu evlerden geri çekildi, şimdi evimizin günah defterlerine bakıyorlardı. "Günahlarımızla kötü ruhların uşağı olduğumuz için, bu ruhların hepsi bize taşındılar," dediler. "Bu evde Allah korkusu yok. Mustafa

namaz kılmıyor, rakı ve şarap içiyor, sigara içiyor, Fatma sigara içiyor, dudağını boyuyor, rakı da içiyor," dediler. Ninem de bazen sigara içiyordu, belki namaz kılarken osuruyor, belki bazen aptes almıyordu. Ruhlar oturmak için bizimkinden daha iyi bir ev bulabilirler miydi? Ninemle annem parmaklarıyla günahlarımızı sayarken, Pamuk Teyze hep, "Tövbe, tövbe, tövbe," diyordu. Ninemle annem de her cümleden önce, "Tövbe, tövbe," dediler. "Tövbe, tövbe, ne kadar rakı içtim ki, dişim ağrıdığında ağzıma birkaç yudum rakı aldım," dedi annem. "Tövbe, tövbe, niye namaz kılarken osurayım?" dedi ninem. "Tövbe, tövbe, Kuran'ın neresinde dudak boyamanın günah olduğu yazıyor?" dedi annem. "Tövbe, tövbe, sekiz çocuğum öldüğünde ilk sigarayı ağzıma aldım. Kaynanam elime bir sigara verip şöyle demişti: 'İç, iç Ayşe, yüreğinin yanmasını alır!'" dedi ninem. Sonra sanki dillerini yutmuş gibi sustular ve hoca gibi yere baktılar, sanki orada bir böcek sırtüstü dönmüş, ince bacaklarını oynatıyor, ayağa kalkamıyordu. Sonra uyluklarına vurarak şöyle dediler: "Allah, bizim o kadar çok günahımız var ki! Neden günahsız bir çocuğa bu hastalığı verdin? Bizim canımızı al, bu günahsız çocuğu kurtar. Allah, tövbe, tövbe, tövbe." Sonra Mustafa geldi ve, "Tövbe, tövbe, çocuğun ateşini çıkarıyorsunuz. Kırmızı şarap içmeli, kırmızı şarap kan yapar," dedi. O günden itibaren akşam yemeğinde babam Mustafa yanıma oturdu ve onun bardağından beraberce kırmızı şarap içtik. Şarap bana bazı akşamlar çok acı geldiğinde, "Dervişin ilacı," diyordu babam, iki parmağıyla burnumu tutup kırmızı şarabı ağzıma boşaltıyor ve sonra da, "İnşallah iyi gelir," diyordu. Ninem bana eski püsküllü elbiseler ve ayakkabılar giydirdi, beraber bir komşu evden öbürüne gittik. Komşular hasta olduğuma inansın ve bana nazar değdirmesinler diye yoksul görünmem gerektiğini söyledi. Bu arada, akıllılığıma uğursuz komşuların nazarı değmesin diye dilimi ısırıp susmalıydım. Pamuk Teyze hocalar aradı, hocalara bir parça eski kâğıdın üstüne kem gözlere karşı Arapça sözler yazdırdı. Hocaların

yazdığı bu sözleri eve getirdi, dualarla yaktı, bu yanmış söz parçalarını bir bardak suyun içine koydu. Siyah kâğıt parçaları suda çözüldü, bu Arapça yazılı suyu içtim. Annem beni bir kere daha cüce doktora götürdü. Kadın yine bir sandalyeye tırmandı, sırtımı dinledi ve balıkyağı içmek zorunda kaldım. Eve koca bir şişe alındı, bunu sevmiyordum. Bu balina yağını. Babam bu şişenin parasını ödeyebilmek için, bir dağı yerinden alıp başka bir yere taşıması gerektiğini söyledi. Mustafa zaten her gün sırtında bir dağ taşıyormuş gibi görünüyordu. Gece yatağımın kenarına oturup, "Ah, benim güzel kızım, baban seni kurtaramaz, babanı kim kurtarsın? İnandığım insanlar beni anlamıyorlar, ama insanlara inanmak iyidir," dedi. Sonra şöyle devam etti: "Ah, bu kör dünyada senin ve benim gibi saf insanlara yer yok. Sonunda hep kötüler kazanır." Sonra, dili dışarıda soluyarak uzun uzun esnedi.

Hehehehehehehehe

Hehehehehehehehe

Babamın çok borcu vardı. Pamuk Teyze, hocadan babam için de kem gözlere karşı Arapça yazılar getirdi. Mustafa onu içti. Yine esnedi. Yine ateşim yüksekti. Bir sabah ninem, sağ elinin peygamberimizin en sevdiği kızı Fatma'nın eli olduğunu söyledi. Hazreti Fatma, ölmeden önce şifalı elini bir Müslüman kadına vermişti. Bu Müslüman kadın da ölmeden önce Fatma'nm şifalı elini başka bir Müslüman kadına vermişti ve 1300 yıl sonra, bir Müslüman kadın ölmeden önce Fatma'nın şifalı elini nineme vermişti. Babam böyle esnemeye başlayınca, ninem sağ elini dua ederek babamın ağzına kapadı, esnemesi bitene kadar orada tuttu, sonra elini yumruk yapıp ateşe uzattı, böylece babama uğramış kötü ruhlar yandılar. Gece, Fatma'nın sağ elini veremli sırtıma koydu.

Annem, ninem, Pamuk Teyze koro halinde şunları söylediler: "Bu evin ruhları utanmaz arlanmaz, Allah'tan ve onun kullarından utanmıyorlar, Allah bizi bu evden kurtar. Allah, yüzümüze gül, bir kurtarıcı gönder, Allahım. Allah, yüzümüze gül. Kısmetimizi aç. Allahım, ya bana bir kanat ver, ya da

beni kuş yap, izin ver bu dertli dünyadan uçayım." Sonra şöyle dediler: "Allahım, bana bir sabır taşı ver. Duvarlar dilsiz. Dünya bizi duymaz. Sabır taşına derdimi anlatabilirim ve bu sabır taşında, ne kadar sabretmemiz gerektiğini ölçerim." Karanlıkta pencerenin kenarında, tahta sedirin üstünde oturuyorlardı, dışarıda dindar sokağımızda ışıklar söndü, ay içeri girdi, yalnızca ağızlarını görüyordum, Allah için yıkanmış temiz kokuları da onlarla birlikte odada oturuyordu. Ateşim, ağızlarından çıkan sözleri toplayıp bana yıldızlar halinde getirdi, ayın yanına koyabileceğim yıldızlar.

"Nine, sabır taşı nedir?"

"İnsanlardan daha iyi dinleyebilen bir taştır."

Annem, "Ah nine, anlatsana," dedi.

Pamuk Teyze, "Ayşe Hanım, anlatsana," dedi.

"Bir varmış bir yokmuş.

Pire berber iken,

deve tellal iken,

ben babanın beşiğini tıngır mıngır sallar iken, bir memlekette güzel bir kız varmış, annesi yokmuş, ölmüşmüş zahir. Kambur bir babası varmış. Her akşam bir kuş gelip pencereye konar, gagasıyla camı dövermiş. Kız pencereyi açmış, kuş ona, '40 gün ölü başı bekleyeceksin,' demiş. Kız bu kuşla uçup gitmiş, tanımadığı bir eve girmiş. Orada yağız bir adam uyuyormuş. Kız yatağın kenarına oturmuş, 39 gün uyumadan onun başını beklemiş. Evin önüne bir kadın gelmiş, bir şey satıyormuş, küçük bir şişe aşk iksiri. 'Bunu içen çok sevilir,' demiş. Kız iksiri içmiş, bayılmış, kadın uyuyan delikanlının yanına oturmuş, delikanlı gözlerini açmış, kadını görmüş, '40 gün uyumadan başımı mı bekledin?' demiş. 'Evet,' demiş kadın, 'orada gördüğün Çingene kızı da benim hizmetçim.' Delikanlı bu kadınla evlenmiş. Kız onlara hizmet etmiş, geceleri delikanlıyla kadının sevişmelerini dinlermiş. Delikanlı bir gün şehre alışverişe inecekmiş. Kıza sormuş: 'Gelirken sana ne getireyim?' Kız, 'Bir ustura ile bir sabır taşı,' demiş. Delikanlı şaşırmış: Kumaş değil, elbise değil, hin-

distancevizi yağı değil, kına değil, sabır taşı ve ustura. Bir ustura ile bir sabır taşı getirmiş, kapının arkasından kızı gözlemeye başlamış. Kız oturmuş, sabır taşını eline alıp her şeyi anlatmış: 'Sabır taşı, sen dayanabilir miydin?' demiş. Taş derin derin nefes almış, biraz şişmiş, kız anlatmaya devam etmiş ve bir kere daha sabır taşma bütün bunlara sabredip sabredemeyeceğini sormuş. Sabır taşı nefes almış, nefes almış, patlayarak bin parçaya ayrılmış, kız usturayı alıp göğsüne dayamış, o anda delikanlı elinden tutup 'Demek öyle,' demiş. Öbür kadına, '40 katır mı yoksa 40 satır mı istersin?' demiş. Kadın, '40 satırı ne yapayım? Bana 40 katır ver ki, anamı babamı ziyarete gideyim,' demiş. Delikanlı ona 40 katır vermiş ve 40 katırın kuyruklarını birbirine bağlamış. Kadın bir katıra binmiş, delikanlı katırları kırbaçlamış, katırlar dağları aşmışlar, daha hızlı, daha hızlı koşmuşlar, kadın düşmüş, ölüsü dağlarda kalmış, delikanlı da, kızı karılığa almış."

Pamuk Teyze ile annem, masalı dinlerken tahta sedirde uyuyakalmışlardı. Ninem yatakta oturuyor, Fatma'nın mübarek sağ eli sırtımda duruyordu. Ay odanın içindeydi. Her hareket ettiğinde, gidecek diye korkuyordum. Sevdiğim, ama bulamadığım insanlara beni yalnızca ay yaklaştırıyordu. Ay onları görebilirdi, onlar da şimdi ayın beni gördüğünü düşünebilirlerdi. Dayım, Anadolulu küçük bir posta memuru, askerler, taşocağı işçileri, bir evin girişinde yaşamış olan Ermeni kadının mezarı, babamın İstanbul'daki kambur arkadaşı, Ermeni ikiz kız kardeşler, İstanbul'un ıslak denizi gibi kokan terzi kadınlar, karıncaları ve kuşlarıyla İstanbul'daki mezarlık delisi Musa. Mezarlık delisi Musa şöyle demişti: "İnsanlar yaşarken uyur, ölünce uyanırlar."

"Nine, ölüm gelince ne yapar? Nasıl gelir?"

Nine şöyle dedi: "Bir insanın bu dünyada ne kadar yiyip içeceği daha önceden Allah'ın eliyle alnına yazılmıştır. Zaman dolunca dört melek gelir, bu dört melek insanın ruhunu çekip çıkarır. Ruhun iki ayağı, iki eli vardır. Bir melek ruhun bir ayağından, öteki ruhun öbür ayağından, üçüncü melek

ruhun bir elinden, dördüncü melek de ruhun öbür elinden yavaşça çeker. Ruh insanın ağzından dışarı uçtuğunda, gövde boş bir çuval gibi yere düşer. Ruh, ıslak pöstekiye batmış sivri bir diken gibi gövdeden çıkar. O anda ruh, iğne deliğinden geçtiğini sanır ve gök yere kapanır."

"Babam da cennete gidecek mi, nine?" dedim.

"Evet."

"Annem de cennete gidecek mi, nine?"

"Evet."

"Kardeşlerim de cennete gidecekler mi, nine?"

"Evet."

"Pamuk Teyze de cennete gidecek mi, nine?"

"Evet."

"Sen de cennete gideceksin misin, nine?"

"Evet."

"Ben de cennete gidecek miyim, nine?"

"Evet."

"Balina da cennete gidecek mi, nine?"

Annem uyandı, "Şeytan kız, balıkyağını içmedin," dedi. Burnumu tuttu ve çift ölçek balıkyağını ağzıma boşalttı. Bir şehir dolusu balık leşi kokan bu balıkyağı yüzünden bayıldım.

Memurlar mahallesindeki yarı bitmiş villamızda uyandım. Annem, Pamuk Teyze, ninem koro halinde, "Uyan, uyan! Şimdi gelecek. Bizimle beraber Maşallah de," dediler. Orada durmuş yukarıya bakıyorlardı. Şimdi gelecek. "Nerede kaldı?" diye sordu annem. O anda bir ampul yandı, kirli bir ışığı kadınların üzerine yağdırdı. El çırptılar: Şak, şak, şak, şöyle dediler:

"Maşallah,
Maşallah sana elektrik,
Maşallah elektriğe."

Büyük radyo da konuşmaya başladı.

Bir ses şarkı söylüyordu:

"Mambo Italiano, Hey Mambo,
Mambo Italiano, Hey Mambo,
Mambo Ita..."

Kadınlar, "Aaaa, şimdi yine gitti," dediler. Annem Bismillahirahmanirrahim'le sık sık elektrik düğmesini çeviriyordu. Yoktu. Elektrik gelir, elektrik gider.

Maşallah, elektrik bizi unuttu.

İnşallah elektriğin gözü kör olsun.

Böylece bizi karanlıkta bırakmak ne demekmiş anlar.

Elektrik bizi avcunun içine aldı, dansöz gibi oynatıyor.

Ninem, "Biz analarımızdan elektrikle doğmadık. Gelmezse gelmez," dedi.

Dindar sokağımızdan taşınmıştık. Kadınlar oradaki ahşap evin ruhların elinde olduğunu, bu ev ruhlarının benim iyileşmeme izin vermeyeceklerini ve babamın şansına ayak koyduklarını düşünüyorlardı. Benim yüzümden, yarısı bitmiş villaya taşınmıştık. Dışarıda villalar yan yana duruyor ve hepsi tozlu yola bakıyordu. Ara sıra patlak egzozlu bir kamyon geçiyordu. Tozlu yolun arkasında, güneşin altında sessizce duran tarlaları gördüm, sanki hareket ederlerse güneşin alevleriyle onları yakacağından korkuyorlardı. Dindar sokağımızdaki evde sandalyelerde otururken gördüğüm memurlar, bitmiş villalarda oturuyorlardı. İlk villada, bana "Evladım, biz insanlar için ne gereklidir, su mu, elektrik mi?" diye soran adam oturuyordu. Babam ve o, şapkalarını başlarından şöyle bir çıkarıp selamlaştılar. Memur, babama, "Mustafa Bey, iyi bir insansınız, ama parayı çarçur ediyorsunuz. Parayı böyle sıkı tutmalısınız," dedi. Elini sıktı, yumruk yaptı ve kendi yumruğunu yaladı. Babam parayı sıkı tutmalı ve yalnızca birazını yalamalıydı. Birinci villada oturan birinci memur, babam Mustafa'ya bu öğüdü verdi. İkinci villada oturan ikinci memur, anneme okuması için kitaplar verdi. Üçüncü villada oturan üçüncü memur gelip, "Hep birlikte Cumhuriyet Bayramı'nı kutlamaya gidiyoruz," dedi. Ninem, "Bayramı ne yapayım ben, deliye her gün bayram," dedi. Üçüncü

memur, nine, Pamuk Teyze, ben, erkek kardeşlerim, annem Cumhuriyet Bayramı'na gittik. Annem bana pembe taftadan uzun bir elbise dikmişti. Elbisenin sırtında 50 tane küçük düğmesi vardı. Bu elbiseyle kasaba merkezine kadar gittim. Orada subayları gördüm. Bandoculann enstrümanlarının üzerinde taşıdıkları güneş, bize göz kırptı. Arkalarından piyadeler geliyordu, giysileri dikkatle ütülenmişti; terleyen kırmızı kâğıtlar gibi gözüküyorlardı. Onların arkasından, eski kıyafetler içinde yaşlı adamlar geliyordu, yakalarından madalyalar sarkıyordu. Bu madalyalar, onların Kurtuluş Savaşı'nda gazi olduklarını gösteriyordu. İki büklüm yürüyen bir adam gördüm, yüzü nerdeyse yeri öpüyordu, yakasında bu madalya asılıydı, ayakkabıları yoktu, ayaklarına bezler sarmıştı. Sonra okul bahçesine gittik, orada bir öğretmen, sesine dalgalanmalar veren bir mikrofona şiir okuyordu. Devamlı şöyle bir ses duyuyorduk:

Aiyaiyaiyaiyaiyaiya

Aiyaiyaiya

Bu aiyaiyaiyadan adamların şapkaları hop hop yukarı, hop hop aşağı, eteklerimiz hop hop yukarı, hop hop aşağı gidiyordu. Şiirin son dizesi şöyleydi:

"Atam, sen kalk da ben yatam."

Bu cümle beni ağlattı, eşek gibi ağladım. "Ağlama," dediler, "şimdi salonda çay, kuru pasta ve öğrencilerin dans gösterisi var." "Ağlama, canım, yoksa hasta ciğerin kudurur," dedi annem.

Bit salgını yüzünden tıraşlanmış kafalarıyla okul korosundakiler, başlarını gövdeleri üzerinde zor taşır gibiydiler. Şöyle dediler:

"Türk'üm

Doğruyum

Çalışkanım

Yasam: Küçüklerimi korumak

Büyüklerimi saymak

Yurdumu, budunumu canımdan çok sevmektir."

İnsanlar, ağızlarında keklerle alkışladılar, bando, "Birinci vals," dedi. Çocuklar iki sola, üç sağa, bir şarkıyla dans ettiler:

"Papatya gibisin beyaz ve ince
Eziliyor ruhum seni görünce
İsmin dudaklarımı yakıyor neden
Ah, nedir bu çektiğim senin elinden
Yalvarırım sana, gel üzme beni
İnan bana, seviyorum seni."

Anneler ve babalar, ağızlarında kek, başlarını sallıyor ve dolu ağızlarıyla şarkıyı söylüyorlardı.

Müzik topallıyor, sesler topallıyor, dans eden öğrenciler topallıyordu. Okul müdürünün oğlu benimle dans ediyordu, birbirine çatılmış iki kuru değnek gibiydik. Elini sırtıma koymuştu ve topallamalı dans sırasında pembe tafta elbisemin düğmelerini kopardı. Düğmeler, tap tap yere düştü. Atatürk'ün duvardaki büyük resmi her şeyi görüyor, üzgün gözlerle, alnını kırıştırarak aşağıya, salona bakıyordu. İnsanlar dans edenlerin üstüne kurdeleler ve konfetiler attılar; birbirine bağlanmış mahkûmlar gibi görünüyorduk. Üçüncü memur, ninemle birlikte geldi ve, "Nine, bugün tarihi bir gün," dedi, ninemle benim Atatürk'ün resminin önünde fotoğrafımızı çekti. İnsanlar koro halinde, "Aaaa, yine gitti," dediler. Elektrik yine kesilmişti. Kibritler yakıldı, müzik sustu, elektrik gelmedi, kibritler söndü, karanlıkta birisi, "Bismillahirahmanirrahim," dedi. Kapı açıldı.

Dışarıda yıldızlar duruyordu.

Nine, "Her insanın bir yıldızı vardır, bu yıldız kayınca o insan ölür," dedi. Çok büyük bir yıldız gördüm. Yalnızdı, kendi kendime, bu benim yıldızım, dedim, bu benim. Tozlu caddede tafta elbisemin hışırtısından başka ses yoktu. Pamuk Teyze, ninem, annem, erkek kardeşlerim bu tafta hışırtısının peşinden eve kadar geldiler. Yarı bitmiş villamızın önünde Osman kardeşin kamyonu durdu ve taşocağı işçileriyle babamı geceleyin dışarı üfledi. Taşocağı işçileri biz çocukları, kadınları elimizde kâğıt bayraklarla gördüler, gözleri, yalnızca

kör bir adamın içine gireceği derin kuyular gibiydi. Babam, artık işçilere yevmiyelerini ödeyemediğini söyledi. Her büyük kuşun önünde eğilmişti. "Allah her kapıyı kapamadı ya, yine büyük adamlara borç para almaya gidiyorum," dedi. Nine, "Bir kör bile bir kere düştüğü deliğe ikinci kez düşmez," dedi. Babam, "Anne, lafla kuş tutulmaz, borç para almalıyım," dedi. Annem, "Zenginden borç para almak, köre ayna satmaya çalışmak gibi bir şey," dedi. Babam, "Lafla peynir gemisi yürümez, borç para almalıyım. Yalnız Allah'ın borcu yoktur, ben borçlanmak zorundayım," dedi. Nine, "Başka bir inşaatta duvarcı olarak çalış, ya da sırtında taş taşı, hâlâ bütün dişlerin sağlam," dedi. Babam, "Ben, büyük müteahhit... Anne, elinin hamuruyla erkek işine karışma. Sizi şimdiye kadar kerhaneye çalışmaya gönderdim mi? Göndermedim. Evde oturuyorsunuz, eliniz elinizin üstünde, elleriniz de kutunuzun üstünde," dedi. Sonra göz kırptı ve güldü. Kadınlar koro halinde, "Evet, Mustafa, ne istersen yap. Kendi düşen ağlamaz, anasını çağırmaz," dediler.

Mustafa borç para almaya gitti. Pamuk Teyze, annem, ninem babamın dediği gibi oturuyorlardı: Elleri ellerinin üstünde, iki elleri de kutularının üstünde.

Taş dağı susuyor, kireç kuyusu susuyor, tarlalar susuyor; elektrik gelip gidiyor, kimse onun hakkında konuşmuyor. Yalnızca erkek kardeşlerimin ağızlarındaki olgun ayçiçeği çekirdeği seslerini duyuyorum.

çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt
çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt
çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt

çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt
çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt
çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt
çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt
çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt
çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt
çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt

çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt
çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt
çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt
çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt çıt.

Babam her gece, kendi gölgesi gibi, yarı bitmiş villaya geliyor ve güneş doğmadan önce yine çıkıp gidiyordu. Onu tozlu yolda şapkasıyla kasaba yönüne giderken görüyordum.

Babam gece yine, kendi gölgesi gibi, yarı bitmiş villaya geldi ve yine güneş doğmadan önce çıkıp gitti. Onu yine tozlu yolda şapkasıyla kasaba yönüne giderken gördüm. Babam gece yine, kendi gölgesi gibi, yarı bitmiş villaya geldi ve yine güneş doğmadan önce çıkıp gitti. Onu tozlu yolda şapkasıyla kasaba yönüne giderken gördüm. Babam gece yine, kendi gölgesi gibi, yarı bitmiş villaya geldi ve yine güneş doğmadan önce çıkıp gitti. Onu yine tozlu yolda şapkasıyla kasaba yönüne giderken gördüm.

Babam gece, Cumhuriyet Bayramı'nda ayaklarına bezler sarmış yürürken gördüğüm iki büklüm ihtiyar adamla birlikte geldi. Mustafa, adamın mübarek elini öpmemizi söyledi, o bir dervişti, kısmetimiz düğümlenmişti, belki de düğümü o çözebilirdi. Pamuk Teyze, "Farenin kendisi delikten sığmazken kuyruğuna bir de kabak bağlamış," dedi. İki büklüm ihtiyar adamın adı Şavkı'ydı. Adının arkasına bir Dayı koyduk, o artık bizim için iki büklüm Şavkı Dayı'ydı. Yarı bitmiş villada bizimle birlikte uyudu. Şavkı Dayı'yla birlikte bitler, fareler, örümcekler ve iki söz de girdi eve:

Vallahi ve billahi.

Şavkı Dayı inşaata gitti, orada hâlâ birkaç inşaat işçisi çalışıyordu. Günün birinde bir inşaat işçisi bir kere, bir kere daha, bir kere daha tarlaya gitti, her seferinde, "Hacete gidiyorum," dedi. Orada ayçiçeği tarlaları vardı, işçi oraya girdi, iki büklüm Şavkı Dayı da peşinden; işçi oturdu, Şavkı Dayı, "Ayağa kalk oğlum," dedi. Yerde çok küçük bir parça kaka vardı. Şavkı Dayı bu kurumuş kaka parçasına bir dal soktu ve işçiye sordu. "Oğlum, sabahtan beri bu kadar mı sıçtın?"

İşçi, "Hastayım, dayı," dedi. Şavkı Dayı, "Yemin et, vallahi billahi de," dedi. İşçi yemin etti: "Vallahi billahi, midem hasta." Akşamları Şavkı Dayı, Mustafa'ya, "Vallahi billahi, işçilerin çivi, çimento ve çekiç çalıyorlar," diyordu. Mustafa, "Kendi gözlerinle gördün mü, Şavkı Dayı?" diye sorunca, Şavkı Dayı, "Vallahi billahi, ben bir şey görmedim," diyordu.

"Artık dua etmiyor musun Şavkı Dayı?"

"Vallahi billahi ediyorum."

Annem, "Şavkı Dayı, sende bit mi var? Bırak da saçlarını keseyim," dedi.

Şavkı Dayı, "Vallahi billahi bende bit yok," dedi.

İki büklüm Şavkı Dayı, yüzüyle yeri öperek sırtıma gazete kâğıdı koydu, "Vallahi billahi, çok iyi bir şey, terini alır," dedi. Bana, ölmeden önce cenneti kazanmak isteyip istemediğimi sordu. Evet, dedim. Bir narı ikiye bölüp tek bir tanesini bile yere düşürmeden yiyebilen insanın cennete gideceğini söyledi. Vallahi billahi. Şavkı Dayı'yla birlikte nar yedim, Şavkı Dayı, "Vallahi billahi, sen daha küçüksün, benim nasıl yaptığıma bak, cenneti kaybetmek iyi değildir," dedi. Şavkı Dayı bütün narı yedi, yere tek tane düşmedi. "Vallahi billahi, yere tek bir nar tanesi düşmedi, gördün mü?"

"Vallahi billahi gördüm."

Ben ve Şavkı Dayı çok nar yedik. Narın güzel yüzünün bir yarısı onun elinde, narın güzel yüzünün öbür yarısı benim elimde. Ben dizlerimin üstünde oturuyordum, Şavkı Dayı yerde sırtüstü düşmüş bir hayvan gibi yatıyordu, Bismillahirahmanirrahim'le yiyorduk, çok yavaş, çok dikkatli. Şavkı Dayı her nar tanesinden önce, "Hey gözünü sevdiğimin narı, vallahi billahi. Ah, nar, senin üstüne turp yenmez, vallahi billahi," diyordu.

Şavkı Dayı birden fazla kez cennete gidebilirdi. Ben de neredeyse bütün bir narı, yere bir şey düşürmeden yemiştim ve son taneye geldiğimde, sevinçten acele ediyordum, tane yere düştü.

Şavkı Dayı, kardeşim Ali ile benim, Latin harfleriyle yazıl-

mış bir kitabı okumamızı istedi. O, okuma yazma öğrenmemişti. Eğer öğrenseydi, Arap yazısı öğrenirdi. "Ben bu vatan için Atatürk'le birlikte düşmanlara karşı savaştım, ırmaklarda yanı başımdaki askerlerin öldüğünü gördüm, ama öldürmeyen Allah öldürmez, beni öldürmedi, modern bir kitap okuyun bakayım," dedi. Annem bize bir kitap verdi. Adı, *Madame Bovary* idi. Nine, Pamuk Teyze, Şavkı Dayı, Ali ve ben elektriğin altında oturduk. Kitabı aldık ve okuduk, bir Ali, bir ben. Şavkı Dayı ağlamaya başladı. İki büklüm oturduğu için, yalnızca yere damlayan gözyaşlarını görüyordum. "Oh, canım, oh, canım," diyordu. Madame Bovary için ağlıyordu. Pamuk Teyze ile ninem kızarmış yanaklarla, "Şavkı Efendi, ağlama, Şavkı Efendi, ağlama, yoksa bizi de ağlatacaksın," dediler. Bütün bu yaşlı insanlar ağladılar; ben ve Ali, *Madame Bovary*'yi okumaya devam ettik.

Günün birinde Şavkı Dayı ortadan kayboldu.

Babam, "Belki yine kedi gibi gelir. Dua etmezdi ama mübarek adamdı, çünkü kimsesi yoktu," dedi. Şavkı Dayı'nın duvardan geçip geleceğini, iki büklüm vücuduyla aniden yine odada belireceğini sanıyordum, küçücüktü, sanki yine önünde duran nardan bir tane alacak, sırtüstü yatıp su içecekti. Ama gelmedi. Düşündüm ki: Ben bir odadayken Şavkı Dayı ötekine gelecekti. Bu odaya gittim, orada biraz bekledim, sonra ben bu odadayken onun öteki odaya geleceğini düşündüm. Bir odadan ötekine koştum ve "Vallahi billahi gelmiyor," dedim, çünkü bitleri, fareleri, örümcekleri de gitmişlerdi.

Bir gece ağladım. Annemle babam beni yataklarına aldılar. Aralarına yattım, babam bana çikolata verdi, çikolatayı elimde tutarak, karnımdaki ağrı yüzünden kurbanlık koyunlar gibi ağladım, ter damlalarından elimdeki çikolata eridi. Annemle babam, "Uyu bakalım, masum kuzucuk," dediler. Ve kendileri uykuya daldılar. Dışarı çıktım, ninem sobanın önünde çömelmiş ateşi üflüyordu. Sonra bana papatya çayı pişirdi. Sıcak sobanın yanında uzanmış yatıyordum. Ninem

işaretparmağını göbeğime soktu, üzerime eğilip vücudumun çevresinde döndü. İşaretparmağı da göbeğimde döndü. "Şeytan, karından dışarı çık, şeytan, masum karından dışarı çık," dedi. Ertesi gün, on beş santim uzunluğunda bir sürü kurt çıktı. Annem, "Bunu sana vallahi billahi Şavkı Dayın bıraktı," dedi. Nine, "Kurtlarından başka bir şeyi yoktu dünyada," dedi. Kurtları benimleydi, Şavkı Dayı değil. Cüce kadın doktor köylere gitmişti, babam yine şapkasıyla kasaba yönüne gitti. Kadınlar yine elleri kutularının üzerinde, yarı bitmiş villada oturdular. Erkek kardeşlerim ayçiçeği çekirdeği yemeye devam ettiler. Ben kurtlarla birlikteydim. Pamuk Teyze, "Yemeyi içmeyi kes, yemek yemezsen, su içmezsen, kurtlar ölür," dedi. Yemek yemedim, su içmedim, kurtlar hareket edip bağırsaklarımı ısırıyorlardı. Nine, "Ye, kurtlar da yer, sonra yatıp uyurlar," dedi. Bu daha iyiydi. Annem, "Kusma. Eğer miden kusma nöbetleriyle hop oturup hop kalkarsa, kurtlar yarı yarıya ağzından çıkabilir," dedi. Kurtları beslemek için kuru ekmek yedim. İçimde gezinmeye devam ettiler. Ne yemek istediklerini bir bilseydim. Vücudumdaki bütün deliklerden korkuyordum. Erkek kardeşlerim, kurtların kulaklardan da çıkabileceklerini söylediler, ama ancak yarı yarıya; onları elle dışarı çekmek gerekiyordu. Kurtları unutmak için bir ısırgan otu tarlasına yattım. Beni ısırıyorlardı, ama onları görebiliyordum, oradaydılar. Onları ellerimin arasında ezebiliyordum. Kırmızı dikenleri beni kanayana kadar kaşındırabiliyordu. Artık yalnızca ısırgan otlarını düşünerek, onlara kızıp vurarak, vücudumun iç kısımlarını düşünmeyi unutana dek tarlada kaldım. Sonra biraz toprak yedim. Toprak kurtları yatıştırabilirdi. Ayçiçeklerinin arasından o kadar hızlı koştum ki, sanki arkamdan atlı kovalıyordu, içimdeki kurtlardan daha hızlı hareket edersem, onları artık hissetmeyeceğimi düşünüyordum. Gündüz gecenin sırtına, sonra ikisi birlikte benim sırtıma bindiler. Yarı bitmiş villada, gece ışıkta, bir köşeden öbürüne koştum. Her adımın beni cüce kadın doktora yaklaştırdığına inanıyordum. Ben koşturacak-

tım, o gelecekti. Ninem arkamdan koşup, "Eğer koşturup durmak bir işe yarasaydı, bütün deliler akıllanırdı," dedi. Arapça dualar ağzından döküldü, bütün bu sözleri kuş şeklinde, çimentolu duvarların arasında gördüm, başlarını duvarlara çarptıklarını, oradan oraya uçtuklarını gördüm. Ninemin dualarını tekrarladım, kuşlar çoğaldı, çoğaldı; hepsi üzerimde, önümde, arkamda, ayaklarımın önünde uçuyordu. Nine bana ısırmam için sağ elini verdi. Elini ısırdım, kuşlar yok oldu, dişlerimi elinden çektim, kuşlar yine geldi. Başörtüsü çözülmüş nine bağırdı: "Acele edin, acele edin, ruhu ağzından dışarı çıkıyor, ölüyor."

Ne zaman öldüğümü bilmiyorum. Bir yatakta, otel odasında uyandım. Babamla annem, orada oturmuş bir aynanın önünde taranıyorlardı. Mustafa, "Güzelim, güzel Bursa'ya hoş geldin," dedi. Kurtlar yok olmuştu, Bursa'nın büyük doktorları veremden de kurtulabileceğimi söylemişlerdi. Uludağ'ın havası, yaralı ciğerlerimi büyük mübarek bir kuş tarafından yalanmış gibi yine eski haline getirecekti. Kurtlar yok olmuştu, yarı bitmiş villamız da ortadan kaybolmuştu. Babam Mustafa'nın avuçlarına paralarını sayan büyük adamlar, şimdi de Mustafa'nın önünde bir ellerini açmış, öbürüyle yakasına yapışmışlardı. Mustafa borcunu ödemeliydi. Yarı bitmiş villayı ve halıları adamların ellerine verip yakasını kurtarmıştı. Mustafa'nın elinde kalan biraz parayla beni büyük şehir Bursa'ya getirmişlerdi. Mustafa, "Kasabada kısmetimiz bitti," dedi. Kısmetimizi Bursa'da aramak istiyordu. Bursa'nın Bıçakçılar Çarşısı'nda birçok bıçakçı dükkânı büyük bir yangında kül olmuştu. Orada Bıçakçılar Çarşısı yeniden kurulmak isteniyordu. Babam Mustafa da, kısmetimizi orada aramak istiyordu. "Seni öldürmeyen Allah, karnımızı yine doyuracak inşallah," dedi Mustafa. Otel odasındaki perdeleri açtı ve "Bak, Uludağ orada," dedi. Şehir merkezi bir gümüş beziyle silinmiş gümüş bir tabak gibi duruyordu, ortasında yine Atatürk'ü gördüm. Başında bir subay şapkası,

bir atın üstünde oturuyordu, atın arka bacakları yüksek bir taşın üzerindeydi. Ön ayakları, uçacakmış gibi havada duruyordu. Ayaklarının altından bir otobüs geçti. Ben dağ falan görmedim. Mustafa, "Dağ orada," dedi ve bıyığını taradı. Mustafa ve Fatma sinemaya gideceklerini söylediler, yalnızca özel kâğıttan gözlüklerle görülebilen üç boyutlu bir film oynuyordu. Ben de gitmek istedim. Mustafa, "Kızım, kurtlarından kurtuldun, şimdi babanla annen de sinemada kurtlarını dökecekler," dedi. Kurtları dökmek; gezmeye gitmek, eğlenmek demekti. Beni otel odasına kapatıp sinemaya, kurtlarını dökmeye gittiler. Kurtlar olmaksızın uykuya daldım.

Bursa'da bir sokakta, taş bir evin üçüncü katında uyandım. Nineyle annem, bir pencerenin önünde, yabancı bir ağacın üstüne konmuş, sağa mı sola mı uçmaları gerektiğini bilmeyen iki kuş gibi duruyorlardı. "Anne, babam nerede?" diye sordum. Annem ağzıma bir ilaç verdi ve ninemle konuşmaya devam etti: "Göremiyoruz, ama Uludağ orada olmalı. Görmediğimiz Ulu Cami şu arada, solda olmalı, hayal meyal görebildiğimiz Ulu Köprü de şurada olsa gerek. Atatürk'ün heykeli, hayal meyal görebildiğimiz Ulu Köprü'nün arkasında, beş dakikalık mesafede olmalı, Ulu Çeşme'yi de görmüyoruz, ama o, sokağımızın sonunda duruyor. Subay okulu bir tepenin arkasında olmalı. İpek fabrikalarını da göremiyoruz, o kadar çok kaplıca var ki, saymaya ikimizin parmakları yetmez, nine. Bu şehrin altında öyle çok su kaynıyor ki, sultanlar öyle çok hamam yaptırmışlar ki; Bursa İstanbul'dan önce Osmanlıların başkentiydi." Bir daha sordum: "Anne, babam nerede?" "Ben de onu arıyorum zaten," dedi annem, "yanmış Bıçakçılar Çarşısı... Atatürk'ün heykelinden Ulu Cami'ye gitmek isteyip, ama oraya gitmeyip sağ aşağıya saptığın yerde... oralarda olmalı." Üçümüz de pencereden dışarı baktık, babamın çalıştığı yanmış Bıçakçılar Çarşısı'nı ararken iç geçirdik, şimdi sağa mı yoksa sola mı uçması gerektiğini bilmeyen üç kuş gibiydik. Yalnızca biraz gökyüzü ve uykulu bir yılan gibi orada yatan dar bir sokak gördük. Taş evler karşılık-

lı iki sıra takma diş gibi duruyorlardı. Her taraf taştı, tek bir ahşap ev, çürük bir diş gibi, kendisini de çekmelerinden korkarak orada duruyordu. Ahşap ev, üçüncü katında oturduğumuz taş evin karşısındaydı. Orada bir kadınla bir adam gördüm. Annem, "Bu, Deli Saniye," dedi. İşte, burası eski Osmanlı başkenti Bursa'ydı, Bithynia devrinin Olympos'u, şimdinin Uludağ'ı beni iyileştirebilirdi. Bir pencerenin önünde yaşıyordum. Solda taşlık sokağımızı, sağda odayı görüyordum. Solda dağ havasını içime çekip sokağın yüzüne kazılmış taşları sayıyor, sağda ninemin elbiselerinin üstündeki çiçekleri ya da puanları sayıyordum, hepsini sayıp bitirince duvarın koyu renkli yerleri ve dalgalarıyla oynuyordum, yüzleri vardı. Bu yüzlerin isimleri vardı. Onlara hikâyeler anlatıyordum. Annem, "Deli misin, deli misin?" dedi. Ve böyle yapmaya devam edersem, beni Deli Saniye'ye kızı olayım diye vereceğini söyledi.

Bana her gün iğne yapan bir kadından başka kimse kapımızı çalmıyordu. Kadın her seferinde anneme, "Haydi, ben gidiyorum, yarın yine gelirim," diyordu. "İnşallah," diyordu annem. Altımızda oturan ev sahibi kadın, ben hasta olduğum için ziyaretimize gelmiyordu, çünkü bir sürü çocuğu vardı. Benim yaşımda bir kızı olduğunu ve kocasının vergi dairesinde memur olduğunu da duydum, evlenme çağında eşek kadar iki de oğulları vardı. Bu eşek kadar oğlanlardan biri şarkı söylemeye başlayınca, duvara hikâyeler anlatmaya kısa bir süre ara verdim. Annem, "Opera söylüyor," dedi. Tıpkı her gün bize gelen sesi gibi, teyzesi de bir gün bize geldi. Saçları sarıya boyanmış İstanbullu bir kadındı, üstü açık bir arabayla ziyarete gelmişti. Artist olduğunu duydum. Anneme, "Artist nedir?" diye sordum. "Artist artisttir," dedi. Artist kapımızı çaldı ve annemin kendisine bir şal verip veremeyeceğini sordu, çünkü üstü açık arabasıyla Uludağ'a gitmek istiyordu. Annem ona upuzun bir şal verdi. Artist, "Aman Fatma Hanım, beni öldürecek misiniz?" dedi. Sonra Fransa'da çok ünlü bir dansçının böyle öldüğünü anlattı, adı Isadora

Duncan'mış. Üstü açık arabasıyla gidiyormuş, boynuna çok uzun bir şal sarmış, bu şal araba giderken rüzgârla havalanmış ve bir ağaca dolanarak arabayı süren dansçı Isadora Duncan'ı boğmuş. Artist, ölü Isadora Duncan'ı odamızda bıraktı, Uludağ'a gitti. Ondan sonra yine kimse kapımızı çalmadı. İyileşebilmek için günleri iple çekmeye devam ettim. Günler uzun, upuzun bir yolculuk gibiydi, sonu gelmiyordu. Beni duvardaki yüzlerden ayırmak için annem bana bir sürü gazete, dergi ve bir kitap verdi, Robinson Crusoe. Crusoe'yu yüksek sesle okudum. Ninem hep, "Anası babası ne yaptı, karısı ne yaptı, çocukları ne yedi?" diyordu. Nine ne okuduğumu anlamıyordu, ama hep bu adamın ailesini düşünüyordu. Ona cevap olarak yalanlar uyduruyordum. Bu adamın karısının ne yediği, çocukların ne yediği, anasıyla babasının ne yaptığı... Annem güldü ve "Bu dünyada yedi türlü orospuluk vardır," dedi. Ben, diliyle orospu olan bir ağız orospusuydum. OROSPU. Orospu kelimesi hoşuma gitmişti. Robinson sonunda bir gemiyle eve geri döndü ve ben pencerede oturmaya devam ettim. Nine sık sık gazete ya da dergiler getiriyor, gördüğü her resim için bana, insanların öldüklerini mi, yoksa hâlâ yaşadıklarını mı soruyordu. "Bak bakalım, ölmüş mü, canlı mı?" Annem birisi hakkında konuştuğumda ninem ona da, "Ölmüş mü, annesi ölmüş mü, babası yaşıyor mu yoksa ölmüş mü?" diye soruyordu. Annem kızıp, "Kocakarı, bir daha kıza kimin ölüp kimin ölmediğini sorma," dedi. Ninem yine gazetelerle dergiler getirdi, tam karşıma oturdu, okuyamıyordu, bazen gazeteleri ters tutuyor ve kendi kendine yüksek sesle konuşuyordu: "Bu, sanki ölmüş gibi gözüküyor. Bu, sanki yaşıyor gibi gözüküyor, bu da sanki ölmüş gibi gözüküyor." O zaman da ben şöyle cevap verdim: "Hayır nine, bu yaşıyor, evet nine, bu da yaşıyor, hayır nine, bu ölmüş." Ölüler yaşayanlardan çok çıkınca, nine bir daha soru sormadı. Yerdeki ışık yerden kalkıp başka yerlere oturana kadar sustu. Sonra yine sordu: "Bu ölmüş mü – bu canlı mı?" Annem gazeteleri elimizden aldı ve nineme eski bir

pencere çerçevesi, çivi, bir çekiç ve eski kazaklar verdi, nine çerçevenin üstünde küçük halılar dokuyabilirdi. Böylece annem, ninemin benimle birlikte gazetelerde ölüleri ve canlıları aramasını engellemeyi başardı. Ninem öne eğilmiş dokuyordu, ben eski kazaklardan onun için yün söküyordum, renkli yünler benimle onun arasında toplandı, ben verdim, o aldı, halı büyüdü. Nine, dokuma sırasında bana, "Dışarıda sokakta kim yürüyor?" diye sordu.

"Bir kadm, nine."

"Söyle bana, bir dul mu yoksa gelin mi?"

Yalan söylemiştim. Sokaktan kadın falan geçmiyordu.

Nine, "Dışarıya bak, gönlünü oyala," dedi.

Sokağımızda sabahları taş evler açılıyordu. Adamlar dışarı çıkıyor, ayaklarıyla bir taştan öbürüne sekerek köprü yönüne gidiyorlardı, hayatlarında ilk defa yalnız başlarına yürüyorlarmış gibi... Sonra karılarının gözlerini görüyordum, bazen açık pencerenin önünde duruyorlardı, dağ rüzgârı geliyordu. Bu kadınlar rüzgârı kirpiklerinde ve ağızlarında taşıyor ve seher vakti, o anda ölülerinin titrediklerini görür gibi bakıyorlardı. Onlara korku verebilecek hiçbir şey yoktu. Görebiliyorlardı, elleri hareket ediyordu, gençtiler, öyle gençtiler ki, bir ayva ağacından koparılmış ayvalar gibi hamdılar daha ve orada öylece, hep kendi içlerine yağarmış gibi duruyorlardı. Genellikle çiçek desenli elbiseler giyiyorlardı, küçük, büyük, kahverengi, yeşil, şarap kırmızısı, sarı, beyaz. Ama dışarı çıkarlarsa çiçeklerini kaybedeceklermiş gibi bu elbiselerle sokağa çıkmıyorlardı. Pencerede oturmuş düşünüyordum, şimdi bir gemi gelip bütün bu kadınları içine alsa ve uzaklaşsa, bu kadınlar kaptana ve tayfalara nereye gittiklerini sormazlardı. Sanki yaşamış oldukları ve daha yaşayacakları hayatı çoktan dörde katlamışlardı ve bu hayatın üstünde oturuyorlardı. Ya da hayatlarını kocaman bir karpuz gibi ellerinde taşıyorlar ve öbür insanların bunu görüp bu karpuzları taşımanın kendileri için ne kadar zor olduğunu anlamalarını istiyorlardı. Babam Mustafa'nın bir keresinde söylediği

gibi oturuyorlardı orada: Bir elleri öbürünün üstünde, iki elleri de kutularının üstünde. Oturdukları yerde ağızlarını açtılar, zaman ağızlarına girdi, zaman çürüyünceye kadar onu çiğnediler. Bazen bir çocuk ağlıyordu, çocuklarıyla bir hastanın başka bir hastayla konuştuğu gibi konuşuyorlardı. Bu evlerin bahçelerindeki ağaçlar pencerelere bakıyordu, tıpkı uykuya doymayan ağaçlar gibi. Bu kadınların ne pişirdiğini anlayamıyordum, iyi beslenen güvercinler gibi görünüyorlardı, ama evlerinden zeytin, kayısı ve dolmalık biber kokusu gelmiyordu. Bazen iki kadının birlikte bir taş evden sokağa çıktıklarını ve karşıdaki taş eve gittiklerini görüyordum. İkisinin de ipek kadar hafif, hafiflikten neredeyse şarkı söyleyecek, ıslık çalacak olan krem beyazı mantoları vardı, ama mantolarının etekleri bu kadınları karşıdaki taş eve kadar birkaç adım attıktan sonra terleten kilolarca kurşunla doluydu. Kadınlar kayboldular, ama eteklerinin gölgeleri, yavaş hareketleri taşlık sokakta yarı silinmiş tebeşir izleri gibi gözlerimin önünde kaldı.

Ninem bana soru sormaya devam etti: "Söyle bakayım, şu geçen bakire mi, dul mu, yoksa evli bir kadın mı?" Annem, "Onlar zengin adamların karıları, Amerikalılar için çalışan partiye oy veriyorlar," dedi. Bu yüzden bu taş evlerden koku gelmediğini düşündüm. Zenginlik kokmaz. Ve onlar da Amerikalılar gibi yemek olarak tablet yutup doyuyorlardı.

Bu sokağın canı yok muydu? Eğer bir sokağın canı olsaydı, erkekler sabahları evlerinden çıktıklarında, sokağın canı sıkılırdı. Sonra can, gün boyu, bir insanın iki ayağı bir pabuca girmiş gibi daralırdı ve erkekler akşam vakti yine eve döndüklerinde, iki ayağı bir pabuca girmiş insanların ayakları birden serbest kalmış gibi, can da ferahlardı. Sonra tava sesleri duyulur, yağ konuşur, çocuklar pencere camlarını konuştururlar, evlerde takunyalar yankı yapar, çatallar, tabaklar açık pencerelerden dışarıya seslenir, radyolar, uğrunda bir adamın perişan olduğu bir kadının güzel gözlerinden söz ederdi.

Bu sokakta akşam, her şeyin yeniden başladığı, ağaçların uyandığı, erkekler eve gelince kadınların hayatlarının ve onlarla birlikte uykusu gelen odaların hayatlarının yeniden nefes aldığı bir mekân değildi. Kimse radyodan beraberce bir aşk şarkısı dinlemek için gidip komşusunun kapısını açmazdı. Sokak sessizdi, öylesine sessizdi ki, artık ölümü sevmiyor, onunla oynamıyordum. Bu adamlar eve geliyordu, ayakkabılarını nasıl çıkardıkları, havluyu onlara kimin verdiği, musluğu nasıl çevirdikleri, suyun nasıl aktığı ve onlara çocuk yüzlerini nasıl geri verdiği duyulmuyordu. Annem bu kadınların çok solgun olduklarını söyledi, belki de kaynanalarıyla birlikte oturmak zorunda oldukları için böyle solgundular. Ninem, dokuma sırasında şunları mırıldandı:

"Kız idim, sultan idim,
Nişanlandım, han oldum
Gelindim, köle oldum.
Ayaklar altında paçavra oldum."

Babam, "Güzel kadınlar. Kendilerini güneşe hiç göstermiyorlar, koç yumurtası gibi bembeyazlar. Beyaz, etli butlu ve lezzetli," dedi.

Annem, "Komşunun tavuğu komşuya kaz görünürmüş," dedi. Babam, "Komşunun karısı da kız görünürmüş," dedi. Sonra güldü. Bıyığı da onunla birlikte güldü. Babam, "Bu sokakta ceplere sermaye akıyor. Bu solgun kadınların kocaları fırıncı, şeker fabrikatörü, otobüs işletmecisi, ipekçi dükkânı sahibi," dedi. Babama sermayenin ne olduğunu sordum. Mustafa, "Sermaye, babanın sahip olmadığı bir şey, çünkü o bir yetim," dedi. Tek ahşap evde oturan Deli Saniye'nin de sermayesi olup olmadığını sordum. Mustafa, "O deli, bu da onun sermayesi, bunu boyuna harcıyor. Ne kadar harcarsa, deliliği de o kadar artar," dedi. Nine, "O, bu yalancı dünyadan kurtulmuş," dedi. Deli Saniye'nin kocası sokaklarda ciğer satıyordu, bir sepeti vardı, sabahleyin erkenden mezbahadan ucuz ciğer alır ve gün boyunca sokaklarda satardı. Sesini de ciğerle birlikte satıyordu. Eve geldiğinde boş bir sepe-

ti ve boş bir dili olurdu. Pencereden görürdüm. Deli Saniye her saniye bu cansız sokakla savaşıp durmuştu, siyah bir eteği, siyah bir bluzu ve siyah bir başörtüsü vardı, 200 gram peynir alır, sol elinde tutar, kolunu yukarı kaldırır ve peyniri göstererek sokakta dolaşır dururdu. Peynirin suyu kolundan aşağı süzülürdü. On bir tane kedisi vardı, onlara her gün dışarıda sokağın ortasında ciğer verir ve bu arada bağıra bağıra, "Yiyin, çocuklarım, babanız sizi elle besliyor, o ötekiler gibi fakir bir şeytan değil," derdi. Tavuk ya da börek pişirir, pencerenin pervazına koyardı, dışarıda kediler pencerenin altında bağrışırlardı. Bu yemek üç gün boyunca pencerede kalırdı. Sokaktaki bütün insanların yemeği gördüğüne emin olunca, onu içeri alırdı. Perde ve ışık açıkken bacaklarını açar ve sağa sola sallardı, uzun donlarının hepsini tanıyordum. Tavşan kaçar kurt kovalar, kaçamazsın Deli Saniye, yağmur bu sokakta bir tek senin evine girecek. Günün birinde Deli Saniye annemi çağırdı ve evine gelmemiz gerektiğini söyledi. Onun başıyla annemin başının çıktığı pencerelerin arasında birkaç metre uzaklık vardı. Annem, "Saniye Teyze," dedi. Bütün yabancı kadınlar teyze diye çağrılabilirdi. "Hastalıktan korkmuyor musun? Kızım hasta." Saniye, "Kızı da getir, acı patlıcanı kırağı çalmaz," dedi. Ninem, annem ve ben, Saniye'nin evine gittik. Saniye, "Çocuk hasta, hasta sağlam yerde oturmalı," dedi ve bana biraz sallanan hasır bir sandalye verdi. Balkonunda beyaz dutlar halı gibi yayılmıştı, bunlar uykulu uykulu Saniye'nin balkonunun üzerinde büyüyen ağaçtandı, zengin komşu evinin ağacından. Saniye bu ağacın dallarını balkonundan ittikçe dallar tekrar geri geliyordu. Saniye gülerek, "Beni bırakmıyorlar," dedi. Ve bir hikâye anlattı: "Bir gece bir adam sesler duymuş, uyanmış, sormuş: 'Ne oluyor?' Oğlu aşağıdan seslenmiş: 'Baba, bir hırsız yakaladım.' Adam, 'Bırak onu oğlum, bırak gitsin,' demiş. Oğlan, 'Ama o beni bırakmıyor,' demiş."

Saniye bir Yugoslav göçmeniydi. "Komşu kadınlar tepeden tırnağa paslanmış, çünkü çalışmıyorlar. Şeytanın askerle-

ri bile olamazlar," dedi Saniye. Sonra güldü. Saniye her gün beni çağırırdı: "Kız gel." Saniye'ye gittim, zengin komşunun ağacının beyaz dutları ayaklarımızın altında yine halı gibi yayılmıştı, Saniye bana bir kap içinde kara dut getirdi ve "Kız ye, gözün doysun, bunları çarşıdan aldım," dedi. Oturup dutları emdim, saplarını yere, zengin komşunun beyaz dutlarının yüzüne tükürdüm. Saniye de emdi, tükürdü ve bana ailemizin kısmetinin yine düğümlenmemesi için hayatta yapmamam gereken şeyleri anlattı:

Gece tırnak kesmemek.

Ayakta dururken su içmemek.

Dolunayda yabancıları ziyaret etmemek.

Dolunayda dikiş dikmemek, örgü örmemek.

İki erkek arasında asla yürümemek; yoksa bir kadın çocuk sahibi olmaz.

Komşulara hiçbir kaşığı ödünç vermemek.

Sokakta başını çevirip geriye bakmamak.

Cuma günü dışarıya toz silkelememek.

Bulaşık suyunu gece bahçeye dökmemek; cinler suratına çarpar.

El el üstünde, ya da eller uyluk üstünde uğursuzluk getirir.

Ekmek yerken ekmek kırıntıları yere düşmemeli.

Giyilmiş elbise üzerinde asla dikiş dikmemek.

Birisine bir bıçak verirken önce yere tükürmeli, sonra gözlerinin içine bakmadan ona bıçağı vermeli.

Aya ve yıldızlara karşı tükürmemek.

Eğer birisi bir kedi öldürürse, yedi tane köprü yaptırmalı, yoksa cehenneme gider.

Eğer bir kız gökkuşağının altından geçerse oğlan olur, oğlansa kız olur.

Sonra Saniye, "Ve yağmur fakirlerin toprağına, zenginlerin ateşine yağsın inşallah," dedi. Ben de inşallah dedim. Akşam rüzgârı çıktı, geçerken Saniye'nin yüzündeki ter damlacıklarını da alıp götürdü. Saniye'nin çok uzun, ince bir vücudu vardı. Eller arasında tutulup çekilse, ince bir lastik gibi

uzayacak ve tınnnnn yine geri gidecekti. Kemiklerinde gölgeler oturuyordu, gölgeler Saniye'nin yüzünü severdi, onun üstüne oturup oynaşırlardı. Gölgesiyle şimdi daha da uzun olmuş, siyah başörtüsü çözülmüş, gülen ve öksüren bir iskelet gibi orada oturuyordu. Kocası gelince ikimiz de ayağa kalktık. Saniye ahşap evinden anneme seslendi: "Fatma Hanım, çocuk geliyor." Onun sesinin ve ona cevap veren anneminkinin üzerinden, yalnızca benim için orada duran küçük bir köprü gibi geçtim. Kendi adımlarımı duydum, annemle Saniye'nin pencereden bana bakan gözlerini gördüm. Saniye'den ayrıldığım için terlemiş ve annemi özlemiş olarak üçüncü kattaki odamıza çıktım. Saniye'nin gölgelerinden bazıları da benimle gelip odamızın duvarlarına oturdu. Nine, "Saniye'yle kurtlarını döktün mü?" dedi ve terlemiş sırtıma iki büklüm Şavkı Dayı gibi bir gazete koydu. Saniye'nin ahşap evindeki hareketlerini ve annemle ninemin odadaki hareketlerini görüyordum. Eğiliyorlar, doğruluyorlar, bir kapıyı açıyorlardı, oradaydılar, kokularını duyabiliyordum, onları tutabiliyordum, hep oradaydılar, ama onları özlüyordum, gizlice annemin dolaptaki elbiselerini kokluyor, elbiselerinin etekleriyle gözlerimi siliyor, yüzümü yıkayıp ninemin havlusuyla kuruluyordum. Sonra, sanki ölmüşler de onlardan geriye yalnızca bu elbiselerle havlular kalmış gibi daha da çok ağladım. Sesleri AKŞAM OLUYOR dedi. Dışarıda dünya, yavaşça ağlayan bir bebek sesi çıkararak ölüyor ve akşam ezanı ölenlerin son sözleri gibi minarelerden odalarımıza gelip tekrar gidiyordu. Dünya küçülerek bir ceviz kabuğuna dönüştü, bu odamızdı. Odada oturmuş, babamın binip eve geldiği otobüsleri, faytonları daha hızlı gitmeleri için iten annemle ninemin gözlerini gördüm. Annemle ninem, kendi kendilerine yetiyormuşçasına orada duruyorlardı, ama gözlerinde kocalarına ve oğullarına eve gelen kısa yolu gösteren ışıklar vardı.

Devamlı, "Anne, anne, anne, neredesin anne?" diyordum.

Annem, "Cehennemin esraf-i safirindeyim," dedi.

Ben yine, "Anne, neredesin?" dedim.

Belki de ona âşık olduğumu söyledi.

Ve bir şarkıdan bir dize okudu:

"Sevda ateşten gömlek," ve şöyle dedi: "İnsan bir kere bu gömleği giydi mi, artık sevdiğini tanımaz, çünkü aşk ateşinde sevdiğinin yerine başka bir resim yapar ve bu resim için yanar." Ve bana Leyla ile Mecnun'un masalını anlattı. Leyla zengin bir kızmış, Mecnun fakir bir köylü. Birbirlerini görmüşler, aşk ateşine düşmüşler. Leyla'nın zengin babası, Mecnun oradaki kocaman dağı bir kazmayla oyup dağın arkasındaki suyu bu delikten ayaklarına kadar getirirse, ona kızı Leyla'yı vereceğini söylemiş. Mecnun, yıllar yılı dağı oymuş ve günün birinde suyu zengin adamın ayaklarına kadar getirmiş. Leyla orada duruyormuş, zengin adam, 'Al, işte Leyla,' demiş. Ama Mecnun Leyla'yı tanıyamamış ve sazıyla bir diyardan öbürüne gitmiş durmuş, Leyla için şarkılar söylemiş.

Annem, eğer onun beni sevmesini istiyorsam, benim de bir dağ oyan Mecnun gibi bir şey yapmam gerektiğini söyledi.

"Ne yapmalıyım, anne?"

"İyileş," dedi annem.

Yine aşkımdan konuşmak istediğimde annem, "Kızım, yüreğimi daraltma, üstüme gelme, öldüreceksin beni, Allah sana sabır versin, aaaaa," dedi.

Oturdum ve sabretmek için ninemin tespihini çektim, 91 tane taş vardı. Her taşa şöyle dedim:

"Ya sabır, Allahım, ya sabır, Allahım.
Ya sabır, Allahım, ya sabır, Allahım.
Ya sabır, Allahım, ya sabır, Allahım.
Ya sabır, Allahım, ya sabır, Allahım.
Ya sabır, Allahım, ya sabır, Allahım.
Ya sabır, Allahım, ya sabır, Allahım."

Bir Ya sabır Allahım'dan öbür Ya sabır Allahım'a kadar babam Mustafa eve geldi, elektrik düğmesini açtı, ampul yandı, babam, "Karanlıkta mı oturuyorsunuz? Niye orada öyle oturuyorsunuz? Erkeğiniz mi öldü, ölmedik kızım, yaşıyoruz," dedi. Sonra sofraya oturduk, babam çok yavaş ye-

mek yiyor, rakı içiyordu, bir yudum rakı, bir yudum su. Cennete gitmek için nar tanelerini yavaş yavaş yiyen iki büklüm Şavkı Dayı kadar yavaş yemek yiyordu. Babam sol eliyle rakı bardağını dervişlerin ruhuna kaldırıyor ve o sırada sağ elini kalbinin üzerine koyuyordu. Aynı anda annem de bunu onunla birlikte yapıyordu. Bunu bir keresinde camide görmüştüm, insanlar hep beraber Kuran okuyorlardı ve peygamberimiz. Muhammed'in adı söylenince, hep birlikte sağ ellerini kalplerinin üzerine koyuyorlardı. Şimdi aynı hareketi babam rakı içmekten ölmüş yoksul dervişler için yapıyordu. Onlar hayattayken alçakgönüllülükleri, bu dünyada kimseyi rahatsız etmemeleriyle bazı insanlar için ermiş sayılıyorlardı. Babam, "Kızım, baban için şarkı söyleme zamanın geldi. Şarkı söylemek dertli ruhunu açar ve hastalıkları iyileştirir," dedi. Sonra kendisi şiir okumaya başladı:

"İç bâde güzel sev
Var ise akl-i şuurun
Dünya varmış ya ki yok olmuş
Ne umurun."

O günden itibaren her akşam şarkımızı bu cümlelerle başlattı. Ya da başka bir cümleyle: "Orhan Veli der ki: Ah, rakı şişesinde balık olsam."

Şarkı söylerken birbirimizin gözlerinin içine baktık. Ben babamın gözlerine baktım, o benim gözlerime, sonra da annemin gözlerine baktı. Ben annemin de gözlerine baktım, ninemle erkek kardeşlerimin gözlerine bakmadım, onlar şarkı söylemiyorlardı. Nine yalnızca köy türküleri söyleyebiliyordu. Annem, "Biz klasik müzik söyleriz," dedi. Nine bir parça ekmek aldı ve yavaşça dişlerinin arasında çevirdi, yabancı dil konuşan insanlarla bir masada oturuyormuş gibi bizi dinledi. Şarkılarda şöyle cümleler vardı:

"Ah, niçin a sevdiğim niçin
Seni sevdim budur suçum
Ah, yeter olsun
Yeter olsun amaaaan

Çok ağlattın yeter olsun
Turnalanmış sırma saçın
Çözen benden beter olsun"

Annem, "Bu bir sultanın şarkısı," dedi. Sultanların bizim gibi çok zamanları ve çevrelerinde içine bakacakları bir sürü göz olduğunu düşündüm. Başka bir şarkı şöyle diyordu:

"Mani oluyor halimi takrire hicabım
Üzme yetişir üzme firakınla harabım."

Ya da:

"Bakmıyor çeşm-i siyah
Feryaaat et
Yetiş ey gamze yetiş
İmdaaade."

Ya da:

"Nereden sevdim o zalim kadını?
Bana zehretti hayatın tadını."

Seslerimiz şarkı söylerken titriyor ve başka yabancı sesleri vücudumuzdan yardıma çağırıyordu. Biz söyledik, şarkılar iki gözü iki çeşme ağladı, yaşlarını iki derin kuyuya akıttı. Ama şarkıları ağlatmak için çok ciddi çalışmamız gerekiyordu. Şarkıları ağlatan sesler, ağlayabilmek için her gün yeni seslere ihtiyaç duyuyorlardı. Sesler gökyüzünde iki minarenin arasına gerilmiş ağlayan bir ipin üzerinde gidip geliyordu, vücutlarımız ve duygularımız sesleri bu ipin üzerinde aşağıya düşürmeden yürütmeliydi. En son söylediğimiz şarkı bizi hep güldürürdü. Çapkın, kıvrak, hafifmeşrep.

"Bir dalda iki kiraz,
biri al biri beyaz,
eğer beni seversen
mektubunu sıkça yaz
sallasana sallasana mendilini,
akşam oldu
göndersene sevdiğimi."

Sonra babam, bir zamanlar kadınlar hamamında, hepimiz sıcak mermerin üstünde hamama yağan güneş ışığına karşı

sırtüstü çıplak yatarken, dayımın –Anadolu'daki küçük posta memurunun– kambur karısının dediği şeyi söyledi: "Bugün de felekten bir gün çaldık."

Her gün Saniye ile onun sallanan sandalyesinde beyaz dutların üzerinde oturarak, tespihte Ya sabır Allahım çekerek, akşamları babam ve annemle felekten bir gün daha çalarak yeni bir ses buldum ve bir sabah iyileşmiş olarak uyandım. Ninem, "Ölü dirildi," dedi ve ellerini çırptı. Elinde parlak siyah bir okul önlüğü ve kolalanmış beyaz bir yaka ile orada duruyordu. Okula, dördüncü sınıfa gidecektim. Annemin sevgisini kazanmış olarak, kardeşim Ali ile birlikte cansız sokağımızdan çıkıp Bursa'nın caddelerinde okula doğru yola koyulduk. Büyük caddeye giden yol üstünde bir berber dükkânı, bir manav, bir marangozhane vardı. Her gün önlerinden geçerken bu dükkânlardan içeri bakardık. Berber de her gün sabun köpürtmeyi kesmeden aynadan bize bakardı, marangoz bir an için elindeki işi bırakıp talaş tozuna bulanmış kirpikleriyle bize bakardı, manav da bir kilo elma ya da şeftali tarttığı ve terazisi tam eşit ağırlığı bulmaya çalıştığı sırada bir an bize bakardı. Sonra büyük cadde gelirdi, burada dört asırlık bir meşe vardı, adı Ulu Meşe idi. Ulu Meşe'ye kadar yoğurtçu bize bakardı, ispirtocu tozlu şişeleriyle loş dükkânından bize bakardı, sonra düğme, iğne, iplik, makara ve yün satan kadın, tam saçına takılmış bir ipliği çekerken bize bakardı.

Bir göz bizi öbür göze verdi ve bu insanların gözlerinde taşınarak Ulu Meşe'ye kadar geldik. Orada uzun dik cadde başlıyordu, bu caddenin sonunda Uludağ'ın eteğini gördük. Bu dik caddenin ortasında okulumuz bulunuyordu. Ulu Meşe'nin altında durduk ve köşeden büyük fırma baktık, orada ateş yanıyordu. Vücutlarının çıplak üst kısımları unla kaplı adamlar, upuzun tahta küreklerin üzerine dizilmiş ekmek hamurunu ateşe sürüyorlardı. Ekmeklerin dumanı tütüyor, ateş bu una bulanmış adamların vücutlarında yanıyordu.

Bunlar bize eşlik eden son gözlerdi. Dik caddemizde dur-

duğumuzda, uzun yol bizim ve gruplar halinde ya da tek başlarına, siyah önlükleri, yarısı görünmeyen beyaz yakaları ve çantalarıyla, yürümeyi yeni öğrenmiş kazlar gibi olan çocukların önünde uzanırdı. Sonra köpeklerin gözlerini gördük. Ben ve Ali dik caddede sık sık, ölen bir sokak köpeği görürdük. Bunlar zehirlenmiş köpeklerdi. Nine bir keresinde, zehre karşı sarımsaklı yoğurdun iyi geldiğini söylemişti. Bir kez köpeğe sarımsaklı yoğurt getirdik, ama ruhu çoktan beri dişlerinin arasındaydı. Bu köpekler gözümüzün içine baka baka ölüyordu, zehir çok güçlüydü, devlet eliyle verilmiş zehirdi. Köpek ölünce, askerler gelip onu bir çuvala koydular ve çuvalı taşlık yolda arkalarından sürüklediler. Okulda, coğrafya dersinde şunu öğrendim: Türkiye bir tarım ülkesidir. Tarih dersinde atlılar bir ülkeden ötekine koşturuyorlardı, edebiyat dersinde şiirler:

"Bin atlı akınlarda
çocuklar gibi şendik."

Sonra Amerika'dan okula süttozu geldi. Bu süttozunu içmek zorundaydık. Öğretmen not defterini gösterdi, kalemle deftere vurdu ve "Bunu içmeyen benden koca bir sıfır alır," dedi.

Sınıftaki herkesin önünde plastik bardaklarda duran, tozdan yapılmış sütü yere kustum. Sonra taş yerdeki kusmuğu temizledim. Öğretmen, "Göreceksin, büyümeyeceksin," dedi. Gemilerin günlerce suda yüzerek tozu Amerika'dan ayağımıza kadar getirdiklerini söyledi, Allah'tan ve onun peygamberinden hiç mi utanmıyorduk. Midemde süttozu kusmuğu, gözümde ölen köpeklerin gözleri, burnumda Saniye'nin pencerede duran tavuğunun kokusu, her gün öğle teneffüsünde eve geliyordum. Günün birinde, öğle teneffüsünde babam, annem ve ninem odada oturuyorlardı. Bir de siyah çember sakallı bir adam. Babam hocaya, "Bu benim kızım, bütün çocuklarımızın içinde en saf olanı," dedi. Babam Bursa'daki Ulu Cami'nin merdivenlerinin altında bir hazine olduğunu duymuştu. Çıkarmak için belediyenin izni gereki-

yordu, ama daha önce orada gerçekten bir hazine bulunup bulunmadığından emin olmak istiyordu. Bunu onun kulağına fısıldayan yoksul hoca, "Bunu, saf, günahsız bir insan görebilir," demiş. Babam ona benim bir keresinde dualarımla yağmuru durdurduğumu anlatmış. Yoksul hoca, benim bu hazineyi görmeme yardım etmek için buradaydı. Namaz öncesi gibi aptes aldım, hocanın yanına tahta sıraya oturdum, o, yanımda dizlerinin üstüne oturup Arapça dualar okudu, ben de onunla birlikte dua ettim. Sonra bir kurşunkalemle sağ başparmağımın tırnağını mora boyadı. Kalemi ağzına götürdü, ağzının ıslaklığıyla kalem başparmağımın tırnağını çok koyu mora boyadı. Başparmağımın tırnağına baktım, hoca, "Ne gördüğünü söyle," dedi. Nefesinde yabancı bir koku vardı, kokunun içine girdim ve gerçekten sağ başparmağımın tırnağında bir caminin merdivenlerini inip çıkan insanlar gördüm. Gri takım elbisesinin içinde, şapkasıyla babamı da merdivende gördüm, orada durmuş eğiliyordu. Hoca, "Konuş, söyle kızım, merdivenlerin altına bak, ne görüyorsun orada?" dedi. Başparmağımın tırnağında adamlar eğilmeye, merdivenleri inip çıkmaya devam ediyorlardı. Babam, "Ne gördüğünü söyle. Bir hazine, hazine sandığı görmüyor musun? Söyle," dedi. Onun eğilmeye, doğrulmaya devam ettiğini gördüm, hep aynı hareketler. Ne kadar sürdü, bilmiyorum. Babam ayağa kalktı, önümde diz çöktü, "Merdivenlerin altına gir, hazine görmüyor musun? Niye görmüyorsun?" dedi. Hazine görmüyordum. Hoca dua edip nefesini yüzüme üfledi. O anda bütün adamlar ve babam, başparmağımın tırnağından yok oldu. Mor renk kaldı. Sonra bir tas su gelirdiler. Sudan okumamı istiyorlardı. Su tası ellerimin arasında, suya baktım. Su griydi. Siyah okul önlüğümün içinde titremeye başladım. Onlar da titremeye başladılar. Annem, "Yeter! Çocuğumu öldüremem. Şimdi okula gidecek," dedi. Hoca, babam, ben hep beraber yemek yedik. Sonra ben, Ali ile birlikte dik caddeyi tırmanıp okula gittim. Başparmağımın tırnağına bakmaya devam ediyordum.

Ölü köpek ortada yoktu. Yerde zehre bulanmış, kurumuş bir ekmek vardı, köpek salyası da kurumuştu.

Akşam babam, "Kızım hazine görmedin, babanı yaya bıraktın, ama Allah sana mutlaka gerçeği göstermiştir," dedi.

Nine, "Hazineyi kim kaybetmiş ki sen bulasın," dedi.

Akşamüstlerini seviyordum. Okuldan cansız sokağımıza geldiğimde, annem üçüncü kattaki pencereden, içinde boş bir şişe ve para olan, ucuna ip bağlanmış bir sepet sarkıtırdı. İçindekileri alıp çantamı sepete koyardım, annem sepeti yukarı çekerdi. Pencereden, "Eve tuz getir. Eve ispirtoyla gel," diye bağırırdı. Bir an pencereden çıkan başı, dağlardan serbestçe akan suyun sesi gibi tatlı sesi, biricik annem. Anneme olan sevgimden ispirto dükkânına gittim.

Ey ispirto dükkânı, ispirto kokan
karanlıkta oturan dükkân.
Çocuk elimizde şişeler
boş beklerdik
sıramızı, bizi
öne geçiren yaşlı amcalara
cevap vererek
babamızın kim olduğunu falan.
Dükkâncı sakin, konuşkan
bir adam, dinlerken
birini gözlerini
duvarlarda gezdirir
kafa sallar, sağ elini
yukarı aşağı
oynatır, sol kaşını indirir
kaldırır.
Elini bırakılan bozuk
paralara yavaşça uzatır
saymaz,
her gidenle çıkıp dükkândan
birisine selam yollardı.
Hiç bıkmadı

her seferinde "ispirto mu lazım,
annen mi istiyor"
demekten.

Bir keresinde dolu ispirto şişesiyle sokağın karşı tarafına geçtim. Orada benim yaşlarımda bir kız duruyordu, kollarının arasında bir çocuk vardı. Çocuk ağlıyordu, ben de ağlamaya başladım, kıza sordum: "Niye ağlıyor?" Kız gülümsedi, "Annemiz camide; anneyi istiyor," dedi. Ağlayarak sokağımıza doğru yürüdüm, o sırada bir oğlan geldi, ayakları sakattı. Yürürken vücudu bir sağ yana bir sol yana yatıyordu. Niye bilmiyorum, gözlerimde hâlâ yaşlar, onun gibi yürümeye başladım. O sağa sola sallanarak bana doğru geldi, ben sağa sola sallanarak ona doğru gittim. O, gözlerine inanamıyor gibi bana baktı, ben gözlerime inanamıyor gibi ona baktım, sonra annesi geldi, oğlan yüksek sesle ona, "Aaanananne, bubuu kıkız bebenimle aalay eedidiyor," dedi. Annesi sesini çıkarmadı, yanımdan geçip gittiler. Durduğum yerde önümdeki gölgemi gördüm, sırtım buz kesilmişti, bilerek yapmadığımı yüksek sesle birisine söylemek istiyordum. İspirto şişesi yere düştü. Şişeden akan ispirtoyu gördüm ve yalnızca, bu sakat bacaklı oğlanı niye taklit ettiğimi düşündüm. Manav dışarı çıktı ve "Şişe yere düştü," dedi. Yeniden ispirto alabilmem için bana bozuk para verdi. "Annen sana kızmasın," dedi. Niye onun gibi yürüdüm? O seyretmek zorunda kaldı, annesi de hiçbir şey söylemedi. Niye? Nine, bir keresinde, kör bir insan görürsem onu anlamak için gözlerimi kapamam gerektiğini söylemişti. Dilsiz bir insan görürsem dilimin altına taş koymalıydım. Sırtımın buz kesildiğinden başka verecek cevabım yoktu. Nineme niye o oğlan gibi yürüdüğümü sordum. "Kim bilir, bazen insanın maymunluğu tutar," dedi. Ağzım açık kaldı, artık kendimi anlayamıyordum. Sonra ninem, "Bak, şimdi ben de senin gibi yürürüm, böylece ödeşirsiniz," dedi. Odanın içinde benim gibi bir oraya bir buraya yürüdü, başı küçük bir deve gibi, işaretparmağı dişlerinin arasında. Annem, "Bak, ben de komşu kadının kocası gibi

yürüyorum," dedi. Sanki aralarında sıcak yumurtalar taşır gibi, bacaklarını açe açe yürüdü, adama da bir isim taktı: Bay Taşağı Yarık. Annem art arda bütün komşularımızı taklit etti, bu kadınların dudaklarını büzerek konuşmalarını, dururken yürümelerini ve bir adım bile ilerleyememelerini. Deli Saniye'yi de taklit etmek istiyordu, Saniye'nin 200 gram peynirle elini yukarı kaldırıp cansız sokakta yürümesini. Ninem, "Yazık, Saniye Allah'ın kanatlarının altına sığındı, biz de ona kol kanat germeliyiz. Saniye'nin bu dünyada gölgesi kadar az yere ihtiyacı var," dedi. "Saniye'ye sorsan, Saniye sen niye delisin diye, şöyle der: 'Ey insanlar, benim fikrim çok, ama alıcım yok.'"

"Gel, Atatürk'e gidiyoruz."

Annem, ninem ve ben, Atatürk'e gittik. Ulu Köprü'yü gördüm. Bu köprüden geçip şehir merkezine doğru yöneldik, yağmur yağıyordu, tek yürüyen bizdik. Köprüde insanlar o anda taş kesilmiş gibi öylece duruyor ve yukarıya, Uludağ'a bakıp işaretparmakları ve şemsiyeleriyle dağın zirvesini gösteriyorlardı. Biz de durup dağın zirvesine baktık. Köprünün altından gelen su sesini duydum, su başını deli gibi taşlara vuruyordu. Köprünün altında çocuklar vardı, bütün şehrin dağa baktığından habersiz, oyun oynuyorlardı. Uludağ kocaman dilsiz bir kuş gibi orada oturuyordu ve Ulu Köprü'nün altındaki su onun gizli sesiydi. İnsanlar, "İki âşık kendilerini Uludağ'ın tepesinden aşağı atmışlar," dediler. Şimdi insanlar, ölü âşıklar suda sürüklenerek oradan geçecekler mi diye Ulu Köprü'den suya bakıyorlardı. "Su, Uludağ'ın ona verdiği her şeyi getirir," dediler. Su temizdi ve kendini taşlara sürterek daha da temizleniyordu. Birisi, "Bir kız da Ulu Köprü'den aşk uğruna kendini suya atmış, ama yalnızca bacakları kırılmış. Şehir fotoğrafçısını seviyormuş," dedi. Uludağ arkamda, Ulu Köprü ayaklarımın altında. Uludağ benim ciğerlerimi yalamış ve iki âşığı öldürmüştü. Ulu Köprü her akşam babamı eve getiriyordu. Ulu Köprü'den Atatürk'e doğru gittik. Köprü arkamızda kaldı, Uludağ bizimle birlikte geldi. Ata-

türk'e gelmeden önce, şehir fotoğrafçısının stüdyosunu gördük. Orada bir sürü fotoğraf vardı. Durup bu fotoğrafların arasında, kendini köprüden atan kızın fotoğrafını aradık. Annem, "Herhalde kız ona fotoğrafını çektirmiştir. Böyle tanışmış olmalılar," dedi. "Bizim bir fotoğrafımızı çeksin." Yakışıklı şehir fotoğrafçısına fotoğrafımızı çektirdik. Ben yalnızca onun yüzüne baktım ve orada, uğruna bir kızın kendini öldürmek istediği şeyi bulmak istedim. Yalnızca, biraz kötü tıraş edilmiş üst dudağını gördüm. Dışarıda Uludağ ve daha ileride yağmur bizi bekliyordu. Annem, "Bu yağmurun adı, ahmak ıslatan," dedi. Annemle ninem koro halinde, "Yakışıklı adam, Allah kıza sabır versin," dediler. Üç ıslak insan, Atatürk'e geldik. Atatürk'ün uçan atının ön ayaklarının altında, annem bana, Anadolu'da öğrenciyken günün birinde Atatürk'ün okula geldiğini anlattı. Annemin saçlarını okşamış ve adını sormuş. "Anne, Atatürk'ü seviyor musun?" Annem şöyle dedi: "Atatürk nasıl sevilmez? Eğer o olmasaydı, şimdi burada biz değil, gölgemiz yürüyor olurdu."

"Atatürk niye öldü anne?"

"Rakı içmekten."

Sonra Ulu Cami'ye kadar yürümeye devam ettik. Sağ başparmağımın tırnağında yoksul bir hocanın dualarıyla gördüğüm Ulu Cami karşımdaydı. Aynı camiydi, başparmağımın tırnağındaki gibi merdivenleri de vardı. Başları yağmurdan ıslanmış adamlar, caminin avlusundaki yuvarlak çeşmede akşam namazı için aptes alıyorlardı. Çeşmenin deliklerinden su akıyordu, gökyüzü ıslaktı, adamlar ıslaktı, ağaçlar ıslaktı. Avluda bir ağacın altında, ermişlerin eğri mezar taşları vardı, onlar da ıslaktı. Her şey ıslaktı ve caminin çeşmesinden daha da çok su akıyordu. Namaz için yavaşça aptes alan adamların çıplak ayaklarını, çıplak kollarını ve çıplak bacaklarını gördüm. Sanki hep sudan ibaret bir dünyada oturacaklar ve Allah'la konuşmak için devamlı aptes alacaklarmış gibi çeşmenin önünde oturuyorlardı. Yağmur hep yağacak, onlar bu avluyu asla terk etmeyeceklerdi, çünkü onlar için dışarıda

dünya yoktu. Islak bir hayatları olacaktı ve öldüklerinde de orada, ağacın altında toprağın içinde yağmurun altında ıslak ölüler olarak yaşayacaklardı. Sonra şimşek çaktı. Giderken ıslak adamların resmini de alıp götürdü. Şimşekte adamları gördüm, aralarında dükkânları herhalde çıraklarına süpürten ve kilitleten dükkân sahipleri de vardı, çıraklara mutlaka anahtarı vermiş ve akşam namazı için hemen camiye gelmişlerdi. Öyleydi de zaten. Aptes almayı bitirince, çırakları gelip onlara dükkânın anahtarını verdi, ellerini öpüp gittiler ve adamlar, anahtarı yelek ceplerine sokup dua ederek Ulu Cami'ye girdiler. Avludan caminin ışıklı pencerelerini gördük. Annem, "Gündüz pirince ve kuru fasulyeye taş katıp satarlar, şimdi dualarla Allah'ın gözünü boyamaya çalışıyorlar," dedi. Nine, "Bunu yalnız Allah bilir," dedi. Annem, "Ölüler için dua edelim," dedi. Annem, ninem ve ben, cami ağacının altındaki eğik mezar taşlarının önünde, ellerimizi göğsümüzün önünde göğe açtık. İçlerine yağmur toplanıyordu; bu ölüler ve buraya gelirken yolda topladığımız ölüler için koro halinde dualar okuduk: Uludağ'ın tepesindeki iki âşık, eğer bu arada öldüyse, kendisini Ulu Köprü'den atan kız ve ülkemiz için dertlenip rakı içmekten ölen Atatürk için. Ulu Cami'den, ölmüş ermişlerle, Uludağ'la, Atatürk'le birlikte Ulu Köprü üzerinden cansız sokağımıza geri döndük. Yalnızca annemin ayakkabılarının yüksek topuk seslerini duyuyordum ve yalnızca loş yağmurdaki güzel profiline bakıyordum. Evde babamla erkek kardeşlerim masada, çıplak ampulün altında oturuyorlardı. "Neredeydiniz?" dedi babam. "Hava aldık," dedi annem.

Babam gülerek erkek kardeşlerime, "Kadınlar kutularını havalandırır ve ayıları açlıktan öldürürler," dedi.

Annemin teninin bir buğday tanesinden biraz daha koyu olan rengi gözlerimin önünde, kendimi yatağa attım ve o akşamdan başlayarak, uyumadan önce, ölülerin ruhları için Arapça dualar okumaya ve ölülerin isimlerinden bildiklerimi ya da duyduklarımı söylemeye başladım. Böylece dualar ölü-

lerini bulabilecekti. Ölmüş olan anneannem, İstanbul'da evin girişinde ölen Ermeni kadın, ninemin sekiz çocuğu, İstanbul'daki mezarlıkta ninemle birlikte gördüğüm bütün ölüler, iki büklüm Şavkı Dayı'nm ölmüş annesiyle ölmüş babası, İstanbul'daki mezarlık delisi Musa'nın ölmüş annesiyle babası, Deli Saniye'nin ölmüş annesiyle babası, trende gördüğüm askerlerin ölmüş anne ve babaları, taşocağı işçilerinin ölmüş anneleriyle babaları, Ulu Cami'de yatan ermişler, ölmüş Atatürk, ölmüş Isadora Duncan, kendilerini Uludağ'ın tepesinden atan iki ölü âşık ve ninemin ölmüş üç kocası için.

Gözlerimi ölülerle kapadım, ninemin sesiyle açtım. "Saat her zamanki gibi, kalk, kalk, saat yedi ve iki parmak sağı gösteriyor," dedi. Ali'yle birlikte dik caddeyi tırmanıp –devlet eliyle zehirlenmiş köpeklerin önünde bir an durup, sınıfa kusmak için Amerika'dan gelmiş süttozunu içmek üzere– okulumuza gittik. Bir gün öğleden sonra okuldan eve geldiğimde, ev sahibi kadın sokak kapısının önünde duruyordu. "Yukarıya size çıkmıyorsun, bize gidiyorsun," dedi. Dairesine girdim ve kızını gördüm, benim yaşlarımda bir kız. "Adı Güler, ama Tina densin ister," dedi kadın. Ben de ona, "Gülertina," dedim. Gülertina ve ben odada oturduk, bir ara Gülertina'nın annesi geldi ve bana, "Kız, pabucun dama atıldı," dedi. Bu, annem ikinci bir kız çocuğu doğurdu anlamına geliyordu. Pabucum dama atılmıştı, artık tek kız çocuğu değildim. Yukarıya çıktım. İkinci kız ve annem, yatağa yatmış uyuyorlardı. Kız ortaya birdenbire çıkıvermişti. Nine, "Şimdiye kadar altı deliydik, şimdi yedi deli olduk," dedi ve bana yedi delinin hikâyesini anlattı.

"Yedi deli varmış, şöyle demişler: 'Hamama gidelim, birbirimizi güzelce yıkayalım.' Yedisi de bohçalarını alıp hamama gitmişler. Birbirlerinin başını sabunla köpürtüp bağırmışlar: 'Vay, vay, gözlerimi sabunla yaktın,' takunyalarla başlarına vura vura birbirlerini öldürmüşler."

Sonra ninem yatağın yanında bir sandalyeye oturdu ve sessizce, uyuyanları seyretti.

Pabucum dama atılmıştı, annem yatakta başka bir kızla uyuyordu. Dışarıya cansız sokağımıza çıktım, Ulu Köprü'ye kadar bir oğlanın peşinden gittim. Kanadım varmış gibi, kendimi bayırdan dereye attım, yol beni taşıdı, uçurdu. Derenin yanma geldiğimde, kendimi bir sürü oğlanın arasında buldum. Yere bakıyorlar ve orada bir şey arıyorlardı. Bana bir an baktılar, sanki hep onlarla suda bir şey arıyordum da bugün biraz geç gelmiştim. Sonra aramaya devam ettiler. Ben de aradım. Derenin öbür yakasında başka oğlanlar da bir şey arıyorlardı. Öbür yakadaki oğlanlarla buradaki oğlanlar arasında tahta parçaları yüzüyordu. Bu tahta parçaları bazen sahile kadar geliyordu. Oğlanlar onları yine dereye itiyorlardı. Sanki bu tahta parçaları sahilde kalırsa biz de hareketsiz kalacaktık. Tahta parçaları suyla açılıyor, gölgelerimiz bizimle birlikte aramaya devam etmek için ayaklarımızın önünde gidiyordu. Gölgelerimiz kâh toprakta ilerliyor, kâh dereye düşüyordu. Gölgelerimizin üzerinde şişe kapakları, birkaç dişi eksik eski kırık taraklar, boş kibrit kutuları, çiviler, demir parçaları, atılmış eski ayakkabılar arıyorduk. Arama sırasında kaplumbağa ve kirpi aileleri genellikle bizim gittiğimiz yönün tersine gidiyorlardı. Kurbağalar dereye atlıyordu, küçük yılanlar bir delikten çıkıp öbürüne giriyorlar ve sanki hepsi gölgemizden doğuyorlardı. Gölgelerimizde çok fazla karınca vardı; onlar gölgelerimizi kurbağalarla küçük yılanlar kadar çabuk terk etmiyorlardı. Önümüzden giden gölgelerimiz karıncalar için halı gibiydi.

Oğlanlardan biri, "Öbür yakaya, haydi! Öbür yakaya!" dedi. Doğrulduk, gölgeler yerden kalkıp dereye düştüler. Karıncaları sahilde bırakıp ellerimizde, gömleklerimizde çiviler ve kutularla dereden geçip öbür yakaya gittik. Derenin ortasına geldiğimizde bizim yakanın oğlanlarıyla öbür yakanın oğlanları, eşyalarını değiş tokuş ettiler. Öbür yakadan bir oğlan bana kırık mavi tarağım için sekiz tane şişe kapağı verdi. Kapağın içine sıkıca oturmuş mantarı çıkardı, kapağı elbisemin eteğine tuttu ve mantarı eteğimin tersinden tam kapağın

içine bastırdı. Elbisemin eteğinde sekiz tane parlak şişe kapağıyla derenin içinde durdum ve iki yakanın oğlanlarının derenin kenarında bir sırada durup suya işediklerini gördüm. Ben de ayakta durarak bunu yapabileceğimi sandım. Su bacaklarımdan aşağıya aktı, dereyi değil, elbisemi ıslattı. Oğlanların çişleri dereyle birlikte akıp gitti. Sonra sağanak yağmur geldi ve iki yakadan hepimizi tek bir nar ağacının altına tıktı. Yağmur, oğlanların ten ve elbise kokularını nar ağacının kokusuyla karıştırıp bana verdi. Bir oğlan, "Şimdi derenin suyu çoğaldı," dedi. Tüylü yaprakları küçük, nemli bir ateşte yanan ham meyvenin kokusu gibiydi bana gelen koku.

Yağmur aniden, geldiği gibi, bıçakla kesilmişçesine gitti ve gökkuşağı geldi.

Oğlanlar bağırdılar: "Gökkuşağının altından geçelim." Çamurda kayarak dik bayırdan yukarıya, dereden uzaklaşıp yola çıktık ve başka bir köprüye geldik. Bu köprüden bir köprü daha ve sonra bir tane daha gördüm. Yalnızca babamı akşam vakti eve getiren Ulu Köprü yoktu. Bursa'da neredeyse her çocuğun babası için bir köprü vardı. Annemden, ninemden ne kadar uzakta olduğumu köprülerin sayısından görebiliyordum. Oğlanların ve gökkuşağının peşinden koştum. Ulu Köprümüz giderek benden uzaklaşıyordu, annemi son gördüğümde onu yeni kızıyla bir yatakta uyurken bıraktığım, cansız sokağımızın kokusuz kokusu da Ulu Köprü'yle birlikte uzaklaşıyordu. Orada olmadığım için uyumaya devam edeceklerini ve tekrar geri döndüğümde uyanacaklarını düşündüm. Deli Saniye, gökkuşağının altından geçebilen bir kızın, oğlan olacağını söylemişti. Gökkuşağı, bizi bekliyormuş gibi orada, gökyüzünde duruyordu. "Şimdi altından geçeceğiz," dedik. Gökkuşağı kaçtı. Biz kovaladık, o kaçtı, biz kovaladık, o kaçtı. Böylece bitpazarına geldik. Bu pazarda yerde eski ceketler, pantolonlar, paltolar, ayakkabılar duruyordu. Üzerlerinde bitler dolaşıyordu, adamlar bu ceketleri, pantolonları, paltoları kendileri de çok eski elbiseler giymiş başka adamlara satıyorlardı, bu adamların üstünde de başka

bitler, kendi bahçelerindeymiş gibi emin bir şekilde geziniyorlardı. Hava tıpkı Anadolu'daki gibi insan, at dışkısı, at teri ve bit teri kokuyordu. Adamlar bize, sokağını kaybetmiş orada dönüp dolaşan küçük köpeklermişiz gibi bakıyorlardı, öyleydik de, çünkü bu adamların üzerinde bir başka gökyüzü gibi duran fakirliğin kokusu bizi sersemletmişti. Az daha bu fakir kokunun içinde kalıyorduk ki, gökkuşağı bizi çekip çıkardı, yuvarlak bir meydana geldik. Birkaç uzunca taştan baraka, bir film için çabucak kurulmuş gibi orada duruyordu, birkaç adam gelip önlerinden geçecekti. Sonra bu evler tekrar kaldırılacaktı. Bir oğlan, "Bunlar ipek dokuma yerleri," dedi. Evlerin bodrumlarında dokuma tezgâhlarının önünde duran benim yaşlarımdaki insanlar, kızlar, oğlanlar gördüm. Onlar ayakta dururken bodrumdan bize baktılar, biz hızla gökkuşağının peşinden koşarken onlara baktık. Birkaç dokuma tezgâhı sesi upuzun, dar bir sokağa kadar peşimizden geldi, sokağın başında dokuma tezgâhı sesleri geri döndü, biz de dar sokağa girdik. Orada duran adamları gördüm, tren bekleyen binlerce asker gibi bir şey bekliyorlardı. At arabalarının atları da orada bekliyorlar, ayakta uyukluyorlardı. Çok eski ahşap evler de vardı orada, o kadar eskiydiler ki, sanki hemen odun niyetine parçalara ayrılabilirlerdi. Bir ahşap evin önünde bir mangal yanıyor, bütün sokak sirke ve sabuna yatırılmış gibi kokuyordu. Adamların giysileri bitpazarından alınmış giysilerdi, bu adamlar öksüz görünüyorlardı, yalnızca gözleri, bir zamanlar anneleri varmış gibi bakıyordu. Bu adamlar beklerken, dereden gelen oğlanlar ve ben de, adamların beklediği şeyi bekledik. Ahşap evden elinde bir gazeteyle küçük, kambur bir kadın çıktı ve mangaldaki ateşi canlandırdı. Oğlanlar koro halinde, "Kambur orospu, kambur orospu," dediler. Kambur kadın gazeteyle ateşi canlandırmaya devam etti, ateşe tükürdü, "Ananızı köpek siksin!" dedi. Oğlanlar güldüler ve beni çekip sokaktan çıkardılar. Kambur orospuyu gördüm, küçük ateşin yanında duruyordu, sevgisini orada öksüz gibi bekleyen adamlara değil, at

arabalarının meydanda uyuklayan atlarına verir gibiydi. Ulu Köprü'ye doğru gittik, gökkuşağı biraz silikti, orada duruyordu, şimdi altından geçebilirdim, şimdi oğlan olacaktım, biraz daha ilerledim, durdum. Oğlanlar da durdu. Uzun uzun gökyüzüne baktık. Gökkuşağı kayboldu, biz de, çok yorulmuş köpekler gibi, kuyruğumuzu bacaklarımızın arasına kıstırıp evin yolunu tuttuk. Cansız sokağımıza geldiğimde yukarıda yıldızları gördüm. Taş evimizin ışıklı penceresinde Gülertina'yı gördüm. "Kız kardeşinin adı Siyah Gül ve baban senin kemiklerini kıracak," dedi. Yukarıya çıktım, babam kemiklerimi kırmadı. Bana, "Maşallah, bu saatte nereden teşrif ediyorsun, oğlan mı oldun?" diye sordu. İki büklüm Şavkı Dayı'dan öğrendiğim gibi yemin ettim: "Baba, vallahi billahi oğlan olmadım."

Kız kardeşim Siyah Gül'ün doğumuyla benim için vallahi billahi günleri başladı. Akşamları babamdan sonra dereden eve geliyordum, o bana her seferinde oğlan olup olmadığımı soruyordu, ben de, "Vallahi billahi oğlan değilim," diyordum.

Uyumadan önce ölülerin ruhları için dua ettim, yeni ölüler de vardı: "Bitpazarındaki adamların ölmüş anne ve babaları, dar sokaktaki adamların ölmüş nine ve dedeleri, ateşi canlandıran kambur orospunun ölmüş babasıyla annesi, Atatürk, Isadora Duncan, ölmüş anneannem, İstanbul'da evin girişinde ölen Ermeni kadın, ninemin sekiz çocuğunun her biri, İstanbul'daki mezarlıkta ninemle birlikle gördüğüm bütün ölüler, iki büklüm Şavkı Dayı'nın ölmüş babasıyla annesi, İstanbul'daki mezarlık delisi Musa'nın ölmüş annesiyle babası, Deli Saniye'nin ölmüş annesiyle babası, askerlerin ölmüş babalarıyla anneleri, taşocağı işçilerinin ölmüş babalarıyla anneleri, Ulu Cami'de yatan ermişler, Uludağ'ın tepesindeki âşıklar, ninemin ölmüş kocaları için."

Annem, oğlanların sokakta pipilerini havalandırdıklarını söyledi, ben ne havalandırıyordum ki. Gözlerini kocaman kocaman açtı, "Sende pipi çıkacak, sende pipi çıkacak," dedi.

Nine, "Körle yatan şaşı kalkar. Bunu Deli Saniye'den mi

öğrendin? Canın sıkıldıkça kendini sokağa atıyorsun," dedi. Bana "kardeş" dedi. Kardeş. "Kardeş, Bursa kazan sen kepçe. Kardeş, eve yeni yeni icatlar getiriyorsun, kardeş, ben de başımı alıp senin gibi burnumun dikine gideceğim, kardeş."

Ninem de kurtlarını dökmek için Bursa'nın sokaklarına çıktı. Onu sık sık, hava karardığında cansız sokağımızın sonunda, Ulu Çeşme'de beni beklerken görüyordum. Bana, "Kardeş, sen bana bugün neler gördüğünü anlat, kardeş, ben sana bugün neler gördüğümü anlatayım," diyordu. Ve anlatacağı hikâyelere "aboooo, abooooo!" diye şaşırarak başlıyordu. "Genç bir kadın gördüm, ah, ayayay, kucağında bir çocuk, kardeş, kadın çok gençti, bana, 'Ana, sütüm kesildi,' dedi. Kocası ince hastalıktan ölmüş. Kan kusa kusa ciğeri çıkmış, kardeş. Ona dedim ki: 'Kızım, anan baban yok mu?' 'Nine, hepsi öbür dünyada. Bu dünyada bana el uzatan tek Allah'ın kulu yok,' dedi. Aboooo, amma taze kadındı, yeni gelin gibi." Sonra, "Sen neler gördün?" dedi. Nineye derede arayıp bulduklarımı gösterdim. Mendilini çıkardı: "Kardeş, ver bana, kardeşlerin bunları görürse kıyamet kopar. Onları senin için saklarım." Babam bana, "Neredeydin?" diye sordu. "Vallahi billahi, ninemle beraberdim," dedim. Babam nineye, "Bu saate kadar nerede kaldınız, anne?" diye sordu. "Atatürk'e gittik," dedi nine.

Nine bana boyuna yeni ölüler getiriyordu. Gece bütün eski ölülerle birlikte bu yeni ölülerin de ruhları için dua ediyordum. Ninemin rastladığı, sütü kesilmiş genç kadının ölen kocası için, ninemin bir cami avlusunda gördüğü kadının ölmüş çocuğu için, ninemin camide gördüğü dilencinin ölmüş annesi, babası ve kız kardeşi için. Ninemin parktaki bir bankta gördüğü yaşlı kadının ölmüş kocası için, ninemin bir köprüde gördüğü kadının ölmüş kızı için, ninemin Ulu Çeşme'de gördüğü kadının ölmüş annesiyle babası için, ölmüş Atatürk için, Isadora Duncan için, ölmüş anneannem için, evin girişinde ölen Ermeni kadın için, ninemin sekiz çocuğu için, ninemin üç kocası için, İstanbul'daki mezarlıkta yatan

bütün ölüler için, iki büklüm Şavkı Dayı'nın ölmüş annesiyle babası için, İstanbul'daki mezarlık delisi Musa için, Deli Saniye'nin ölmüş annesiyle babası için, askerlerin ölmüş anneleriyle babaları için, taşocağı işçilerinin ölmüş anneleriyle babaları için, Ulu Cami'de yatan ermişler için, Uludağ'ın tepesindeki âşıklar için, bitpazarındaki ve dar sokaktaki adamların ölmüş anneleriyle babaları için, kambur orospunun ölmüş annesiyle babası için. Ninem bana her gün yeni ölüler veriyordu. Ben ona topladığım çivilerle demir parçalarını veriyordum, o bunları anneme veriyor, annem de eşeğiyle sık sık sokağımızdan geçen bir adama veriyordu. Adam, anneme bunların karşılığında mandal veriyordu, annem de bu mandallarla yeni kız kardeşim Siyah Gül'ün bezlerini asıyordu. Siyah Gül odanın ortasında havada asılı duran bir beşikte yaşıyordu. Bir keresinde onu bu beşikten almaya çalıştım. Beşik çok derindi. Bir sandalyenin üstüne çıktım, onu beşikten çıkarıp kollarıma aldım, beyaz örtülerle sıkı sıkı kundaklanmıştı, kolları bacakları görünmüyordu, yalnızca bir baş ve vücuduna sarılmış örtüler. Onunla birlikte sandalyenin üstünde durdum, parmaklarımı bıngıldağına bastırdım. Başı bir su torbası kadar yumuşaktı, bir daha bıngıldağına dokundum. Başını düz tutamıyordu, başı geriye düştü. Boynunu kırdığımı sandım, onu beşiğe yatırdım, namaz için aptes aldım, seccadeye oturdum, namaz kıldım, Allah'tan kız kardeşimin kırık boynunu iyileştirmesini istedim.

Duvarlara yapışarak yürüdüm, hep beşiğe baktım ve sadece, kız kardeşimi sakat bıraktığımı düşündüm. Annem, "Oh maşallah, bugün evde oturuyorsun, şeytanların sana ıslık çalmamış. Böyle pis pis ne düşünüyorsun?" diye sordu. "Anne, Siyah Gül'e süt verecek misin?" Annem, "Sen de mi istiyorsun, gel seni eşek seni, gel, öbür mememe yapış," dedi. Siyah Gül'ü emzirdi, Siyah Gül'ün boynu sakat değildi, gözler kapalı, anne sütünü emdi, uzun kirpikleri yanaklarına kadar uzanıyor, sanki anne sütü kapalı gözlerle daha hoşuna gidiyordu. Ben de annemin ikinci memesinden birkaç damla

emmeyi denedim, damlalar geldi, tadı tuzu yoktu. Annem, "Koca bebek, bacaklarını kes de Siyah Gül'ün beşiğine yat ya da küçül ve yine karnıma gir, o zaman benim en küçüğüm olursun," dedi. "Sokağa çıkıyorum", dedim. Annem güldü, "Cehennemin esraf-i safirine kadar yolun açık, git, cehennemin dip kuyusuna kadar yolun var," dedi. Cevap olarak kıs kıs güldüm.

Evden çıkarken annemin bedduasının bugün tutacağını bilmiyordum. Kiracısı olduğumuz kadının kızı Gülertina'yı, merdivende karanlıkta top oynarken gördüm. "Gülertina, benimle beraber köprünün altına, dereye gelsene."

Gülertina, "Eğer evimizden bir adım ötede oynarsam, annem ağabeylerime bacaklarımı kırdırtır," dedi. Ama topunu taa sokağın sonuna kadar attı ve annesine seslendi: "Anne, topum kaçtı." Annesi karanlık odadan, küçük bir esintinin eliyle çok kararsızca kıpırdayan perdelerin arkasından seslendi: "Topsuz eve gelme, yoksa bütün saçlarını yolarım." Top bizi cansız sokağın sonunda bekliyordu. Biz dik bayırdan dereye inerken, Gülertina'nın topu önümüz sıra bizden daha hızlı indi ve dereye kaçtı. Oğlanlar koro halinde, "Top dereye düştü," dediler. Sonra yerde bir şeyler aramaya devam ettiler.

"Topunu kurtaracağım, Gülertina." Derenin bugün kudurukluğu üstündeydi, yosun ve su bitkileri suda yüzüyor, üzerlerinde zıplayıp yürüdüğümüz taşları kayganlaştırıyordu. Kaydım ve elbiselerimle suya oturdum. Derenin iki kıyısında, oğlanlar eğilmiş, yerde bir şeyler aramayı sürdürüyorlardı. Ben suda oturmaya devam ettim. Gülertina kıyıda duruyordu, gözleri yuvalarından dışarı fırlamıştı. Eğer şimdi yanına gidersem, aslan kesilecek. En iyisi suyun, yosunların içinde kalayım, dedim. Gülertina şarkı söyledi:

"Sümüklüböcek
suya düşecek
akşam olacak, eve gidecek
dayak yiyecek."

Öbür kıyıya, nar ağacının altına gittim. Elbisem taftadandı ve açık pembeydi, ama şimdi pembe olduğuna bin şahit isterdi. Kir, elbisede güneşin altında biraz yeşilmavi kuruyordu. Gülertina bağırdı: "Annene söyleyeceğim." Çekip gitti, ben nar ağacının altında kaldım. "Eyvah!" dedim, "şimdi yandım." Annemden korkmuyordum, Gülertina'nın annesinden korkuyordum. Eğer cansız sokağımıza, taş eve gelirsem, Gülertina'nın annesi dairesinin açık kapısı önünde duracak, elleri kalçalarında, ben gık çıkarmadan onunla birlikte karanlık daireye gireceğim ve kadın saçlarımı çekecek. Saydım: 1 ah, 2 ah, 3 ah, 4 ah, 5 ah, 6 ah, 7 ah, 8 ah, 9 ah, 10 ah, 11 ah, 12 ah, 13 ah, 14 ah, 15 ah, 16 ah, 17 ah, 18 ah, 19 ah, 20 ah, 21 ah, 22 ah, 23 ah, 24 ah, 25 ah, nar ağacının altında kalmaya devam ettim.

Derenin bu kıyısındaki oğlanlardan biri kalktı ve bağırdı:

"Deli, Deli,
Kulakları, küpeli."

Bana söylediğini düşündüm, ama o sırada öteki oğlanlar da aynı şeyi söylediler ve kalçalarından kırbaçlanmış atlar gibi dik bayırdan yukarı çıktılar. Orada, köprünün üstünde bir kadın gidiyordu. Oğlanlar, "Deli Ayten!" diye bağırdılar. Adı Ayten olan deli kadın çıplak ayaklıydı, boynunda ve omuzlarında bir sürü kırık dökük müzik aleti vardı. Karnı yırtılmış bir davul, telleri kıvırcık saçlar gibi aşağıya sarkan bir keman, yarım bir flüt. Kadın, elleriyle yırtık davula vuruyor, kemanın tellerini çekiyor, durmadan gözlerini yuvarlıyordu, biz hepimiz çevresine toplanıp koro halinde:

"Deli Ay-ten
Deli Ay-ten
Deli Ay-ten,"

diyene kadar gözlerini yuvarlamaya devam etti. Davula ve kemana vurmaya devam etti, çok yüksek sesle bağırdık, göğsünden taşlar aldı, bize attı, biz yürüdük, pencerelerden

kadın başları baktı, "Deli Ayten geçiyor," dedi. Deli Ayten bitpazarından geçti. Bit gömleklerini satan adamlar, "Ayten, bugün iyisin, çok şey topladın," dediler. Bir adam Ayten'e sigara verdi, "Al iç, benim için dua et, Deli Ayten," dedi. Deli Ayten yürüdü, ama ipek dokuma evlerine gitmedi, Hurdacılar Çarşısı'na gitti. Oğlanlardan biri, "Burası Hırthurt Pazarı," dedi. Hırthurt Pazarı'nda adamlar duvarların önünde oturuyordu, yanlarında kutuların ve eski saksıların içinde bir sürü çivi, demir parçaları, teneke parçaları, eski kırık direksiyonlar, kirli şişeler, kirli ampuller, paslanmış teneke kutular, tornavidalar, paslanmış soba boruları, soba parçaları, eski teller vardı. Bütün adamlar çekiçle demirlere ya da teneke parçalarına, eğri çivilere vuruyorlardı. Yüzlerinde ve elbiselerinde toz ve pas. Onların bir zamanlar çocuk olduklarını, bir yüzleri ve bir elbiseleri olduğunu gördüm, sonra toz ve pastan bir rüzgâr geldi, bu rüzgârla büyüdüler, elbiseler de onlarla birlikte büyüdü, elbiseler ve vücutlar öyle birbirlerine alıştılar ki, bu elbiselerin bu dünyada bu insanlardan başka bir şeyleri yoktu, bu insanların da onlarla birlikte büyüyen elbiseden başka bir şeyleri yoktu. Bu adamlardan birinin sicimle başına bağlamış olduğu bir gözlüğü vardı. "Çocuklar, deliyi deli etmeyin, Allah'tan korkun!" dedi. Bu adamın yanında durdum, ağlamaya başladım. Bütün adamlar çok fakirdi ve kambur orospunun ahşap evinin önünde bekleyen adamlardan daha öksüz gözüküyorlardı. Hatta ninesiz, dedesiz. Ama bu adam tozlu gözlükle, sakin sesle, kısa saçlarıyla, bez ayakkabılarından birinin üzerinde duran açık kahverengi bir çorabın içindeki sağ ayağıyla, niye bilmem, beni ağlattı. Gözyaşlarını tozun içinde, ayakkabısının üstünde duran ayağında toplandı. Bana, "Küçük, ağlama, deliye bak, bak o ağlıyor mu? Ağlamıyor, sen de ağlama. Ayten'le git, haydi," dedi. Oğlanlarla Ayten'in peşinden gittim. Yüksek sesle ağlıyordum, sokaklarda insanlar bana, "Deli Ayten sana taş mı attı, taş canını mı yaktı?" diyorlardı. Ayten önde, biz arkada, ben ağlayarak, kambur orospunun dar sokağına girdik. Bugün

sokakta fazla insan yoktu. Ayten eski bir evin önüne geldi, birden bir at gibi ayakta işedi. Çişi taş ve pisliğin arasından geçip, evlerin deliklerinden sokağa akan sabunlu suya karıştı. Oğlanlar, "Deli Ayten orada oturuyor, kız kardeşi orospu," dediler. Ayten ahşap eve girdi, oğlanlar sokaktan çıktı, ben ağlamaya devam ettim.

Orada bir kahve vardı, adamlar oturmuş tespih çekiyor, tavla oynuyorlardı. Eğer bir orospu pencereden, "Bizim eve çok şekerli bir kahve!" diye bağırırsa, kahvenin çırağı orospu evlerine çay, kahve götürüyordu. "Neredesin, kahveci oğlan? Cehennemin dibinde misin?" Ya da orospu, "Kahveci oğlan, cehennemin dibine git, kahvemin köpüğü kaçmış," diyordu. Sokağa oturdum, ağlamaktan, taşları ve toprağı ısırmak istiyordum. Bir evden küçük bir kadın terliklerle çıktı, "Kızım ağlama, yolunu mu kaybettin? Annenin, babanın adı ne?" dedi. Ben, "Fatma ile Mustafa," dedim. "Ben de Fatma'yım, gel, yüzünü yıka," dedi. Arkasından ahşap eve girdim. Büyük bir oda, yer taş ve topraktandı, suyla süpürülmüş toprak kokuyordu. Bir sandalye vardı orada, bir soba, soğuk, ortada duruyordu. Sobanın ateşi yoktu, ama çok ufak tefek yaşlı bir kadın, ısınmak istiyormuş gibi sobanın önünde duruyordu. Başında hemen hemen hiç saçı yoktu, bir kez uçmuş ve bütün tüylerini yolda kaybetmiş hasta bir kuş gibi. Bir keçi gibi merakla ve sakin sakin bana baktı. "Elbiseni çıkar, yıkayalım, yoksa annen kızar, osuruk ağacı gibi kokuyorsun. Dereye mi düştün?" dedi. "Dereye düştüm," dedim. Daha fazla konuşmadı, ben sandalyede oturdum, onlar tafta elbisemi yıkadılar ve pencereden dışarı astılar. Sonra onu ütülediler. Saçsız kadın temiz elbiseyle önümde durdu, "Bismillahirrahmanirrahim," dedi. Ben de giyerken, "Bismillahirrahmanirrahim," dedim. Fatma bana nerede oturduğumu sordu, Ulu Çeşme'de dedim. Ulu Çeşme nerede bilmiyordu. Hangi köprü yakınında? Ulu Köprü. Fatma ve diğer kadın orospular koro halinde, "Ah, Çengel Çeşmesi'nde," dediler. Kahvenin önünde duvar dibinde oturan bir adama, "Recep, oğlum, kızla Çengel Çeş-

mesi'ne kadar gidiver," diye seslendiler. Recep önüm sıra yürüdü, ben Recep Amca'nın arkasından; bir kere arkasına baktı, bir kere, geliyor muyum diye, biz Ulu Çeşme'ye gelene kadar da bir daha bakmadı. Ayakkabılarının arkasına basarak yassıltmıştı, onlarla terlik gibi Bursa'nın sokaklarında yürüyordu, kendi bahçesinde dolanan bir hindi gibi. Ulu Çeşme'de, "Annene git," dedi. Ve sonra o da belki annesine döndü. Derede düşündüğüm gibi, evimizde Gülertina'nın annesi dairesinin kapısı önünde duruyordu. Ben de durdum. "Güler bana dereye düştüğünü söyledi, gel, elbiseni yıkayayım, yoksa annen kızar," dedi. Elbisemi ona da yıkattım, kocası pijamasıyla bir kanepede oturuyordu, ben, odada don fanila ayakta duruyordum, adam beni bacaklarının üstüne oturttu, bacaklarında sola sağa, yukarı aşağı oynattı, sağ eliyle karnıma vurup, "Kızım, dereye mi düştün, dikkat et, dikkat et," dedi, bu arada kutumu birkaç kez elledi. Karısı elbisemi çabucak ütüledi. Yukarıya dairemize çıktım, annem bana, "Maşallah, nereden geliyorsun?" diye sordu.

"Vallahi Billahi, cehennemin dip kuyusundan."

"Vallahi Billahi, şeytanlar mı sana evin yolunu gösterdi?"

Ninem, akşama eve iki ölü daha getirdi. Bir kadının iki ölmüş kız kardeşi, bende de Hırthurt Pazarı'nın gözlüklü adamının ölü annesi ve ölü babası, Deli Ayten'in ölü annesi ve babası, Fatma'nın, öteki orospuların ve benimle birlikte Çengel Çeşme'ye gelen Recep Amca'nın ölü annesi ve babası vardı. Nine hastalara yardım eden, okuldaki çocukların çalışmalarına yardım eden mübarek adamların mezar taşlarından söz etti. Eğer bu adamlar ziyaret edilirse, ruhlarına mum götürülüp orada yakılırsa, babama işinde yardım ederlerdi. Veya meyveden reçel kaynatırsak, bu reçel devamlı çoğalırdı. Nineyle birlikte iki mübarek adamın mezarına gittim, Karagöz ve Hacivat'ın.

Bu iki adam yüzlerce yıl önce inşaat işçileriymiş ve parasını sultanın ödediği bir camide çalışıyorlarmış. Adamlar karşılıklı çok komik hikâyeler anlatırlarmış, öbür inşaat işçi-

leri gülmekten çalışamazlarmış. Sultan bunu duymuş, kızmış ve ikisinin de boynunu vurdurmuş. Sonra öbür inşaat işçilerine, "Bu adamlar ne anlatırdı?" diye sormuş. İnşaat işçileri sultana anlatmışlar, sultan gülmekten ağlamış, karnını tutmuş, "Ah, ben ne yaptım, bunlar mübarek insanlardı," demiş ve bu caminin önünde bir sözüyle kafaları kesilen Karagöz ve Hacivat için mübarek mezar taşları diktirmiş. Nine ile ben, Karagöz ve Hacivat için, orada sonuna kadar yanmış, üst üste duran mumların üzerine mumlar diktik.

Nine, "Sultan, sultan, kör sultan, görüyorsun, dünya malı dünyada kalır. Camin bu dünyada kaldı. Sen iki metre bezle öbür dünyaya giderken mallarından hiçbiri, 'Ben de gelmek istiyorum, ben de seninle geliyorum,' dedi mi?" dedi. Sonra nine bana, "Ah, ne bilirim ben, bu yalan dünyanın malına sıçayım," dedi.

Karagöz ve Hacivat'la birlikte eve geldik ve mübarek Karagöz'le Hacivat'ta olduğumuzu anlattık. Annem, "Gölge oyunundaki adamların da adı Karagöz ve Hacivat. Karagöz bir Çingene veya köylü, Hacivat bir şehirli, belki öğretmen, onlar konuşup birbirlerini hep yanlış anlarlar. O zaman insanlar güler. Gölge oyununda Yahudiler, Rumlar, Ermeniler, beberuhiler, orospular vardır, herkes başka bir ağızla konuşur, herkes başka bir müzik aletidir, kendi diline göre konuşur, ötekilerini anlamaz, herkes kendinde tın tın tın yapar. Bu bizim ülkemiz," dedi, "insan yönünden zengin bir ülkeyiz, ama fakir bir ülke." Ve gazetede, bir uçaktan gülerek inen adamların resimlerine vurdu.

Babam, "İt ürür kervan yürür," dedi. Sonra rakı bardağını kaldırdı ve yine,

"İç bade güzel sev
var ise akl-i şuurun
dünya varmış ya ki yok olmuş
ne umurun," dedi.

Annemle babam, "Yarın cansız sokağımızın yan sokağına, üç katlı ahşap bir eve taşınıyoruz," dediler. Bugün şarkı söy-

lemeli ve bu taş evin ruhlarına bizden hoş bir ses bırakmalıydık. Babam,

"Evet, güzel kızım,
bir gün biz de bu dünyadan gideriz,
baki kalan bu boş kubbede
hoş bir sedaymış," dedi.

Bu son gece, şimdiye kadar sahip olduğum bütün ölüler için dua ettim. Karagöz ve Hacivat için, kadının ölmüş iki kız kardeşi için, çocuklu kadının ölü kocası için, cami duvarının dibindeki adamın ölü annesi, babası ve kız kardeşleri için, parktaki kadının ölü kocası için, köprünün üstündeki kadının ölü kızı için, Ulu Çeşme'deki kadının ölü annesi ve babası için, bitpazarındaki adamların ölü anneleri ve babaları için, dar sokakta bekleyen adamların ölü anne ve babaları için, kambur orospunun, Fatma'nın ve diğer orospuların, beni Çengel Çeşme'ye kadar getiren Recep Amca'nın ölü anneleri ve babaları için, Deli Saniye'nin ölü annesi ve babası için, İstanbul'da evin girişinde ölen Ermeni kadın için, annemin ölü annesi için, ölü Atatürk için, ölü Isadora Duncan için, kendilerini aşağıya atan, Uludağ'ın tepesindeki âşık çift için, iki büklüm Şavkı Dayı'nın ölü annesi ve babası için, bana şeyini gösteren ve "Güzel mi?" diye soran, benim de, "Güzel," dediğim mezarlık delisi Musa'nın ölü annesi ve babası için. Ninemle birlikte İstanbul mezarlığında gördüğüm bütün ölüler için, trende gördüğüm askerlerin ölü babaları ve anneleri için, ninemin ölü sekiz çocuğu için, taşocağı işçilerinin ölü anneleri ve babaları için, Ulu Cami'de yatan ermişler için, Hırthurt Pazarı'nın gözlüklü adamının ölmüş annesi ve babası için, Hırthurt Pazarı'nın gözlüklü adamının ölü ninesi ve dedesi için, deli Ayten'in ölü annesi ve babası için, Pamuk Teyze'nin ölü annesi ve babası için. AMİN.

Ertesi gün yataklarımız, sedirlerimiz, Siyah Gül'ün beşiği ve bütün ölülerle birlikte cansız sokağımızın yanındaki sokağa, üç katlı ahşap eve taşındık. Üçüncü katın arka balkonun-

dan, ağaçların üzerinden bir mezarlık gözüküyordu. Mezarlık orada uzun ağaçlarla birlikte duruyordu.

Biz cansız sokağımızdan taşındığımızda, ben de ilkokulu bitirip 6. sınıfa geçtim. Yeni okul, ilk okul gibi, aynı taş caddenin üstünde, ama caddenin sonundaydı. Ali ile okula giderken, şimdi yalnızca bir yerde değil, birçok yerde devlet eliyle zehirlenmiş köpeklere rastlıyorduk. Devletin köpekleri bu dik caddede niye zehirlediğini bilmiyordum, belki de orada dükkân değil, yalnızca okullar ve öbür resmi binalar olduğu için. Gün boyu içlerinde hep lambalar yanardı.

Biz cansız sokaktan yandaki sokağa taşınırken Deli Saniye, "Beni burada yalnız bırakıyorsunuz," dedi. Annem, "Saniye Teyze, o kadar yakınız ki, osursan yeni evimizde duyarız," dedi.

Doğruydu, Deli Saniye osurduğunda veya kedileriyle konuşurken biz yeni ahşap evimizde duyuyorduk. Cansız sokakta otururken bu yeni sokağın seslerini niye duymadığımızı düşündüm. "Konuşmayan, hiçbir şey kokmayan sağır taş evler belki de sessizlikte kulaklarımızı da paslandırdı," dedi annem. Yeni sokak uzun bir yokuştu. Sokağın sonunda insan kendini yine bir köprünün üstünde buluyordu, üzerinden babamın da eve gelebileceği bir köprü. Bu sokakta evler tahtadan, samandan, taştandı, küçük, büyük, kaba, eğri. Cansız sokaktaki taş evler gibi, fırçalanmış takma dişe benzemiyorlardı, çirkin, küçük, büyük, eğri, asıl dişler gibi duruyorlardı orada. Evlerin kapıları çoğunlukla açıktı. Kapısının önünde durup içlerine bakıldığında, girişte hayat denilen oda vardı. Hayatların içinde su testilerini dururken görüyordum, içlerinde su; dışarıda testi soğuk su incileriyle terliyor, adamların eve gelip bir bardak su içecekleri akşamı bekliyordu.

Bu sokakta önce soğuk soğuk terleyen testileri gördüm, sonra sahipleri bize hoş geldine geldiler. Yokuş sokak ahşap evimize devrildi. Ev insan doldu, üç katta, evin her yerine oturdular. Girişte, hayatta, ihtiyar kadınlara su dağıttım. Bana, su bardakları ellerinde, dua edip edemediğimi sordular.

Evet dedim, hemen Fatiha'yı okudum:

"Bismillahirrahmanirrahim
Elhamdü lillahirabbil alemin.
Errahmanirrahim,
Maliki yevmiddin.
Iyyakena'büdü ve iyya neste'in.
Ihtinessıratel müstekıym;
Sıratellezine en'amte aleyhim
gayril mağdubi aleyhim
veleddallin."

"Amin," dedi kadınlar, biri gözündeki yaşları sildi, "inşallah, su gibi akan bir ömrün olur," dedi. Sonra iki kadın birbirleriyle konuşmaya başladılar:

"Nasılsınız?"

"İyiyim."

"Siz nasılsınız?"

"Kocanız nasıl?" – "Allaha şükür, iyi."

"Oğlunuz nasıl?" – "Allaha şükür, iyi."

"Sizin kocanız nasıl?" – "Allaha şükür, iyi."

"Gelininiz nasıl?" – "Allaha şükür, iyi."

"Sizin gelininiz nasıl?" – "Allaha şükür, iyi."

Öbür kadınlar onları dinliyor, her "Allaha şükür, iyi"de başlarını sallıyor, onlara gülümsüyorlardı. İki kadın bitirince, başka iki kadın birbirlerine sormaya başladılar. Öbür susan kadınlar, her "Allaha şükür, iyi" cevabında yine başlarını salladılar.

"Nasılsınız?"

"Siz nasılsınız?"

"Kızınız nasıl?" – "İyi."

Yani, kadının bir kızı vardı ve kocası yoktu. Kocanız nasıl sorusu sorulmadı, ama dinleyen kadınların yüzlerinde cevabı okuyordum, ağlayan ağızlarıyla döşeme tahtalarına doğru başlarını salladılar, döşeme tahtaları cevabı verdi: "Krakk, krakk."

"Torununuz nasıl?" – "Allaha şükür, iyi."

"Kayınvalideniz nasıl?" – "Öldü."

Bütün kadınlar başlarını sallamayı bıraktılar ve,

"Allah size uzun ömür versin. Amin," dediler.

Sonra hepsi birlikte sormaya başladılar:

"Kız kardeşiniz nasıl?" – "İyi."

"Erkek kardeşiniz nasıl?" – "İyi."

"Erkek kardeşinizin çocukları nasıl?" – "İyi. Allaha şükür."

Bütün kadınlar, bütün kadınlarla,

"Nasılsınız?"

"Allaha şükür iyiyim," diye konuştuktan sonra ara verdiler. Birkaç dakika koro halinde inlediler, sonra yeni baştan başladılar: "Daha daha nasılsınız?" diye sormaya.

Annem çay getirdi, ihtiyar kadınların yanına bir sandalyeye oturdu. "Nasılsınız, Fatma Hanım?" Annem, "Sağol teyze, iyiyim," dedi. Ben orada durduğum halde, "Büyük kızınız nasıl, Fatma Hanım?" diye de sordular. Annem, "İyi, hepinizin ellerinden öper," dedi.

İkinci kata çıktım, bütün kadınların ellerini öptüm, onlar benim iki yanağımı öptüler, orada oturan kadınlar alt kattaki kadınlar gibi birbirlerine soruyorlardı: "Nasılsınız?" "Allaha şükür, iyiyiz."

Bir sandalyenin üstünde ninem oturmuş, cevap veriyordu. Başörtüsünü biraz çözmüştü, alnını, yanaklarını, boynunu havalandırıyordu, şimdi ailemiz için, biz yedi insan için "İyiyiz," diyecekti. Bu cevabı yedi kere her kadına verecek ve onlara sormaya başlayacaktı. Üçüncü kata çıktım, orada bir sandalye boştu, dört genç kadın vardı odada, annem kadar genç. Güneş kocaman pencereden odanın içine büyüyordu; sanki güneşi büyük bir örtü gibi dizlerinin üzerine çekmiş, orada oturuyorlardı. Onlar da birbirlerine soruyorlardı:

"Nasılsın?"

"İyiyim."

"Kocan nasıl?"

"İyi, her gün uğursuz çükünü sokaklarda gezdiriyor."

"Kızın nasıl?"

"İyi, memelerini sallaya sallaya geziyor."

"Küçük kızın nasıl?"

"İyi, ağzında bir sakız, çitlete çitlete dolaşıyor."

"Öbür kızın nasıl?"

"İyi, aşağıda tüyleri çıkıyor. Kızım dedim, bu tüyleri yolalım, günahtır. Hayır, dedi, onları uzatıp kurdele bağlayacak."

"Gerdek gecesi kocasına öyle görünürse, adam, Makarios'un sakalıyla evlendim, der."

"Kayınvaliden nasıl?"

"İyi, kapıları çarparak örtüyor. Ona Arabın çükü lazım."

"Oğlun nasıl?"

"İyi, sokaklarda ayağı yanmış it gibi koşuyor."

"Evlendirmen lazım onu."

"Kız kardeşin nasıl?"

"İyi, oturuyor, eli elinin üstünde, iki eli de kutusu üstünde."

Sonra kocaman memeli, çok ince bacaklı yeni bir kadın üçüncü kata, güneşli odaya geldi. Boş sandalyeye oturdu, bir süre öbür kadınların yüzlerine bakıp güldü. Onlar da gülmeye başladılar. "Nerede kaldın, Sıdıka Hanım?" diye sordular koro halinde. O, "Demokrat Partili belediye başkanı sokağa bir kamyonet getirtti. Orada millete süttozu ve Amerikan peyniri dağıttırdı. Gittim, tenceremi uzattım, tencereyi süttozuyla doldurdular, sonra tencereyi gözlerinin önünde sokağa boşalttım, sonra sokak köpeklerini çağırdım: Kuçu kuçu kuçu kuçu, karabaş karabaş. Karabaşlar geldi, süttozunu bir kokladı, iki kokladı, sonra gittiler. Dedim ki: 'Başkan Bey, kendi gözlerinizle görüyorsunuz, aç sokak köpekleri süttozunu yemek istemiyorlar.' Ama orada duran herkes tencerelerini doldurttu," dedi. Öbür kadınlar, "Duyduk ki, Amerikan peynirinde bazen kurt oluyormuş, Sıdıka Hanım," dediler.

Sıdıka, "Milletin analarını mezarlarında ağlatacaklar," dedi. Kadınlar, "Bu memleketin ayakları yerden kesildi," dediler. Bir süre bu beş kadın başlarını sallayıp dizlerinin üstünde duran güneşe baktılar, kasaba camisinin Kuran kursunda yere bakan hoca gibi, sanki dizlerinde, sırtüstü devrilmiş, in-

ce bacaklarını oynatıp kendini kurtaramayan bir böcek görüyorlardı. Annem geldi, bütün kadınlar, "Fatma Hanım geldi," dediler. Annem, Sıdıka'ya, "Nasılsınız?" diye sordu. Sıdıka "İyi" demedi. "İç güveysinden hallice," dedi. Sonra öbür kadınlar da başladılar:

"Sıdıka Hanım, annen nasıl?"

"Sıdıka Hanım, kız kardeşin nasıl?"

"Sıdıka Hanım, Cumhuriyet Halk Partin nasıl?"

Yani Sıdıka'nın kocası yoktu. Annesi, kız kardeşi ve Halk Partisi vardı. Halk Partin nasıl sorusuna, yine "İç güveysinden hallice," diye cevap verdi. Akşam oldu, kadınlar birbirleriyle konuşarak dışarı çıktılar. "Bugün ne pişirdin, bugün ne pişirdin, bugün ne pişirdin?" "Eyvah!" dediler, "bugün yine akşamı ettik, şimdi kocalarımızdan laf işiteceğiz." Bazı kadınlar yokuş yukarı çıktılar, bazıları aşağı indiler, kedilerini, çocuklarını çağırdılar: "Gelin." Kediler onların arkalarından evlere girdiler, çocuklar yokuş sokakta daha kaldılar. Evlerden taş zemine vuran takunya ve su sesleri geliyordu. Nine, "Şimdi akşam namazı için aptes alıyorlar," dedi. Ben, "İkindi namazını kaçırdılar," dedim. Nine, "Şimdi iki namazı beraber kılacaklar, gel kardeş, biz de akşam namazını kılalım," dedi. Büyük odamızda iki seccadenin üstünde durduk. Namaz sırasında pencereden komşularımızın da eğildiklerini, doğrulduklarını, namaz kıldıklarını gördüm. O anda bu yeni sokak benim için çok büyük bir cami gibiydi. Hareketlerimin, pencereden gördüğüm komşu kadınların namaz hareketlerine uyduğunu fark ettim. Eğilip kalkmalar, bir camideki gibi birbirine uymaya başlayınca, bir daha kadınlara bakmadım. Onlar vücudumun içindeydi, yalnızca kendimi ve seccademi görüyordum, namaz duaları benimle ninenin ağzından yarı yüksek sesle birlikte çıkıyor, havada buluşuyor, yine birlikte seccadenin üzerine oturuyordu. Akşam gölgeleri bu odanın örtülerine ve duvarlara ilişiyor, o kadar yavaş hareket ediyorlardı ki, Allah'la yavaş yavaş ve sabırla konuşacak çok zamanım olduğunu biliyordum. Namaz sona erdiğinde başörtü-

mü ve tespihle seccadeyi, pencereden görmeye devam ettiğim komşularımızla yine aynı anda katladım. Çok uykulu ve hafif hareketleri vardı, dertli vücutları ve başları yalnızca bu anda sakinliyordu. Yakında kocaları gelecek. Ev kapıları açılıp kapandığı zaman, Allaha şükür, bugün de sağ salim geldi, diye düşünecekler. Şimdi bütün ev yeniden yaşamaya başlayabilir. Erkekler işten geldiler, çocuklarına, "Oğlum eve gel, kızım eve gel," dediler. Çocuklar sokakta oynamaya devam ettiler. Sokakta karşılaşan erkekler karıları gibi birbirlerine sordular:

"Nasılsınız, Osman Bey?"

"Allaha şükür, iyiyim."

"Siz nasılsınız, Rıdvan Bey?"

"Allaha şükür, iyiyim."

Erkeklerle kadınlar arasmda bir fark vardı. Erkekler karı, anne, kız kardeş, çocuk sormuyor, yalnızca küçükleriniz ve büyükleriniz nasıl diye soruyorlardı. Bunun üzerine cevap, "İyi, küçükler elinizden, büyükler gözlerinizden öper," oluyordu.

Bu sokakta kendimi yıldızların altında hissediyordum. Yıldızların altında açık bir meydanda, gruplar halinde çadırlarda ve ateşin çevresinde yaşayan insanlar vardı, her insan, her hayvan bu çadırlara girip çıkabilir, bir ateşin başında ısınabilir, karnını doyurabilir, başka bir ateşin başında saatlerce oturabilir, bir dalla arada bir ateşi karıştırabilirdi. İnsan, serbestçe orada oturan vücutlarından duygularını görebilir, onlarla birlikte hareket edebilirdi. Kar gelecek ve sessizce bu insanların hayatına karışacak. Annem, "Nereye dalıp gittin? Karadeniz'de gemilerin mi battı, kaptan?" dedi. Anneme, komşu kadın kocasının nasıl olduğunu sorunca, öbür komşu kadının niye şöyle cevap verdiğini sordum:

"İyi, her gün uğursuz çükünü sokaklarda gezdiriyor."

Annem, "Bilmem, belki kocası polis olduğu için," dedi.

Anneme, "Niye Sıdıka iç güveysinden hallice?" diye sordum. O, "Bilmiyorum, böyle denir, bu normaldir. Sıdıka Ha-

nım dul," dedi. Nine, "Kocası öldü mü?" diye sordu. Annem, "Veremden. 23 yaşında, çok genç bir teğmen, bu Sıdıka Hanım'ın çok tatlı bir dili var, herkesi mübarek Karagöz gibi güldürür," dedi. Nine,

"İnsanın nesi var?
Eti yenmez
Derisi giyilmez
Bir tatlı dilinden başka nesi var," dedi.

Dua edecek yeni bir ölüm vardı, veremden öldüğünde 23 yaşında olan genç teğmen, iç güveysinden hallice olan Sıdıka Hanım'ın kocası.

Bu "Nasılsınız iyi misiniz – Allaha şükür, siz nasılsınız?"ın yalnızca misafirliğe gidince söylenmediğini gördüm. Bir kadın sebze almaya gidiyor – başlıyor. Pencerede ya da kapıların önünde duran kadınlar soruyorlar: "O, Maşallah, nasılsınız?" "İyiyim, Allaha şükür, siz nasılsınız?" Manava kadar birçok pencereden, birçok kadın soruyordu, manava gelince manav da soruyordu: "Nasılsınız?" "Allaha şükür, iyi! Bir kilo patlıcan." "Çocuklar nasıl?" "İyi, Allaha şükür büyüyorlar dövüşe dövüşe, elinizden öperler, bir kilo domates." Okula giderken pencerede gördüğüm kadınlar yüzünden sık sık gecikirdim. "O, Maşallah kızım, okula mı gidiyorsun?"

"Annen nasıl?" – "İyi."

"Baban nasıl?" – "İyi."

"Ninen nasıl?" – "İyi."

"Kardeşlerin nasıl?" – "İyi."

Hepsine cevap verirdim. Bacaklarımın arasında sokağın kedileri, köpekleri, küçük çocukları, pencerelerdeki bütün kadınlara, "İyi" diye diye, anacaddeye kadar gelirdim. Orada "Nasılsın?" – "İyi" biterdi. Oradan otobüsler geçiyordu. Nine, eğer okula geç kalmak istemiyorsam, pencerelere bakmamam gerektiğini söyledi. "Yere bak, koş geç," dedi. Ama pencerede gördüğüm, bana hep annemin nasıl olduğunu soran bu kadınları seviyordum. Annem onların arkadaşıydı, her gün buluşurlardı, erkekler işe gider, kadınlar pencereden

seslenirlerdi: "Fatma Hanım, bugün sıra bende, bugün benim günüm." Her kadının bir günü vardı, bu günde öbür kadınlar ona misafirliğe gelirlerdi, böylece annem hep dışarıdaydı. O, kendini havalandırmaya arkadaşlarına gidiyordu, ben köprülerin altına oğlanlara gidiyordum, nine ölüleri aramaya gidiyordu. Akşamleyin masada otururken hepimiz havalanmış kadınlardık.

Annemin günü olduğunda beni eski pazara, bisküvi fabrikasından bisküvi almaya gönderirdi. Çorap gibi kokan bir kâğıt parayla. Çoğunlukla üstlerinde aşk sözleri ya da evlilik dilekleri yazılı olurdu. Fabrika sıcak ve tatlımsı kokuyordu, içerde çalışan adamlar unlu ve sıcak kokuyorlardı ve bu bisküvi fabrikası, kambur orospuyla yaşlı orospu Fatma'nın oturduğu dar sokağa çok yakındı. Her seferinde oradan içeri bakardım, ama Fatma'yı ve kambur orospuyu görmek zordu. Deli Ayten her gün yokuş sokağımıza geliyordu, boynunda kırık davuluyla. Taşları memelerinin arasına sokmuş, yalınayak yürüyordu,

dom dom da dum dam,

trın trın trın trın.

Ayten geliyooooooor.

Bizi deli ediyordu, bunun için her şeyi yapıyordu, gözlerini yuvarlıyor, ellerini başının üzerinde döndürüyor, giderken işiyordu. Çocuklar da delirince, yalnızca Ayten düşünüp Ayten diye koşunca, deli Ayten taşlarını atıyor, çocuklar yere yatıyordu. Taşları bitince, Ayten alışverişe giden evli bir kadın gibi yürürdü. Bir keresinde eski cansız sokağımıza girdi, o sırada sokaktan bir adam geliyordu. Ayten gülümsedi, eliyle ağzını gösterdi, "Sigara ver," dedi. Adam nazikçe gülümsedi, sol elini ceketinin iç cebine soktu, herhalde sigara tabakasını çıkarmak için. Çıkardı da. O anda Deli Ayten adamın şeyini tuttu, ağzını ona uzatıp, "Bir öpeyim," dedi. Adam bacaklarını az önce işemiş bir köpek gibi çekip kaçtı. Deli Saniye'yi de yokuş sokağımızdan cansız sokağına yürürken gördüm, peynir ya da başka bir şey almıştı, ama ne aldığını göstermek için

elini başının üzerine uzatmıyordu. Bunu yalnızca zenginlerin oturduğu cansız sokakta yapardı. Burada yokuş sokağımızda polis, bıçakçı esnafı, genç topal bir orospu, dullar, ipek dokumaevlerinde çalışan adamlar, bir gazeteci oturuyordu; onun da durumu kötüydü, çünkü bir komünistti, gazetesi de komünistti ve Demokrat Partililer bunu hep kapatıyordu.

İç güveysinden hallice olan Sıdıka Teyze, otobüslerin geçtiği anacaddeden her gün bir gazeteyle yokuş sokağa iner, işaretparmağıyla bu gazetede bir delik açar, deliğe parmağını sokar, gazeteyi başının üzerinde çevire çevire yokuş sokağımızla cansız sokakta bir aşağı bir yukarı gezinirdi. Ahşap evimizin önünden geçerken, "Fatma Hanım," diye bağırırdı. Annem pencereye giderdi, Sıdıka gazeteyi parmağının etrafında başının üstünde bir an hızla çevirip gülerdi. Annem de çok gülerdi. "Sıdıka, Demokrat Partili başbakanın gazetedeki resmini her gün deliyor, deliği de başbakanın tam kafasına açıyor," derdi. Sıdıka bunu, sokağın köşesini dönünce orada insanlara Amerikan süttozu ve sarı peynir dağıtan belediye başkanının önünde de yapıyordu.

"Görüyor musun Fatma Hanım," dedi Sıdıka, "belediye başkanını görüyor musun? Tıpkı Demokrat Partili başbakan gibi giyiniyor, başbakan da Amerikalılar gibi giyiniyor." Yalnızca Demokrat Parti'nin iktidarda olduğunu biliyordum ve bir parti daha vardı, iktidarda olmayan Cumhuriyet Halk Partisi. Bu parti Atatürk tarafından kurulmuştu. Sıdıka, "Demokrat Parti memleketi, analarımıza sormadan Amerika'ya bir gecede orospu olarak servis yaptı, tepside," dedi.

"Sermaye akıyor, küçük adamların ceplerine de damlıyor, onların hepsi Demokrat Parti'ye oy veriyorlar ve de diyorlar ki, biz bu partiye oy veriyoruz, çünkü Cumhuriyet Halk Partisi bize İkinci Dünya Savaşı'nda çayımızı şekersiz içirdi," deniyordu. Cumhuriyet Halk Partisi'nin çayı şekerli içenlerin gözünden düşmesinde şeker suçluydu. Sıdıka, "Demokratlar bizi bir Amerikan borç dağının altına gömdüler. Minareyi çalan kılıfını hazırlamalı, derler. Demokratlar minareyi çaldı

ama üzerine geçirecek kılıfları yok," dedi. "Çocuklar, kıçınızı hazır tutun, her şey Amerika tarafından sikilecek." Bazen de yokuş sokağımızda yürürdü, bir parmağı delik gazetede, öbür parmağıyla da kıçını kapatırdı.

Deli Saniye her gün geçiyordu.

Deli Ayten her gün uğruyordu.

Sıdıka her gün Demokrat Partili başbakanın delinmiş resmiyle geçiyordu.

Uğramayan ve geçmeyen üç deli kadın daha vardı yokuş sokağımızda, evlerinde kalırlardı. İkisi yanımızda oturuyordu, iki kız kardeş. Öyle beyazdılar, öyle beyazdılar ki, yastık kılıfları da beyazdı. Hep pencerede otururlardı, "Bu kız kardeşlerden biri deli, öbürü deli değil, ama biri deli olduğu için öbürü de deli," denirdi. Deli olan, kız kardeşi orada olmadığında polise gider, "Ben suçluyum, ben öldürdüm, çaldım. Dünyanın böyle kötü olması benim yüzümden, beni tutuklayın," der, kelepçe isterdi. Bu yüzden öbür kız kardeş onun yanında kalmalıydı, kaçmaması için. Sokağa bakarlardı, ben orada durup onları seyrettiğimde yastıklarından kıpırdamazlardı, sanki yüzleri yastıklarına dikilmiş kumaşlarmış gibi. Ama ben orada durup onlara bakarsam, az sonra biraz kıpırdamaya başlarlardı. Ya da sıcak, dumanı tüten bir ekmekten biraz yiyerek önlerinden geçersem, yerlerinden biraz doğrulurlardı. Perdeleri de biraz hareket ederdi, vücutları biraz hareket ederdi; küçük bir rüzgâr olduğumu düşünürdüm, onların rüzgârı.

Öbür deli kadın Deli Muazzez'di. Oturduğu pencereye demir parmaklık yapılmıştı. Muazzez orada pencerede durur, hiç durmadan sokağa sövüp sayardı. Erkekler oradan geçerse kızardı:

"Çükünüzü koparıp alnınıza dikeceğim. Çükleriniz kafalarınıza düşsün,

çüklerinizi cami duvarının deliğine koyun.

Bitler düşsün çüklerinize."

Deli Muazzez'in yalnızca babası vardı, onu hep anacad-

dede bir oraya bir buraya yürürken görüyordum, bir şapkası vardı. Sonra dördüncü bir deli kadın geldi. Yürüyen ya da evde oturan bir deli değildi. Çamaşırcıydı. Naciye Hanım. Çamaşır yıkamak için bize de geldi. Annemle su kaynattılar, yerde büyük bir teneke leğenin önüne çömelip önce ne yapacağını anlattı. "Fatma Hanım, ilk önce beyaz çamaşırları renklilerden ayıracağım, sonra önce beyazları suya yatıracağım. Beyazları suya yatırdıktan sonra kaynayan suyu bir leğene boşlatacağım, sonra içine arapsabunu atacağım, sonra beyazları içine koyacağım, sonra Fatma Hanım, renklileri suya yatıracağım, kirleri yumuşayınca suyu değiştireceğim, sonra beyazları yıkayacağım, sonra onları sıkıp kenara koyacağım." Bütün yapacaklarını saydıktan sonra bir sandalyeye oturdu, "Fatma Hanım, biliyor musun, bir film yapıyorum. Zeki Müren'le bir filmde oynuyorum. Zeki gelip beni kurtarıyor, ben ona, 'Zeki, sevgilim,' diyorum, filmde tabii, 'seni tanıyorum, anneni tanıyorum,'" dedi. Çamaşırlar onu dinledi, annem onu dinledi, kaynayan su onu dinledi.

Bu Zeki Müren çok ünlü bir şarkıcıydı, "O başka, hatta Japonya'da suni bir kıç yaptırmış," deniyordu. Zeki, Bursa'ya şarkı söylemeye gelince, kadınlarımız yokuş sokaktan ve bütün Bursa'dan öğlen matinesine gazino yönüne dökülüyordu. Zeki her şarkı için yeni, parlak elbisesini değiştirip kendini sahneye atıyor, "Annelerim, kız kardeşlerim, buradayım. Yiyin beni, bitirin beni, ısırın beni, hiç benim gibi tatlısını gördünüz mü?" diye bağırıyordu. Bütün kadınlar bağırdılar, ağladılar, Zeki'yi öptüler ve kurtlarını tam anlamıyla dökmüş olarak gazinodan çıkıp sokaklarına gittiler.

Ve Bursa'nın güzel kızları, Bursa'da bir yurtta kalan subay öğrenciler için deli oluyorlardı, böyle deniyordu. Bu genç subay öğrenciler sık sık anacaddede resmi geçit yapıyorlardı. Genç subaylar, bandocularla birlikte öğleden sonra, erkekler işteyken yürüyorlardı. Bir kadın sesi bağırdı, "Ordu bandosu geliyor!" Kadınlar oraya gittiler, çocuklar subayları taklit ederek oraya gittiler. Hepsi anacaddede toplandılar. Eğer

şimdi evlerde bir yangın çıksaydı, yakacak kadın bulamazdı. Annem, "Ailemiz üniformalı adamları sevmez," dedi, çünkü dedem kaçakçı olarak dağlarda gezerken, üniformalı adamlara karşıydı. Ama annem öbür kadınlarla birlikte anacaddeye gitti. Subay öğrenciler müziğin temposuyla yürüyorlardı.

tıst tat tıst tat tıst tat tatara
tatara tatara
tıst tat tıst tat tıst tat tatara
tatara tatara
tıst tat tıst tat tıst tat tatara
tatara tatara
tıst tat tıst tat
tıst tat
tatara
tatara.

Elbiseleri, ölü subayların vücutlarından çıkarılmış, yıkanmış, ütülenmiş ve yaşayan subay öğrencilere giydirilmiş gibiydi. Sonra bir sürü terzi geldi, bu elbiseleri topluiğnelerle ölçülerine göre üstlerine yeniden iğneledi, bu yüzden onlara dokunmamak gerekiyordu – iğne batar. Çok sıkılmış kemerleriyle genç kadınları gördüm orada, kalçalarındaki sıkı etleri titriyordu. Et, kumaş ve gözden ibarettiler. Bir keresinde bir kadının, resmi geçidi izlemeye gelirken eteğini giymeyi unuttuğu söylenirdi.

Sıdıka Teyze, annem ve ben, bu genç kızların arkasında duruyorduk, Sıdıka Teyze ordu bandosunun müziğiyle, titreyen etli kızların arkasında tempo tutuyordu.

"Fatma Hanım, tıst tat tıst tat tatara
kutular uçuyor tatara
tatara, kutular yanıyor tatara,
ah, yakında bir itfaiye olsa,
tatara tatara, Fatma Hanım
yanıyor, yanıyor tıst tat tıst tat
yandı bile tatara," dedi.

Akşamları, geçit yapan bu ordu bandosundan sonra ani-

den bir sürü genç adam bu anacaddede gezmeye çıkardı. Gün boyu cadde subayları taşıyordu, akşamları kaldırım sivil ceketleri ve pantolonları içinde genç adamları taşıyordu. Buna piyasa yapmak deniyordu. Genç adamlar kol kola bir kaldırımda yürüyorlardı, karşı kaldırımda babalar, anneler, kızlar, çocuklar geziniyordu. Erkekler karılarını gözlerinde saklıyorlardı, kadınlar kızlarını gözlerinde saklıyorlardı, bu kadınların erkek çocukları ablalarını gözlerinde saklıyorlardı, öbür kaldırımda genç adamlar, gözlerini yalnızca kendi yönlerinde tutuyor gibi gözüküyorlardı. Bir keresinde, üstünde genç adamların gezindiği kaldırımda yürüdüm, onların peşi sıra yürümedim, onlarla karşı karşıya geldim, öyle çok kumaş, ayakkabı, bıyık güzel akşam rüzgârında yürüyordu ki, sanki yıldızları seyrediyorlardı. Ben de yıldızlara baktım, o anda önümde bir adam eğildi, nefesi kulağıma girdi, "Canım, yalayayım seni," dedi. Sonra grubuyla birlikte kol kola yürümeye devam etti. Ahşap evimize geldim, nine bana, "Arkandan köpek mi kovaladı?" dedi. "Bir bardak su iç." Bir bardak su içtim.

Komşularımız, "Bursa'da deliler ağaçlarda büyür," diyorlardı. Polis komşunun üç kızı vardı, "Delimize gidiyoruz", dediler. Ben de beraber gittim, boş bir arsaya; orada çok yaşlı bir adam oturuyordu, çömelmişti, biz de onun etrafına çömeldik, pipisini eline aldı, şöyle bir parça et, onu çekti ve "Bunun adı MAL," dedi. Ve malıyla, karısıyla bir şey yaptığını söyledi. Kızlar sormadılar, usulca güldüler, anlatması devam etsin diye başlarını salladılar. Ağzında dişleri yoktu, kelimeleri ağzında bir an görünüyor ve tekrar ağzına giriyordu. Adam ufak tefekti. O anda hep beraber boş bir arsaya sıçan beş çocuk gibi gözüküyorduk. Biz dört kız ayağa kalktık, o daha orada çömelip kaldı; yanakları kırmızı, "Ben hep buradayım, beni burada bulursunuz," dedi. Biz koro halinde, "Yine geleceğiz," dedik. Orada oturuyor ve bir kapıyı vuran yaşlı bir dilenci gibi gözüküyordu. İnsanlar ona bir kap içinde ekmek parçalarıyla sıcak süt verdiler, evin önünde bir taşın

üstünde oturuyor, gülümsüyor, çok yavaşça kaptan bir kaşık süt ve ekmek alıyor, ağzına götürüyor, güneşe bakıyor, gülümsüyor, yere bakıyor, karıncalar önünde toplanıyorlar, yavaşça süt kabındaki kaşığı çeviriyor, oradan geçen bir eşeğin ince bacaklarına bakıyor, yere, bir oraya bir buraya giden küçük böceklere, uçan sineklere bakıyor, gün ona bugün de kısmetini bol bol verdi. Hayvanlara da yedirmek için kabı yere bırakıyor.

İhtiyar şeyine şöyle demişti:

Mal – servet. Ben de hep erkek kardeşlerimin mallarını görüyordum, zaman zaman da babamınkini. Babam bunun için başka bir kelime söylerdi: Çük. Odada dolaşırdı, donunun deliğinden çükü dışarı çıkıp onunla birlikte gezerdi, pencereden bakan nadir bir hayvan gibi. Ben gülerdim, babam gülerdi. "Niye gülüyorsun, kızım? Babanın çüküne mi gülüyorsun, yiğidin malı meydandadır." Mal ve çük için daha bir sürü isim vardı.

Malafat.
Alat.
Babafingo.
Bombili.
Yarak.
Kereste.
Maslahat.
Matrakuka.
Saksofon.
Zurna.
Baba Torik.
Zeker.
Zekeriya.
Vites.
Pantolonbalığı.
Similya.
Görke.
Böllük.

Hayalara şöyle diyorlardı:

Taşak.

Gargor ve

İncir dolması.

Kadın organı için fazla isim yoktu. Onun adı amdı, kutu da denirdi ve birisinin dangalakça konuştuğunu söylemek için, amcıkağız denirdi.

Malın gerçek adı sikti. Bunu insanlar kızarlarsa kullanıyorlardı. Sözlükte sik olarak yazılıydı, ama yanına bir not düşülmüştü: "Çok ayıp." Çok fazla konuştuğumda annem bana sık sık, "Kulağımı sikme," derdi. Çok konuştuğumda babam bana, "Kızım, kafamı ütüledin, ütüleme kafamı," derdi. Bir komşu kadın uzun uzun bir şeyler anlatacaksa, "Fatma Hanım, bugün kafanızı ütülemeye geldim," derdi baştan.

Bir keresinde okulda İngilizce dersinde bir kızın İngilizce bir cümleyi okuması gerekti: "I am sick." Kız, "I am si," dedi.

Kadın öğretmen, "I am sick, de," dedi.

Kız, "I am sak," dedi.

Öğretmen, "Sick de, yoksa sana not olarak sıfır veririm," dedi.

Kız sik demedi, öğretmen ona koca bir sıfır verdi ve ona, "Ne utanıyorsun ki, babalarınızda ve erkek kardeşlerinizde kilolarca sik var," dedi. Bunu anneme anlattım, kendisinin İngilizce öğretmeninden sıfır almayacağını söyledi.

İngilizce öğretmeninden sıfır alan kız bana, babasının, "Öyle İngilizce öğretmeninin sülalesini toptan sikerim," dediğini söyledi. Bazen okuldan sonra bu kızla beraber caddeden aşağı yürürdüm, ona nerede oturduğunu sordum. Babasının nasıl olduğunu, İngilizce öğretmeninin sülalesini toptan sikecek bu adamın neye benzediğini görmek istiyordum. İngilizce kitabımızda bir aile vardı, Mrs. ve Mr. Brown, çocukları Mary ve John. Bir arabaları olduğunu ve piknik yapmak istediklerini anladım, ama gerisini anlamadım. Kaç kez mübarek adamlar Karagöz ve Hacivat'ın mezarına gittim, dua edip onlardan bir gecede uykuda birdenbire iyi İngilizce

öğrenmemi ve uyandığımda İngilizce biliyor olmamı istedim. Mezarda, "Eğer bir gecede İngilizceyi uykuda öğrenirsem size on tane mum getireceğim," dedim ve o günlerde hep umutla normalden daha erken uykuya daldım. Sabahları uyanıyordum, İngilizce konuşamıyordum. Anneme İngilizce bilip bilmediğini sordum. "Yes. No. Okey. Sik," dedi. Eğer İngilizce öğretmeni bacaklarını sakatlayıp evde kalırsa İngilizceden kurtuluruz diye düşündüm. Bunun için Allaha namazlarımda dua ettim. Bir keresinde İngilizce öğretmeninin caddede kayıp düştüğünü ve bir ayağının üzerine oturduğunu duyduk, ama bir İngilizce öğretmeninin yalnızca bir canı değil dokuz canı olduğu söyleniyordu, tıpkı çok başlı bir yılan gibi. Topallayarak yine derse geldi ve Mr. Brown ile Mrs. Brown'ın nasıl kahvaltı ettiklerini öğrendik. Yumurta falan yiyorlardı. "I am sick" demek istemeyen kıza nerede oturduğunu sordum, bana bahçe içinde çok büyük, güzel beyaz bir ev gösterdi, panjurları yeşile boyalı. Bütün öbür evler ortadan kaybolmuş ve bu büyük eve yer açmıştı. Bu evin önünde durduk, kız bana, "Git, ben şimdi içeri giriyorum," dedi. Gittim. Bu beyaz büyük evin önünde durduğumuzda her seferinde, "Git, ben şimdi içeri giriyorum," diyordu bana. "Baban evde mi?" diye sordum.

"Hayır," dedi, "karanlık olunca babam eve gelir."

Niye bilmiyorum, hep hızla kaçardım ve sırtım terlerdi. Bir gün ona, önce onun eve girmesini söyledim. O benim gitmem gerektiğini söyledi, annesi benimle konuştuğunu görürse kızarmış. Kaçtım ve saklandım, kızın beyaz evin bahçe kapısına kadar gittiğini gördüm, sağa sola baktı, caddede hiçbir insan yoktu, sonra caddenin sağından yukarıya çıktı. O da terlemiş görünüyordu. Anneme bu büyük beyaz evin kime ait olduğunu sordum. "Orada Demokrat Partili başbakanın metresi oturuyor," dedi. Anneme kızın niye bu evde oturuyorum diye yalan söylediğini sordum. Annem, "Yalan söylüyor, belki kendisi de yalanına inanıyor, sen de ona inanıyor gibi yap, belki fakirdir. Belki açlıktan nefesi kokuyor, yalanla

doyuyor," dedi. Öğle teneffüsünden sonra bu yalan söyleyen kızı kokladım, nefesini. Fakir olup olmadığını anlamak istiyordum. Nefesi şiddetle zeytin kokuyordu. Anneme, "Nefesi zeytin kokuyor," dedim. Annem, "Fakirler. Ama Allaha şükür yiyecek zeytin buluyorlar," dedi. Kızla birlikte bu beyaz eve kadar gitmeye devam ettim, birbirimize "Goodbye, goodbye" diyorduk. Arkama bakmadan gidiyordum. Annem, "Zenginin parası züğürdün çenesini yorar," dedi.

Ya da, "Zenginin parası fakirin anasını beller," derdi. Evi bellemek veya evin canına okumak da vardı. Annem, babamla sinemaya gidince çoğunlukla bunu söylerdi. Ertesi sabah bize, "Bu gece evi bellediniz," derdi. Annemle babam sinemaya Burt Lancaster ve Ava Gardner'i seyretmeye gittiler. Nine, "Haydi topal tavuk oynayalım," dedi. Gözlerini bir havluyla bağladı, bir elini ve bir ayağını da biz birbirine bağladık. Gözler bağlı, odada bir ayak üstünde zıplayarak arkamıza düştü,

"Gıt gıt gıt gıdak
Bili bili bili bili
civciv civciv," dedi.

Tabii ki onu bir top gibi aramızda attık, biraz sonra yeri öptü. Orada yatıyor, bağlı gözlerle yere kızıyordu: "Babanızın gözü kör olsun," dedi.

Polis komşu, penceresinde maç anlatan bir radyo spikeri gibi, "Başladılar," dedi. Ben ve erkek kardeşlerim merdivenlerden yukarı çıktık, 23 kedimiz arkamızda, önümüzde, bizimle birlikte geliyorlardı, bunlar sokağın kedileriydi, erkek kardeşlerim ve ben, yokuş sokağımızda zaten hep birlikte oynadığımız üç-dört kediyi eve getirmiştik, kediler ahşap eve alıştılar, onları merdiven çıkışlarında, duvara gömülü okul kitabı dolaplarımıza saklıyorduk. Bu kedilerin hepsi bir sürü yavru doğurdu, bir seferde 23 kedimiz oldu. Annemde hamile ya da süt veren kedileri sokağa atmaya karşı Allah korkusu vardı. Böylece ahşap evde bizimle birlikte yaşadılar. 23 kedimizle birlikte merdivenlerden yukarı çıktık, odalarda koş-

tuk. Her yerde oraya buraya koştuktan sonra, ben ve erkek kardeşlerim birbirimize bakıp derin derin nefes aldık, sonra birimiz ötekine ait olan bir ya da iki kediyi aldı ve onlarla kaçtı. Kediler bağırdı, biz bağırdık, merdivenler gıcırdadı ve polis komşu, penceresinde, "Şimdi kuduruyorlar," dedi. Camlar kırıldı, ampuller kırıldı, kediler ellerimizde tırmık izleri bıraktılar, sonra birbirimizin başlarına yastıklarla vurduk, sonra yorulduk. Biri, "Nineye bakmaya gidelim," dedi. Nine, "Eğer bir daha sizinle oynarsam ağzıma tükürün," dedi. Biraz sonra bize, "Size bu gece ne anlatayım?" diye sordu. "Zümrüdüanka'yı, nine."

"Bir varmış, bir yokmuş, bir memlekette bir oğlan Zümrüdüanka kuşunu arıyormuş, sırtına binip Kaf Dağı'na uçacakmış, orada sultanın bu oğlana sorduğu üç sorunun cevabını bilen mübarek bir adam bulunurmuş. Kuşu ararken, oğlan bir eve gelmiş. Devanası orada oturmuş, dişlerini biliyormuş. Oğlan hemen devanasının memesine yapışmış, sütünü emmiş. Devanası, 'İnsanoğlu, insanoğlu, seni şimdi yemiştim ama, sen benim sütümü emdin. Şimdi oğullarım gelir, seni yerler, burada bir tarakla ayna var, kaç git, oğullarım yakınına gelirlerse tarağı at, sonra da aynayı,' demiş. Derken devler gelmişler, anaları oğlanı bacaklarının altına saklamış. Devler 'Anne, burası insan eti kokuyor,' demişler. Burunlarıyla havayı koklaya koklaya, analarının bacaklarının altına kadar gelmişler. Devanası 'Koş,' demiş. Oğlan kaçmış, gide gide bir de arkasına dönmüş bakmış ki, devler geliyor. Kaldırıp tarağı atmış. Arkasında dağlar peydahlanmış. Gene biraz gitmiş, arkasına dönmüş bakmış, devler gene geliyorlar, kaldırıp aynayı atmış. Orada büyük bir deniz olmuş. Devler bir kıyısında kalmışlar. Oğlan bir meydanlığa gelmiş, orada onu Zümrüdüanka kuşu bekliyormuş. Zümrüdüanka dile gelip, 'Seni sırtımda Kaf Dağı'na götüreceğim, et ve su tedarik et. Ben gökte gak deyince et verirsin, guk deyince su verirsin,' demiş. Oğlan etle suyu almış, uçmuşlar. Kuş 'gak' demiş, oğlan ona et vermiş, 'guk' demiş, oğlan ona su vermiş. Kaf Da-

ğı gözükmüş. Zümrüdüanka 'gak' demiş. Oğlan bakmış et yok, tutup bacağından biraz kesmiş, kuşun ağzına vermiş. Kaf Dağı'na gelmişler. Zümrüdüanka, 'Geldin, haydi yürü,' demiş. Oğlan yürümüş, ama topallıyormuş. Zümrüdüanka, eti dilinin altından çıkarıp oğlanın bacağına koymuş, diliyle de yalayıp bir güzel iyileştirmiş." Masalı yalnızca buraya kadar biliyordum, oysa nine, Zümrüdüanka'yı hep sonuna kadar anlatıyordu. Ben ve erkek kardeşlerim, "Bir daha nine," dedik, böylece nine masalı üç kere anlattı. Ama o anlatırken, ben masalda hep geriye gidiyordum, bir kapıya kadar, kapı açılıyordu, bir oğlan içeri giriyordu, kapı açık kaldı, orada karnı ve bacakları çok etli bir kadın oturuyordu, o daha konuşmadan, oğlan onun memesini tuttu, ağzına alıp emdi. Kadın, "İnsanoğlu, insanoğlu, seni şimdi yemiştim, ama sen benim sütümü emdin," dedi.

Sabahleyin annemiz Fatına, "Çocuklar, evi bellediniz. Şimdi evin namusunu temizleyin, yoksa Allah huzurunda mememden emdiğiniz sütü size helal etmem," dedi. Üç katlı ahşap evi dip bucak süpürdüm, erkek kardeşim Ali bir kova su ve bezle yukarı çıkıp bütün ahşap evin döşeme tahtalarını sildi, sonra anneye gidip, "Anne, evin namusunu temizledik. Şimdi ne yapalım?" dedik. O, "Mememden emdiğiniz sütü Allah huzurunda size helal ediyorum," dedi. Ben ve Ali çok sık beraber süpürmek ve silmek zorundaydık ki, annemiz Fatma'dan emdiğimiz sütü Allah huzurunda helal edilmiş olarak geri alalım. Ali ile birlikte çok iyi çalışabiliyordum. Islak tahta kokusunu seviyordu, bütün ahşap ev ıslak tahta kokana dek uzun uzun siliyordu. İş hakkında deli çamaşırcı Naciye gibi konuşuyordu. Su musluktan kovaya akıyordu, şırr şırr şırr, Ali, "Önce sen başlıyorsun, kız kardeşcik, tamam mı?" dedi.

"Tamam," diye cevap verdim.

"Büyük odayı süpürdüğün zaman, tamam mı?"

"Tamam," diye cevap verdim.

"Sofaya geldiğinde, ben büyük odada tahtaları silmeye başlayacağım, tamam mı?"

"Tamam," dedim.

"Sen merdivenleri süpürdüğünde, ben sofayı suyla silip temizleyeceğim, tamam mı?"

"Tamam," dedim.

"Kovayı beraber taşırız, tamam mı?"

"Tamam," dedim.

Kovayı beraber yukarı taşıdık ve bir sürü "Tamam mı" ile ahşap evi yine tertemiz yaptık. Ali "Tamam mı?" dediğinde, hep "Tamam," diyordum. Geceleri Ali beni uyandırıyordu, "Kalkalım, çişe gitmem lazım, sen önümden yürü, tamam mı?" diyordu. "Tamam," diyordum. Bazen yabancı kediler balkondan merdivene atlıyordu, Ali, "Korkma, tamam mı?" diyordu. "Tamam," diyordum usulca. O çişini yapıyor, ben onu bekliyordum, sık sık olduğu gibi, orada, taş yerde sessizce yürüyen ve geride yalnızca parlak izlerini bırakan evsiz barksız bir sümüklüböceğe rastladım. Karanlıkta üstüne bastım. Sümüklüböceğin ıslak tükürüğü ayağımın altında; sümüklüböceği, eğer onu otlara koyarsam yaşamaya devam eder belki diye, sokağa götürdüm. Gecenin bir taş gibi uyuduğu zamandı, minarelerden daha ezan sesi gelmiyordu, bu zamanda tek ses, belki de bir ağaçtan düşen bir yapraktı, bu da sessizce yere indi.

Şimdi Deli Ayten uyuyor, köprüler karanlıkta duruyor, Uludağ oturduğu yerde uyuyan bir kuş gibi, kömürler dışarıda kambur orospunun ahşap evinin önünde karanlıkta duruyor, soğuk, Karagöz ile Hacivat'ın mezar taşları bir sürü yanmış mumla karanlıkta duruyor, minareler boş, başlarını taş olmuş geceye yaslıyorlar. Hırthurt Pazarı'nın gözlüklü adamı uyuyor, Atatürk'ün heykeli ve atı karanlıkta bekliyorlar, Deli Muazzez uyuyor, babası uyuyor, deli kız kardeşler uyuyorlar, parmaklıklı pencere boş, beyaz yastıkları pencerede karanlıkta duruyorlar, Deli Saniye uyuyor, deli çamaşırcı Naciye uyuyor, subay okulunun bütün müzik aletleri karanlıkta subay okulunda duruyorlar, Bursa'nın güzel kızları uyuyorlar, iç güveysinden hallice olan Sıdıka Teyze uyuyor,

üzerlerinde Demokrat Partili bakanların basılı olduğu gazeteler karanlıkta duruyor. Düşündüm: İpek dokumacıları da uyuyorlar.

Ali bana, "Hâlâ orada mısın, tamam mı?" diye sordu, gelip birkaç yeşil yaprağın üstünde ölen, evsiz barksız sümüklüböceği gördü, "Ölmedi, tamam mı?" dedi. "Tamam," dedim, uyumaya devam etmek için onunla birlikte yukarı çıktım.

Bir keresinde Ali, annemin ona şeker alması için verdiği kâğıt parayı bana verdi, "Bir kilo şeker al, tamam mı?" dedi. "Tamam," dedim ve dükkâna gittim. Dükkâncı, "Şeker bitti, kızım," dedi. Ona, "Nerden şeker alacağım?" diye sordum. Bana anacadde yönünde başka bir dükkân gösterdi. Dükkânın önünde adam bir kadın ve bir adamla konuşuyordu, bu adam arkamdan geldi, "Kızım, sen şeyin kızı değil misin, Bay....?" dedi. "Mustafa," dedim. "Evet," dedi adam. "Baban Mustafa benim arkadaşım. Sana bir kilo şeker alacağım, bana beş liranı ver. Beni burada bekle." Ali gibi, "Tamam mı?" diye sordu. "Tamam," dedim ve ona beş lirayı verdim. Gitti. Caddenin köşesinde bekledim, bekledim. Otobüsler geçti, insanlar otobüslerden caddede yürüyen insanlara bakıyordu. Ben devamlı, babamın arkadaşının gittiği yöne bakıyordum. Gelmedi. Ali beni beklerken buldu ve "Adam yankesiciydi," dedi. Ali anneme hikâyeyi kendi başından geçmiş gibi anlattı. Annem onu kucakladı ve "Kuzum benim, yankesici iyi ki seni de almadı," dedi. Bacağının üst kısmına vurdu: "Adam seni de alsaydı ben ne yapardım?" Ve ağlamaya başladı. Ben de onunla ağladım, yankesici kardeşim Ali'yi beş lira ile birlikte alsaydı ve Ali bir daha geri gelmeseydi ne yapardım diye düşündüm. Ali bana, "Ağlama, ağlama, tamam mı?" dedi. "Tamam," dedim ve ağlamaya devam ettim.

Akşamüstü annem ve ninemle birlikte sultanın inşaat işçileri Karagöz ile Hacivat'ın mübarek mezar taşlarına gittim. Bir sürü beyaz mum götürdük ve Ali'yi bu yankesiciden korudukları için onların mezar taşlarının önünde dua ettik. Mum ışıkları hafif rüzgârla söndü, onları bir daha yaktık ve

yine eve geldik. Ali evde oturmuş, o günlerde bir sürü yayımlanan çizgi romanlar okuyordu. Bunlar Amerikan kovboy çizgi romanlarıydı. Tom Miks. Genç bir kovboy ve subaydı, arkadaşı, matarasında hep konyak olan sarhoş bir doktordu. İki kadın da vardı; bir kadın hep bir atın üstünde oturur ve ikisiyle birlikte giderdi, hatta bazen tek başına. Adı Jane Kalemiti'ydi. Bir başka kız daha vardı, adı Sue'ydu, evde nişanlısı Tom Miks'i bekler ve onun hep Kızılderililer tarafından öldürüleceğini sanırdı. Tom Miks yine geri geldiğinde, Sue onun yaşadığına önce inanamazdı, ama sonra inanırdı. Ne var ki Tom Miks, atıyla birlikte yine gitmek zorundaydı. Yıkıntı resimlerini, Jane Kalemiti'nin genellikle tek başına ata bindiği uçsuz bucaksız vadileri görürdüm ve Jane Kalemiti'yi severdim. Jane hep erkek elbiseleri giyerdi. Sue'nun kadın elbiseleri vardı. Bu çizgi romanları atlasımızın içinde okuyorduk, odada annemin gözünün önünde oturuyor ve ciddi yüzlerle Tom Miks okuyorduk. Annem bir keresinde bir kartal gibi üzerime atıldı ve atlasın içindeki Tom Miks çizgi romanını kaptı. "Tom Miks'in üstüne işerim ben," dedi ve kitapları sobaya attı. Kitaplar yandı, ama o kadar çok Tom Miks kitabı vardı ki. Oğlanlar kitapları aralarında değişiyorlardı ve her akşam yeni Tom Miks'ler ahşap evlere geliyordu. Annem bazen ağlıyordu ve önümüzde diz çöküp, "Kuzucuklarım, ben sizi Tom Sik'in (Tom Miks yerine Tom Sik diyordu) askerleri olasınız diye mi doğurdum, hayır, ben sizi Tom Sik için doğurmadım. Niye insan eti yiyen bu gâvur gölgelerinin arkasından gidiyorsunuz? Onlar gözleriniz için kör perdeler, burada benimle kalın, kanatlarımın altında, bu okuduğunuz zehir," dedi. Sonra annesine lanet etti ve "Anne, neden beni doğurdun, benim yerime bir taş doğursaydın daha iyiydi, bugün en azından ceviz kırmaya yarardım. Ah, Allahım, canımı al, gözüm kuzucuklarımın kötü cinler tarafından böyle esir alındığını görmesin," dedi. Bazen, onu avutmak için, biz kendimiz Tom Miks'i sobada yakıyorduk, bir sayfanın ardından diğerini. Nine de, bu kötü resimler gece canlanır ve bü-

tün evin içinde at koşturursa diye korkup korkmadığımızı sordu. Bu kitapları okuduğumuzdan beri zayıfladığımızı söyledi. Dedi ki: "Bu gâvur gölgeleri sizi emiyorlar, onlar şişmanlıyor, siz ip gibi inceliyorsunuz." Ve, "Şeytanın askerleri oldunuz, şeytanla el ele bulutlarda oturup kısmetimizi bağlıyorsunuz," dedi. Biz cevap olarak, "Yuppi, apaçi, komançi," dedik. Ninem ve annem, Deli Saniye'yi eski cansız sokağımızdan getirdiler. Bize kurşun dökecekti. Deli Saniye çok ince telli büyük bir elek, bir çinko tas, kepçe ve kurşunla geldi. "Bismillahirahmanirrahim," dedi. Tası kaynar suyla doldurdu, kepçeyle bu suyun içine kurşun koydu. Kurşun suyun içinde değişti, Saniye dua etti ve eleği, içinde kurşunla başlarımızın üzerinde gezdirdi, sonra kalplerimizin önünde, sonra sırtımızda. Sonra Ali'nin ve benim ağzımıza üç damla kurşunlu su verdi. İçtik. Kurşunlu suyla ellerimizi ıslattı, Deli Saniye dua ediyor ve nefesini doğrudan yüzümüze üflüyordu. Nefesi ağır kokuyordu. Ben ve Ali uyumak istedik ve biraz da uyuduk. Tek gözle üç kadının dua etmeye devam ettiğini gördüm. Ali bana ertesi gün, "Artık eve Tom Miks getirmeyelim, tamam mı?" dedi. "Tamam," dedim. Gazete bayisinde Tom Miks'lerin sayfalarını çabucak sonuna kadar çeviriyorduk ve Tom Miks artık eve girmiyordu. Annem bir terzi kadına Deli Saniye için yeni bir elbise diktirdi. Sıdıka Teyze yine delinmiş gazeteyle önümüzden geçti, güldü ve "Ah, Fatma Hanım, bu uğursuz Tom Sik kapıdan çıkar ve hop, bacadan yine içeri girer," dedi. Annem bize başka bir çizgi roman aldı. Bu kalın bir kitaptı. Adı *Köroğlu* idi. Bu çizgi roman zengin bir beyin sarayında başlıyordu. Atlardan çok iyi anlayan bir uşağı vardı, uşak hep at sırtında gidip bu zengin adam için yeni atlar bulmak zorundaydı. Bir keresinde saraya çok küçük ve sıska bir at getirdi, beyine bu atın günün birinde bir mucize at olacağını söyledi. Zengin adam çok kızdı, "Bu at bakıcısı benimle alay ediyor. Tutup getirdiği bu atın eti leş yiyen akbabalara bile verilmez," dedi. Zengin bey, at bakıcısının iki gözünü kızgın ateşle dağlatıp kör ettirdi ve onu sıska,

küçük atın üstünde köyüne geri gönderdi. Kör adam köyüne vardı. Oğlu, babası kör halde zavallı bir atla geri geldiğinde, küçük bir oğlandı. O büyürken küçük at da büyüdü. Genç adamın bıyığı çıktı ve zengin beyden intikam almaya yemin etti. At uçan bir at olmuştu. Genç adam babasının elini öptü ve dağlara gitti, çevresine bir sürü genç haydut topladı. Ve Ayvaz, çok yakışıklı, genç bir adam, onun en sevdiği hayduttu. Hepsi zengin Bey'den intikam alma yemini ettiler. Ve körün oğlu dağlarda şiir yazdı:

"Benden selam olsun Bolu beyine
Çıkıp şu dağlara yaslanmalıdır
Ok gıcırtısından kalkan sesinden
Dağlar seda verip seslenmelidir."

Köroğlu atla beyin sarayına uçtu ve onu öldürmek istedi, ama orada gördü ki, tam o sırada Venedik'ten silah tacirleri Türk ülkesine gelmişler, zengin beye ağızdan ateş kusan silahlar satıyorlardı. Köroğlu bunu gördü, dağlara geri geldi, şiir yazdı:

"Tüfek icat oldu mertlik bozuldu
eğri kılıç kında paslanmalıdır."

Köroğlu her seferinde beye karşı yeni bir şiir yazıyordu, çünkü onu daha öldüremiyordu. Beye giden yolda bir sürü çok güzel yarı çıplak kadın vardı, Köroğlu onları seviyordu, onlar da onu seviyorlardı, sonunda bir sürü şiire ve kadına sahip oldu. Bey, onun yakışıklı haydut arkadaşını, yakışıklı Ayvaz'ı kaçırttı, o sırada Köroğlu beyi öldürdü, ölüm ona da Venedikli silah tacirlerinin Türk ülkesinde sattıkları silahlardan geldi. At geriye, dağlara uçtu, köylüler, "Köroğlu bu uçan atın üstünde oturuyordu, o yaşıyor," dediler.

Ali, "Köroğlu yaşıyor, tamam mı?" dedi. "Tamam," dedim. Gece ölüler için dua ederken Köroğlu'nun adını söylemedim, çünkü o yaşıyordu. Belki de yedi yüz yıl geçmişti, ama o yaşıyordu. Onun yakışıklı haydut arkadaşı, yakışıklı Ayvaz için dua ettim. İç güveysinden hallice olan Sıdıka Teyze anneme, yakın bir köyde çok iyi arkadaşları olduğunu

söyledi, Ali ve ben bu aileye gidebilirdik. Annem bizi, içinde köylülerin tavukları, koyunları ve de hindileriyle oturdukları bir otobüse koydu, otobüs şoförü anneme yemin etti: "Fatma Hanım, çocuklarımın ölüsünü öpeyim ki, dikkatli sürerim ve çocuklarını selametle Mehmet Ali Bey'e götürürüm. Onu tanıyorum. Gidiyoruz, tamam mı?" diye sordu otobüs şoförü. Köylüler "Tamam," dediler.

Hareket ettik, annem ve Sıdıka Teyze orada kaldılar, otobüs bir tepenin ardından öbürüne tırmandı, ta yukarıdan aşağıdaki Uludağlı Bursa ovasını gördüm. Eğer bağırsaydım, ırmaklar ve içinde yaşayan hayvanlar beni artık duymazdı. Koyunlar otobüsün içine yuvarlak siyah boklar sıçıyordu, kimse terlemiyordu, otobüsün içine rüzgâr giriyordu, bütün insanlar sessizlik içinde ovaya bakıyorlardı. Aşağıda, orada Bursa'da, şimdi toz ve güneş içinde Hırthurt Pazarı terliyor, kambur orospu belki de kahvecinin çırağına sesleniyordu: "Bir kahve, çok şekerli olsun." Deli Ayten Bursa'nın sokaklarında davuluna vuruyor, göğsünden taşlar alıyor, onları çocuklara atıyor ve giderken işiyordu. Deli Ayten'i ve kambur orospuyu aşağıda tarlaların üstüne koydum. Ayten ve kambur orospu her zamanki gibi aynı hareketleri yapıyorlardı. Ayten'i uçsuz bucaksız, renkli bir ovada gördüm, kuşlara taş atan bir köylü kadın gibiydi, kambur orospu orada, toprağın üstünde küçük bir ateş yakıyordu. Ama onları yine bitlerin, köprülerin ve bıyıklı, öksüz görünen adamların arasında, eğri duran ahşap evlerin içinde bırakmam daha iyi olurdu. Otobüs narlardan oluşan bir tünelde gidiyordu. Narlar pencerelere çarpıyor ve geri çekiliyorlardı. Otobüs küçük bir dağın üstünde bulunan bir köye vardı. Sıdıka Teyze'nin bizi gönderdiği Mehmet Ali Bey oradaydı. Mehmet Ali Bey başından şapkasını aldı, kel bir kafası vardı, bütün köylüleri ve otobüs şoförünü selamlayıp beni ve Ali'yi getirdikleri için Allah'ın onlardan razı olmasını söyledi. Köylüler Allah'ın ondan da razı olmasını söylediler. Koyunları da meledi, otobüs gitti, bizi siyah bir dumanın içinde bıraktı. Mehmet Ali Bey bizi oto-

büsten iki balkabağı gibi aldı, dağlık yol üzerinden saman ve tezekten yapılmış bir eve taşıdı. Bize, "Maşallah, eşek kadar büyümüşsünüz," dedi. Dört çocuğu ve bir karısı vardı. Müzeyyen Teyze. Müzeyyen Teyze'nin gözlüğü, gözlerini üç kat büyük gösteriyordu. Çok sıcak bir vücudu vardı, bu akşam vaktinde gizlice yanında kendimi ısıttım. Bütün aile bize bakıyor, sanki bizi nereye koymaları gerektiğini bilemiyorlardı, yastıklarının üzerine veya başlarının üzerine veya kollarının arasına. Hepimiz bahçelerine, narların altına gittik, orada oturduk, Mehmet Ali Bey ve karısı Müzeyyen bize, yokuş sokağımızdaki kadınlar gibi, "Nasılsınız?" diye sordular. "Anneniz, babanız, nineniz nasıl?" "İyi," dedik. "Sıdıka Hanım nasıl?" Ali, "İyi," dedi. Ben, "İç güveysinden hallice," dedim. Mehmet Ali Bey ve karısı Müzeyyen, "Biz de iç güveysi gibiyiz," dediler. Akşamla birlikte inekler, koyunlar ve eşekler evlerine geri döndüler. Bahçeden geçtiler, bize baktılar, "Muuuuh" dediler. Mehmet Ali Bey, "İnekler de Demokrat Parti'den, beni gördüklerinde böğürüyorlar," dedi. Demokrat Partililer tarafından bu köye sürülmüştü, çünkü Cumhuriyet Halk Partiliydi. Çok ince dudakları vardı, "Hihihihihi" diye kendi içine gülüyordu. Gözlerimi kapayıp onu görmediğimde, bir kadın ağlıyor gibi geldi. Birdenbire ağaçtan düşmüş bir nar gibi pat diye bize sordu: "Söyle bana, Sultan Abdülhamid ne kadar süre hükmetti?"

"32 yıl."

"Kim onu devirdi?"

"Jöntürkler."

"Ne zaman?"

"1909'da."

"Jöntürkler ne yaptı?"

"Hürriyeti getirdiler ve parçalanmış Osmanlı İmparatorluğu'nu yeniden kurtarmaya çalıştılar."

"Birinci Dünya Savaşı'nda kimlerle birlikteydik?"

"Almanlarla birlikte."

"Kime karşı?"

"İngilizlere, Fransızlara, Ruslara karşı."

"Hürriyet nedir?"

Bilmiyordum. Tarih dersi kitaplarındaki sultanların resimlerini severdim ve savaşların vb. tarihlerinden korkardım, onları doğru ezberleyemiyordum. Daha fazlasını bilmiyordum. Mehmet Ali Bey oğluna, "Tarih kitabını getir," dedi. Oğlan kitabı getirdi. Mehmet Ali Bey kitabın sayfalarını çevirdi, kitabın üstüne çömeldi ve sağ eliyle karnına bastırıp sayfaların üstüne osurdu, pırt pırt pırt. Sonra kitabı burnumuza doğru tutup bir tur attı, kitap Mehmet Ali Bey'in osuruğu kokuyordu. Tarih kitabına, "Utanmaz bir adamın yüzüne tükürmüşler, 'Oh, ne güzel yağmur yağıyor,' demiş," dedi. Sonra burnunu gösterdi, "Çocuklar, bu nedir?" dedi.

Kimse bir şey söylemedi.

Biraz önce hürriyetin ne olduğunu bilemediğim için cevap vermekten korkuyordum.

Hiçbir şey söylemedim.

Eğer cevap verseydim ve "Burun," deseydim, hürriyetin ne olduğunu da cevaplamam gerekirdi.

Ama Mehmet Ali Bey bir cevap beklediği ve bu arada burnunu karıştırdığı için, parmaklarımı saymaya başladım. Ellerimde on bir parmak saydım ve on bir yerine yine on parmağım olması için yeniden parmakları saymaya başladım. Şimdi on iki taneydiler. Kirpiklerimin ucuyla ötekilerin ne yaptığına baktım, onlar da herhangi bir şeyi sayıyorlardı.

Biri dişlerini sayıyordu, diğeri sivilcelerini sayıyordu. Ali pantolon paçalarını çekiştiriyordu, sanki bacakları birdenbire uzamış gibi.

Yalnızca Müzeyyen Teyze gülüyordu, "Aa, Mehmet Ali Bey, çocukların üzerine gitme, anlat," dedi. Mehmet Ali Bey burnunu parmaklarıyla sıkıp konuştu: "Nınnnnnn, bir zamanlar bir Türk burnu vardı, bu burnun adı Sultan Abdülhamid'di ve Abdülhamid 32 yıl boyunca hükmetti. Sultan Burun bir despottu, denir. İsyanlardan korkardı. Çok korktuğu ve kimseyi yakınında istemediği için, terzisi de yalnızca

uzaktan ölçü alabiliyordu. Böylece Abdülhamid üstüne uymayan giysilerle dolaşıyordu."

Mehmet Ali Bey bunu anlatırken bir eliyle burnunu sıkıp ötekiyle kemerini çözdü ve pantolonunu biraz aşağı indirdi. Kıçının yarısını gördüm, önümüzde, nar ağacının altında bir oraya bir buraya gidip geldi ve şöyle dedi:

"Bu sultan, kocaman bir burnu olduğu için, burun denmesini yasaklamıştı. 32 yıl boyunca hiçbir Türk burun diyemedi. Sultan Burun bir sürü polisiye romanı Fransızcadan çevirtti. Ona bu kitapları okuyan adam bir perdenin arkasında oturmak zorundaydı, çünkü Burun korkuyordu. Sultan Burun bir keresinde cinayet dinlerken uyuyakaldığında, milliyetçi Türk subaylar, Jöntürkler, hürriyeti getirdi."

Mehmet Ali Bey "hürriyeti" derken, iyice aşağı indirdiği pantolonu ayaklarının üzerinde, nar ağacının altında yarı çıplak kıçı ve bacaklarıyla dolaştı, "Hürriyetin ne olduğunu kim biliyordu ki? Kim istiyordu onu, insanlar mı? İnsanlar hürriyetin ne olduğunu biliyor muydu?" dedi. Mehmet Ali Bey gömlek cebinden bir parça sabun aldı, önce ellerini toprakla kirletti, bahçede duran testiden su döküp ellerini bu sabunla yıkadı. Yıkarken, "Hürriyet, Sultan Burun'dan Fransa'ya kaçmış Türklerin yanlarında getirdikleri bir Fransız sabunuydu. Biraz koyu renkli olan ellerini Fransız sabunuyla yıkamak istiyorlardı. O zamanlar Sultan Burun'a karşı isyanlar planlayan bir prens, neden planlıyordu, çünkü İngiltere'ye âşıktı," dedi. Mehmet Ali Bey "âşıktı" derken, aşağı bıraktığı pantolonu ayaklarının üzerinde, nar ağacını kucakladı ve konuşmaya devam etti: "Bu isyancı prens, 'İngilizler gelişmiş, biz Çingeneyiz,' diyordu. Hürriyeti getirmek istediği bizlerden nefret ediyordu. Bize hürriyeti getirmek isteyen bir başka adam, Avrupa'dan özel adamlar Osmanlı Devleti'ne getirilmeli, bu adamlarla daha üstün bir ırk yetiştirilmeli, diyordu. 1908'de hürriyeti getiren kıdemli subaylar, Enver Paşa ve Cemal Paşa, ilk olarak sultan kızlarıyla evlendiler." Mehmet Ali Bey "evlendiler" derken bir nar aldı, elinin içinde sıktı, narın

kırmızı suyu Müzeyyen Teyze'nin açık renk eteğine aktı. Sonra Mehmet Ali Bey ağaca tırmandı, aşağı indirdiği pantolonu şimdi ağaçtan sarkıyor ve rüzgârda uçuşuyordu. Mehmet Ali Bey ağaçtan birkaç tane nar kopardı, narları kafamıza atıp şöyle dedi: "İngiltere ve Rusya 1907'de Osmanlı Devleti'ni parçalamak için anlaştılar. İngiltere, Arap petrol yataklarının üstüne yatmak için Mısır'a, Sudan'a ve Kıbrıs'a varmak istiyordu. İngiltere casuslarıyla, Müslüman Arapları Osmanlı Devleti'ne karşı isyanlara kışkırttı. Sonra Almanlar geldiler, arkeolog kılığında petrol aradılar. Almanların acelesi vardı. Geç kalmışlardı ve çabucak doğuya açılmak istiyorlardı."

Mehmet Ali Bey bunu söylerken, ayaklarından nar ağacından aşağı sarkan pantolonuyla daha yükseğe tırmandı. Orada nefes nefese dalların arasında yattı ve şöyle dedi: "İngiltere, Fransa, Ruslar ve Almanlar Osmanlı Devleti'ni Boğaz'daki hasta adam diye adlandırıyorlardı. İngilizler Bakü'ye giden tren yolları yaptılar. Almanlar Bağdat ve Musul'a, petrol yataklarına giden tren yolları yaptılar. Sonra Alman Bankası İstanbul'a geldi. Almanlar Bağdat'a giden tren yolunu yaparken, Osmanlı devleti kilometre başına para ödemek zorunda kaldı. Almanlar, bu kilometre kazancını artırmak için gereksiz yere kıvrılan yılan yollar yaptılar. Anadolu'nun ormanları bu tren yolları için katledildi." Mehmet Ali Bey bunu söylerken dalları kırıp aşağıya üstümüze attı. Sonra Mehmet Ali Bey pantolonunu tümden çıkardı, ağacın üstünde bir Tarzan gibi durdu ve şöyle dedi: "Jöntürkler Sultan Burun'u devirip hürriyeti getirdiklerinde durum buydu. Hürriyet bir kanun kitabıydı. İngilizler, Fransızlar, Ruslar, Almanlar, Avusturyalılar el ele tutuştular ve Osmanlı Devleti'ni daha sonra aralarında paylaşmak için yan yana durdular. Bütün ülke bir kumarhane gibiydi, değişik diller boş bir kubbede çınlıyordu, Türk subaylar Alman subaylarla birlikte oynama hevesine kapıldılar. Hürriyetin şefi Enver Paşa çok kendini beğenmişti ve güçsüzlükten iğrenirdi, Almanlarla birlikte Birinci Dünya Savaşı'na girdi." Mehmet Ali Bey kendini nar

ağacından aşağıya attı, yerde duran pantolonunu aldı, yavaşça giydi, kemerini bağladı, yere oturdu ve dizine baktı. "Askerler düşman tarafından öldürülmezlerse yollarda, güneşin altında, ırmaklarda ölüyordu, bazıları dağlardan uçuruma düşüyordu. Hasta babam, subay olduğundan, çadırda oturuyordu, çadır sıtmadan titriyordu, çamura yarı yarıya gömülmüştü ve askerler dışarıda yağmurda oturuyorlardı, günlerce. Bazıları orada öylece otururken öldü, o kadar çok yağmur yağdı. Birinci Dünya Savaşı sonra erdiğinde dört milyon insan kaybetmiştik. Tarih kitaplarında askerlerin yağmur altında yaprak gibi titredikleri yazıyor mu, yazmıyor. Kitabı buraya getirin," dedi Mehmet Ali Bey.

Gece bir yer yatağında yattım. Ölüler için dua etmek istedim ama bu dört milyon askeri nasıl sayacağımı bilmiyordum. Önce şimdiye kadar tanıdığım bütün öbür ölülerin isimlerini söylemeliydim. Onları bitirdiğimde, Birinci Dünya Savaşı'nda ölen dört milyon askeri saymaya devam ederdim. Arapça duaları okudum:

"Bismillahirahmanirrahim
Elhamdü lillahirabbil âlemin. Errahmanirrahim,
Maliki yevmiddin. Iyyakena'büdü ve iyyake neste'in.
Ihtinessıratel müstekıym; Siratellezine en'amte
aleyhim gayril mağdubi aleyhim
veleddallin. Amin.
Bismillahirahmanirrahim
Kûl huvallahü ehad. Allahüssamed.
Lem yelid velem yûled.
Velem yekûn lehıı küfüven ehad. Amin.

Allahım, lütfen dualarımı ruhlara ilet: Annemin annesi için, sultanın bir sözüyle kafaları kesilen sultan camisinin inşaat işçileri mübarek Karagöz ve Hacivat için, ninemin caddede rastladığı kadının ölmüş iki kız kardeşi için, çocuklu kadının ölü kocası için, caminin önündeki dilenen adamın ölü annesi, babası ve kız kardeşi için, parktaki kadının ölü kocası için, köprünün üstündeki kadının ölü kızı için, Ulu Çeş-

me'deki kadının ölü annesi ve babası için, ninemin rastladığı bütün ölüler için, bitpazarmdaki adamların ölü annesi ve babası için, ölü yakışıklı haydut Ayvaz için, dar sokakta bekleyen adamların ölü annesi ve babası için, kambur orospunun, yaşlı orospu Fatma'nın ve öteki orospuların ölü annesi ve babası için, beni Çengel Çeşme'ye kadar götüren Recep Amca'nın ölü annesi ve babası için, Deli Saniye'nin ölü annesi ve babası için, İstanbul'da evin girişinde ölen Ermeni kadın için, ölü Atatürk için, ölü Isadora Duncan için, kendilerini dağın zirvesinden aşağı atan ölü âşık çiftler için, iki büklüm Şavkı Dayı'nın ölü annesi ve babası için, bana malını gösteren mezarlık delisi Musa'nın ölü annesi ve babası için, ninemle İstanbul mezarlığında gördüğüm bütün ölüler için, trende gördüğüm askerlerin ölü anne ve babaları için, ninemin ölü sekiz çocuğu için, taşocağı işçilerinin ölü anne ve babaları için, Ulu Cami'nin avlusunda yatan ermişlerin ölü anneleri ve babaları için, Hırthurt Pazarı'nın gözlüklü adamının ölü annesi ve babası için, Deli Ayten'in ölü annesi ve babası için, Pamuk Teyze'nin ölü annesi ve babası için, veremden ölen 23 yaşındaki teğmen, iç güveysinden hallice olan Sıdıka Teyze'nin kocası için." Sonra dört milyon asker geldi. Birinci ölü asker için, ikinci ölü asker için, üçüncü ölü asker için, dördüncü ölü asker için, beşinci ölü asker için, altmcı ölü asker için, yedinci ölü asker için, sekizinci ölü asker için, dokuzuncu ölü asker için, onuncu ölü asker için, on birinci ölü asker için, on ikinci ölü asker için, on üçüncü ölü asker için, on dördüncü ölü asker için, on beşinci ölü asker için, on altıncı ölü asker için, ırmakta ölen on yedinci ölü asker için, on sekizinci ölü asker için, on dokuzuncu ölü asker için, yirminci ölü asker için, yirmi birinci ölü asker için, yirmi ikinci ölü asker için, yirmi üçüncü ölü asker için, yirmi dördüncü ölü asker için, yirmi beşinci ölü asker için, yirmi altıncı ölü asker için, yirmi yedinci ölü asker için, yağmurda otururken ölen yirmi sekizinci ölü asker için, yirmi dokuzuncu ölü asker için, otuzuncu ölü asker için, otuz birinci ölü asker için, otuz ikinci ölü as-

ker için, otuz üçüncü ölü asker için, otuz dördüncü ölü asker için, otuz beşinci ölü asker için, otuz altıncı ölü asker için, otuz yedinci ölü asker için, otuz sekizinci ölü asker için, otuz dokuzuncu ölü asker için, kırkıncı ölü asker için, kırk birinci ölü asker için, kırk ikinci ölü asker için, kırk üçüncü ölü asker için, titrerken ölen kırk dördüncü ölü asker için, kırk beşinci ölü asker için, kırk altıncı ölü asker için, kırk yedinci ölü asker için, kırk sekizinci ölü asker için, kırk dokuzuncu ölü asker için, ellinci ölü asker için, elli birinci ölü asker için, elli ikinci ölü asker için, elli üçüncü ölü asker için, elli dördüncü ölü asker için, uykuda ölen elli beşinci ölü asker için, elli altıncı ölü asker için, elli yedinci ölü asker için, elli sekizinci ölü asker için, elli dokuzuncu ölü asker için, altmışıncı ölü asker için, altmış birinci ölü asker için, altmış ikinci ölü asker için, altmış üçüncü ölü asker için, altmış dördüncü ölü asker için, altmış beşinci ölü asker için, altmış altıncı ölü asker için, altmış yedinci ölü asker için, altmış sekizinci ölü asker için, altmış dokuzuncu ölü asker için, güneşte ölen yetmişinci ölü asker için, yetmiş birinci ölü asker için, yetmiş ikinci ölü asker için, yetmiş üçüncü ölü asker için, yetmiş dördüncü ölü asker için, yetmiş beşinci ölü asker için, yetmiş altıncı ölü asker için, yetmiş yedinci ölü asker için, yetmiş sekizinci ölü asker için, yetmiş dokuzuncu ölü asker için, sekseninci ölü asker için, seksen birinci ölü asker için, seksen ikinci ölü asker için, seksen üçüncü ölü asker için, seksen dördüncü ölü asker için, seksen beşinci ölü asker için, seksen altıncı ölü asker için, yolda ölen seksen yedinci ölü asker için, seksen sekizinci ölü asker için, seksen dokuzuncu ölü asker için, doksanıncı ölü asker için, doksan birinci ölü asker için, doksan ikinci ölü asker için, doksan üçüncü ölü asker için, doksan dördüncü ölü asker için, doksan beşinci ölü asker için, doksan altıncı ölü asker için, doksan yedinci ölü asker için, doksan sekizinci ölü asker için, doksan dokuzuncu ölü asker için, yüzüncü ölü asker için, yüz birinci ölü asker için, yüz ikinci ölü asker için, yüz üçüncü ölü asker için, yüz dördüncü ölü asker için, yüz

beşinci ölü asker için, yüz altıncı ölü asker için, yüz yedinci ölü asker için, yüz sekizinci ölü asker için, uçuruma düşen yüz dokuzuncu ölü asker için, yüz onuncu ölü asker için, yüz on birinci ölü asker için, yüz on ikinci ölü asker için, yüz on üçüncü ölü asker için, yüz on dördüncü ölü asker için, ırmakta ölen yüz on beşinci ölü asker için, yüz on altıncı ölü asker için, yüz on yedinci ölü asker için, yüz on sekizinci ölü asker için, yüz on dokuzuncu ölü asker için, yüz yirminci ölü asker için, yüz yirmi birinci ölü asker için, yüz yirmi ikinci ölü asker için, yüz yirmi üçüncü ölü asker için.

Sabah uyandığımda, kaçıncı askerde kaldığımı bilmiyordum. Ben ve Ali, Mehmet Ali Bey ve karısı Müzeyyen Teyze ve çocukları aşağıya, köyden ırmağa indik. Mehmet Ali Bey pijamasıyla gidiyordu. Ellerinde örtüler, yiyecek şeyler, yastıklar, gazocağı, ispirto şişesi, ekmekler taşıyorlardı, taşınır gibiydiler biraz. Müzeyyen Teyze anlattı: "Hoca bir gece uyanmış, birkaç hırsızın evinde her şeyi topladığını görmüş. Hiç ses etmemiş, hırsızlar her şeyi alıp yola koyulmuşlar. Hoca yatağını denk yapmış, sırtına yükleyip arkalarına düşmüş. Hırsızlar evlerine gelmişler, tam kapıyı açacaklar, biri arkasına bakmış, yatağıyla orada duran hocayı görmüş, 'Ne arıyorsun sen burada?' diye sormuş. Hoca, 'Taşınmadık mı ki?' demiş." Müzeyyen Teyze'nin çocukları, "Anne, biz de Demokrat Parti binasına gidip, taşınmadık mı ki, diyebiliriz," dediler.

Suya giden yolda duvarların dibinde yaşlı adamlar oturuyordu ve "Selamünaleyküm," dediler.

"Aleykümselam," dedi pijamasının içinde Mehmet Ali Bey. Sonra yaşlı adamlar bana ve Ali'ye, "Hoş geldiniz," dediler.

"Hoş bulduk," dedik.

Giderken bütün dede ellerini öptük. Elini öptüğüm bir dede elimi elinin içinde tuttu ve bana annemle babamın nasıl olduğunu, ninemle dedemin nasıl olduğunu sordu. "İyi," dediğimde, elimi kuvvetle, uzun uzun sıktı, sonra sıkmayı bıraktı, elimi sakin elinin içinde tuttu ve bana, "Kız kardeşin nasıl?" diye sordu.

"İyi."

Sonra elimi yine uzun uzun sıktı, bir sürü Maşallah'la. Küçük köpekler gelip tokalaşan ellerimizin altında toplandılar, benim ve dedenin ayaklarını yaladılar. Mehmet Ali Bey, "İzin verirsen gidelim," dedi. Dede bize izin verdi, gülen gözleri, açık ağzıyla biz gözden kaybolana dek orada öylece kaldı. Köpekler, dedenin bizi daha görebildiği yere kadar bizimle birlikte geldiler, sonra tekrar geri döndüler.

Irmak ince bir ırmaktı, içinde sakin sakin akan su, sanki bir kere yolunu kaybetmiş ve yolunu ararken uzun, upuzun olmuş gibiydi. Bu kararsızca akan ırmağın yakınında, küçük bir göl vardı. Çocuklar, "Burada göl yok, bu, bataklık," dediler. Çevresinde ağaçlar vardı, bataklığın üzerine eğilmişlerdi, ama bataklık, kör bir ayna gibi orada duruyor, hiçbir ağacı yansıtmıyordu. Müzeyyen Teyze ve biz yere, bataklık ağaçlarının altına büyük örtüler yaydık, o, "Bu dünyanın mihnetinden yorulan kemiklerimizi dinlendirelim," dedi. Köyden başka insanlar batak gölüne geldiler. Onlar da gölün çevresine oturdular. Birkaç çocuktan başka kimse ırmağa gitmedi, ırmak çıplak güneşin altında, ışıkta duruyordu ve bu ışıkla akmaya devam etti. İnsanlar bataklığın çevresinde karanlık ağaçların bir sürü gölgesiyle oturuyor, bu ırmak ve güneş başka bir dil konuşan yabancı insanlara aitmiş gibi, aydınlık, güneşli ırmağa uzaktan bakıyorlardı. Mehmet Ali Bey pijamasının içinde yerde yatıyordu, yerde bir ateş yanıyordu. Ateş yüzünün önünde, ateşin içinden güneşli ırmağa bakıyordu. Bataklığın içinde iki adamı bir sandalın içinde dururken gördüm, çok uzun, kalın sopaları vardı, onları bataklığın içine sokup çekiyor, sandalı yavaş yavaş, sessizce hareket ettiriyorlardı, birbirleriyle de konuşuyorlardı, sesleri bataklıktaki sandal gibi sessizdi. Müzeyyen Teyze, "Elli yıl önce bir arabacı, iki atı, iki oğlu ve at arabasıyla birlikte bu bataklığın içine çekildi, atlar herhangi bir şeyden korkmuş ve bataklığın içine girmiş, elli yıldan beri Allah'ın hiçbir kulu onları bataklıktan dışarı çıkaramadı," diye anlattı.

Belki de sandaldaki adamlar bu insanları arıyor, diye düşündüm. Bataklık orada sağlam bir toprak gibi oturuyordu, Müzeyyen Teyze, "Dünya bir bataklık, biz içindeyiz ve bunu bilmiyoruz," dedi. Mehmet Ali Bey, "Müzeyyen, böyle şey söyleme, Şair Orhan Veli der ki:

Ömrün o büyük sırrını gör bir bak da
Bir tek kökü kalmış ağacın toprakta
Dünya ne kadar tatlı ki binlerce kişi
Kolsuz ve bacaksız yaşayıp durmakta," dedi.

Yemekten sonra Mehmet Ali Bey ve Müzeyyen Teyze gözlerini kapadılar, gölgeler öylesine sakin üzerlerinde duruyordu ki, gizlice Müzeyyen Teyze'nin sıcak vücudunda kendimi ısıtmaya devam ettim ve ağladım, çünkü Ali bataklığa girecek, bataklık onu aşağı çekecek, o tek başına, onu bir daha bulamayacağım, diye düşünüyordum.

Tek gözle erkek kardeşim Ali'yi donunun içinde, ırmakta öbür oğlanlarla anlaşılmaz sözcüklerle bağrışırken gördüm, ırmaktan fışkıran suyu gördüm, bir oğlan ırmakta bir yılan bulmuştu, elinde yılanı sallıyor ve öbür oğlanları kovalıyordu. Ali'yi gülerken ve bağırırken gördüm, ama öteki gözümle ağlamaya devam ettim. Ali benim için çoktan bataklığın içindeydi, aşağıda, ölü; artık Ali'm yoktu. Bataklık orada, sağlam bir toprak gibi durmaya devam ediyordu, Müzeyyen Teyze uyuyordu, benim bu dünyada yalnızca, üstüne gözyaşlarımın damladığı eteğim vardı. Ali geldi ve "Bu yılandan korkmuyorum, tamam mı?" dedi.

"Tamam," dedim. Yanıma oturdu, benimle birlikte bataklıktaki sandala baktı, hareket edemeyen adamlara. Ali'nin yüzüne baktım, terlemiş burnunu, limon suyuyla taranmış saçlarını gördüm, birkaç beyaz saçı bile vardı, başının kokusunu duydum ve daha çok ağladım. Ali, "Ağlama, yoksa ben de ağlarım, tamam mı?" dedi.

Tamam demedim.

Ali ağlamaya başladı, "Anne," dedi.

"Ağlama Ali, tamam mı?"

"Tamam," dedi, "şimdi ırmağa gidelim, tamam mı?"

"Tamam," dedim, bataklığı unuttum, Ali'yle birlikte ırmağa gittim. Ali, "Yarın yola çıkıyoruz, yoksa annemizin gözleri yolda kalır, tamam mı?" dedi.

"Tamam," dedim.

Biz giderken Müzeyyen Teyze bana, benim onun ciğerinin içi olduğumu söyledi. Ciğerin içi olmak çok büyük bir sevgi sözcüğüydü. Ciğerimin içi. Ona, onun benim ciğerimin içinin içi olduğunu söyledim. O, benim onun canının içi olduğumu söyledi. "Gidiyorsunuz ve bizi burada dağın üstünde bırakıyorsunuz," dedi. Mehmet Ali Bey, bizden ayrılamayan karısına, "Müzeyyen, biz de bir Bursa'ya gideriz, tamam mı?" dedi. Müzeyyen Teyze benim gibi, "Tamam," dedi ve böylece otobüs kalkabildi.

Bursa'da Ali beni alışverişe göndermeye devam etti, Tamam mı – Tamam'la. Bir keresinde yüz gram kahve almaya gittim, adam yüz gram kahve tarttı, çekilmemiş kahve tanelerini kesekâğıdına koyarken bana baktı, "Sizin babanız kim?" dedi. "Ben Mustafa Bey'in kızıyım," dedim. "Biliyor musunuz, siz günün birinde çok çok güzel bir kadın olacaksınız, daha küçüksünüz, ama ilerde sözlerimi hatırlarsınız, o bunu görmüştü, diyeceksiniz. Sözlerimi hatırlayacak musınız?" dedi. Sonra bana Ali gibi, "Tamam mı?" diye sordu.

Ben ona, "Parayı verdim mi?" diye sordum.

"Evet, verdiniz, çünkü demin, siz bana parayı verirken, parmaklarımız birbirine değdi," dedi.

Ulu Köprü üzerinden yokuş sokağımıza doğru giderken bacaklarım artık benim değildi, yürürken köprünün parmaklığına sıkıca tutundum, yoksa ayaklarım yerden kesilir, dereye düşerim, diye düşündüm.

Evde hemen bir bardak su içtim.

En zoru, Ali'nin beni anacaddedeki büyük manava alışveriş yapmaya yollamasıydı. Özellikle güneş battıktan sonra. Orada iki adam çalışıyordu, birinin çok ince bir bıyığı vardı, bu adam beni dükkândan yarım bir perdeyle ayrılmış olan

arka tarafa çekerdi, bir sandalyeye oturur, beni bacaklarının üzerine alır, elini eteğimin arasından göbeğime koyar ve eliyle göbeğime vururdu. Bana, "Sevgili kızım, tap tap, ne istiyorsun, tap tap tap?"

"Bir kilo bezelye, amca."

Göbeğime fazla uzun vuramazdı, beni hep bir ses kurtarırdı. Dükkânda çalışan öbür adam yüksek sesle bu bıyıklı adama seslendiği için, o, sandalyeden kalkar, dükkâna giderdi. Bir başka sefer bir şey denedim: Dışarıda dükkânın önünde kaldım, yüksek sesle, "Dükkâncı amca, annem bir kilo iyi fasulye istiyor," dedim. Sonra ona Ali gibi, "Tamam mı?" diye sordum. "Tamam tamam," dedi, ama bana fasulye vermedi, "Bir gelir misin, kızım?" dedi. Yine dükkânın arkasına gittim.

Bir keresinde Ali gündüz sinemadan geldi, terlemiş halde, karanlıkta bir adamın dizini tuttuğunu ve elini hep dizine sürttüğünü söyledi. Annem adama lanet okudu. Ellerİ, ayakları kırılsındı. Bir oğlandan ne istiyordu ki? "Ali, bir dahaki sefere ben seninle birlikte sinemaya gelirim," dedim. Annem, "Oğlanları bile elliyorlarsa, seni daha kolay ellerler. Yoksa ellenmek mi istiyorsun, ha?" dedi. "Eğer seni ellerlerse, ölene kadar hep evde kalacaksın, başımda. Hiçbir anne seni oğluna karı diye almayacak. Evde kalırsın," dedi.

"Bu kadınlar benim ellendiğimi nasıl görecek?"

"Bu, vücutta iz bırakır ve yalnızca anneler onu görür."

Ali yine sinemaya giderken, "Sinemaya gidelim, tamam mı?" dedi.

"Tamam," dedim.

Benimle Ali arasındaki bu Tamam mı – Tamam'ın her zaman işe yaradığını, ama öbür insanların arasında her zaman işe yaramadığını fark ettim. Mehmet Ali Bey ve karısı Müzeyyen Teyze'nin arasında da işe yaramıştı, ama insanlar ya tamam tamam diyor ve sözlerini tutmuyorlardı ya da tamam demiyorlardı. Küçük erkek kardeşim bir keresinde kayboldu, karanlık bastı, öbür çocuklar erkek kardeşimin bir adamla beraber dereye, köprünün altına gittiğini söylediler. Bir süre

sonra küçük erkek kardeşimi buldular, annem ona, "Oğlum, söyle bana, bir adamla beraber dereye indin mi? Söyle, ne yaptı? Oğlum, şimdi bana nerede olduğunu söyleyeceksin, tamam mı?" dedi.

Erkek kardeşim hiçbir şey söylemedi. Akşam vakti yoldan geçen insanlara bakan bir inek gibi anneme bakıyordu. "Şimdi etini ısıracağım. Eğer konuşmazsan ısırırım, tamam mı?" dedi annem. O hiçbir şey söylemedi. Annem erkek kardeşimin kalçasını ısırdı. O bir şey söylememeye devam etti. Nine geldi ve "Fatma, tamam, tamam, tamam," dedi. Tıpkı sihirli bir söz duymuşçasına annem erkek kardeşimin etini bıraktı.

Bir keresinde kardeşim yine kayboldu. Yakında bir yangın vardı, yangını seyretmeye gitmek istiyordu, gitti, dönmedi. Caddede arkadaşlarından birine küçük erkek kardeşimi görüp görmediğini sordum. "Evet, öldü. Bir itfaiye arabası tarafından çiğnendi," dedi. Bunu evde söyledim. Annem bayıldı, nine çoraplarıyla, başörtüsüz caddeye koştu. Ama o sırada erkek kardeşim canlı geri geldi. Ertesi gün bu oğlanın babasına yardım ettiği dükkâna gittim. "Neden erkek kardeşimin çiğnendiğini söyledin?" dedim. "Nereden bileyim ben? Bana erkek kardeşini görüp görmediğimi sordun. Onu görmediğim için itfaiye arabası tarafından çiğnendiğini söyledim," dedi. Babası, "Oğlum, bir daha sakın böyle bir şey söyleme, tamam mı?" dedi. O, tamam demedi. Bir keresinde kız kardeşim Siyah Gül kayboldu. Üç yaşındaydı, annem deli çamaşırcı Naciye ile birlikte çamaşırları yıkıyordu ve bütün kediler oraya buraya koşturdukları için, Siyah Gül'ün de orada olduğunu düşündü. Bir süre sonra üç katlı ahşap evde Siyah Gül'ü aradı, çünkü Siyah Gül büyük bir zevkle sık sık dolapların içine saklanırdı. Hiçbir dolabın içinde yoktu. Annem sokağa çıktı, hepimiz Siyah Gül'ü aradık. Çocuklar Siyah Gül'ü anacaddede gördüklerini söylediler, osuran amcanın arkasından gidiyormuş. Annem, "Öyleyse Demokrat Parti binasının oradadır," dedi. Demokrat Parti binasına doğru gitti. Annem Siyah Gül'ü Demokrat Parti binasının köşesinde dururken

buldu ve Siyah Gül'e, "Kimi bekliyorsun burada?" diye sordu. "Osuran amcayı," dedi Siyah Gül. Annem, "Bir daha osuran amcanın arkasından gitmeyeceksin, tamam mı?" dedi. Siyah Gül, "Damam damam," dedi. Ama bir kez daha Demokrat Parti binasının yakınında kayboldu. Osuran amca onu geri getirdi.

Osuran amca dişsiz bir adamdı. Demokrat Parti'nin koyu bir taraftarı olduğu söyleniyordu. Yokuş sokağımıza geldi, parti için propaganda yaptı, sonra çocukları etrafına topladı, "1, 2, 3" dedi, karnının sağ yanını bastırdı ve osurdu. Ne kadar sık karnını bastırırsa, o kadar sık osurabiliyordu. Kız kardeşim konuşmaya başladığında, ilk sözü "Anne" değil "Osuruk"tu. "Ossuk," dedi. Annem adama, "Ah, osuran amca, osuruğunuzla kızımın dilini açtınız," demişti. Osuran amca kaybolan kız kardeşimi getirdi, bizde çok şekerli bir kahve içti, bir kez daha Siyah Gül için osurdu, o, odada bir sürü ossukla sevine sevine oraya buraya yürüdü. Demokrat Parti'nin osuran amcası, "Fatma Hanım, kızınızı geri getirdim, bunun için şimdi seçimlerde Demokrat Parti'ye oy vermelisiniz, tamam mı?" dedi. Annem, "Hayır, osuran amca, biz aileden gelme Cumhuriyet Halk Partiliyiz. Ben Halk Partisi'ne oy veririm, bana kızmayın, tamam mı amca," dedi. Osuran amca, "Tamam," dedi.

Seçimden az önce Demokrat Partili belediye başkanı yokuş sokağa geldi, seçim kâğıtlarını evlerden geri topladı, bir hata yapıldığını söyledi, onları yine geri getirecekti. Ama seçim kâğıtlarını bir daha geri getirmedi. Seçimden az önce annem osuran amcaya, "Amca, seçim kâğıtlarımızı belediye başkanı partinden geri getirmedi," dedi. Osuran amca, "Onları geri getirmeyecek, çünkü siz Cumhuriyet Halk Partisi'ndensiniz," dedi. Annem, "Osuran amca, belediye başkanına git ve Demokrat Parti'yi seçeceğimizi söyle, bize seçim kâğıtlarımızı geri getirsin, tamam mı?" dedi. "Tamam," dedi osuran amca ve gitti, belediye başkanı annem ve babam için seçim kâğıtlarını getirdi. Annem belediye başkanının kapıya

geldiğini anlattı. Adam anneme kâğıtları verdi, çok kibar bir şekilde önünde eğildi, "Özür dilerim, hanımefendi, ama ben sizi hep muhalif hanımlarla birlikte gezerken görmüştüm," dedi. Annem ona, "Ah, beyefendi, hepsi bu kez Demokrat Parti'ye oy verecek," dedi. Böylece belediye başkanı, Halk Partililerin bütün seçim kâğıtlarını onlara geri dağıttı. Seçim günü yokuş sokağın bütün Halk Partilileri, Cumhuriyet Halk Partisi'ne oy verdiler, ama seçim sandığı yok oldu. Osuran amca bize geldi, yine Siyah Gül için yirmi iki kere osurdu, çok şekerli bir kahve içti, "Fatma Hanım, oylarınız Gemlik'in sandığıyla beraber denize atıldı, benim günahım yok, tamam mı?" dedi. "Tamam," dedi annem. Demokratlar kazanmıştı. Böylece iç güveysinden hallice olan Halk Partili Sıdıka Teyze, yine iç güveysinden hallice kaldı. "Eskiden, gemisini kurtaran kaptandır denirdi. Bugünse, gemisini batıran kaptan," dedi.

Okula gitmeye devam ettim. Okulumuzda din dersi vardı, öğretmen Allah'ın her yerde, her zaman, herkesi ve her şeyi görebileceğini anlattı. Ona, "Öğretmenim, şimdi Allah beni ve annemi aynı anda mı görüyor?" diye sordum. Güldü, "Tabii, beş yüz yirmi üç," dedi (okul numaram). "Allah seni de anneni de görür." Bunu anlayamadım, bu benim için çok zordu. Eğer Allah gökyüzünde duruyorsa, bana ve anneme bakıyorsa... Ama okulda oturuyorum ve okulun bir çatısı var ve evde de bir çatı var... Eğer Allah sınıfta duruyorsa, o zaman yalnızca beni görebilir. Veya, eğer Allah ahşap evde duruyorsa, yalnızca annemi görebilir. O günlerde evde bir odanın içinde Allah'la konuşmaya başladım. Eğer beni o anda görebiliyorsa hemen gözlerimi kör etmesini istedim ondan. "Eğer varsan gözlerimi kör et," dedim. Gözlerimi açtım, hiçbir şey beni kör etmedi. Ayakyoluna gittim, biliyordum, orada şeytan oturuyordu. Uzun süre ayakyolunda kalıp, Allaha söylendim. Sonra dışarı çıktım, seccadenin üstüne oturdum, Allah'tan özür diledim. Mutfak gibi karanlık köşeleri seçtim, ayaklarımın altında soğuk taş yer, yarı karanlıkta duvarlara

baktım, kimim ben, diye sordum. Dünyanın ne olduğunu, benim kim olduğumu şimdi nasıl düşünebiliyorum? Bir beyin bunu nasıl düşünebilir? Ben bunu nasıl düşünebilirim? Sözcükler nereden geliyor? Niye diye soran ağız... ağız bunu nasıl sorabilir? Ben kimim? Burada değilken neredeydim? Ellerime ve yüzüme baktım, sonra ayaklarımı yıkadım. Islak ayaklarla ampulü çıkarıp taktım, ampul beni öldürmedi, gece aynaya baktım, ağzımı burnumu çarpıttım. Korkmak istiyordum, ama korkmadım. Nine, "Gece aynaya bakma, yoksa yabancı memlekete gelin gidersin," dedi. Evde devamlı temizlik yapmaya başladım. Yukarıda oynayan erkek kardeşlerime kızdım, onları kovaladım, arkalarından temizledim, özellikle merdivenleri. Oğlanlar gittiler, "Deli, deli," dediler. Nine, "Her şey tertemiz," dedi, "kardeş, kitaplarını öğren ki, erkeğin ayağını yıkamayasın. Bak, ben temizliyorum, kardeş." Bir keresinde okulda, aile bilgisi dersinde, öğretmen gelmedi, hastaydı, oğlanlar yüksek sesle bir kitap okudular: "Dişi yumurtalar, hızla hareket eden erkek spermleri tarafından döllenir." Dersin boş geçtiğine sevindik. Teneffüste bir kızla birlikte sınıfta kaldım. Kara tahtaya ayakta kucaklaşan bir kadınla bir erkek çizdi, vücutlarına bir delikle bir armut yaptı, "Oğlanların okudukları buydu," dedi. Annelerimiz ve babalarımızın bunu böyle yaptıklarını ve bizim dünyaya böyle geldiğimizi söyledi, annelerin kutularından. Geri geri yürüdüm, "Hayır, hayır. Annemle babam bunu yapmazlar," dedim. Kız da korktu, kocaman gözlerle tahtadaki resmin önünde durdu, "Bilakis, onlar da bunu yapar," dedi, ama ağzı açık kaldı. Anneme gittim ve sordum: "Beni nereden doğurdun?" Annem eteğini kaldırdı, sağ kasığında çok derin bir yara izi vardı, orada et etine gömülmüştü, "Buradan dışarı çıktın," dedi. Korkunç acımış olmalıydı.

"Nasıl çocuk sahibi olunur?"

"Eğer bir adam sana sarılırsa –bu arada Allah yardım etmeli– çocuk sahibi olursun." Yalnızca bu derin yarayı görmek istiyordum: "Çok acıdı mı?"

"Evet, çok," dedi.

Gece ilk rüyamı gördüm. Bir odanın içindeydim, ortada bir sandalye vardı. Bu sandalyede gözlüklü genç bir adam oturuyordu, dosdoğru bana bakıp biraz gülümsüyordu. Çevresinde, sağda ve solda çok yaşlı adamlar diz çökmüşlerdi, uzun sakalları ve ellerinde tespihleri vardı, onlar da bana gülerek bakıyorlardı. Sandalyede oturan adamın tam karşısında duruyordum ve onun Allah olduğunu anladım. Sakallı adamlar peygamberleriydi ve beni özellikle sevgiyle süzen, peygamberimiz Muhammed olmalıydı. Allah bana, bütün ailemin cennete gideceğini söyledi, ama benim hakkımda emin değildi, annemi çok üzmüştüm, onu dinlememiştim. Sonra Allah, "Git, bunun üzerinde konuşacağız," dedi. Dışarı çıktım, bir çayırda babam ve annem beni bekliyordu, heyecanlıydılar. Onlara usulca, Allah'ın benim cennete gidip gidemeyeceğimi daha bilmediğini anlattım. Sonra orada açıkta bekledik, annemle babam çok üzgün görünüyorlardı. Annem, "Bekleyelim," dedi. Sonra rüya sona erdi. Bunu anneme anlattım, "Görüyor musun, demek ki beni daha çok dinlemelisin," dedi. Cehenneme gideceğimden emindim. Nineye, "Cehennemin ateşi ne kadar sıcak?" diye sordum. Yine eskisi gibi, "Bir sobanın içinde yaktığımız ateş, cehennemdeki ateşin yanında yedi kere soğuk suyla yıkanmış kalır, cehennem ateşi buradaki ateşten yedi kat fazla ateştir," dedi. Cehennemin ateşine alışmak istiyordum. Soba yanarken elimi onun ateşine sokmaya çalışıyordum. Sobanın yüzü kıpkırmızı olduğunda onu dışarıdan elliyordum. Elimi yanan alevlere sokuyordum, ama bir an, ve cehennemde, günün birinde içinde yanacağım ateşi düşünüyordum. Gündüzleri, iki büklüm Şavkı Dayı'yı da hatırlıyordum. Eğer bir narı, tek bir tane yere düşmeden sonuna kadar yiyebilirsem, cennete gidebilirdim. Ninem de, "Eğer hiçbir tane yere düşmezse insan cennete gider," dedi. Ninemle birlikte nar yedim ve kızgın sobayı tutmaya devam ettim. Bir keresinde bir çay bardağını ateşe attım, sobanın içinde patladı. Ayakyoluna gitmeye devam

ediyor, şeytanın yanında olduğumu hissediyordum, onunla birlikte Allaha atıp tutmaya devam ettim, sonra yine seccadeye, orada uzun süre kalıyordum; sonra yine ayakyoluna gidiyor ve Allaha söyleniyordum; onu görmek istiyordum, ondan bir işaret bekliyordum. O beni kör etmedi, ondan rica ettiğim halde bacağımı, kolumu kırmadı.

Sonra Pamuk Teyze İstanbul'dan bizi ziyarete geldi, genç bir subay öğrenci olan yeğeniyle birlikte. Genç çok yakışıklıydı, annem ona içinde benim uyuduğum odayı verdi, benim sofada uyumam gerekiyordu. Bir sabah pencereden gözlerime çok ışık geldi, aşağıya hayata indim. Karanlık odada tahta sedirin üstüne yattım, sonra Pamuk Teyze'nin yeğeni geldi. Derin uykudaymışım gibi yaptım, hafifçe üzerime yattı, bana sarıldı, "Ah canım, ah benim tatlı canım," dedi. Tam o sırada uyanıyormuş gibi yaptım, "Güzelim, neden burada yatıyorsun?" dedi. "Yukarıda ışık gözlerime geldi," dedim. "Ah benim zavallı canım," dedi ve saçlarımı okşadı. Merdivenlerde ayak sesleri duyduk, yeğen çabucak ayakyoluna gitti, annem geldi, bana çok derin baktığını hissettim, sonra gitti ve Pamuk Teyze'nin yeğeni tuvaletten çıkıp yukarı çıkıncaya kadar bekledi. Sonra annem uyanık kalıp çay pişirdi, biraz sonra bütün uyuyanları uyandırdı. Akşamüstü, okuldan sonra ahşap evimizin kapısının önünde tahta basamaklarda oturdum, kendi kendime, ben hamileyim, yakışıklı yeğen bana sarıldı, bir çocuğum olacak, dedim. Polis komşumuzun bir dut ağacına tırmanan kızını gördüm, oğlanlar kedilerle oynuyor, onların kuyruklarını kesiyorlardı, Deli Ayten de geldi, ama ben basamaklardan kıpırdamadım, benim bir çocuğum var. Sonra ince bir yağmur çiseledi, yeğen bir şemsiyeyle dışarı çıktı, bana, "Canım, yağmurun altında oturuyorsun, içeri gir," dedi. Ben oturduğum yerde kaldım, o, şemsiyeyle anacadde yönüne gitti, sonra polis komşunun en büyük kızı da siyah bir şemsiyeyle anacadde yönüne gitti. Akşam Pamuk Teyze yeğenine, "Söyle bakalım, kız hoşuna gidiyor mu, onu sana getireyim mi?" diye sordu. Yeğen güldü ve "Hayır

teyze, bir deve gibi yürüyor," dedi. Annem ve Pamuk Teyze güldüler ve "Haylaz oğlan, biliyoruz, kızla caddede konuştun," dediler. Yeğen, "Ona yalnızca, yağmur yağıyor, dedim. Bunun üzerine o, evet, yağmur yağıyor, dedi," dedi. Kadınlar koro halinde, "Beraberce mercimeği fırına verdiniz," dedi. Bu, onların birlikte sıcak bir tencerenin içinde kaynadıkları anlamına geliyordu. Akşam karnımda artık çocuk yoktu. Onu unutmuştum. Polis komşunun büyük kızı hep penceresinde duruyordu, Pamuk Teyze'nin yeğeni de bizim penceremizde, iki aynaymış gibi birbirlerine bakıyorlardı. "Oğlum, üşüteceksin," dedi Pamuk Teyze. Kızın adı İnci'ydi. Hep, "İnci pencerede, bakıyor," diyorduk. Nine, "Baksın, bundan gözleri eskimez kardeş," diyordu. "Kardeş, yürek yerine şimdi onda kutu çarpıyor. Kafası artık yerinde değil, yakında sen de aynen onun gibi olacaksın. O zaman dünyanın kaç bucak olduğunu görürsün," dedi. Yeğen ve Pamuk Teyze İstanbul'a geri döndüler, polis komşunun kızını sık sık yağmur altında bir şemsiyeyle anacadde yönüne yürürken görüyordum. İnci'nin annesi anneme, "Ah Fatma Hanım, kızı sürecek direksiyonum yok ki," dedi. Sonra iki kadın, "Yedi yaşından itibaren bir kız, ya kocaya ya toprağa," dediler.

"Delikli taş yerde kalmaz, biri onu mutlaka kaldırır."

"Kızı gönlüne bırakırsan, ya davulcuya ya zurnacıya kaçar."

"Kız doğdu – kıyamet koptu."

"Kızlar pazarda satılmaz, kızların saçı uzun, aklı kısa."

Sonra annem ve İnci'nin annesi kıs kıs güldüler, çünkü İnci kapıları çarparak örtüyordu, tabakları da birbirine çarpıyordu. "Zavallı İnci, vakit geldi," dediler. İnci'nin annesi, kaş ve ağız hareketleriyle beni gösterdi. Annem, "Daha haberi yok, çok saf," dedi. Sonra annem, "Meğerse onu bilmeden oğlan olarak doğurmuşum. Bebeklerle oynamadı. Ona bir bebek almıştım, komşu kızları oynayıp kırdılar. Kafasında yalnızca bir tek şey var: Sokak. Alışverişe gider misin, diye sorarsın, gider," dedi. İnci'nin annesi, "Ah, Fatma Hanım, kızın zor koca bulacak, çok uzun, çok zayıf," dedi. Annem, "Göz-

lerini deli gibi açıyor. Kızım, bir kız çocuğu dünyayı nazlı nazlı süzer, niye gözlerini deliler gibi açıyorsun. Erkekler senden korkacak," dedi. Sonra ikisi, "Kızlar bunu Deli Ayten'den öğreniyorlar, hayır, Deli Saniye'den, hayır, belki de kocaman açılmış gözleriyle bütün gün pencerede durup yoldan geçen erkeklere ve mallarına kızan Deli Muazzez'den," dediler. Sonra iki kadın bir şarkının güftesini söylediler, gözlerimin içine bakıp benim için şarkıyı okudular:

"O güzel gözlerle bakmasını bil
Sade kendin yanma, yakmasını bil."

İnci derdi kısa süre sonra bitti, çünkü polis komşumuzun ahşap evi bir akşamüstü yandı ve İnci'nin annesi ahşap evden dikiş makinesini değil, birkaç eski yastığı kurtardı. Onu yastıklarla birlikte yangından çıkarken gördüm. Kurtarabildikleri bu yastıklardı. Bütün yokuş sokak ve Demokrat Parti'nin osuran amcası para topladılar, oysa polis komşu Cumhuriyet Halk Partisi'ne oy veriyordu. Babam da inşaat malzemesi getirdi ve polis komşu için taştan bir ev yapmaya başladı. Pencereden ilk defa babamı işinin başında gördüm. Eğiliyordu, doğruluyordu, şapkasıyla inşaat işçilerinin arasında yürüyor, onlarla konuşuyordu. Hani bir keresinde onu Ulu Cami'nin merdivenlerinin altında yoksul hocayla birlikte hazineyi ararken, başparmağımın tırnağında gördüğüm gibiydi. Bir iş yapıyormuş gibi görünmüyordu, ninemin onun hakkında söylediği gibi görünüyordu: Boş gezenin boş kalfası gibi. Günün birinde, orada çalışan bir inşaat işçisi bize kızını getirdi. Kız birkaç ay içinde evlenmek zorundaydı, işçi, onun annemden biraz dikiş dikmeyi, çamaşır yıkamayı, yemek pişirmeyi öğrenmesi için bizde çalışacağını söyledi. Kız tam benim yaşımdaydı, Seher'di adı. Bunun anlamı, Çok Erken Sabah Vakti idi. Çok Erken Sabah Vakti'nin kafasında bit vardı, annem onun saçlarını kesti ve saçlarını her gün sirkeyle yıkadı. Bir akşam bulaşıkları o yıkıyordu, öbür akşam bulaşıkları ben yıkıyordum. Annem ona, nasıl zarif tığ işleri yapılacağını gösterdi, devamlı kenar dantelleri örüyor, onları

büyük bir örtünün içinde topluyordu, bu onun çeyiziydi, her kızda olmalıydı. Çok Erken Sabah Vakti'nin saçsız başı ve annemin çok saçlı başı yan yana duruyorlardı, neredeyse iç içe. Alınları, önce annemin elinde tuttuğu, sonra Çok Erken Sabah Vakti'nin annem gibi yapmak için eline aldığı kenar dantellerinin üzerinde hafifçe birbirine değiyordu. Dışarıdan gün, önünde oturdukları pencereye, başlarına ve ellerine bakıyordu. Çok Erken Sabah Vakti'nin yeni öğrenme karşısındaki korkusuna daha fazla korku katmamak için, annemin güzel yüzü, gözleri, saçları ve ağzı, Çok Erken Sabah Vakti'nin korkusu dört elin içinde kenar dantellerine dönüşünceye kadar neredeyse hareket etmedi. Saatler boyu sessizce otururken bu kadınlar hayatlarını ellerine verdiler ve gözlerinden, hayatlarında topladıkları ölüleri çıkıp kenar dantellerinin arasına oturdular. Gün de ellerinin içinde büyüyen sevince ve ölülerine karıştı, kenar dantellerine hayatından parçalar verdi ve orada çok büyük bir zevkle bu kadınların ellerinde öldü, eğer bu örülmüş kenar dantelleri öbür kadınlar tarafından güzel bulunursa, tekrar gözlerini hayata açacak. Kadınlar o günün ve ölülerin ruhunu ellerine alacaklar, aynısını yapmak için onu ezberleyecekler, böylece bu özel günün ruhu ölülerle birlikte evden eve gidecek.

Anneme benim de bir çeyizim olup olmadığını sordum, o, benim belki de kadın değil, yalnızca karı olacağımı söyledi, çünkü dikiş dikmeyecektim, yemek pişirmeyecektim ve dantel işlemeyecektim ve gözlerim yalnızca dışarıyı görüyordu. "Hep kutunu gezmeye götürüyorsun," dedi. "Bir kız kutusunun üzerinde otırmalı ve çalışmalı."

"Ya oğlanlar?" diye sordum.

"Oğlanlar mallarını gezmeye götürebilirler."

Ama sonra bana yatak örtüleri ve işlenmiş danteller gösterdi, onları benim için topladığını söyledi. Okulda, aile bilgisi dersinde bebek elbiseleri dikmek zorundaydık, bunları dikmedim ve annem beni, benim için dikmemekle tehdit etti ve bebekler yüzünden sınıfta kalacaktım. Ama son gecelerde

onları yine de benim için dikti. Bebekten iyi notlar aldım. Yemek pişirme dersinde hep herhangi bir şey noksan oluyordu, tuz veya domates salçası, birisinin hep alışveriş yapmaya gitmesi gerekiyordu, alışveriş yapmaya gitmek için parmak kaldırıyordum. Yemek pişirme dersinde hızlı bacaklarım sayesinde hep iyi notlar alıyordum. Çok Erken Sabah Vakti, kısa süre sonra her şeyi yapabiliyordu, dantel işlemek, yemek pişirmek, örgü örmek, dikiş dikmek; yakında evlenmesi gerekiyordu. Onunla beraber aynı yatakta uyuyordum. Fazla konuşmazdı, akşamları yatakta deli çamaşırcı Naciye gibi, ertesi gün yapacaklarını sayardı. Uyurken şişmanca bir çocuk gibi görünüyordu, ama biraz da kurumuş gibiydi ve vücudu yavaş, ama oturduğunda, dantel işlerken ve örgü örerken hızlı. Bir kez Çok Erken Sabah Vakti'yle birlikte onun ana baba evine ziyarete gittim: Üzerinde kat kat kaçak yapılmış evlerin durduğu büyük, dik bir tepe. Bunlara gecekondu deniyordu. İçlerinde yalnızca bir oda vardı. Bu evleri insanlar bir gecede yapmak zorundaydılar, sabaha kadar yataklarıyla içine girmiş olmaları gerekiyordu, sabah polis gelirse gecekonduları artık yıkamazdı, en azından bir süre için, çünkü içlerinde oturuluyordu. Evlerin duvarlarında bir sürü eski paslanmış sac duruyordu, eski elbiselerle tıkanmış duvarlar da vardı. Eski otomobil lastikleri, at arabası tekerlekleri, eski yemek tencereleri, kocaman taşlar, ağaç kökleri, eski at eyerleri çatılar rüzgârla uçmasınlar diye çatıların üstünde duruyordu, orada Hırthurt Pazarı'ndaki kadar çok çivi, tahta parçaları, teneke, eski demir parçaları, gazeteler, boş şişeler, paslanmış teneke kutular, ipler, eski ayakkabılar vardı. Elektrik, su yoktu. Dışarıya ayakyoluna gidince ayakkabılar çamura saplanıp kalıyordu. Rüzgâr bu tepeden asla aşağıya, Bursa'ya inmeyecek, deniyordu. Rüzgâr burada oturuyor ve yakamız onun elinde. Rüzgâr gece çatılarından tenekeleri söküp alınca, bu insanlar gecekonduların yanında duran tenekeleri çatıların üstüne koymak için gece çalışıyorlardı. Bazen evleri iplerle bir ağaç köküne bağlamak zorunda kalıyorlardı, uçup

gitmesinler diye. Sık sık Çok Erken Sabah Vakti ile birlikte onların gecekondularına gidiyor, yere serilmiş yataklarda onunla, babasıyla ve annesiyle uyuyordum. Burada insan rüzgârı duyabiliyordu, nemi de duyabiliyordu. Sabahları uyanınca, insanın donmuş kemiklerini önce hayata geri döndürmesi gerekiyordu, burada her şey vücudun içine yerleşiyordu. Çok Erken Sabah Vakti, babası ve annesi benden çok daha yavaş hareket ediyorlardı. Soğuk, vücutlarına öylesine derin yerleşmişti. Donmuş topraklar gibiydiler. Çok Erken Sabah Vakti'nin nişanlısı da inşaatlarda iş arayan bir işçiydi. Düşündüm ki, eğer babam Mustafa boş gezenin boş kalfasıysa, o, boş gezenin boş kalfasının boş çırağıydı. Onun da bir gecekondu yapıp sonra evlenmesi gerekiyordu. Çok Erken Sabah Vakti'nin annesi bir tek şeyden korkuyordu: Gecekondularda yeni evlenmiş insanlar, gerdek gecesinde ısınmak için gaz sobalarını yanık bırakıyorlar, söndürmeyi unutuyor ve bundan boğuluyorlardı. "Ölüm tatlı bir uykuyla gelir," dedi, "öyle çok gelin ve damat ilk gecede gazdan öldü ki." Çok Erken Sabah Vakti'nin annesine, şimdi ölü olan bu gelinlerin ve damatların isimlerinin ne olduğunu sordum. "Aklımda tutamıyorum," dedi. Gece ölüler için dua ederken, onları, gerdek gecesinde gecekonduda ölen, isimlerini Çok Erken Sabah Vakti'nin annesinin aklında tutamadığı gelinler ve damatlar olarak adlandırdım. Çok Erken Sabah Vakti'nin nişanlısı daha bir gecekondu yapamadığı için, Çok Erken Sabah Vakti uzun süre bizde kaldı ve ben ziyaretlerimde annesinden birkaç ölü daha alıp Bursa'ya getirdim. Çok Erken Sabah Vakti annemden ve ben de Çok Erken Sabah Vakti'nden kahve pişirmeyi, babamın pantolonlarını ütülemeyi, ütüyle kemerden pantolon paçasma kadar düzgün kat izleri yapmayı öğrendi(m). Bunu annem başarmıştı, çünkü bana hep, "Çok Erken Sabah Vakti'ne üç fincan kahve pişirmesini söyle," diyordu, "biri şekerli, ikisi sade." Ya da Çok Erken Sabah Vakti'ne babamın pantolonunu ütülemesini söylemem gerekiyordu, ama bunu Çok Erken Sabah Vakti'ne söyleyemiyor-

dum, ona böyle bir haber götürmekten utanıyordum, böylece kahve yapmayı ve baba pantolonu ütülemeyi ben de öğrendim. Dolu kahve fincanlarını çok dikkatli taşımak gerekiyordu. Boyuna kahvenin üstünde duran köpüğün gözlerine bakıyordum. Köpüğün kaçmaması gerek, denirdi.

"Köpüksüz bir kahve bulaşık suyudur."

"Eğer kahvenin üzerindeki köpük deliksiz ve kalınsa, görücüler bir kızı ancak o zaman iyi ve güzel bulacaklar. Ondan sonra bu kızın oğulları için iyi bir karı olup olmayacağına karar verecekler," denirdi. Üstünde kahve fincanlarının durduğu tepsiyi ağır ağır taşıyordum. Ama babam beni gelirken görünce sevinçten sağ elini havaya uzatıyordu, işaret ve ortaparmağıyla açık duran bir makas yapıyor ve burnundan çok yüksek sesle hih hih hih diye gülüyordu, tam o anda iki parmağıyla burnumu ve yanaklarımı sıkacakmış gibi. Yürürken burnumu sıkılmaya hazır tutuyordum, burun önümde babamın iki parmağına doğru büyüyordu, öyle ki bazen bu sevinçten büyüyen burun yüzünden köpüğü gözden kaybedip kahveyi döküyordum. "Ziyanı yok," diyorlardı koro halinde, "kısmetimiz o kadar çok ki, taşıyor." Babam sol eliyle kahve fincanını alıyor, sağ eliyle uzun uzun yanağımı sıkıyor, sıkarken neşesini de burnundan hıhlayarak yükseltiyordu ve böylece sol elindeki kahve fincanından yine köpükler dökülüyordu.

Babam Mustafa her yudum kahveden sonra, "Ah benim hanım kızım, ellerine sağlık," diyordu. Ve pantolonlarına, "Ah benim hanım kızım, ellerin dert görmesin," diyordu. O anlarda sevinçten bayılabilirdim, ayrıca biliyordum ki, eğer çocuklar anne babalarından böyle çok dua alırlarsa, cennete gidebilirlerdi. Ali beni "Tamam mı – Tamam"la dükkânlara göndermeye devam ediyor ve adamlar onu ellemesinler diye sinemaya giderken yanına beni de alıyordu. Annem beni Çok Erken Sabah Vakti'ne şunu bunu söylemeye gönderiyordu, böylece yıkıyordum, kahve pişiriyordum, baba pantolonları ütülüyordum, dükkânlara gidiyordum, okula gidiyordum, okuldan geliyordum, dereye, köprünün altına gidiyordum,

yolda komşuya annemin ve babamın nasıl olduğu hakkında cevap vermeye devam ediyordum, ayrıca her gün bir kere Deli Ayten'in arkasından koşmam, pencerelerinde oturan kız kardeşlerle bakışmam, ayakyolunda şeytanla Allaha atıp tutmam, seccadede Allah'tan özür dilemem, akşamları kardeşlerimle beraber ahşap evimizi bellemem, ertesi gün, annem bize ondan emdiğimiz sütü yine helal etsin diye evin namusunu tekrar temizlemem gerekiyordu. Arada sırada polis komşunun kızıyla, yaşlı adam bize malını gösterebilsin diye arsaya gitmem, akşamları yatakta Çok Erken Sabah Vakti'nden ertesi gün yapacaklarını dinlemem, nineden üç kere aynı masalı dinlemem, ölüler için dua edip dört milyon askeri saymaya devam etmem, Çok Erken Sabah Vakti'nin annesini ziyarete gitmem, ondan yeni ölüler almam, kedileri doyurmam, devlet eliyle zehirlenmiş köpeklere sarımsaklı yoğurt götürmem, gazete bayilerinde çabucak Tom Miks çizgi romanlarını karıştırmam gerekiyordu.

Yokuş sokağımızdan bir sürü yaşlı adam, dilenci ve ispirto içicisi geçerdi, bazıları sokakta bayılırdı, onlara su vermek, içinceye kadar beklemek ve bardağı yine eve geri getirmek gerekiyordu. Bir ispirto içicisi bana bir keresinde benim peygamber Muhammed'in kızı Fatma olduğumu söyledi. Hep ihtiyar, fakir adamlara su götürmek için koşturur, onlardan bir sürü dua alırdım.

Mehmet Ali Bey'in karısı Müzeyyen Teyze'yi çok sevmiştim. Bir keresinde evde onu çok özledim, yanıyordum, bir deprem gibiydi, özlemimden bütün evimiz sallanıyordu. Yalnızca onu düşünüyordum, anneme, "Müzeyyen Teyze ve Mehmet Ali Bey geliyor," dedim. Evimizin kapısını açtım ve dışarıya baktım, Müzeyyen Teyze falan gelmiyordu. Ama yarım saat sonra kapımız vuruldu ve Mehmet Ali Bey ile karısı Müzeyyen Teyze kapımızın önünde duruyorlardı. Annem komşumuza onların geldiğini hissettiğimi anlattı. Şimdi yokuş sokağımızın kadınları için rüya görmem gerekiyordu. Bir komşu kadın, acaba bir çocuğu olacak mı diye onun için rü-

ya görmemi istiyordu. Başka bir kadın, evlenecek mi diye rüya görmemi istiyordu. Sıdıka Teyze bile, bir dahaki seçimde Cumhuriyet Halk Partisi kazanacak mı kazanmayacak mı diye rüya görmemi söyledi. Rüya için kadınlar beni hazırlıyordu. Onların evine gitmem gerekiyordu, beni ve kendilerini tertemiz yıkıyorlardı, sonra seccadenin üstünde akşam namazımızı kılıyorduk. Sonra yanında oturduğum bu kadın dua ediyor ve dileğini yüzüme üflüyordu, çok temiz bir yatağın içinde uykuya dalıyordum ve uyandığımda ne rüya gördüğümü hemen anlatmam gerekiyordu. Bu kadınlara ne anlattığımı bilmiyordum ama onlara anlattıklarımı anneme anlatıyorlardı ve birlikte resimlerden bütün bunların ne anlama gelebileceğini anlamaya çalışıyorlardı. Bir keresinde koca isteyen bir kadın, "Fatma Hanım, bir ağaç görmüş, bu bir erkek," dedi. Bu kadın bir süre sonra bir adamla tanıştı da, ama adam evliydi ve dört çocuğu vardı. O zaman kadınlar, "Evet, bir ağacın sahiden de bir sürü meyvesi vardır ve kökü topraktadır, o bunu gördü," dediler. Bu adam karısından ayrılacak mı diye bu kadın için rüya görmeye devam etmem gerekiyordu. Ninem de ne zaman ölecek, cennete gidecek mi diye rüya görmemi istiyordu. Ben de kendimin cennete gidip gitmeyeceğimi rüyamda görmek istiyordum. Babam bana, "Kızım, başka insanlar için rüya görüyorsun, ya ben? Caminin altında bir hazine olup olmadığını benim için görmedin," dedi. Annem, "Gördü ya. Hazine falan yok," dedi. Babam, "Osmanlıların sahip olduğu bir sürü hazine nerede peki?" dedi. Annem, "Aman Mustafa, bilirsin ki zenginin parası züğürdün çenesini yorar," dedi. Babam, işinin kötü gittiğini söyledi, işi yine iyi gidecek mi diye rüya görmeliydim.

Çok Erken Sabah Vakti evlendiğinde yedinci sınıfa gidiyordum. Uludağ bütün Bursa şehri üzerine uzanıyordu ve her şey beyazdı. "Kara kış geldi," dedi nine. Yine bir evli çift yukarıda, tepenin üstündeki bir gecekonduda gerdek gecesinde gaz sobasından boğuldu mu diye gazeteye baktım. Her sabah anneme, ninemin elinde gazete, bana sorduğu gibi,

Çok Erken Sabah Vakti'nin ölü mü sağ mı olduğunu soruyordum. Annem, "Ne biçim laf bu, ağzından yel alsın. Kızım, sen çıldırdın mı?" dedi. Nine de kimin öldüğünü sordu, sonra başbakanın gazetedeki resimlerini gösterdi ve "Çok Erken Sabah Vakti öldü mü, bu o mu?" diye sordu. Sonra, "Ölse de ancak sonradan duyulur," dedi. "Niye?" Nine, "Bir yoksul öldüğünde, kırk gün sonra duyulur ve yoksul bir ölüyü soğuk suyla yıkarlar, ama ölüm yoksullar için tek tesellidir," dedi. Bu doğruydu. Yokuş sokağımızda yaşlı bir adam küçük bir odada öldü. İç güveysinden hallice olan Sıdıka Teyze geldi ve "Nine gel," dedi. Ölen yaşlı adam Sıdıka Teyze ile aynı evde oturuyordu, bu, içinde her odada çeşitli insanların ayrı ayrı oturdukları eski bir ahşap evdi. Yaşlı adamın penceresi açıktı. Yatağında yatıyordu, çıplak; zayıf bir vücudu vardı, komşuları onu yıkamış ve yatağına yatırmıştı ve ölü orada bekliyordu, çünkü fakirdi ve topal bir orospu olan kızından başka kimsesi yoktu. Bu kız işi yüzünden dışarıdaydı ve ancak birkaç gün sonra geri geldi; ben ve nine birkaç kez ölüye gittik. Penceresinde durduk ve onun için dua ettik. Kızı, topal orospu geldiğinde, ölü ancak şimdi ruhunu teslim etmiş gibi görünüyordu. Çok genç bir kızdı ve elinde kırmızı bir hula hup çemberi vardı. Orada, bizim gibi pencerede durdu ve dışarıdan babasının ölü yattığı odanın içine baktı. Ortada para yoktu. Belediyenin ölüyü gömmesi gerekiyordu. Halk Partililer Demokrat Parti'nin osuran amcasını alıp getirdiler ve o, ölü için bir tabut ve iki adam getirdi. Ölü tabutun içinde gitti, kızı onun elbiselerini tabutu taşıyan adamlardan birine verdi, bana da kırmızı hula hup çemberini verdi. Tabutu karda taşıdılar, ağır bir şey taşıdıkları için tabut taşıyıcılarının sokak karında bıraktıkları derin izleri gördüm. Sokaktan birkaç adam daha geldi ve tabutu omuzlarına aldı. Kar yağdı, geldi ve tabut taşıyıcılarının izlerini çabucak sildi. Kar yağdı da yağdı. Sokak el değmemiş bir kız gibi görünüyor, deniyordu. Ama yokuş sokağın insanları karın üzerinde yürüdüler, topallayan orospuya yemek götürdüler, kar yine ayak izleri-

ni sildi. Topallayan orospuya yemeği yokuş aşağı taşıdılar ve ben yokuş yukarı, sokağın her yerinde ya da ağaçların altında, kardan yorgun yatan kedi yavrularına eski donlar götürdüm. Birkaç kedinin üstünü donlarımızla örttüm. Yine temiz karın üstünde bu kedilere gittiğimde bir tanesi ölmüştü bile. Pencereden bu ölü kedi yavrusuna baktığımda, kar ayak izlerimi çoktan örtmüştü.

Ertesi gün birkaç adam karın üzerinden geldi, bir divan ve birkaç koltuk taşıyorlardı ve onları ahşap evimize getirdiler, tahta sedirlerimizi alıp götürdüler, ahşap evin önünde, karda kırdılar. Tahta parçaları ahşap evimizin önünde kaldı, kar onların üstünü çabucak örttü. Adamlar gitti, ayak izleri silindi. El değmemiş bir kız gibi olan karın üzerinden bir kadın yürüdü ve kapımızı çaldı. Annem, onun babama kredi verebilecek olan banka müdürünün karısı olduğunu söyledi. Tahta sedirlerimiz bu yüzden gitmişti, bu yüzden bu modern divan ile iki koltuğu almıştık, çünkü banka müdürünün karısı bizi bugün ziyaret ediyordu. Banka müdürünün karısı birkaç saat bizde kaldı. Onun ve annemin yeni divanın ve koltuğun üstünde oturdukları odaya girmedim. Odanın önünde durup kaldım, sanki oda da karla kaplanmış ve bu karda ayak izleri olmaması gerekiyormuş gibi. Odada birdenbire bir saat çalmaya başladı. Annemi gördüm, yeni koltuktan kalktı, iki elini göğsünün önüne tuttu ve yüksek sesle dualar okumaya başladı, "Zübeyde Hanım, cin bastı," dedi. Babama kredi verebilecek olan banka müdürünün karısı Zübeyde Hanım çantasını açtı, çantadan büyük bir çalar saat çıkardı, susturdu ve şimdi gitmesi gerektiğini, kocasının eve geleceğini söyledi. Annem, "Saati kurmuş muydunuz?" dedi. Zübeyde Hanım, "Evet, hep yaparım. Böylece kocam bankadan eve gelmeden önce evde olacağım," dedi. Banka müdürünün karısı çalar saatle birlikte temiz karın üzerinden gitti, ayak izlerini kar yine örttü, ama ben yeni divan ve koltukların durduğu odanın kapısının önünde durmaya devam ettim ve içeri girmedim. Ertesi gün uyandığımda yine bu odanın kapısına

gittim, divanın ve koltukların odada durmaya devam ettiklerini gördüm ve yine içeri girmedim. Orada durdum. Bataklık göldeki, uzaktan güneşli ırmağa bakan insanlar gibi bu modern divan ve koltuklara bakıyordum, onlar da yabancı insanlara aitmişler gibi. Kar gitmeyip orada kaldığı ve bir daha asla yokuş sokağımızdan gitmeyecekmiş gibi göründüğü için, komşular yokuş sokağımıza bir tahta merdiven getirdiler. Yediden yetmişe arka arkaya bu merdivenin üstüne oturdular ve merdivenle karın üstünde sokaktan aşağı kaydılar. Ölen adamın topal orospu kızı önümde oturuyordu. Halk Partililerin tahta merdivenleri ve Demokrat Partililerin tahta merdivenleri vardı. Ama yokuş sokak bir köprüye kadar tek yol olduğu için, bu iki partiden bütün insanlar merdivenlerinin üstünde hep beraber aşağıya köprüye kadar kaydılar, çarpıştılar ve güldüler ve karla kaplı saçlarını, bıyıklarını ve elbiselerini aynı anda temizlediler ve merdivenleri yine yukarıya taşıdılar ve karın içinde daha da anlaşılır hale gelen sesleriyle yine merdivenlerin üstüne oturdular.

O günlerde, bu kez oruç ayı ramazan geldi. Sabahları üçe doğru ramazan davulu geliyordu, davuluyla yalnız bir adam, ve tokmağıyla davuluna damdamda damdam vuruyordu, "Ey Müslüman, kalk," damdamda damdam. Komşu evlerimizde ve ahşap evimizde aynı anda ışıklar yanıyor, karın soğuğuna, üstlerinde sadece bu yalnız adamın davuluyla yürüdüğü gölgeler veriyordu. Gece komşular, kendilerinde eksik olan şeyleri değiş tokuş ettiler, belki ekmek, yoğurt. Bir komşu kadın bir kaşıkla geldi ve bizden domates salçası aldı. Komşular komşulara aşure götürdüler ve bazı ramazan geceleri saat dörtte geceliklerimizin ve paltolarımızın içinde komşularımıza yemeğe gittik. Sonra sahur topu atıldı ve her şey sustu, yalnızca kar sokaktaki bütün izlerimizi örttü. Sonra Çingeneler geldi ve insanlardan –Allah aşkına– kalaylatmaları için onlara tencerelerini vermelerini istediler. İnsanlar karın içinde Çingenelere tencerelerini verdiler, Çingeneler tencereleri büyük bir ateşin önünde karda kalayladılar. Sabah

ben okula giderken Çingenelerin önünde bir sürü kalaylanmış tencere vardı, Çingeneler karda, evcilleştirilmiş atlarıyla, sakin sakin duruyor, tencerelerini arayan insanlara bakıyorlardı ve kalay parasını tesadüfen ellerine konmuş para gibi alıyorlar, birbirleriyle konuşuyorlardı, kendileri için, sanki dilleri bizim için zaten yabancı bir dildi. Ramazan ayında evlerin kapıları hep açıktı, yaz gecelerindeki gibi. Bütün yaşlıca ve genç kadınlar artık evde kalmıyorlardı. Akşam zamanı kocaları eve geldiğinde, hayat yalnızca bu adamlarla evde devam edebilecekmiş gibi görünüyordu. Ama iftar topu atıldığında ve herkes Bismillahirahmanirrahim'le yemek yediğinde ve masalar toplandığında, kadınlar hep dışarıya, yokuş sokağın karına çıktılar, mantoları ve mumlarıyla bir sürü yatıra gittiler, mumlarını orada, bu adamlarda yakmak için. Karda, mum ışığında parmaklıklı ve parmaklıksız türbelerin önünde dualar ettik, yüzlerine baktım, onlar mumlara baktılar, yatırların ışıkları kadınların ağızlarına, yakalarına, kulaklarına, kirpiklerine, gözbebeklerine, parmaklarına yerleşti, sanki ölüm ve hayat hep havada beraber duruyorlardı.

Kumaşlar içinde bir sürü kadın vücudu ve ayakları, gecede hepsi tek vücuda aitmiş gibi yürüyordu ve evlerin önünde bu ayaklar acı duymadan ayrıldılar. Bazıları Halk Partililerin veya Demokrat Partililerin merdivenlerine oturmak için yokuş sokakta kaldı.

Babam banka müdüründen kredi alamamıştı. "Güvendiğim dağlara kar yağdı," dedi. Ninem yine, "Paranın gözü kör olsun," dedi. Babam, "Allah bana bütün kapıları kapatmadı ya, yine büyük adamlara borç para almaya giderim," dedi. Annem, "Zenginlerden borç para almak, bir köre ayna satmaya çalışmak gibidir," dedi. Nine, "Mustafa, oğlum, zenginlerin parası fakirler için cellat ipidir, inşaatlara git, sırtında taş taşı, bütün dişlerin hâlâ ağzında," dedi. Babam, "Elinizin hamuruyla erkek işine karışmayın. Parası olan bir adam adamdır, parası olmayanın yüzü karadır," dedi. Babam her akşam esniyor, nasıl milyoner olacağını ve hepimizi milyoner

yapacağını anlatıyordu. Masada oturuyordu, biz onun çevresinde oturuyorduk, ellerimiz masanın üstünde, o esnedi, biz esnedik ve o hepimizin nasıl milyoner olacağını anlattığında hepimiz başlarımızı, kalplerimizi, ellerimizi, karınlarımızı salladık, suda bir gemiyi yüzdürmek isteyen, tek başına iten Mustafa'ya bütün vücudumuzla yardım ediyormuş gibi görünüyorduk. Gemi yüzünce, üstünde ellerimizin durduğu masa sallanmaya başladı. O sırada babam ayağa kalktı, şapkasını aldı, biz esnemeye devam ettik, esneyen gölgelerimizin arasında onun gölgesi duvarda kurtarıcı bir dev gibi kapıya doğru gitti, biz koro halinde, "Güle güle Mustafa," dedik. Sonra gitti. Onu her akşam karın üstünde şapkasıyla kendi gölgesi gibi anacadde yönüne yürürken görüyordum, kar ayak izlerini örtüyordu. Gece hep pencereden bakıyordum, yokuş sokak orada duruyordu, ayak izleri olmadan, babam gelmedi. Ertesi akşam onu yine şapkasıyla karın üstünde kendi gölgesi gibi anacadde yönüne yürürken gördüm. Kar ayak izlerini yine örttü. Sonra yokuş sokağımız, orada yine ayak izleri olmadan durdu, babam gelmedi.

"Anne, babam nerede?"

Annem, "Gece kulübünde. Orada çalışan kadınlarla beraber bir masada oturuyor, kadınlara Bol ısmarlıyor, ne büyük bir adam olduğunu anlatıyor, kadınlar onu dinliyorlar, 'Vay vay, Mustafa Bey, ay ay, Mustafa Bey,' diyorlar. Onun tüyleri kabarıyor, bir hindi oluyor ve orada çalışan kadınlara yine Bol ısmarlıyor. Bu Bol, çok çok pahalı ama içki değil, soğuk çay. Bunu bir alkol şişesinden dökerler," dedi. Nine, "Fatma, bu kadar çok taşı kaldırma, altından ya yılan çıkar ya çıyan," dedi. Annem, "Karda kışta ne yapacağız?" dedi. Sonra nineye, "Deli oğlun bizi orospu yapacak," dedi. Nine, "Orospu olmak, benim için çok geç. Mustafa deli. Eğer deli olmasaydı, tarlamı satmaz ve büyük şehirlere gitmezdi. Ama ben ondan daha deli olmalıyım, ardına düştüm," dedi. Sonra annem daha da deli olduğunu söyledi, çünkü o da babamın ardına düşmüştü. Gece ninemin sesiyle uyandım. Nine, annem, babam

modern divanın ve koltukların durduğu odadaydılar. Annem odanın ortasında duruyor ve hiçbir şey söylemiyordu. Nine onun önünde duruyordu, kolları açıktı, babamın elinde bir tabanca vardı. Ali, "Bakma oraya, tamam mı?" dedi. "Tamam," dedim. Gözlerim kapalı, babamın tabancayla odadan dışarı çıktığını hissettim. Babam bize doğru geldi, anneme gitmek istedim ve yine divanlı ve koltuklu odaya giremedim. Babam, "Tabanca boştu," dedi. Tabancayla klak klak yaptı, ateş ve kurşun çıkmadı. "Tamam mı?" dedi. Divan ve koltuk odasının kapısının önünde oturuyor ve ayaklarıma bakıyordum. Ali ve ninem, "Ölüyor," dediler. Kapının önünde durmaya devam ettim ve içeri giremedim. Annem divanda oturuyordu ve nine parmağını onun boğazına soktu. Ali onun yüzünün altına bir kap tuttu, annem devlet eliyle zehirlenmiş bir köpek gibi görünüyordu, bir an köpekler gibi eh eh diye öksürdü ve ağzından sarı bir şey çıktı. Ali, "Eczacıya git, tamam mı? Ve gece kulübüne gidip babamızı ara, tamam mı?" dedi. "Tamam," dedim. Nine, "Annen tentürdiyot içti," dedi. Bir nöbetçi eczane bulmak için gecenin içine girdim, Ulu Köprü'nün üstünden Atatürk ve atına doğru gittim, çünkü orada hep bir nöbetçi eczane açıktı. Ama eczanede başka bir nöbetçi eczanenin adresi yazılıydı, Hırthurt Pazarı'na doğru. Hırthurt Pazarı'na doğru gittim. Bir meydanda karın içinde birkaç pazar çadırı kurulmuştu, adamlar bir ateşin önünde ısınıyorlardı. Sabaha kadar orada ısınan pazarcılardı. Kamyonlar boşaltılmış, portakallar hep birlikte karın altında kalmıştı, köpekler sandıkların arasında dolaşıyordu, ateşte ısınan adamlar bana bir an baktılar, içlerinden iki adam bir şişeden şarap içiyordu, eczanenin ışığında durdum ve "Annem tentürdiyot içti," dedim. Eczacı, "Kustırmak lazım," dedi, bana bir ilaç verdi, sonra "Kusmak için tuzlu su içmeli," dedi. Atatürk ve atına geri dönerken, gelirkenki ayak izlerimi bulamadım. Sonra gece kulübüne gittim, birkaç adam vardı orada, bazıları masalarda tek başına; müzik bitmişti, adamlar burada, içeride dışarıdan daha çok kar yağıyormuş gibi görünüyorlardı.

Barın arkasında duran adam bana, "Kızım, eve git, baban gitti," dedi. Babam girişte, hayatta oturuyordu. Elindeki Kuran'a bakıyordu. Arapça okuyamadığını biliyordum. Nine orada duruyor ve oğluna bakıyordu, bir misafire bakar gibi; bu misafir gidene dek ona hizmet etmesi gerekiyordu. Yukarıya çıktım ve yine divan ve koltuk odasının önünde durup kaldım, annem divanda oturmaya devam ediyordu, Ali annemin yanında, ninemin babamın yanında durduğu gibi duruyordu, bir misafirin yanında gibi. Annem, "Ali, su ver. Gel, kızım, suyu beraber içelim," dedi. İçeri girmedim.

Okuldan geldiğimizde, ninem babamın işinin çok kötü gittiğini söyledi, yukarıda, büyük odada yedimiz birlikte uyuyacaktık, her yerde soba yakmayalım diye.

"Neden tentürdiyot içtin, anne?"

"Afakanlar bastı."

"Mustafa niye gece kulübüne gidiyor?"

"Afakanlar bastı."

"Şimdi cehenneme mi gidecek?" dedim.

"Hayır kızım," dedi annem. "Babanız çocuk gibi, insan onun içini dışına çevirip bakabilse, orada akan duru bir su görür. Dedesinin babası köy camisi imamıymış, Eyüp Dede, daha bebekken ellerini kundaktan çıkarıp bacaklarına vura vura, şak şak etrafına nasihat edermiş. Bir keresinde sultan, fakir adam kılığında onun köyüne gelmiş. Eyüp dede, dedenizin dedesi ona, 'Oğlum, bir savaşa gireceksin, ama sağ salim çıkacaksın,' demiş. Bu sultan gerçekten savaşa girmiş ve sağ salim çıkmış. Sultan sonra İstanbul'da sarayında oturmuş, dedenizin dedesi Eyüp Dede'ye adamlarını göndermiş, Eyüp Dede onlarla İstanbul'a saraya gelsin diye, çünkü o ermiş bir adammış. Ama Eyüp Dede'nin korkudan yüreği çatlamış, ölmüş. 'Sultan benden ne ister? Bir hata mı yaptım?'" Annem, "Babanızın sülalesi ermiş, saf insanlar," dedi.

Boş tabancanın kurşunlarını aradım ve bir kurşun buldum. Ne yapmam gerektiğini bilmiyordum. "Dereye mi atayım, ayakyoluna mı atayım?" diye sordum kendime. Suyun

insanın ona verdiği her şeyi tekrar geri getireceğini düşündüm. Sonunda kurşunu yuttum. Daha sonra kurşunu kakamın içinden aldım ve polis komşunun dut ağacının altına gömdüm.

Bir keresinde polis, karısı ve üç kızı geldiler, modern koltuklarımızı ve divanımızı bir günlüğüne evlerine taşıdılar, çünkü büyük kızları İnci'ye görücüler gelecekti. Akşamdan sonra karın üzerinden koltukları ve divanı tekrar geri getirdiler, İnci'nin annesi ağzıyla, sanki acı bir limon yemek zorundaymış gibi hareketler yapıyordu. Görücülerin onda bıraktıkları tat buydu. Öteki komşular da sık sık ahşap evimize geldiler ve görücüler gelmeden önce modern koltuklarımızı ve divanı evlerine taşıdılar. Koltukların ve divanın komşu evlerde oldukları günlerde birdenbire bu odalara girip modern koltuklarla divana oturabildim.

Babam Kuran'ı öpmüş ve artık gece kulübüne gitmeyeceğini Allaha söylemişti. Yedimiz birden yukarıda, büyük odada uyuyorduk. Oda öyle büyüktü ki, babama ve anneme, "Allah rahatlık versin," demek istediğim zaman yüksek sesle bağırmam gerekiyordu. Nine de masalları yüksek sesle anlatıyor, sonra hep, "Dilim kurudu, bana bir bardak su ver," diyordu. Babam da yüksek sesle bana, "Kızım, ninene su getir, tamam mı?" diyordu. "Tamam," diyordum. "Beni bekleyin, tamam mı?" diyordum.

"Tamam," diye koro halinde bağırıyorlardı. Merdivenlerden aşağı iniyordum. Geri döndüğümde hepsi beni bekliyordu.

Bir keresinde babam nineme, "Anne, Teceren'i anlatsana," dedi. Ben bu masalı bilmiyordum. Ninemin hep babama anlattığı masaldı. "Bir varmış, bir yokmuş, evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, Kapadokya'da bir Ahmet Ağa ile bir de avradı varmış. Ahmet Ağa'nın tarlası bahçesi varmış, karısı da gençmiş, ama azıcık şeymiş..." Babam, ninem gibi konuşup "Anne, ızıcıh gözü dışardaymış, oynahmış," dedi.

Nine anlatmaya devam etti: "Evet gözü dışardaymış, ama

Ahmet Ağa bilmiyormuş, yaşlı adam. Adama hep kepek ekmeği yedirirmiş. Ahmet Ağa değirmene buğday götürüp öğütüyor, çuvallar dolusu unu eve getiriyor, kadın Ahmet Ağa'nın önüne hep kepek ekmeği çıkarıyormuş, bir türlü buğday unundan ekmek yapıp getirmiyormuş. Ahmet Ağa, 'avrat' diyor, 'niye' diyor, 'bak ben bu kadar unu öğütüyorum, niye bir gün buğday unundan ekmek yapmıyorsun?' diyor. Karısı da, 'herif' diyor, 'senin' diyor, 'karşı köydeki kızın osuruyor, rüzgârından un çuvallarımızdaki un tozuyor.' Ahmet Ağa, 'öyleyse kalkayım, kızıma gideyim,' diyor. Kalkıp kızına gidiyor. Kızına diyor ki, 'kızım' diyor, 'niye osuruyorsun sen?' diyor. 'Ne osurması baba?' diyor kızı. 'Sen osuruyorsun' diyor, 'bizim un çuvallardan tozuyor, bir türlü buğday unundan ekmek yiyemiyoruz, hep kepek unundan ekmek yiyorum,' diyor. Kızı anlıyor tabii, ama hiç renk vermiyor. 'Baba,' diyor, 'benim oğlan Teceren'i senin yanına koyayım, köye götür, orda o sana buğday ekmeği yedirir,' diyor. Ahmet Ağa da, 'Eh kızım, iyi,' diyor. Teceren de çok açıkgözmüş. Neyse, Teceren köye geliyor, şöyle bir kolaçan ediyor köyü, evi, komşuları, büyükannesini. Büyükanne de, üvey büyükanne, annesinin annesi değil. Teceren, 'Dede, artık ben yöneteceğim her şeyi,' diyor. 'Sen yarın tarlaya kara öküzünle gidersin, bana da kırmızı şalını ver, kara öküzün karnına bağlayacağım,' diyor. Sabah oluyor, tarlaya beraber gidiyorlar, kadın da, 'Öğleyin size yemek yapar getiririm,' diyor. İşte, kepek unundan ekmek yapıp getirecek herhalde. Karının da bir kırığı varmış. Yani sevgilisi, Mehmet Ağa. Onun da tarlası Ahmet Ağa'nın tarlasına bitişikmiş, bir de karnı kırmızı benekli bir öküzü varmış. Kadın hindi kesmiş, kızartmış, kırığına götürecek, öğlende geliyor, Ahmet Ağa ile Mehmet Ağa'nın tarlasının önünde duruyor, bakıyor ki, bu tarlada da karnı kırmızı benekli bir öküz var, öbür tarlada da. Teceren dedesinin kırmızı şalını kara öküzün karnına bağlamışmış. Kadın kırığının tarlası sanıp kendi tarlalarına giriyor. Anlamasına anlıyor ama iş işten geçmiş. 'Aaa, size hindi kes-

tim, kızarttım' falan diyor ama, ah al, moru mor oluyor. Teceren biliyor tabii ama, 'Oo sağ olasın büyükanne, benim için hindi kesmişsin,' diyor. Kadın, 'Ya oğlum öyle,' diyor, içinden de, 'Boyu devrilesice' diyor. Kadın şimdi bakıyor ki, Mehmet Ağa da tarlasında çift sürüyor. Ne yapsın, hindiyi kocasıyla Teceren'e yalnız başlarına yedirmek istemiyor. 'A kurban olduğum, şu Mehmet Ağa'yı çağırın da yesin, bak, güneşin alnında çift sürüyor,' diyor, 'o da yesin' diyor. Teceren, 'Ben gideyim de Mehmet Ağa'yı çağırayım, yemeğe gelsin,' diyor. Teceren yolda giderken, orda elma ağaçları varmış, elmaları koparıyor, Mehmet Ağa'nm tarlasına kadar elmaları sırayla yere döke döke gidiyor. Gidip Mehmet Ağa'ya diyor ki, 'Dedem geliyor, seni öldürecek, kaç, avradını seviyormuşsun,' diyor. Sonra dönüp geliyor, 'Ben çağırdın, gelmiyor,' diyor. Kadın, 'Kalk herif,' diyor, 'ne olursun sen git de çağır,' diyor. Ahmet Ağa, 'İyi, gideyim' diyor, kalkıyor gidiyor. Giderken bakıyor ki, yere elmalar dökülmüş. Topluyor topluyor, koynuna dolduruyor. Mehmet Ağa da bunu görüyor, taş topluyor sanıyor. Öküzleri falan bıraktığı gibi kaçıyor. 'Gel Mehmet Ağa, nereye gidiyorsun, gel etme eyleme, yahu yemeğe gel, hindi var' falan, Mehmet Ağa kaçıyor. Ahmet Ağa geliyor, diyor ki, 'Valla anlayamadın,' diyor, 'herif beni gördükçe kaçtı,' diyor. 'Eh yemek yiyelim artık,' diyor. Bir sürü de elma getirmiş. 'Alın, size elma getirdim,' diyor. Teceren de, 'Madem Mehmet Ağa da gelmiyor, yiyelim değil mi büyükanne?' diyor. Kadın, 'Eh yiyelim,' diyor, içinden de, 'zıkkımın pekini yiyin,' diyor. Şimdi artık gece oluyor, bunlar yatıyorlar. Teceren uyumuyor. Ahmet Ağa ihtiyar olduğu için uyukluyor. Kadın yavaşça Mehmet Ağa'yı çağırıyor, 'Mehmet Ağa, gel de sana yumurtayla kaygana yapayım da ye,' diyor. Mehmet Ağa geliyor. Kadın, 'Mehmet Ağa, öğlende niye gelmedin? Hindi kızarttım getirdim, kırmızı benekli öküzü senin sanıp meğerse bizimkilerin tarlasına girmişim, seni de çağırmaya geldi Ahmet Ağa, sen kaçmışsın,' diyor. Mehmet Ağa, 'Nasıl kaçmayayım,' diyor. 'Teceren geldi, dedi ki,

sen dedemin avradını seviyormuşsun, dedem seni öldürmeye geliyor, dedi' diyor. Kadın, 'Allah o Teceren'in canını alsın,' diyor. Sabahtan kalkıyor, 'Teceren,' diyor, 'sen neden ölürsün,' diyor. 'Ben mi büyükanne?' diyor, 'neden ölürüm biliyor musun?' diyor, 'şimdi pınarın başında bir kavak var ya, oraya gidersin, Allah Teceren'imin canını al, Allah Teceren'imin canını al, dersin, kavaktan bir su akar, onunla elini yüzünü yıkarsın, o zaman ben ölürüm,' diyor. Teceren gidiyor, geceden kavağm tepesine çıkıyor. Kadm da sabah kalkıp gidiyor. Safmış da herhalde. Kavağın altında, 'Allah Teceren'imin canını alasm, Allah Teceren'imin canını alasın,' diyor, dua ediyor. Teceren kavağın tepesinden şırşırşırşırşır işiyor. Kadın, dualarım kabul oldu diyor, sidikle elini yüzünü bir güzel yıkıyor. Gece oluyor, kadın yine Mehmet Ağa'ya sesleniyor, 'Mehmet Ağa, gel de sana yumurta yapayım,' diyor. Mehmet Ağa geliyor, kadın tavaya tereyağını koyuyor, ateşi yakıyor, kilerden yumurta getirmeye gidiyor. Mehmet Ağa da uyuklamaya başlamış. Yorgun, çiftçi adam. Teceren kalkmış, bir tava kızgın yağı Mehmet Ağa'nın ağzına dökmüş, geri gitmiş yatmış. Mehmet Ağa orda ölmüş tabii. Kaynayan yağ ağza dökülür de insan ölmez mi?

Şimdi kadın geliyor, diyor ki, 'Mehmet Ağa, Mehmet Ağa, kalk yumurta yiyelim' diyor. Kadın bakıyor ki, aaa, Mehmet Ağa dünden ölmüş. 'Aman ben ne yapacağım, ben ne yapacağım' diye deliriyor. O sırada Teceren, uyanmış gibi yapıyor, 'Ne oldu büyükanne?' diyor. Kadın, 'Aman oğlum, Mehmet Ağa bize misafir gelmişti, siz de uyumuştunuz, yumurta pişireyim dedim, kilere gittim, geldim ki ölmüş,' diyor. Teceren, 'Aman büyükanne' diyor, 'onu hemen senin sırtına yükleyeyim, götür kapılarına daya, dedem de görmesin,' diyor.

O arada Mehmet Ağa'nın önündeki issizisini tutup kesiyor, cebine saklıyor. Kadm da, sırtında Mehmet Ağa'yı götürüp kapısına dayıyor. Ertesi gün Teceren kalkıyor. 'Büyükanne,' diyor, 'senin şimdi onlara gitmen lazım, bunca senelik komşun, hepsi ağlaşıyorlar, senin de gitmen lazım,' diyor.

Kadın, 'Ee, nasıl gideyim?' diyor. 'Ben senin başını bağlarım, öyle git ağla,' diyor. Tutuyor, kestiği Mehmet Ağa'nın issizisini kadının alnına beyaz bir tülbentle bağlıyor. O orda öyle sallanıyor. 'Büyükanne,' diyor, 'şimdi gider, çeker ağlar, çüker ağlar, şu garip başıma bakan ağlar, dersin, ağlarsın,' diyor. Zaten ailesi ölüyü içeri almış, bakmışlar adamın orası kesik. Şimdi kadın da, 'Amanın bu da mı gelecekti başımıza, çeker ağlar, çüker ağlar, şu garip başıma bakan ağlar, çeker ağlar, çüker ağlar, şu garip başıma bakan ağlar' deyince, insanların ilgisini çekiyor. 'Garip başın batsın,' diyorlar. Bakmışlar, herifin issizisi kadının alnında sallanıyor. 'Vay orospu kahpe, sen mi öldürdün bu herifi?' diyerekten, kadını öldürüyorlar. Teceren de, 'Dede, artık bundan sonra buğday ekmeği yersin' diyor, 'gidelim anamı da getirelim,' diyor. Gidiyorlar, anasını da getiriyorlar. Ahmet Ağa, mesut olarak, buğday ekmeği yiyip oturuyor."

"Ağzına sağlık," dedi babam yüksek sesle. Kısa bir süre sonra bir merdiven aşağıya, küçük bir odaya taşındım. Memelerim çıkmıştı. Erkek sesleri beni rahatsız ediyordu. Bu küçük odada, yatakta yatıyordum. Babam gece eve geldi, karanlıkta merdivenden yukarı çıktı, bir şey aşağıya düştü, nefesimi tuttum, odama geleceğini sandım. Babam merdivenden yukarı çıkmaya devam etti, öksürdü, öhö öhö öhö. Bu öksürük sesi beni telaşlandırdı ve kutum kalbim gibi atmaya başladı. Babam içeri gelecek, orada duracak ve beni seyredecek diye düşünüyordum, ben yarı uykudayım. Bunu anneme saklamak için, sanki öksürüğü tutmuş gibi yapıyor, öhö öhö öhö. Anneme, "Ben bir sutyen istiyorum," dedim.

"Senin daha ceviz gibi memelerin var," dedi, "daha ikizlerin takkesine ihtiyacın yok." Pazarlardaki satıcılar, "İkizlere takke, ikizlere takke," diye bağırıyorlardı.

Annemin bir ikizler takkesini aldım, uçlarını büke büke çevirip sıkıca diktim, böylece insanın kocaman meme uçları oluyordu. Bu ikizler takkesini taktım. Alışveriş yapmaya giderken, insanlar bluzumun altından meme uçlarımı görsün-

ler diye manto giymiyordum. Genellikle anacaddeye, gazete bayisine gidiyordum, gazete bayisinin karşısında bir dükkân vardı. Dükkân sahibinin üç oğlu vardı, hep kapıda durur, kabak çekirdeği yer ve önlerine tükürürlerdi. Gazete bayisinde gazeteleri okur ve meme uçlarımı görebilsinler diye oğullara yan dururdum. Yere gizlice paralar atıp onları almak için birkaç kez eğilirdim. Bir keresinde buzun üstünde kaydım, tam bu dükkânın karşısında bacaklarımın üstüne oturdum, topallayarak eve geri döndüm. Hep kedilerin peşinden gidip onlara mememi vermeye çalışıyordum, ellerimi, kollarımı ve boynumu tırmalıyorlardı. Gece kollarımı emiyordum, iki kolumda da lekeler ve kedi tırmığı izleri vardı. Okulda bazı öğretmenler ellerimi ellerine aldılar, gözlerimin ta içine baktılar, "Ne bu?" dediler. Annem kollarımı gördü, "Kızım, kollarını emme, kuduz olursun," dedi. "Evet, evet, yaparım," dedim ve şişene kadar ağzımı emdim, kollarımı mürekkepli kalem lekeleriyle boyadım, ayak bileklerime ısırık izleri çizdim. Babamın havlusunu aldım, yüzümü yıkayıp onun havlusuyla kuruladım. Annem, "Artık babanın havlusunu kullanmayacaksın, tamam mı?" dedi. Hiçbir şey söylemedim. "Tamam de, yoksa etini ısırırım," dedi. Tamam demedim, annem kaba etimi ısırdı ve "Babana âşık mı oldun?" dedi. Ben ne zaman kurulansam, beni görmeye geliyordu. Bana bir havlu aldı ve "Babanın havlusunu kullanma, yoksa bir çocuğun olur," dedi. Havlumu babamın havlusunun üzerine astım, sonra annemin elbiselerinin eteklerini kırpmak istedim. Bir makasla karanlıkta dolabın içinde onun elbiselerinin arasında oturdum ve insana saldıran bir ejderhaymışım gibi yüzümü gözümü çarpıttım, ama etekleri kesmeye cesaret edemedim. Burnumu sildim, elbiselerin eteklerine tükürdüm ve dışarı çıktım. Annemin ayakkabılarını giydim, topuklarına bastım, kırışsınlar diye, kırıştılar. Annem bunu gördü, bana lanet okudu, "İnşallah kutundan kudurursun," dedi. Sonra, "Ah, bu yanan bir ateş olsaydı üstüne su dökebilirdim, ne yapayım ben?" dedi. Mart geldi, bütün kediler yokuş sokağımız-

dan damlara çıktılar, damlarda oturdular, önce sessiz, sonra kedilerden biri yüksek sesle ağlamaya başladı, öbür kediler de koro halinde vücutlarından garip sesler çıkardılar, her kedi yalnızca kendisini dinliyordu, yüksek sesle çalan acayip müzik aletleri gibi geliyordu kulağa. Kadınlar, "Bunlar damdalar. Artık bize uyku haram," dediler. Kedilerimizin bazıları arka tarafları kanayarak eve geri döndüler. Bir keresinde en küçük kedimi bir odaya kapadım. Kedi dışarı çıkmak istiyordu, kendini yere attı, vücudunu döndürdü, bir sağa, bir sola, kapıya gitti, kuyruğu havada titriyordu, orada durdu, gözlerime baktı, kendini yine oraya buraya attı ve kapıdan dışarıya sokağa seslendi. Nine, "Onu dışarı sal kardeş, sen de yakında aynen onun gibi olacaksın," dedi. Kediyi serbest bıraktım. Nine, "Akacak kan damarda durmaz," dedi. Bütün Karabaşlar, yakında yine devlet eliyle zehirlenecek olan sahipsiz, kara başlı, kara sokak köpekleri, ağızlarının kenarlarında salyalar, güzel şehir Bursa'nın sokaklarında iç içe konmuş kaşıklar gibi duruyorlardı, kısacık bir yaşama açılmış –şimdi çakmak çakmak olan– gözleriyle. Yalnızca kendi titreyen etlerini görüyorlardı. Bazı insanlar çevrelerinde duruyordu, bir düğünde gibi, çok bilmiş sakin gözlerle koro halinde, "Kolay gelsin," diyorlardı. Sonra kara başlı, kara sokak köpeklerini birbirinden ayırmak isteyen bisikletleri ve sopaları gördüm, sopalar vuruyor, tekerlekler üstlerinden geçiyordu, Karabaşlar kan içinde, iç içeydiler. Sonra evlerden kadınlar çıktı, oğlanların ellerinden sopaları aldılar, onlarla oğlanlara ve bisikletlere vurdular ve koro halinde,

"Allahtan korkun,"

"Allahtan korkun," dediler.

Tekerlekler geri geri döndü, sopalar orada hâlâ, "Allahtan korkun, Allahtan korkun," diye bağıran kadınların ellerinde kaldı. İzleyenler, buna başlarını salladılar, ellerini çırptılar, "Çok yaşa teyze, anne," dediler.

Karabaşlarımız orada iç içe konmuş kaşıklar gibi durmaya devam ettiler, vücutları titredi, minarelerden gelen bütün

ezanlar, sanki yalnızca bu kara başlı, kara, yakında devlet eliyle ölecek olan sokak köpekleri için söyleniyormuş gibiydi, kara köpekler de, "Bugün telekten bir gün çaldık," diyebilsinler diye.

Yokuş sokağımızdaki bütün kadınlar kedileri gibi sokağa çıktılar, koro halinde pencerelere seslendiler: "... Hanım, bizimle geliyor musun, aziz Hyzanthi Efendi'nin türbesine gidiyoruz." Başka bir sefer Tuz Baba'nın türbesine gittiler,

sonra Koyun Baba'nın türbesine,

sonra Gül Baba'nın türbesine,

sonra Lale Baba'nın türbesine,

sonra Deniz Baba'nın türbesine,

sonra Loğusalar Sultanı'nın türbesine.

İç güveysinden hallice olan Sıdıka Teyze, "Bu kadar çok yatır olduğu için Allaha şükür, bu sayede bütün kadınlar baharda, naftaline yatırılmış hayatlarını ve kutularını havalandırabiliyorlar," dedi. Kadınlar kocalarından sonra eve geldiklerinde adamlar, "Nerede kaldınız?" diye soruyorlardı. O zaman kadınlar laflarını uzatıyorlar, ağızlarını küçültüyorlar ve "Hyzanthi Efendi'nin türbesine gittik," diyorlardı. O zaman adamlar susuyorlardı. Ya da bazen, "Seni kötü cinler mi ziyaret etti?" diyorlardı.

Bahar ilk meyveyi ve ilk sebzeyi getirdiğinde, yokuş sokağımızdaki bütün evlerden yaşlı kadınların seslerini duyuyordum. Gırtlaklarından bağırıyorlardı:

"hu hu hu hu hu hu hu hu hu hu

hu hu hu hu hu hu hu hu"

Hu hu hu hu hu huları açık pencerelerinden ve yarı açık kapılarından sokağa çıkıyor, ağaçlarda daha uyanmak istemeyen çiçekleri uyandırıyorlardı. O günlerde sık sık gelip giden yağmur, yaşlı kadınların sokağın üzerinde asılı duran hu hu hu hu hularının üzerinden atlıyor, onların sesleri ıslanmasın diye hu hu huların altında yağıyordu. Ninemi gördüm, eline bir parça meyve aldı, o da, "Hu hu hu" dedi.

"Turfandayı tattım.

Kayguları attım."

Ancak ondan sonra meyveyi ağzına götürdü. Sonra bütün yokuş sokakta sessizlik oldu. Yalnızca ninemin yüzünü görüyordum, başörtüsü kaymış, meyveyi çok yavaş çiğniyordu. Sanki duvarlar, yastıklar, soğuk soba, makas, seccadeler, kül tablaları, çay demlikleri ve ağzındaki meyve ona bir şeyler anlatıyor ve o, bu sesleri iyice ve uzun uzun dinleyebilsin diye çok yavaş çiğniyordu.

Bursa'da ağaçlarda deliler ve her yerde ipekböceği yetişir, çünkü ipekten bir şehirdir. Bizim de ahşap evimizde birkaç ipekböceğimiz vardı. Dut yapraklarının üzerinde uyuyorlardı, uyuyan vücutlarını elledim. Orada uyuyan, küçük pipiler gibi yatıyorlardı, ölmüşler, diye düşündüm ve onları uyandırmak istedim. Parmağımı vücutlarına bastırdım, nine, "Bırak uyusunlar," dedi, sonra birkaç ipekböceğini eline aldı, oturdu, eline baktı ve bir süre sonra o da benim gibi parmağını onların vücutlarına bastırmaya başladı. Annem geldi,

"Allahtan korkun,"

"Allahtan korkun," dedi.

İpekböceklerini ninenin elinden kendi eline aldı, "Nine, evlenmek istiyorsan seni evlendirelim," dedi. Nine sallanan takma dişleriyle güldü, birisi ağzına tatlı bir şey vermiş gibi. "Beni kim alır?" dedi. Annem, "Cinler sultanı," dedi.

Sonra bize masal anlattı:

"Bir zamanlar, avdan her dönüşünde fakir bir evin önünden geçen bir şehzade varmış, oradan geçerken hep birisine, 'Ah, bir incir yaprağından bile incinen narin, güzel kızım,' diyen yaşlı bir kadın sesi duyarmış. Şehzade incir yaprağının bile yaralayabileceği kadar narin olan bu kıza âşık olmuş. Annesini yoksul eve görücü göndermiş. Bir kocakarı kapıyı açmış, şehzadenin annesi, 'Narin kızınızı oğluma karı olarak almak istiyorum,' demiş. Kocakarı, 'Benim evlendirecek kızım yok,' demiş. Şehzadenin annesi, 'Ya kızınız ya kelleniz,' demiş. Kocakarı ne yapsın. 'İyi, nişan yüzüğünü oğlunuz anahtar deliğinden kızımın parmağına takarsa olur,' demiş.

Şehzadenin annesi, 'Evet' demiş. Kocakarının, kendisi gibi artık ağzında dişi kalmamış ihtiyar bir kızı varmış. Kocakarı kızın parmağını sabunla ve telle ovmuş, beyazlaşıp gençleşen parmağı anahtar deliğinden dışarıya uzatmış. Şehzade nikâh yüzüğünü parmağa takmış ve bu beyaz parmağın aşkından bayılmış. Gerdek gecesi odaya girmiş, gelinin yüzünü açmış, bir de ne görsün? Orada çirkin mi çirkin bir kocakarı oturuyormuş. Yine bayılmış, ama daha önce yaşlı gelini pencereden dışarı fırlatmış. İhtiyar, gelinliğiyle bir ağacın üstüne düşmüş ve orada asılı kalmış. Bu ağacın altında cinler toplanmışlarmış. Cinler üzgünmüş, çünkü cinler sultanının yüzü hiç gülmeyen bir kızı varmış. Ama ağaçtan gelinlikle aşağı sallanan bu kocakarıyı görünce gülmüş. Cinler sultanı ağaca seslenmiş: 'Hey yaşlı insan, dile benden ne dilersen.' Kocakarı, 'Beni genç bir kız yap,' demiş. Cinler sultanı, 'Benim için bundan kolayı olamaz,' demiş. Onu gençleştirmiş, sonra cinler atlarıyla gitmişler. Şehzade uyanmış, demiş ki: 'Ah, zavallı kocakarı, ağacın üstünde ne yapıyor acaba?' Bir de ne görsün? Orada gelinlik içinde ayın on dördü kadar güzel bir kız asılıymış. Onu karılığa almış."

Nine, "Ağzına sağlık, Fatma," dedi. Orada pembe yanaklı bir gelin gibi oturuyordu.

Babam kahveye ve gece kulübüne gitmeye devam ediyor, annem, "Babanız işyerine gitti," diyordu. Nerede çalıştığını biliyorduk, bazen onu işyerinden alırdık, orada poker oynuyordu. Ve evde annemle ve erkek kardeşim Ali'yle poker oynamaya devam ediyordu. Sonra ayağa kalkıyor ve "Hanım, ben kahveye gidiyorum, bugün falanca bey gelmek istiyordu, temiz bir adamdır, belki bana borç para verir. Fatma, kuzucuğum, sen de dışarı çık," diyordu. Böylece her gün kahveye gidiyordu, çünkü orada zengin bir adama rastlamak istiyordu. Bu adamlar gelmiyorlardı, bu yüzden oraya çok sık gidiyordu, neredeyse kahvede yaşıyordu. Babam okul karnelerimizi veya defterlerimizi imzalarken notlara bakmıyordu, yüzüme bakıyordu ve "Nereyi imzalayayım, kızım?" diyor-

du. Bir keresinde ona, "9. sınıfa gidiyorum," dedim. Ama 7. sınıfa gidiyordum. "Aferin kızım, bu memleket için çalış kızım. Adam ol, baban gibi eşek olma," dedi. Sonra gitti ve "Bugün Hacı Halit Bey kahveye gelmek istiyordu, merhametli bir adamdır," dedi. Arada sırada eve geliyor, rakısını içiyor ve "Fatma, sen de iç," diyordu. Şişe boşaldığında, "Bugün, Allaha şükür, bir şişe buldum, yarına Allah kerim," diyordu. Şapkasını alıyor ve her seferinde, şapkasını başına takarken, "*Bizim* batmış olmamız önemli değil, ama memleket battı, Türkiye battı," diyordu. Bir an önce kahveye gidebilsin diye böyle büyük laflar ettiğini düşünüyordum.

Gaz, tuz, şeker, peynir, çimento yoktu. Dükkânların önünde insan kuyrukları vardı, bir sürü gazete kapatılmıştı, insanlar iktidardaki Demokrat Parti'ye artık ağızlarını açamıyorlardı. Annem peynir almak istiyordu ve on gün boyunca sabahları erkenden peynirciye gitti ve "Peynir istiyorum," dedi. Adam her seferinde, "Hanımefendi, peynir kalmadı, hepsi satıldı," dedi. "Hanımefendi, peynir kalmadı, hepsi satıldı." "Hanımefendi, peynir kalmadı, hepsi satıldı." "Hanımefendi, peynir kalmadı, hepsi satıldı."

Onuncu gün de, "Hanımefendi, peynir kalmadı, hepsi..." deyince, o zaman annem, "Niye böyle söylüyorsunuz, on gündür ilk ben geliyorum, nasıl bütün peynir satılmış olur?" dedi. Dükkâncı, "Ah, hanımefendi, beni söyletmeyin. Yok gelmiyor, peynir gelmiyor demek yasak," dedi.

İnsanlar karaborsacıların gazı, tuzu, yağı ve peyniri, şekeri ve eti bodrumlarında sakladıklarını söylüyorlardı, böylece daha sonra onları insanları yakacak kadar pahalı satabileceklerdi. İnsanlar şöyle diyordu: Bu karaborsacılar insanların analarından emdikleri sütü fitil fitil burunlarından getirebilsinler diye Demokrat Parti bunları yaratıyor. Kapatılmamış olan gazeteler, "Amerika, bize et gönderiyor," diye yazdı: Et gelmişti, bir testereyle de kesilemeyen üç yıllık donmuş Amerikan etiydi. Radyo her akşam, insanlar tam akşam yemeğindeyken isim listeleri okuyordu. Programın adı şöyleydi: Va-

tan Cephesi'ne katılanların isim listesi. Radyodaki spiker şehirlerden ve köylerden Vatan Cephesi'ne katılan ailelerin uzun uzun isimlerini okuyordu. Halk Partililer radyolarının önünde, radyodan gelen sese karşı konuşuyorlardı. Spiker, "Falanca köyünden Ömer Bey ve annesi Hatice ve babası Osman..." dedi.

O zaman Halk Partililer radyonun önünde birlikte saydılar:

"Ve öküzü,
ve 1. ineği,
ve 2. ineği,
ve 1. koyunu,
ve 2. koyunu,
ve 3. koyunu,
ve 1. kazı,
ve 2. kazı,
ve 3. kazı..." dediler.

Demokratların mezarlıklardan ölülerin isimlerini topladıkları ve onları da okuttukları söyleniyordu. Bir keresinde polis komşu, pencereden bize, "Fatma Hanım, radyonuzu açın, sizlerin isimlerini de okuyorlar," diye seslendi. Annem radyoyu açtı, spiker tam o sırada ninemin adını okuyordu. Annem, "Gövden kökünden kesilmiş ağaç gibi bir yana devrilsin, belediye başkanı! Dişlerin yere dökülsün, belediye başkanı!" dedi. Herhalde isimlerimizi radyoya o vermişti. Polis komşu geldi ve "Fatma Hanım, üzülme, fark etmez, üç koyun daha. Meydan onların sanıyorlar. At koşturuyorlar, ama geceler başka bir şeye gebe," dedi. Bazı gazeteler artık konuşamayınca, yokuş sokağımıza ayaklı bir gazete geldi. Onun bir üniversite öğrencisi olduğu söyleniyordu ve konuşurken devamlı "Arkadaş" dediği için Arkadaş diye çağırılıyordu. Halk Partili kapıları çalıyor ve Cumhuriyet Halk Partisi ambleminin işlenmiş olduğu patiska mendiller satıyordu. Mendiller için yalnızca 100 para, delikli bir madeni para istiyordu. Arkadaş bu mendilleri üniversitedeki sınıfında ders sırasında işliyor, deniyordu. Ama profesörleri de dinlemesi ge-

rektiği için iğneyi parmaklarına batırıyordu, mendillerde kan lekeleri vardı. "Arkadaş," diyordu, "bir dakika bir şey anlatacağım." Konuşurken bir süre yalnızca sağ ayağının üstünde duruyor, sol ayağını havada tutuyordu. "Arkadaş" derken vücut ağırlığını sol ayağının üstüne aktarıyordu. Vücudu bir sağ ayağı, bir sol ayağı üzerinde, bir sağa bir sola sallanıyordu. Onu kapılarda dinleyen insanların da bir süre sonra vücutlarını sallamaya başladıklarını gördüm, çünkü yalnızca bir dakika anlatmıyordu. Laflarını tükürüğüyle ıslatıyor, laflar sağ ayakkabısının burnuna yağıyordu. "Yer mi sallanıyor, arkadaş, ben mi sallanıyorum, kim bilir! Bu ülkede kimileri yoğurt yer, kimileri dert yer. Arkadaş, dertlerinizi benimkilerle birlikte sayın. Güneş aradan bakıyor, arkadaş, bir eliyle yüzünü kapatıyor. Ey adil Allah, güneşe göz verdin, Demokrat Parti'ye vermedin. Hayır! Bir gözleri, arkadaş, karınlarında. Şeref gecelerimizde soluyor, cehennem, arkadaş, yakında yanıyor, evet yakında. Beni anlayan, arkadaş, ayağa kalksın. Beni anlamayan bana bakmasın. Arkadaş, bana bakma, laflarıma bak. Gelip geçen bir yağmurdu deme, arkadaş. Atatürk, Atatürk, mezarından geri gel. Mezara ben yatmak istiyorum. Atatürk'üm, arkadaş, ölmeden önce ülkemizin deliğine bir kapı astı. Dedi ki: 'Size bu kapıyı takıyorum, iyi yaşayın, hikmet barışta. Geride size güzel bir dünya bırakmak istiyorum, kapıyı kapatın, herkese açmayın. Önce kim olduğunu sorun. Beni hatırlayın, iyi yaşayın.' Biz uyurken, arkadaş, ülkemizin kapısını kim açtı? Uzun elli demokrat kurdu. Bizim, arkadaş, kurt gözüne biraz korku salacak köpeklerimiz yoktu. Bak, arkadaş, kim orada? NATO, kiss me baby. Yeşil çorapları, kısa geceleri vardı. Bir rüzgâr, arkadaş, mavi bir kuş bunu gördü ve yere düştü, kalbinde bir korku. NATO, arkadaş, Truman, silahları, kitapları, Amerikan asker postalları, ordu çorapları, yeşil çoraplar rüzgârla kapımızdan girdiler. Kapıyı yapan öldü – ah Atatürk'üm, ölen yıldızlar, kalbimin kuşu, sarı bülbül. Demokratlar, arkadaş, ah, nasıl dileniyorlar, bir çorap alıyor, bir Türk askeri veriyorlar. Yeşil çoraplara karşı bu gümüş

çocuklar, arkadaş, o yabancı rüzgârla ülkemizin kapısından geri geri çıktılar.

– Nereye, gümüş kuşum?

– Kore'ye, kardeş, anneme selam söyle, söyle ona, ağlamasın.

NATO diyor ki:

– Unhappy boy. I need you, I want you.

– Do you need me?

– Yes, love story.

Kore'de yağmur yağıyordu.

Üç ölü Türk askerin kara gözleri yerde, arkadaş. Kore dünyasında çekik gözlü insanlar olduğuna hâlâ şaşırmaya devam ediyorlardı. Ölmüş gümüş kuş. Irmakta kırılmış tüyler. Bir anne toprağa ağlıyor. Ana yüreğinde kırk çivi."

Arkadaş çantasından Amerikalıların yardım diye gönderdikleri bir parça donmuş et çıkarttı, birkaç kez yere çalıp "Alın, Demokrat dilencilerin Amerika'dan bizim için aldıklarını, belki de Kızılderili etidir. Bütün öldürülmüş Kızılderilileri gömmediler ya," dedi. Sonra Arkadaş eti yine yerden kaldırdı, delikli parasını aldı ve gitti.

Arkadaş gidince, Arkadaş'ı başlangıçta tek ayakları üstünde, sallanarak dinleyen insanların çoktan beri artık orada durmadıklarını fark ettim. Yalnızca yarı açık kapıları Arkadaş'ı dinlemişti. Bazı insanlar ona arada sırada, girişte hayatta duran su testilerinden bir bardak su getirmişti. Bu yarı açık kapıların önünde, Arkadaş'ın kuru boğazını ıslattığı birkaç boş su bardağı duruyordu. O gidince insanlar yine yarı açık kapılarından çıktılar, boş su bardaklarını bir ellerine aldılar, öbür elleriyle ceplerinden, üstlerinde Halk Partisi'nin amblemi işlenmiş, delikli bir para karşılığında Arkadaş'tan satın aldıkları mendilleri çıkardılar, bir süre kapılarının önünde ağladılar, gözlerini bu mendillerle kuruladılar, koro halinde içlerine sümkürdüler, boş bardaklarla hayata girdiler ve Arkadaş'ı dinlemiş olan kapılarını kapattılar.

Arkadaş'ın arka arkaya ne çok şey anlatabildiğine hayret

ediyordum. Dili benim için İngilizce konuşuyor gibiydi, yalnız konuşurken devamlı sallanması bana camideki Kuran kursu hocamı hatırlatıyordu. Nine, anneme, Arkadaş'ın ona ne anlattığını sordu. Annem, "Ne bileyim. Ne dediğini anlayabilseydim burada olmazdım, müneccimbaşı olurdum," dedi. Sonra, "Yamyamları anlatıyordu," dedi. Nine, "İnsan eti tatlı olmalı. Köyümüzde bir yamyam varmış, ama kimse buna inanmamış," dedi. Sonra nine Vassil Ailesi'nin bir oğlunun, karısı ve çocuklarıyla zengin halasını ziyarete gidişini anlattı: "Halaları yemek pişirmiş, önlerine çıkarmış, 'Yiyin, yiyin, sonra aç kalırsınız,' demiş. Yemişler içmişler, sonra uykuları gelmiş, uykuya yatmışlar. Zengin hala büyük bir ateş yakmış, koca bir kazan suyu ateşin üstüne koymuş, sonra bir aynanın önüne geçmiş ve dişlerini bilemeye başlamış. Hırthırthırt, diyormuş bu arada.

'Vassil oğlu Hırt
Oğlu uşağı hırt.'

Vassil'in karısı uyanmış, bunu duymuş, kocasına, 'Vassil, Vassil, kalk, halan bir ateş yaktı, dişlerini biliyor, bizi yiyecek, kalk, buradan kaçalım,' demiş. Vassil sağından soluna dönmüş, 'Halam beni yer mi hiç? Gitmiyorum, burada kalıyorum,' demiş. Kadın ne yapsın, çocuklarını almış gitmiş. Halası gelmiş, 'Vassil, oğlum, seni yiyeceğim. Seni nasıl yiyeyim, şişte mi çevireyim yoksa suda mı pişireyim?' demiş. Vassil, 'Hala, karı sözü dinlemeyeni nasıl istersen öyle ye. Canlı da yiyebilirsin,' demiş. Halası Vassil'i canlı canlı yemiş." Annem, "Bu bir masal, sahiden olmadı ya," dedi. Nine, "Niye masal olsun, essah, bana annem anlattı," dedi. Annem, "Annen de herhalde senin gibi dilinin orospusuydu nine," dedi. Nine, "Yıldızlar yıldızlarla konuşabiliyor, insanlar insanlarla konuşamıyor," dedi. Akşam zamanı, Vatan Cephesi'ne katılanların listesi okunurken, Cumhuriyet Halk Partisi seçmenleri radyolarını artık açmıyorlardı. Demokratlar radyolarının sesini daha da açıyorlardı. Deli Saniye eskisi gibi yoldan geçiyordu, sağ elinde, şimdi peynir olmadığı için, turp. Turpla-

rı elinde çevirerek elini yine başının üzerine uzatıyordu. Annem, "Zenginler Saniye'yi iyice deliye çeviriyor," dedi. Babam "Memleket battı" cümlesiyle kahveye gitmeye devam ediyordu. Tek ayak üstünde sallanarak anlatan Arkadaş artık gelmiyordu, onu Demokratlar belki de cadde yapımında taş olarak kullanmışlardır, deniyordu. Kollarımı emmeye ve mürekkepli kalemle bacaklarıma, göğsüme, yüzüme ve kollarıma lekeler çizmeye devam ediyordum. Annem bana, onun gerçek kızı olmadığımı, beni Çingenelerden aldığını söyledi. "Çingeneler tencerelerimizi kalaylamak için geçiyorlardı. Çingeneye bir kalıp sabun verip seni aldım." "Çingene annemin ve Çingene babamın adı ne, anne?" "Tencere kalaycısıydılar. Hık demiş burunlarından düşmüşsün, kara ve çalı çırpı gibi ince." Anneme, Çingene babam ve Çingene anneme geri dönmek istediğimi söyledim. Annem, "İyi, seni önce iyi bir kalaylasınlar. Haydi git, görürsün, seni öpüp başlarına koyacaklar, seni kalaylayacaklar," dedi. Ona pek inanmıyordum, ama buna rağmen gözlerimin önünde annemin anlattıklarının resimlerini gördüm. Çingeneler yıkık bir duvarın önünde taşlık bir arsada oturuyor, ileride bir ateş, ben bebek olarak yerde yatıyorum, Çingene adam ve kadının önünde bir sürü tencere duruyor, önce tencereleri bir telle temizliyorlar, tencerelerden yere siyah köpük damlıyor, kalay işinin bir sesi var, şışhşışhşışhşışhşışh ve sonra tencereler gümüş. Sonra Fatma geliyor ve Çingene babam ve Çingene anneme bir kalıp sabun veriyor ve beni yanına alıyor.

Beni ilgilendiren şu soruydu: Ben bu kadar ucuz muydum, yoksa bir kalıp sabun bu kadar pahalı mıydı. Anneme, beni Çingene annemden almak için nasıl bir kalıp sabun verdiğini sordum. "Bir kalıp yeşil sabundu," dedi. Yeşil sabunla bulaşık yıkanırdı. Kısa süre sonra bir Çingene babam ve bir de Çingene annem olduğuna alıştım. Kollarımı emmeye devam ediyordum, annem beni aldı, benimle birlikte anacaddeden Bursa'nın sonuna kadar yürüdü, saatlerce. Yolumuzda hiçbir insan olmazsa, ya gözlerim kapalı bir körü oynuyordum, ya da

topallamaya başlıyordum. Yaşlı kadınlar yanımızdan geçerken daha çok topallıyordum. Orada durup bana bakıyorlardı, ben daha çok topallıyordum. Genç adamlar yanımızdan geçerken anneme yapışıyordum, böylece ikimiz dört ayağımız birbirine bağlanmış gibi gidiyorduk. Annem dosdoğru gitmemi, adamların beni yemeyeceğini söylüyordu. Erkek gözlerinin içine bakmaya ve dosdoğru yürümeye karar verdim. Uzaktan onları bir bütün olarak görüyordum. Ama yakımıma geldiklerinde onları yalnızca pantolon ve gömlek olarak görüyordum, bir ayrıntı görüyordum, pantolon kemerlerini veya gömlek ceplerindeki bir mendili, ve annemin ayaklarına dolanıyordum. "Görüyor musun, şimdi ikimize de bakıyorlar," dedi annem. Polis komşunun kızları evde başlarının üzerinde kitaplarla dolaşıyorlardı, özellikle büyük kız İnci, ama çocuklar onunla alay ediyorlardı. İnci çok dik yürürse, "İnci sopa yutmuş," diyorlardı. En iyisi ninemle birlikte caddede giderkendi. Nine salınarak yürüyordu, ben de salınarak yürüyordum, o "Salınma öyle kardeş," diyordu. Ben de, "Salınma öyle nine," diyordum. Böylece salınmaya devam ediyor ve salınmamızla bir ritim kazanan cümleleri söylüyorduk:

"A kadı nereden gelirsin
Zartum zurtum şehrinden
Belin niye eğridir
ossurmağm derdinden."

Babamı artık evde görmek hemen hemen imkânsız hale gelince, annem içgüveysinden hallice olan Sıdıka Teyze'yle Bursa'nın hamamlarına gitti. Annem, "Sıdıka Hanım, sen dulsun, ben de dulum, Mustafa evin yolunu unuttu, felekten bir gün çalalım," dedi. Böylece uzun yıllar sonra yine amlar gezegenine ayak bastım. Bütün kadınlar çıplak, ayaklarında takunyalar, ıslak mermer üzerinde suyun içinde oturuyor, yıkanıyorlardı. Bayılmadan önce dışarıya, soğukluğa gidiyor, yarım limonları emiyor veya bir portakal kabuğunu koklu-

yorlardı. Sıdıka Teyze beni çıplak görünce çok güldü, memelerini benden sakladı ve bacaklarını kapattı, "Makarios," dedi. Makarios, Kıbrıs'ın Rum-Ortodoks papazıydı ve uzun, siyah bir sakalı vardı. Sıdıka Teyze bununla, kutumda tüylerin çıktığını kastediyordu. Öbür kadınlar tüylerimi görmesin diye iki elimi kutumun önüne tuttum, hiçbir kadının kutusunun üzerinde tüyleri yoktu. Yalnızca iki İhtiyar ikiz kız kardeş, sultan hamamında Makarios sakallarıyla dolaşıyorlardı. İkiz kız kardeş, sakalları mavi fiyonklarla bağlamışlardı, hiç evlenmemişlerdi, hâlâ bakireydiler. İkisi yan yana mermer zeminde durduklarında önce yüzlerini gördüm, kardan, yağmurdan, güneşten değil, beklemekten eskimiş deriden yapılmış gibiydi yüzleri. Annem, "Bu dünyadan ellerini ayaklarını çekmişler," dedi. Zayıf karınlarının kırışıkları vardı. Bu kırışıklar ve mavi fiyonklarla bağlanmış kutu tüyleri, orada uyku için bağlanmış sakallarıyla iki adam, gözleri kapalı, uyuyormuş gibi görünüyordu. Sıdıka Teyze onlara zeplin kardeşler diyordu ve "Onlar Rum, kutularının üzerinde tüyleri olabilir, çünkü İsa peygamber kitabında kadın kutuları üstündeki tüyler hakkında hiçbir şey yazmamış," dedi. Bir oda vardı, orada yeşil bir şeyle dolu bir kova duruyordu, çürümüş yumurta gibi kokan ve insanın burun direğini kıran hamamotu. Kovanın yanından çabuk çabuk geçerdim. Annem mermerin üstüne oturmadan önce iyice yıkamam gerektiğini söyledi. Niye? Belki orada erkekler yıkandı ve onlardan bir su geldi. Bir bakire bundan hamile kalabilir. Sonra bana, annemiz Meryem'in, bizim de peygamberimiz, kutsal İsa'mız olan İsa'nm annesinin böyle hamile kaldığını anlattı. Bir şey hoşuma gitti: Eğer Meryem Ana bakireyken böyle kolayca sudan hamile kaldıysa ve bizim için kutsalsa, günün birinde hamile kalırsam, Meryem Ana gibi olduğumu söyleyebilirim, diye düşündüm. Buna rağmen oturmadan önce mermer yeri bol suyla yıkadım. Gece yarısına kadar hamamda kaldık. Bizi evde erkek beklemiyordu. Annem ve Sıdıka Teyze sıcak mermer taşların üstünde yatıyorlardı, hamam kubbesinden

giren ışık da ince ince akan suya konuyordu. Sıdıka Teyze Arkadaş gibi, "Fatma Hanım, kurt kapıyı açık bulursa içeri girer, ama biz ne yapacağız, Fatma Hanım, biz ne yapacağız?" dedi. Sıdıka Teyze anlatırken annem hep, "Demokrat Parti'nin gözü kör olsun inşallah," diyordu. Ya da, "Demokrat Partililerin anneleri yok mu ki? Anneleri onları bir güzel dövse," diyordu. "Allah bizi bu Demokrat Parti'den kurtarsın inşallah," dediler ve bir kez daha yıkanmaya gittiler. Hamamdan bahçeye çıkılabiliyordu. Bir keresinde tek başıma bir masada oturuyordum. Bahçe bir tepenin üstündeydi, Nil Nehri aşağıda Bursa ovasında akıyordu, akşam rüzgârı orada uzun süre sıcak hamamlarda yıkanmış yüzleriyle konuşmadan oturan kadınların başörtülerini kıpırdatıyordu. Orada yaşlı bir kadınla çok güzel bir kadın oturuyordu, kahve içiyorlardı ve güzel kadın fincanı tabağın üzerine çevirdi. Sonra, "Kahve falıma baksana, teyze," dedi. Yaşlı kadın ona, gelen bir kısmetten, ağzında bir haber getirecek olan bir kuştan söz etti. Güzel kadın, "İnşallah, inşallah," dedi. Gözlerimin ta derinliklerine baktı. Ayağa kalktığında ve "Ben çalışmaya gidiyorum," dediğinde, kendimi aşağıda ıssız bir yolda akan ve sonu olmayan Nil Nehri kadar yalnız hissettim ve güzel kadının arkasından gittim. Hamamın karşısındaki bir gece kulübüne girdi. Karanlık kulübe girdim, adamlar orada masalarda oturuyordu, kimisi önünde bir bardakla tek başına, kimisinin güneş gözlükleri vardı. Burasının nasıl bu kadar karanlık olabildiğine ve annemle Sıdıka Teyze'nin yıkandıkları sultan hamamının nasıl o kadar aydınlık olabildiğine hayret ettim. Bazı kadm vücutlarının parlak ışık altında, sırt sırta oturup limon emdikleri yer. Benim için bunu anlamak, Allah'ın okuldaki beni ve evdeki annemi aynı anda görebilmesini anlamak kadar zordu. Müzik eşliğinde güzel kadın küçük bir sahneye çıktı, neredeyse çırılçıplaktı. Meme uçlarında yuvarlak pembe pamuk parçaları yapışıktı ve çok güzel görünüyordu. Gövdesine sımsıkı yapışık memelerini sallıyordu, yalnızca bu pembe pamuk havada dönüyordu. Beni görmesini

istiyordum. Sonra bir adam geldi ve "Küçük, burada birini mi arıyorsun, eve git kızım," dedi. Karanlık gece kulübünden hamama, ışığa gittim. Sıdıka Teyze, "Makarios geldi," dedi. Annem ve iç güveysinden hallice olan Sıdıka Teyze yine yıkanmaya gittiler. Ellerim Makarios sakalımın üzerinde, arkalarından gittim. Gece olduğu için şimdi bütün kadınlar hamam kubbesinden aşağı yağan yıldızlarla birlikte oturuyorlardı. Kadınlar da artık adreslerini bilmeyen yıldızlar gibi görünüyorlardı. İhtiyar kadınların sırtını yıkadım, yaşlı derileri ölümden konuştu, yıldızlar çevrelerinde, vücutlarından mermer zemine akan suyun içinde titriyorlardı. Tek gözle titreyen yıldızları gördüm, öbür gözümle annemi, o da kadınların sırtını yıkıyor, onlar dua ediyor, inliyorlardı ve hamam onların dualarıyla ve "ooh" diyen sesleriyle yankılandı. Bu kadınların hepsinin ninelerim ve ninelerimin nineleri olduğunu düşündüm, dedemin çok karısı olduğu için annemin beş altı tane annesi vardı ve bu kadınların her birinin de beş-altı tane annesi vardı ve o kadınların her birinin de beş-altı tane annesi vardı. Bizim sülalemizin anneleri, nineleri ve ninelerinin nineleri bile bir sultan hamamını doldurabilirdi. Gece ölüler için dua ederken daha kaç tane ölmüş baba ve anne için dua edebileceğimi bilmek için bütün kadınları saydım. Annem, "Gel, aslan ağzına girelim," dedi. Aslan ağzı çok sıcak bir havuzdu, duvardan, küçük bir delikten havuza devamlı sıcak su geliyordu. Annem sırtını bu deliğe verdi, orada suyun içinde, gözleri kapalı durdu ve bana şöyle dedi, neredeyse mırıldandı: "Görüyor musun, kızım, görüyor musun, dünya bu. Dünyanın açık bir meydan olduğunu düşün, bütün insanlar orada duruyor ve yıkanıyor ve birbirleriyle konuşuyorlar." Sonra ninem gibi, "İnsanın eti yenmez, insanın derisi giyilmez. İnsanın tatlı dilinden başka nesi var?" dedi. Sonra, "Ama göğün kubbesi yok, bu yüzden insanlar annelerinden çıplak doğduklarını unutuyorlar," dedi.

Hamamda utanmadan dolaşmak için, şimdi koltukaltımda ve kutumun üzerinde çıkmış olan tüylerimi, annemin el-

lerinde kocaman bir sakıza dönüşen kaynamış limon suyu ve şekerle anneme çektirdim. Annem onu tüylü yerlere yapıştırdı, sonra "Dikkat!" dedi. Tüyler ağdayla birlikte köklerinden çıktılar, ben "Ah!" diye bağırdım. Her şey geçince çok hoşuma gitti. Kadınlar koro halinde, "Temizlik imandan gelir," dediler. Nine de yaptı. Onun o kadar çok tüyü yoktu, onları külle aldı, sağ eline bir avuç dolusu kül alıp tüylü yerlerine koydu, sonra çekti. Kutumun tüyleri bir sürü "Ah" ile çıkıp giderken pencereden polis kızlarının ve öbür kızların da kutu tüylerinin çıkıp gittiğini gördüm. Pencerelerinin ardında yukarı giden başlarını, "Ah" diyen ağızlarını, "Dikkat" diyen anne seslerini gördüm. Sonra, her şey geçince benimle aynı anda, "Off" dediler. Nine, "Bu kadar sık off deme, yoksa Off adlı cin gelir ve birden önünde durur, sana ne emrettiğini sorar. Sonra ona ne diyeceksin?" dedi. Genellikle içinde insanların namaz için beraberce eğilip doğruldukları büyük bir cami gibi görünen yokuş sokağımız, şimdi tüylerinden temizlenen bir kutsal Meryem Ana anılar gezegeniydi. Dışarıda ayın durduğu gecelerde, soyunup elbiselerimi üst üste koyduğumda, ayın odada, elbiselerimin içinde oturduğunu görürdüm. Tüysüz vücudum yarın ve ertesi gün, ayı elbise olarak giyecekti. Gece ay elbiselerimden dışarı çıkar, saçlarıma, göğsüme ve karnıma oturur, benim ve yokuş sokağın bütün kızlarının yanında uykuya dalardı. Bir dahaki sefere hamamda Sıdıka Teyze artık "Makarios" demedi, ama bana her seferinde üstünde oturacağım mermer yeri yıkamam gerektiğini hatırlattı. Evde nine, "İyi, siz kurtlarınızı hamamda dökmeye gidiyorsunuz, benim kurtlarım bende kalıyor," dedi. Sülük istiyordu. Annem bir Çingeneden sülük aldı ve ben onları ninemin sırtına koydum. Nine çıplak gövdesiyle orada oturdu ve "Oy, ana, vay, ana, nasıl ısırıyorlar beni," diye inledi, ama sülüklere uzun süre etini, kanını emdirdi, ta ki sülükler iyice şişene dek. Sonra şişman sülüklere baktı ve "Ne kadar pis kanım varmış görüyor musun," dedi. "Pis kan vücuttan dışarı çıkmalı," dedi. Sonra, "Büyüdün, kanın kaynıyor. Biraz oğ-

lanlarla kapışmalısın," dedi. Küçük erkek kardeşimle kapışmayı denedim ama o vahşiydi ve kavga ederken onu kızdırırsam sandalyeyle üstüme saldırıyor, bana sandalyeyle vuruyor, büyük makası ve çatalları fırlatıyordu, bir keresinde ön dişimi kırdı. Nine, "Dövüşmek değil, kapışmak dedim," dedi. Küçük erkek kardeşimin benimle beceremediğini Amerika'dan ülkemize gelen bir kitap becerdi. Bu bir polis romanıydı, kahramanın adı Mike Hammer'di, özel dedektifti ve adı Velda olan siyah saçlı bir sekreteri vardı. Mike Hammer viski içiyor, akşamdan kalma oluyor, iki aspirin alıyordu. Hep gangsterler tarafından kaçırılıyordu ve onu dövüyorlardı. Bir şapkası ve yüzünde bir sürü bant vardı. Kardeşim Ali bu Mike Hammer'ı eve getirdi. Bütün Mike Hammer'ları okudum ve onu çok sevdim. Ali'ye bu kitapları veren arkadaşı hep bize geliyor, "Mike Hammer oynayalım," diyordu. "Kardeşin Ali Mike Hammer, sen sekreter Velda'sın, ben de bir gangsterim," diyordu. Kardeşim Ali, Mike Hammer olarak onu biraz dövüyordu, bu arada o çabucak hikâyede neler olduğunu anlatıyor ve oynuyordu ve "Şimdi Mike Hammer sigara almaya gidiyor, şimdi kötü adamlar geliyor, sekreter Velda'yı kaçırıyorlar," diyordu. Ali'yi Mike Hammer olarak dışarı gönderiyordu, kapıyı kapatıyor ve kendini üzerime atıyordu, vücuduyla vücudumu eziyordu, ben Velda olarak kendimi kurtarmaya çalışıyordum, o beni sıkı sıkı yerde tutuyor, kitaptan anlatmaya devam ediyordu ve uzun süre yerde kapışıyorduk. Ali kapıya vuruyor ve "Mike Hammer geldi," diyordu. Arkadaşı Ali'ye, "Mike Hammer kapıda başka gangsterler tarafından yakalanır," diyordu. Ali gangsterlerin onu yakalamalarını kapının arkasında tek başına oynamak zorundaydı. Başını kapıya vuruyor ve "Ah, uh" diye bağırıyordu. Ali bazen artık Mike Hammer olmak istemiyordu, o da gangsteri oynamak istiyordu ama arkadaşı, "Mızıkçılık yok, sen Mike Hammer'sın, tamam mı?" diyordu. "Tamam," diyordu Ali. Bir dahaki Mike Hammer oyunu için sözleşiyorduk. En güzeli, arkadaşın annesiyle babası evde olmayıncay-

dı. Bütün ahşap ev bize aitti ve Ali evi o kadar iyi bilmediği için, arkadaşı beni gangster olarak bodruma kaçırıyordu, taş yer biraz meyilliydi, birlikte soğuk taş yerde tek vücut gibi yuvarlanmak çok güzeldi. Sırtım, bacaklarım ve başım taşlardan soğuk alıyordu. Kollarımı başımın üzerinde sıkıca tutan ve vücudunu hızla üstüme sürten oğlan çok sıcaktı. Ağzı devamlı hikâyeyi anlatıyordu, kelimeler onu nefessiz bırakıyordu ve o, "Gangster nefes alır, nefes Mike Hammer'ın sekreteri Velda'nın kulağını yalar," diyerek yüksek sesle ve derin derin nefes alıyordu. Bir süre sonra vazgeçiyor, ayağa kalkıyor ve "Gangster Velda'ya acır ve onu serbest bırakır," diyor, sonra dışarı çıkıyordu. Akşam evde Ali, "Şimdi o Mike Hammer ve ben sekreter Velda'yı kaçıran kötü gangsterim, şimdi Mike Hammer, Velda için intikam alacak," diyordu. Ama Ali arkadaşı gibi oynayamıyordu. Yüzünü buruşturuyor ve beni boğmak istiyormuş gibi elleriyle üstüme saldırıyordu. Biraz boğazımı sıkıyordu, sonra, "Ah, kardeş, böyle olmaz, benimle boğuşmuyorsun," diyordu.

Ben sekizinci sınıfa giderken yokuş sokaktaki ahşap evimizden taşınmak zorunda kaldık. Babam, "Kirayı artık ödeyemiyoruz," dedi. Sokağın sonunda üç katlı, taştan bir ev vardı. Evin sahibesi bizi birkaç ay bodrum katında kirasız oturtmak istiyordu, çünkü babam onun evini tamir edecekti. Sonrası Allaha kalmıştı. Yeni ev belki altı-yedi ev ötede, yokuş sokağımızın sonunda duruyor, bir köprüye ve derenin öbür kıyısındaki evlere bakıyordu, ama bunlar bizim için komşu olamayacak evlerdi, çünkü osursak duymazlardı. Ev sahibesi üçüncü katta oturuyordu, çok güzel, şişman bir kadındı. Hanım şapkaları yapıyor ve zengin kadınlar için güzel kostümler dikiyordu. Hep evin içinde yukarı ve aşağı giden topuklu kadın ayakkabıları duyuyordum. 23 kedimizi yokuş sokağımızdaki ahşap evimizde bırakmıştık, burada yalnızca bir tane kedim vardı ve günün birinde dereden, boğulmaktan kurtardığım küçük bir köpeği eve getirdim. Annemle babam

modern divanı, koltuklarımızı ve halıları satmışlardı. Yataklarımız ve bir masamız vardı, babamın poker oyunlarından yaşıyorduk. Çok büyümüştüm ve şimdi bana küçük gelen eski okul önlüğümle etrafta dolanıyordum. Yeni bir önlük istediğim zaman annem, Alikan'ın kerhanesinde çalışmak istediğini söyledi ama kapalıydı. Eğer Alikan kerhaneyi açarsa, o da bana yeni önlük dikebilirdi. Annemin Alikan'ın kerhanesinde çalışmaya gitmesi beni güldürürdü. Alikan'ın kerhanesi sihirli bir sözcüktü. Yeni önlüğü unuttum ve eski önlükle okula gittim.

Bir keresinde okulda bir şiir yarışması vardı. Bu yarışma için bir şiir okumak isteyen bir kızı çok seviyordum. "Ben de bir tane okumak istiyorum," dedim. Bir şiir ezberledim:

Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden,
Eteklerinde güneş rengi bir yığın yaprak,
Ve bir zaman bakacaksın semaya ağlayarak.
Sular mı yandı, neden tunca benziyor mermer?
Bu bir lisân-ı hafidir ki ruha dolmakta
Kızıl havaları seyret ki akşam olmakta.

Büyük bir salonda bir sürü insanın önünde okuyordum. Okuyordum ama kulağıma topallayan bir şarkı gibi geliyordu, bir yandan da arkadan eteği sarkan okul önlüğümü görüyordum. Edebiyat öğretmenim, korkunç büyük kaşları olan, ufak tefek, çok yakışıklı bir adam, bana derste sık sık hikâyeler okuturdu. Hikâyeleri kaşları için okurdum, çünkü bunlar hep cümlelerle yukarı ya da aşağı giderlerdi. Veya bir kaş yukarı gider, öbürü aşağıda kalırdı. Kaşlar bir müzik aleti gibiydi, bir kızın şarkı söyleyen sesine alttan alta eşlik eden yaşlı bir adamın sesi gibi. Sonra okula ufak tefek, şişman bir adam geldi, bir oyuncu. Okulun bir sahnesi vardı, oyuncu, "İnönü ve onun Kültür Bakanı Hasan Âli Yücel, bütün dünya klasiklerini sizin için Türkçeye çevirttiler," dedi. Ölü bir şairden, Molière'den bir tiyatro oyununu öğrencilerle birlikte

okulumuzda sahneye koyacağını duyduk: *Hastalık Hastası.* Hizmetçi için yetimhanede kalan bir kızı aldı. Kız on iki yaşındaydı, ben de. Kızı seviyordum, o yüzden bir provaya gittim ve hastalık hastasının karısı rolünü aldım. Siyahi oyuncu-yönetmen karanlık salonda oturuyordu, siyah olduğu için onu zor görüyordum, sesini duyuyorduk, sesiyle bizi prömiyere getirdi. Hizmetçiyi oynayan yetim kız, hep sahnenin kenarında gidip geliyor ve kendi kendine yüksek sesle, efendisine daha ne oyunlar oynayacağını soruyordu. Hastalık hastası bir sandalyede oturuyor, hep kollarını yukarı aşağı kaldıran bir hindi gibi konuşuyordu, ben hep onun arkasında duruyor, ağzımı kulağına yapıştırıp kıpırdamadan ona bir şey anlatıyordum. Gözlerimi döndürmem gerekiyordu ve ağzım çok hızlı konuşmalıydı. Doktoru oynayan oğlan kekeliyor ve seyircileri güldürüyordu. Oğlan çok zengindi. Biz oyuncular bir muhallebiciye gidiyorduk, o hepimize tost ısmarlıyordu, bu yüzden Molière'i seviyordum. Okuldaki zengin kızlar beni kendi gruplarına aldılar, teneffüslerde kol kola yürüyorduk ve bana oğlanlarla nasıl flört ettiklerini gösteriyorlardı. Kızlar seyirci gibi bir duvarın önünde duruyorlardı, bir oğlan yıkık okul duvarına tırmanıyor, jiletle kolunu çizip kanatıyor, kanıyla beyaz bir kâğıt üstüne "Seni seviyorum" yazıyordu. Sonra gömleğinin kolunu yine aşağı indiriyor ve gidiyordu. Kısa bir süre sonra beni de bir oğlan sevdi, açık tenli, utangaç, yakışıklı bir oğlan, adı Mustafa'ydı ve derenin öbür yakasında oturuyordu. Ne zaman okuldan eve geldiğini biliyordum. Mustafa'ma güzel görünmek için, şimdi elmacık kemiklerim üzerinde çıkmış ince tüyleri bir makasla kestim, bu arada biraz yanak etimi de kestim. Her şey bana küçük geliyordu, okul önlüğüm, elbiselerim. Annemin yazlık mantosunu giydim ve sokağa çıktım. Tek başıma beyaz anne mantosu içinde yürüyordum, aşağıda dere akıyordu, Mustafa'nın geldiğini gördüm, ama arkadaşlarıyla. Ona doğru yürüdüm, o geldi. Buluştuğumuzda gözlerimize baktık, sonra yürümeye devam ettik. Artık arkama bakmadım, anne mantosu için-

de, Mustafa'm da bu mantonun içinde benimle birlikte gidiyormuş gibi dosdoğru yürüdüm. Ertesi akşamüstü yine aynı saatte sokağa çıktım, annemin bir elbisesiyle. Mustafa aynı saatte yoldan aşağı indi, kitapları kolunun altında, yine iki oğlanla beraber. Ben ona doğru yürüdüm, o bana doğru yürüdü. Yine gözlerimize baktık, her şey durup kaldı, sonra her şey hareket etti, sonra yine arkama dönmeden sokakta dosdoğru gitmeye devam ettim. Mustafa derenin öbür yakasında oturuyordu. Akşamları bir mumla dışarı çıkıyordum, mumu yakıyor, evin önünde yavaşça bir aşağı bir yukarı yürüyor ve Mustafa'mın derenin öteki tarafında bir odada elektriği açıp kapadığını görüyordum. Bazen annem geliyor ve "Kızım, cinler karanlıkta seni çarpar, bak sonra yüzün çarpılır, içeri gel," diyordu. Dairemiz küçüktü, ben koridorda uyuyordum, ortada masa duruyordu, masanın arkasında erkek kardeşim Ali uyuyordu, kedim göğsümün üstünde uyuyor, köpeğim tam benim yatağımın yanında duran bir sandalyenin üstünde uyuyordu, öbür odadaki annemin ve babamın seslerini duyuyordum. Nine bana her akşam, "Kardeş, uyurken ağzını kapa. Gece ruhun dışarı çıkar, kedi onu kapar yer, sonra ölürsün," diyordu. Gece sık sık uyanıyor, ağzımı kapatıyordum. Genellikle dizimde bir elle uyanıyordum. Bu, erkek kardeşim Ali'ydi. "Ne oluyor? Kedi miydi bu?" Ali, "Uyan, uykuda konuşuyorsun," diyordu. Komşularımız yoktu ve babam nasıl iş bulabileceğini bilmiyordu. Ama bu küçük dairenin en güzel yanı, dışarı çıkınca köprüyü ve altından akan, her gün değişik akan dereyi görmekti. Bir kez Mustafa'mın gözlerine baktıktan sonra ninemle aşağıya dereye iniyorduk. Birlikte ıspanak türü, ninemin ebegümeci dediği otlar topluyor, eve pişirmeye getiriyorduk. Günün birinde başörtülü iki kadın kapımızı çaldı. İçeri girdiler ve ayakoluna gitmeleri gerektiğini söylediler. Ayakyolumuza gittiler, koridorumuza geri döndüler ve bir yatağa oturdular. Onlar için kahve pişirdim, annemle herhangi bir şey konuştular. Annem, "Kızım daha evlenmek için çok küçük, daha okula

gidiyor," dedi. Kadınlar koro halinde, "Evet, daha çok küçük. Derede gezerken bize müteahhit Mustafa Bey'in kızının evlenme çağında olduğunu söylediler. Görüyoruz ki, çok küçük," dediler. "Küçük" kelimesi ağızlarından büyük bir acıma tonuyla çıktı, sanki beni yeni doğmuş ıslak bir kuzucuk gibi görüyorlardı. Ve gittiler. Annem bu görücülerin özellikle önce ayakyoluna gittiklerini, evin kızının temiz olup olmadığını görmek istediklerini söyledi. Annem hayret etti ve kendi kendine, görücüleri bize kimin gönderdiğini sordu. "Zavallı kadınlar, müteahhit Mustafa'nın zengin bir adam olduğunu sanıyorlar," dedi. Ninem, "Kızı niye vermedin? İyi insanlara benziyorlardı. Kızın vakti geldi," dedi. Annem, "Kocakarı, istiyorsan sen evlen, benim kızım okula gidecek," dedi. Nine, "Ne dedim ki ben, kötü bir şey mi söyledim? Kızın vakti geldi, dedim" dedi.

Okula günün birinde çok şişman bir adam geldi. Edebiyat öğretmeni ona gitmemi ve bir şiir okumamı söyledi. Bir şiir okudum, bu şişman adamın burnu çok hoşuma gitti, ağzından aşağı sarkıyordu. Bursa Devlet Tiyatrosu'nun müdürüydü. Molière'in oyunu *Kibarlık Budalası*'nı sahneye koyuyor ve başrolü oynuyordu. Beni okulumuzdan alıp devlet tiyatrosuna götürdü. Okuldan sonra provalara gittim, üç ay tiyatroda çalışabildim ve 350 lira aldım. Bu, annem ve babam için iki aylık kiradan fazlaydı. Devlet tiyatrosu Atatürk'ün ve atının heykelinin karşısındaydı. Sık sık salonda locaya gidiyor ve tozlu koltukları kokluyordum. Hayatımda ilk defa bir tiyatro oyunu gördüm: *Anne Frank'ın Hatıra Defteri*. Anne halısız ahşap bir odada oturuyordu, tütün kırıntıları topluyor, onlardan sigara yapıyor ve çok sıska bir oyuncu olan bir adama veriyordu. Molière'in *Kibarlık Budalası*'nın provaları başladığında, uzun burunlu adam bize, ne zaman içeri girmemiz, ne zaman mumları yakmamız ve nasıl dönüp dışarı çıkmamız gerektiğini söyledi. Uşak elbiseleri ve peruka verdiler. Annem bana, "Sokakta ciddi yüzünü takın, sen geceleri eve gelirken baban seni gizlice izliyor," dedi. Gece Ulu Köprü üze-

rinden eve gittim, kimse arkamdan gelmedi. Ben ve öbür uşaklar tiyatroda sahneye çıkışımızı beklerken, asıl oyuncuların çabucak bir sigara içmek için aceleyle içeri girdikleri bir odada duruyorduk. Bir keresinde aniden bir asıl kadın oyuncu bayıldı, hemen uyanması gerekiyordu, çünkü *Kibarlık Budalası*'nda hizmetçiyi oynuyordu. Burnuna ağzı açık bir şişe tuttular. Bu kokuyu seviyordum, eter olduğu söyleniyordu. Onu seviyordum ve gece yine Ulu Köprü'nün üzerinden eve yürürken, hayatımın bundan sonrasında oyuncu olacağıma kendi kendime yemin ettim. Ve gece holde, yatağımda göğsümün üzerindeki kediyle yatarken ve ölüler için dua ederken, Arapça duaları Molière için de okudum.

Bir pazar, öğleden sonra saat üçte *Kibarlık Budalası*'nı oynuyorduk, sol kulisten bir şamdanla ve yanan mumlarla sahneye yürüdüm. Başka bir uşak karşı taraftan elinde bir şamdan ve yanan mumlarla sahneye yürüdü. Sahnenin ortasına kadar yürümemiz, sonra dönmemiz ve geriye yürümemiz ve orada duran uzun şamdanlara mumlarımızdan ışık vermemiz gerekiyordu. Ortada devlet tiyatrosu müdürü, *Kibarlık Budalası*'nı oynuyor, öteki uşaklar ona bir tepside muz, elma, portakal getiriyorlardı. Bir muzu yiyormuş gibi yapıyordu, ama perde iniyor ve muzu hemen bir kenara koyuyordu. Ama bu pazar oruç ayı ramazana rastgelmişti ve *Kibarlık Budalası* oyuncusunun oruç tuttuğunu biliyorduk. Sahneye çıktım, mumlarımın ışıkları söndü, niye bilmiyorum. Sonra yönetmenin bana göstermediği bir şey yaptım: Sahnenin öbür köşesinde mumları yakan öteki uşağa doğru yürüdüm, onun yanan mumlarından ışık aldım ve tekrar, benim yakmam gereken şamdana doğru yürüdüm. Hepsi çok uzun sürdüğü için, *Kibarlık Budalası*, uşakların ona sundukları muzu gerçekten yemek zorunda kaldı ve böylece orucu bozuldu. Sahnenin arkasında uşağa, yani bana, mumları çok geç yaktığım için kızdı, ama mübarek bir ramazan gününde ağzını bozduğu için, hemen Allah'tan özür diledi. Tiyatro işi sona erdiğinde babam, Molière'den aldığım parayla Ankara'ya, iş aramaya gitti.

Bursa'nın üzerinde devamlı uçaklar uçuyordu. İç güveysinden hallice olan Sıdıka Teyze geldi ve "Fatma Hanım," dedi.

Elinde, üstünde Demokrat Parti bakanlarının kocaman fotoğrafları olan bir gazete vardı, ama Sıdıka Teyze kafalarına delik açmadı, orada bir sandalyede oturdu, bir ayağını ayakkabısından çıkardı, bacak bacak üstüne attı, sol çorabında ayağının altında bir delik vardı. İşaretparmağını bu deliğe soktu ve sonsuz bir delikmiş gibi bu deliğe baktı. Okula gittim, hiçbir göz beni başka gözlere vermedi. Bütün gözler yukarıya, gökyüzüne bakıyordu. Yaşlı insanlar susuyordu, yalnızca birkaç çocuk Bursa'nın üzerinde uçan uçaklara bağırdı:

"Tayyareci amca bilet at."

Okul kapalıydı. Ufak tefek bir öğretmen kapalı kapının önünde duruyordu ve "Çocuklar, bugün ders yapmıyoruz," dedi. Bir öğrenci, "İyi," dedi. Dereye gidebileceğime sevindim. Öbür öğrencilerle dik caddeden aşağı yürürken yine devlet eliyle zehirlenmiş birkaç köpek gördüm. Kısa öksürüklerini, hıh hıh hıh, artık duymuyordum, çünkü uçan uçakların sesleri ölen köpeklerin seslerinin ve bizim öğrenci seslerimizin üzerinde oturuyor ve seslerimizi çalıyordu. Geri geri giderken yaşlı insanların hâlâ göğe baktıklarını gördüm. Yalnızca genç bir kadın, çocuk arabasıyla bir dükkân tentesinin altında duruyordu, tam o anda çok yağmur yağacakmış gibi. Göğe bakmıyordu, çocuğunun yüzüne bakıyordu. Yokuş sokağımızda erkek kardeşim Ali'yi ve iki arkadaşını gördüm. Üç oğlan ıslak elbiseler içinde yokuş sokaktan aşağı iniyordu, ama yağmur yağmıyordu, güneş vardı, oğlanların saçları ıslaktı.

"Dereye mi düştünüz?"

Ali, "Annemize gidiyoruz," dedi.

O, "Tamam mı?" diye sormadı, ıslak elbiseleri bana sordu. "Tamam," dedim ve saçlarından süzülen damlaların peşinden gittim.

Nine, "Ekmek getirin. Ekmek getirin," dedi.

İç güveysinden hallice olan Sıdıka Teyze sandalyede oturmaya devam ediyordu, gazetesi yerde duruyordu, sandalye-

nin yanında: Gazete susuyordu, Sıdıka Teyze susuyordu, annem onun tam karşısında, bir elle masaya sıkıca tutunup tek ayak üstünde durdu. Öbür ayağını biraz yüksekte tuttu, o da susuyordu. Heyecanının ıslaklığından saçlarında kıvrımlar olmuştu ve bunlar yüzünde bir karınca yığını gibi kıpırdıyorlardı. Herkes sustuğu için örtüler ve odadaki yataklar ve yastıklar çok daha yoksul görünüyordu. Yoksulluğun eğittiği insanlar gibi onlar da susuyor, soluklarını tutuyorlardı, koklamayalım diye. Somyanın paslı ayağında birkaç tahtakurusunun yürüdüğünü gördüm. Ama herkes susmaya devam ettiği için, somyanın paslı ayağındaki tahtakuruları da artık kıpırdamadılar. Birden odanın içinde yağmur yağmaya başladı, şimdi hepimiz yağmuru dinliyorduk. Yağmur değildi, Ali'nin saçlarından ve elbiselerinden Sıdıka Teyze'nin gazetesine damlayan damlalardı. Annem, "Oğlum," dedi.

Ali, iki arkadaşıyla yüzme havuzuna yüzmeye gittiğini anlattı. Onlar suyun içindeyken jandarmalar gelmişti ve "Sudan dışarı çıkın! Sudan dışarı çıkın! Sudan dışarı çıkın!" demişlerdi. Jandarmalar bir elde elbiseleri, öbür elde mavzerleri tutuyordu. Oğlanlar elbiseleri ıslak vücutlarının üzerine geçirdiler, titriyorlardı, "Ne oluyor?" diye sordular. Jandarmalar da titriyordu ve koro halinde, "Ordu geliyor. Devrim var. Devrim var," dediler. Ali anlatmayı bitirince annem, "Ali, kurulan," demedi. Havada duran ayağını yere indirdi, öbür ayağını kaldırdı ve nine gibi, "Ekmek getirin," dedi. Sıdıka Teyze, "Bana da ekmek getirin, bugün ayaklarım bedenimi taşıyamıyor," dedi.

Ali'yle birlikte yokuş sokaktan yukarı çıkarken, evlerin girişinde hayata açılan, hep yarı açık duran kapılarının kapalı olduğunu gördüm. Ekmek kuyruklarında kör bir adam duruyordu. Başka herkes yukarıya, göğe bakıyordu, ordu uçaklarına, kör adam yere bakıyordu. Boynunda bir delik vardı, bir ameliyat deliği. Bu delikten nefes alıyordu, huh huh hıh hıh hıh hıh hıh.

Ordu Demokrat Partili bakanları tutukladı ve radyolar-

dan şimdi mahkeme davalarını duyuyorduk. Devrimin paraya ihtiyacı vardı. Bütün Cumhuriyet Halk Partisi seçmenleri gidip altın alyanslarını orduya yardım olarak verdiler.

"Anne, nereye gidiyorsun?"

"Cehennemin dibine gidiyorum."

Annem yalnız gitti, çünkü babam Ankara'da iş arıyordu, bizi yakında Ankara'ya aldıracağına dair bir haber yollamıştı. Annem gitti ve kısa bir süre sonra alyansı olmadan yine geri döndü. O, akşam köfte yaparken, elbisesinin aşağı kaymış kolunu yukarı sıvadım ve parmaklarına baktım. O, köfte yaparken, alyansında et artıkları görmeye alışmıştım.

Ertesi gün taş evimizin önünde bir kamyon durdu, yokuş sokağımızdan, Cumhuriyet Halk Partisi'ne oy veren komşular kamyonun üstünde duruyorlardı, erkekler pijamalarının içinde, kadınlar kocalarının pijama altlarının içinde ve koro halinde, "Felekten bir gün çalmaya gidiyoruz, gelin; tamam mı?" dediler.

"Tamam," dedik annem, nine, ben, Ali, küçük erkek kardeşim Orhan. Kız kardeşim Siyah Gül, "Damam," dedi.

"Piknik yapacağız," dediler kamyonun içindekiler. Bu sözcüğü bir yerden tanıyorum diye düşündüm, bunu İngilizce dersindeki Mr. Brown ve Mrs. Brown söylüyordu ve yumurtalar eggs demekti. Kamyon bir mezarlığa vardı. Uzun, koyu renk ağaçların altında, neredeyse karanlıkta, kadınlar gaz ocaklarını pompaladılar. Erkekler uzun mezarlık ağaçlarının arasına bir salıncak kurdular. Yakında bir ırmak vardı, ama kimse oraya gitmedi. Koyu renk mezarlık ağaçları bana İstanbul mezarlığını hatırlattı. Ama burada mezarlık delisi yoktu, bizden çok uzakta yaşlı bir kadının bir testiyle daha koyu renkli ağaçların altında, bir mezarın yanında oturduğunu gördüm. Çocuklar ağaçlara tırmanıyor, ölü dalları kıpırdatıyor ve mezarlığın üstüne biraz güneş alıp getiriyorlardı. Erkekler salıncaklarda oturuyor, öbür erkekler onları yükseğe, daha yükseğe sallıyordu, dalların üstündeki çocuklar da sesleriyle sallanıyorlar ve sesleriyle babalarını "hop hop

hop" yükseğe, "hop hoh hop hop hop" daha yükseğe sallıyorlardı. Üstlerinde tutuklanmış Demokrat Partililerin veya ordu darbecilerinin fotoğraflarının kocaman basılmış olduğu bir sürü gazete, koyu renk toprakta duruyordu. Kadınlar onların üstünde salatalıkları ve domatesleri soyuyorlardı. Salatalıkların ıslaklığından gazeteler de ıslanıyordu. Ninem geldi, ıslak gazetelerin arasında yürüdü ve bize, "Kim öldü? Ölü mü yoksa yaşıyor mu, Çok Erken Sabah Vakti mi bu? O mu? Ölü mü o?" diye sordu.

"Hayır," dediler kadınlar koro halinde.

"Nine, onlar bizim kurtarıcılarımız, onlar yaşıyor."

Nine, "Ama ölüler gibi görünüyorlar," dedi.

Kısa bir süre sonra ıslak gazetelerin üstüne çok kan damladı, çünkü polis komşumuzun büyük kızı İnci salatalık soyarken parmaklarını da soymuştu. Orada genç bir subay öğrenci duruyordu, çok yakışıklı bir oğlan; İnci salatalık soyarken ona baktı ve kan aktı. Bu genç subay ayakta duran tek erkekti. Bütün erkekler ölü toprağının üstünde oturuyorlar ya da sırtüstü yatıyorlardı, ama o orada asker üniformasının içinde duruyordu ve şöyle konuştu:

"Halkım cahildir
Politikacılar onu kandırabilir."

Sonra,

"Atatürk fikirleri," dedi.

Soymam gereken domateslerin, salatalıkların ve soğanların yüzlerine bakıyor ve onun cümlelerini yarım yamalak duyuyordum. Sıcak sudan söz ediyordu ve askeri okullara çok kıllı vücutlu, renk körlüğü olan veya kısa boylu ya da yamuk yüzlü olan erkekleri almadıklarını anlatıyordu. "Bu ülkedeki bütün erkekler aynı kilden yapılma. Ama ordu gençleri daha iyi testidir, siviller daha kötü testidir, eğri," dedi. Sonra şöyle cümleler söyledi:

"Yurt sadakati."

"Askeri okullarda et ve sebzeli dört öğün."

"Bayrak çekme törenlerinde bayılan askeri öğrenciler var."

"Biz üniformayla doğduk ve üniformayla ölürüz."

"Üniformayla bağırılmaz, üniformayla geneleve gidilmez, Atatürk içimizde."

Yemek yedikten sonra, bütün insanlar sırtüstü yattı ve koyu renk mezarlık ağaçlarına baktı. On sekiz yaşındaki askeri öğrenci hâlâ daha üniformasının içinde ayakta duruyor ve bu insanlara bakıyordu. İnsanlar koro halinde, "Güzel kız, bize bir şarkı söylesene," dediler. Sonra babam gibi konuştular: "Baki kalan bu gök kubbede hoş bir sedaymış." Ben şarkı söyledim:

"Olmaz ilaç sine-i sad pareme
Çare bulunmaz bilirim yareme,
çare bulunmaz bilirim yareme."

Bu çok eski şarkıyı ağlatan sesimle söylerken, mezarlık toprağında yatan bütün insanların başlarını gördüm. Başları yerden yükseldi, gözler kapalı, ve dünyayı yalnızca tüm vücutla dinleyebilen körler gibi beni dinliyorlardı. Rüzgâr onların kapalı gözlerinden aşağı süzülen yaşları yanına alıyor ve onları koyu renk mezarlık ağaçlarının dallarının üzerine koyuyordu. Mezarlık dalları ağlıyordu, çocuklar, yaşlıları ağlattığım için benim onların salıncaklarına oturmamı istiyorlardı. Ama ben şarkı söylemeye devam ettiğim için omuzlarımdan usulca hırkamı aldılar ve bu hırkayı iki uzun mezarlık ağacı arasına kurulmuş olan salıncaklarına koydular ve hırkamı sallamaya başladılar. Sesim bütün ölüleri ve ölü toprağının üstünde ölüler gibi yatan, yaşayan insanları ağlatmca, hepimiz sanki orada doğmuşuz ve demirden iki melek gelip ruhlarımızı ayaklarından ve ellerinden dışarı çekinceye dek orada yaşayacakmışız gibi göründük.

Yaşayanların gözyaşları mezarlık ağaçlarında asılı durmaya devam etti. Ama iki tane melek falan gelmedi. Bir rüzgâr geldi. Sırtüstü yatan insanlar bu rüzgârla ayağa kalktılar ve rüzgâr onların ince pijamalarını vücutlarına yapıştırdı, salıncak şimdi çocukların elleri olmadan, rüzgârla hırkamı bir oraya bir buraya sallıyordu. Subay öğrenci rüzgârda uçup giden

subay şapkasının ardından gitti. Kadınlar çay bardaklarının ve çay kaşıklarının ardından gittiler ve ben de uçan ıslak gazetelerin ardından gittim. Birkaç uçan gazeteyi bir araya topladığım ve yine uçup gitmesinler diye vücuduma bastırdığım sırada, annemin, ninemin, erkek kardeşim Ali'nin, küçük erkek kardeşim Orhan'ın ve kız kardeşim Siyah Gül'ün gökyüzünde, Bursa üzerinde uçan askeri uçakların arasında uçtuklarını gördüm. Islak gazeteleri daha da sıkıca vücuduma bastırdım ve kendimi de gökyüzünde annemin ve erkek kardeşim Ali'nin arasında uçarken gördüm. Onlarla yataklarımız, çatallarımız, kaşıklarımız ve bir tava da uçuyordu.

Aşağıda, mezarlıkta kollarımda ıslak gazetelerle kaldım, ama ikinci kız olarak gökyüzünde uçuyordum. Mezarlık toprağında, "Anne," dedim, o sırada gökyüzünde Ali ve annemin arasında uçan ikinci kız oldum. Ali'nin bana "Korkma, tamam mı?" demesini istiyordum. Ama o hiçbir şey söylemedi. Rüzgârla uçtu.

Gökyüzünden kendimi aşağıda, mezarlık toprağında, ıslak gazeteleri toplamaya devam ederken gördüm, subay öğrencinin uçan şapkasını da yakaladım ve ona verdim, şapkayı göğsüne bastırdı. Bu görebildiğim son resimdi, sonra gökyüzünde yalnızca ninenin başörtüsünü gördüm. Başörtüsüne sıkıca tutundum, askeri uçaklar yanımda, altımda uçuyordu, "Annemler de Halk Partisi'ne oy verir," diye bağırdım, ama beni dinlemediler ve onların rüzgârında ninemin başörtüsünü kaybettim. Uçakların içinde, kocaman pilot gözlükleri takmış subayları gördüm. Makineleriyle konuşuyorlardı. Işıklar yanıp sönüyordu. Adamlar beni değil, baktıkları uçak düğmelerini dinledikleri için, kendimi kanatların rüzgârına bıraktım. Bu rüzgâr beni beraberinde taşıdı, gece yıldızsız geldi ve orada durdu, o da beni dinlemedi.

Sonra birden aşağıdaydım, ama ayaklarım toprağa değmedi. Aşağı yukarı toprağın yarım metre üzerinde kaldı. "Bismillahirahmanirrahim," dedim, sonra beş tane "Bismillahirahmanirrahim" diyen ses daha duydum, bunlar annem,

ninem, Ali, Orhan ve Siyah Gül'dü. Onlar da orada aynı benim gibi duruyorlardı, toprağın yarım metre üzerinde. Ayakları yere değmiyordu. Sonra hepimiz yedinci bir "Bismillahirahmanirrahim" duyduk.

Bu babamdı. Ayakları bizimkiler gibi toprağın yarım metre üzerindeydi. Ellerini çırptı ve "Ankara'ya hoş geldiniz," dedi.

Sonra, "İnşaatlar askeri darbe yüzünden durduruldu, Allah yardımcımız olsun," dedi. Toprağın yarım metre üzerindeki on dört ayak, karanlığın içinden yürüdük. Orada uyumak ve yine Bursa mezarlığında ıslak gazeteleri toplayan kız olmak istiyordum. Film kopmuştu. Bursa'nın insanları ve ıslak gazeteler nerdeydi? Yalnızca babamın, ninemin ve annemin sigara ateşleri, içinden yürüdüğümüz karanlığa biraz ışık veriyordu. Bir an, düşmanca ayaklarımızın altında duran bir göz gibi sarı bir şey gördüm. Ayaklarımız bu göze dokunsa uyanacak ve ilk olarak onları dişlerinin arasına alacaktı. Ankara'da bir dış mahalleye vardık, ayaklarımız toprağın yarım metre üstünde, bir deliğin önünde durduk, bir kapı deliğine benziyordu. Islak çimento ve fakir taş kokusu duydum. Babam, "Eve geldik," dedi. Delik, ev kapısıydı. Babam iki elini göğsünün önünde tuttu, dua etti ve bir daha, "İnşaatlar durduruldu, Allah yardımcımız olsun," dedi. Yedimiz yedi tane "Bismillahirahmanirrahim" ile tek bir vücut gibi birbirimize çok yakın, deliğin içine girdik.

Sabah yataktan kalktığımda nerede olduğumuzu bilmiyordum. Annem ve ninem artık Bursa'daki gibi pencerenin önünde, sağa mı yoksa sola mı uçmaları gerektiğini bilmeyen iki kuş gibi durmuyorlardı. Nine bir sandalyede oturuyordu, annem genellikle yatakta yatıyordu, alnını baş ağrısına karşı bir çatkıyla sıkıca bağlıyordu. Dışarıda bozkırı ve uzun bir tepeyi görüyordum, bozkır sıcağı bütün gün sessizce odaların içinde oturuyordu. Annemin bir keresinde gündüz yataktan gazocağına gittiğini gördüm, çay pişirmek için. O, ocağa gaz verirken, pencereden dışarıda sanki her saniye alevler içinde

kalabilecekmiş gibi uzanan bozkırı gördüm. Evde birisi musluğu açarsa ve su sesi çok yüksek çıkarsa, bu yüksek sesin güneşin altında duran dışarıdaki bozkırı alevler içinde bırakabileceğini düşündüm. Annem ve nine iki sandalyede oturuyor ve konuşmadan çay içiyorlardı, sonra annem yine yatağa gitti. Nine sandalyede oturmaya devam etti, sonra karanlık mutfağa gitti, çay bardaklarını yıkadı, bir havluyla sandalyeye geldi, sonra orada oturdu, havlu bacaklarının üzerinde ve elleri bu havlunun üzerinde. Sonra havluyu sandalyeye koydu ve annemin yatakta yattığı odaya gitti. "Fatma, uyuyor musun?" dedi. Annem hiçbir şey söylemedi. Nine, "Kalk ayağa," dedi. Annem hiçbir şey söylemedi. Nine, "Biraz dışarı çık," dedi. Annem hiçbir şey söylemedi. Nine, "Fatma, yüreğim tükendi, kalk," dedi. Annem, "Kocakarı, beni yiyip bitiriyorsun," dedi. Nine, "Kalk ayağa, Fatma, ölümü davet ediyorsun," dedi. Annem, "Bu evden ölüm çıkar inşallah," dedi. Nine, "Ağzından yel alsın, kalk ayağa," dedi. Annem, "Öleyim, o zaman kurtulursunuz," dedi. Nine, "Sen niye ölüyorsun, ben ölürüm inşallah," dedi. Nine odadan çıkıp sandalyeye gitti, havluyu eline aldı ve "Öleceğim, bu dünyanın ortasına kazık çakacak değilim ya," dedi. Bana, "Kardeş, ölmem için dua et, bu dünyada ne yiyorsam siz yiyebilirsiniz," dedi. Annem öbür odada ağlıyor ve hep "Ah, annem, ah, annem," diyordu. Ben de "Anne," dedim. Annem bana, "Ben senin annen değilim, ninene git, onunla birlikte bu evin içinde uğursuzluk yaratıyorsun, babanın işi ters gidiyor," dedi. Sonra yine "Anne, anne," dedi. Erkek kardeşim Ali ona doğru gitti "Anne, anne, anneciğim," dedi. Ali'nin anneciğim ve benim anneciğim sözlerimiz annemin "Ah, anne, annem"lerini susturdu. Annem ayağa kalktı, çatkısını alnından çözdü, saçlarını ıslattı ve tarandı. Babam geldi, başını sıfır numaraya tıraş ettirmişti, "Bu bozkır sıcağı altında başımda saçlarım yanıyor," dedi. Çalmadık kapı bırakmadığını söyledi, ama müteahhitlerin yüzlerinden düşen bin parçaydı. "Herkes kötü durumda, yüzleri gülmüyor," dedi. Orada bir san-

dalyede oturdu. Onun yüzünden düşen de bin parçaydı. Elektriğimiz olmadığı için erkenden yatmaya gittik. Gece yatağımı hep masanın altına taşıyor ve şimdiye kadar sahip olduğum ölüler için Arapça dualar ediyordum: "Allah, lütfen bu duaları ruhlara ilet: Sultanın bir sözüyle kafası kesilen sultan camisi inşaat işçileri mübarek Karagöz ve Hacivat için, Hırthurt Pazarı'nın gözlüklü adamının ölmüş babası ve annesi için, dar sokakta duran adamların ölmüş babaları ve anneleri için."

Ölüleri sonuna kadar sayamadım. İki köprünün arasında, üç tane okul kitabı kolunun altında, bana doğru gelen Mustafa'mı gözlerimin önünde gördüm. Kendimi de annemin beyaz mantosu içinde ona doğru yürürken gördüm, kendimi hep ondan çok daha büyük görüyordum. Uzaktan bana doğru geliyordu, Mustafa'ya doğru yürüyen resmimin yanında yürüyordum, bu yüzden kendimi hep ondan çok daha büyük görüyordum. Mustafa'mı yalnızca, birbirimizin gözlerine bakmak için bir an durduğumuzda büyük gördüm, gözleri kirpiklerinin arasından, sanki Mustafa güneşe bakıyormuş gibi bakıyordu. Yanaklarının üzerinde bir şeftalideki gibi genç tüyler gördüm. Bu kocaman resmi bir kere, bir kere daha görmek için hep yeniden köprülerden başlıyordum. Ama ölüler de beni bekledikleri için ilkin onları sayıyordum. Bazen gece babam ve annem bu odada karanlıkta sigara içiyorlardı. İki sandalyede oturuyorlardı, iki sigaranın da ateşleri aynı anda yanıyor ve onların yüzlerine bir an ışık ve sonra gölge veriyorlardı. Usul usul konuşuyorlar ve sık sık, "Bursa," diyorlardı. Sonra ninemin ve erkek kardeşlerimin de uyumadıklarını gördüm. "Bursa" sözcüğünde başlarını yastıklarından kaldırıyor, kulak kabartıyorlardı. Ertesi gün derin derin babam Mustafa'nın ve annemin yüzlerine baktık, ama Bursa'ya geri döneceğimizi söylemediler. Sonra biz dört kardeş ve nine, birbirimizin gözlerine baktık, babam gitti, onu bozkıra giderken gördüm, annem yine çatkısıyla yatağa girdi. Bir sandalyede oturuyordum, bir gözle annemi görüyor-

dum, öbürüyle babamı. Babam bozkıra gitti, gitti, güneş, sıfır numaraya tıraş edilmiş başında bir noktaya toplandı. Bu çıplak baş, babam ölene dek güneşi başının üstünde taşımak için bu dünyaya gelmiş gibi görünüyordu. Annem kıpırdamadan yatakta yatıyordu, onu görmüyordum; yatak konuşmuyor, ağlamıyordu; bozkır güneşi babamın başından bu yatağa kadar büyüdü, onu çekti, yatak gözlerimin önünde bozkırda babamın arkasından gitti, şimdi babam yalnızca güneşi taşımak için değil, susan yatağı da ardından çekmek için bu dünyaya gelmiş gibi görünüyordu. Babam gözden kaybolduğunda, susan yatağm yine odada durduğunu gördüm.

Erkek kardeşim Ali ve ben evden çıktık. Tuğla ev, bozkırda terk edilmiş gibi duruyordu. Ama terk edilmemişti, bizim dışımızda bir başka dairede daha insanlar oturuyordu, öbür daireler boştu. Bu tuğla evin dışında bu bozkırda başka ev yoktu. Başka bir ev görmek için bu tuğla evin önünde duruyor ve sanki penceremizden bir komşu evine bakıyormuşuz gibi bir süre onu seyrediyorduk. Tuğla evin durduğu yerde cadde, sokak yoktu. Öylece bozkırda duruyordu, kapısız. Yakınında inşaatlar vardı; toprak, delikler; inşaat işçileri onların içinde çalışmıyorlardı, her şey durdurulmuştu. Bozkırın sağ tarafında çok uzun bir tepe vardı. Ali, "Orada Amerikalılar golf oynuyor," dedi. Bu bozkır evinden biraz uzakta bir karayolu vardı. Bu karayolunun öbür tarafında yine başka, uçsuz bucaksız, yeni bir bozkır başlıyordu. Ali ve ben bu karayolunun kenarında, bayırda oturduk, çok sıcaktı. Eski, takırdayan kamyonlar, birbiri ardına bağırtı ve homurdanmayla, sıcaktan yumuşak bir hamur gibi görünen asfaltın üzerinde gidiyorlardı. Kulaklarımı tıkadığım zaman kamyonlar ateşten bir su içinde gidiyorlarmış gibi görünüyorlardı. Dünyayı dalgalı dalgalı yansıtan bir lunapark aynasında gibi gidiyorlardı. Ali'nin bir gözlüğü vardı, gözlerinden aldı ve ağlamaya başladı. "Bursa'ya gitmek," dedi. Bayırda oturuyor, "Bursa, Bursa," diyor ve birlikte ağlıyorduk. Kamyonlar gürültülüydü, bozkıra kaçtık. Bu çok güzeldi. Bozkır öyle büyüktü ki, şim-

di herhangi biri gelebileceği için susmamız gerektiğini düşünmeye ihtiyacımız yoktu. Öyle çok ağlayabilirdik ki! Ali bana bir zaman sonra, "Ağlama, tamam mı?" dedi. "Tamam," dedim, ama o ağlamaya devam etti. Böylece ben de ağlamaya devam ettim. Evde birkaç şeyi bir başörtüsüne sardım ve yatakta yatan anneme, "Ben gidiyorum," dedim. Evden çıktım, eğer annem pencereden bakıyorsa beni görsün diye evin önünde yürüdüm. Sonra yine eve girdim, çatı arasına çıktım. Bohçamın üstüne oturdum, orada çerçevesiz küçük bir pencere vardı. İnsan oradan, uzakta bir yerde birçok evin çatısını görebiliyordu, çatı arası sessizdi, orada duran hiçbir eşya yoktu, yalnızca eski tahta parçaları. Suratımı astım: Beni kimse aramıyor, hep burada oturacağım. Arkama, önüme, çatı arasına ve pencereye baktım. Her zaman için sessiz, yarı karanlık bir odada oturup kalacak olmam hoşuma gitti. Ama sonra annem geldi. Annem güldü ve "Seni eşek, buradasın ha," dedi. Birlikte eve gittik, sonra o yine yatağa girdi. O bu yatakta yatarken, onu hep yarım anne olarak görüyordum, çünkü ya sol tarafının üstüne ya da sağ tarafının üstüne yatıyor, gözleri yarı açık, yatağa bakıyordu. Kimsenin gözlerini kapatmamış olduğu ölmüş bir hayvan gibi görünüyordu. Bazen bu yatakta ölü bir at, bazen ölü bir kaplumbağa, bazen ölü bir bukalemun yatıyordu.

Nine bir sandalyede oturuyordu, yine elinde bir havlu, açık kapıdan uzaktan yatağa bakıyordu. Odaya girmedim, pencerede ninemin sandalyesinin arkasında oturup daha da uzaktan, ninemin omuzlarının üzerinden yatağa baktım. Sinekler bu yatağın üzerinde uçuyordu, ince bacaklarıyla yarım anne yüzünün üstüne konuyorlardı, ama annem onlara eliyle, "Gidin," demediği için, sinekler yarım yüzün ve yatağın üstünde oturmaya başladılar.

Nine bir aynayla yarım anneme gitti, aynayı onun yüzüne tuttu, "Ayağa kalk," dedi. Annem hiçbir şey söylemedi. Nine aynayı onun yüzüne tutmaya devam etti, bir sürü sinek geldi ve bu aynanın üstüne kondu, yarım annemin yarım yü-

zünün bir sinek yüzü haline geldiğini gördüm. Nine aynayı annemin yanında bıraktı, geldi, yine sandalyeye oturdu, havluyu eline aldı, havluya, "Cinlerimiz bizi artık güzel bulmuyorlar, onlar da bizi terk ettiler," dedi.

Yine birkaç eşyayı başörtüsüne sarıp evden çıktım, çatı arasına çıkmadan önce kendimi bir an evin önünde gösterdim. Bohçamın üstünde, çatı arası penceresinin önünde oturdum, annemin gelip beni almasını bekledim. Gelmedi. Saatlerce yukarıda oturdum, ama o gelmedi. Otururken uykuya daldım, o gelmedi, burada yaşayacağım, dedim, kendime bohçadan bir yatak yaptım. Uzandım ve şimdi gelecek, diye düşündüm. Gelmedi. Akşam, çatı arası penceresinden geçip geldi, çok yorgun bir halde tozlu yerin ve yoksul tahtanın üstüne oturdu. Duvarlarda örümcekler evlerine gitmiyordu, bu akşamın yüzünde sinekler uçmuyordu, tahta gıcırdamıyor, öbür tahtayla konuşmuyordu.

Gün bir salı günü, akşam bir temmuz akşamı, birkaç yıl salı akşamı olarak kalacak. Burada. Yoksulluk bu temmuz akşamını iyi eğitmiş. Ağzı var, dili yok.

Akşam soluğunu tuttuğu için, ben de soluğumu tuttum. Herhangi bir ağrının gelmesini ve canımı yakmasını istiyordum, ağrı gelmedi. Akşamın ellerinin arasında yarım annem gibi yatıyordum. Üç yıl sonra, bu temmuz salı günü akşamı bir temmuz çarşamba günü akşamına dönüştüğü zaman, beni burada içlerinde bir örümceğin bile oturmadığı yarı açık gözlerle bulacaklar.

Ruhumun ağzımdan kolayca dışarı uçabilmesi için ağzımı açtım ve onu uçarken göreyim diye çatı arası penceresine baktım. Pencerede bir şeyi uçarken gördüm de. Ama uçan ruhum değildi, adresini artık bilmeyen küçük bir kuştu. İçeri girdi, soluk tutan akşam duvarlarının arasında bir oraya bir buraya uçtu. Kuş uçarken kokusunu çatı arasında bıraktı. Bu kuş kokusu bana elini verdi, ayağa kalktım, bu kokunun ardından gittim, kuş yine pencereden dışarıya, gökyüzüne uçtu. Kokusu çatı arasında kaldı. Bohçamla pencereyi tıkadım,

çatı arasında duran kuş kokusunu içime çektim ve anneme çok özlem duydum. Sonra anneme duyduğum özlem yüzünden akşamın da soluk almaya başladığını gördüm. Tahta gıcırdadı ve gıcırdadı, kuş kokusu şarkı söylemeye başladı:

"Çıkalım seyrü şikare
çatarız belki o yare aman aman."

Aşağıya, daireye indim, annem bana değil, yastığına, "Bursa'dan mı geliyorsun?" diye sordu. Anneme, "Cehennemin dip kuyusundan geliyorum," diye cevap verdim. O, yine yastığına konuştu: "Şeytanlarla mı yemek yedin sen?" Sonra yine yarım anne olarak orada yattı.

On dört tane aspirin içtim, midem dalgalarla yükseldi. Dışarıda bozkırda, bozkır tozunun kendi etrafında dönüp yükseldiği kasırgalar kopuyordu. Vücudum on dört aspirinle pencerede oturuyor, aynı anda kendini o dönerek yükselen bozkır tozunun içinde görüyordu. Başsız vücut kasırgayla yükseldi, sonra yine aşağı indi, kasırga bir an soluk aldığında ve her şey biraz sakinleştiğinde, pencerede oturan vücudum, bozkır tozunun içinde dönen vücudun hâlâ daha başsız olduğunu gördü. Penceredeki vücudum, kasırganın içinde sürüklenen vücuduma başı oturtmaya çalıştı, ama vücut kasırgayla birlikte sürüklenip gitti, ona oturtmak istediği baş, pencerede oturan vücudumun ellerinde kaldı. Kasırganın içindeki vücudum bozkırdan karayolu yönüne doğru kaybolduğunda, pencerede oturan vücudum sandalyeden yere düştü. Sonra bir baş olarak ninemin ellerindeydim. Nine beni kusturdu ve bana sarımsaklı yoğurt verdi. Yerde başımdan ayrı orada yatan vücudumun yavaş yavaş yine başıma doğru geldiğini gördüm. Sonra masanın altında Bursa'nın devlet eliyle zehirlenmiş kara köpekleri gibi yattım ve tek gözle uzaktan yarım annemi gördüm, sanki o da ölü caddenin bir tarafında yatan kara bir köpekti ve bu ölü köpek de caddenin öbür tarafında yatan ölü köpeğe bakıyordu.

Ertesi gün yarım annem yatakta yatarken ona, "Kendimi öldüreceğim," dedim. Merdiven girişinde, daire kapısının üs-

tünde bir sürü elektrik kablosu açıkta duruyordu, dairede elektrik yoktu, ama merdiven sahanlığında vardı. Evinde elektrik olmasını isteyenin bir elektrikçi getirmesi gerekiyordu, babam, "Bu evi yapan müteahhit herhalde cebi delik bir müteahhitti, benim gibi," diyordu. Eğer ayaklar ıslaksa elektriğin insanı çarpacağını öğrenmiştim. Ayaklarımı yıkadım ve merdiven sahanlığına gittim. Kabloya erişmek için boyumun yetip yetmeyeceğini düşündüm. Annem geldi ve karşımda durdu. Onu görmüyormuşum gibi yaptım ve kabloya baktım. O hiçbir şey söylemedi, ben hiçbir şey söylemedim. Bu arada merdiven sahanlığında ışık söndü, annem beni elimden tuttu, daireye girdik. Annem yatakta yatarken, yalnızca daire kapısını açıp kapatmam yetiyordu, o zaman yaydan fırlamış bir ok gibi arkamdan geliyordu. Kapıyı o kadar sık açıp kapattım ki, annem yatakta yatmayı bıraktı.

O artık yarım değil tam bir anne olunca, küçük erkek kardeşim Orhan'la karayoluna gittim, içinde maymunların olduğu bir park biliyordu. Karayolunun kenarından kamyonlarla birlikte şehir yönüne yürüdük, lunaparkı bulduk. Bu park bir şehir kadar büyüktü. Renkli ampuller yanıp sönüyor, bir insan ötekini yola itiyordu, gece olmadan önce suyun yanında bir yer bulmak isteyen, birlikte yürüyen göçebeler gibiydiler. Bursa'nın insanlarından sonra gördüğüm ilk insanlardı. Ankara'da olduğumuzu biliyordum, ama bu lunapark benim için Bursa'ydı. Dönmedolapla hop yukarı giden yürekler, hop aşağı giden yürekler, güzel bir geceden aşağıya inmiş gibi bu yıldızlar, heyecanla orada yürüyen insanlar, omuzlarının üzerinde hırkalarıyla bu yaşlı kadınlar, koro halinde çıt çıt çıt çıt kabak çekirdeği yiyen çocuklar, kahvelerin semaverlerinden gelen bu çay kokusu, ablalarına göz kulak olan bu küçük oğlan çocukları, gazinolardan gelen, çok derin bir melankoliyle vücutlarından dert söküp şarkı söyleyen sesler, bu benim için Bursa'ydı. Ve şimdi maymunlara gitmek istiyorduk. Bir dişi ve erkek maymun kavga etmişlerdi, dişi ve erkek kafeslerinde sırt sırta oturuyorlardı, dişinin elinde

bir ayna parçası vardı, aynayı yukarı kaldırdı ve aynada, kocasının tam o anda ne yaptığına baktı. Erkek ona doğru dönünce aynayı sakladı, alıngan bir yüz ifadesi takındı, sonra yine aynada, kocasının ne yaptığına baktı. Sonra gece oldu, ışıklar söndü, kulübeler kapandı. Karanlıktı ve koskocaman bir delik oluştu. İnsanlar çabucak yok oldu ve çoğu ancak şimdi ayak ağrılarını hissetti. Birkaç küçük köpek kulübelerin arasından geçti, çocuklar artık yürümek istemiyorlardı, büyükler onları karanlıkta omuzlarına aldılar, çocuklar uyumuşlardı bile. Erkek kardeşim Orhan ve ben bozkırımıza doğru yürüdük ve annemizle babamız belki de sinemaya gitmişlerdir diye ümit ettik. Üç saat sonra bozkırımıza geldik. Bozkırda, gaz lambası ışığında babamın bir oraya bir buraya giden gölgesini gördüm. Babamın beni uzun uzun dövmesi gerekmedi. Bir tokattan sonra yeri öptüm. Nine, "Mustafa, geri döndükleri için Allaha şükret," dedi. Sonra hastalandım. Ağrı, sanki bir jiletle etimi kesiyorlarmış gibiydi. Mustafa'mı düşünmek ve ağlamak istediğimde, gözyaşlarıma giden yolu bulamıyordum. Vücudum artık benim vücudum değildi. Odada sağlam bir şekilde oturan bozkır sıcağının ağrı olduğunu düşündüm. Yataktan, üstünde Amerikalıların golf oynadıkları tepeleri görüyordum. Akşam vakti bütün tepenin üzerine dağılmış şekilde eğilen ve bir şey kaldıran birkaç adam gördüm. Babam bana her akşam, "Kızım, niye hastalandın, uğursuz babanı üzmek için mi?" diyordu. Cevabı bilmiyordum. Dairede insanlar hareket ediyordu. Oturuyorlar, kalkıyorlar, musluğu açıyorlar, kapıları açıp kapatıyorlardı. Golf tepesindeki adamlar da hareket ediyorlar, oraya buraya yürüyorlardı. Benim için bu adamlar ve ailem birbirlerine aitti. Mustafa'mı düşündüm. Her zamanki gibi Bursa'nın iki köprüsü arasında, kolunun altında okul kitaplarıyla bana doğru yürüyordu, ama hastalığım yüzünden yavaşça ona doğru gidebildim ve onu gözlerimde tutamadım. Böylece yüzünü unutmaya başladım.

Nine pencerenin önünde bir sandalyede oturuyordu,

"Komşular kapımızı hiç çalmıyorlar, çünkü dilleri dilimizi anlamıyor. Onlar Arnavutluk'tan gelmişler," diyordu. Sonra hep, "Orada ince bir ağaç var, bu ağaç ne ağacı acaba?" diyordu.

Ertesi gün bir kere daha, "Orada ince bir ağaç var, bu ağaç ne ağacı acaba?" dedi.

Bana Arnavut komşuların kızından söz etti. Benden biraz daha büyükmüş, ya evin önündeki ipe çamaşır asarmış ya da tek başına evin önünde oynarmış. Boynu yokmuş. Başı, kötü dikilmiş bir bebekteki gibi omuzlarına yapışıkmış. Çarşafları asmak için ellerini yukarı kaldırdığı zaman, başı omuzlarının arasında bütünüyle kaybolurmuş.

İyileştim, pencereye gittim ve böyle bir kızın ve böyle bir ağacın olmadığını fark ettim. "Nine, böyle bir kız ve böyle bir ağaç yok," dedim. Bana, "Seni kandırdım, bu evin içinde şeytanın işlerinden anlayan tek sen değilsin," dedi. Ama tek komşularımızın Arnavutluk'tan olduğu doğruydu, dillerinin dilimizi anlamadığı da doğruydu. Yüzlerimize bakıyorlardı ve karşılaştığımız zaman gözleri kocaman oluyordu. Arnavut komşuların benim yaşımda bir kızları vardı, ama hep evde oturuyordu, çünkü yakında ölmesi gerekiyordu. Annem, "Böbrekleri verem olmuş," dedi. Ben ve nine bir keresinde ona gittik. Biz geldiğimiz için ayağa kalktı, masanın üzerinde gazocağı duruyordu, ayakta durarak bizim için hamurdan bir tatlı pişirdi. "Bu lokmadır, lokma tatlısı," dedi. Yüzüne baktım, niye ölmesi gerektiğini görmek istiyordum. Bir kaşıkla yağın içine hamur koydu ve nineme yarı Türkçe, yarı Arnavutça bu tatlıyı nasıl yaptığını anlattı. Bozkır evi iki gün tatlı koktu, sonra kız öldü. Babası ve belediyenin iki adamı onun fakirler için yapılmış tabutunu bozkırın üzerinden taşıyıp götürdüler.

"Bismillahirahmanirrahim,
Elhamdü lillahirrabbil âlemin. Errahmanirrahim,
maliki yevmiddin. Iyyakena'büdü ve iyyake neste'in.
Ihdinessıratel müstekıym; Siratellezine

en'amte aleyhim gayril mağdubi aleyhim
veleddallin. Amin.
Bismillahirahmanirrahim,
Kul huvallahü ehad. Allahüssamed.
Lem yelid velem yûled. Velem yekûn
lehu küfuven ehad. AMİN."

"Allahım, lütfen bu duaları, tatlıları gazocağında pişiren bu Arnavut kızın ruhuna ver.

Annemin çok genç ölen annesi için, Bursa'daki Ulu Köprü'nün üstünde ninemin gördüğü kadının ölü kızı için, sultanın bir sözüyle başları kesilen sultan camisi inşaat işçileri, gülmekten hiçbir inşaat işçisinin çalışmaya devam edememesine neden olacak kadar komik şeyler söyleyen mübarek Karagöz ve Hacivat için, ninemin Bursa'da caddede gördüğü kadının ölmüş iki kız kardeşi için, sıkıntıdan sütü kesilen Bursa'daki çocuklu kadının ölü kocası için, Bursa'da caminin önündeki dilenen adamın ölü annesi, babası ve kız kardeşi için, Bursa'da parktaki kadının ölü kocası için, Bursa'da Ulu Çeşme'de, ninemin rastladığı kadının ölü annesi ve babası için, Bursa'daki bitpazarının adamlarının ölü anne ve babaları için, sanki öksüz gibi gözüken, dar sokakta bekleyen adamların ölü anne ve babaları için, kömürleri bir gazeteyle yelleyen, Bursa'nın kambur orospusunun ölü annesi ve babası için, yaşlı orospu Fatma ve Bursa'da tafta elbisemi yıkayan ve ütüleyen öbür küçük kadın için, beni Bursa'da yarım ayakkabılarının içinde Çengel Çeşme'ye kadar götüren ve "Eve git" diyen Recep Amca'nın ölü annesi ve babası için, 200 gram peyniri elinde yukarıya doğru tutan ve Bursa'daki cansız sokağımızda şeker fabrikatörü evlerinin önünde gezen Deli Saniye'nin ölü annesi ve babası için, bana bir hurma veren ve İstanbul'da evin girişinde ölen Ermeni kadın için, Molière'i çevirten ölü Hasan Âli Yücel için, Bursa'daki ölü Molière için, ölü Isadora Duncan için, kendilerini Bursa'da Uludağ'ın tepesinden aşağıya atan ölü âşık çiftler için, cennete gitmek için

narları, taneler yere düşmeden, yarı bitmiş villamızda yiyen iki büklüm Şavkı Dayı'nın ölü annesi ve babası için, bana İstanbul'da malını gösteren ve "Güzel mi?" diye soran mezarlık delisi Musa'nın ölü annesi ve babası için, ninemle İstanbul mezarlığında gördüğüm bütün ölüler için, trende gördüğüm askerlerin ölü anneleri ve babaları için, ninemin Kapadokya'daki köyünde, ölmeden önce karpuzları yemeyi reddeden ölü sekiz çocuğu için, dağdaki taşocağı işçilerinin ölü anneleri ve babaları için, ölü babasını bir pencereden gören ve bana hula hup çemberini veren topallayan orospunun ölü babası için, Bursa'da Ulu Cami'de yatan tozlu mezar taşlı ermişler için, sağ ayağını ayakkabısının üzerine koyan, Bursa'daki Hırthurt Pazarı'nın gözlüklü adamının ölü annesi ve babası için, Bursa'da akşamları davulu ve taşlarıyla, kız kardeşinin oturduğu kerhanenin önünde işeyen Deli Ayten'in ölü annesi ve babası için, gerdek gecelerinde gecekondularda ölen, Çok Erken Sabah Vakti'nin annesinin, isimlerini kafasında tutamadığı damatlar ve gelinler için, yakışıklı haydut Ayvaz için, İstanbul'daki erkek kardeşi öldüğü için saçları bir gecede ağaran Pamuk Teyze'nin ölü annesi ve babası için, Bursa'da sultan hamamındaki kadınların ölü babaları ve anneleri için, veremden ölen 23 yaşındaki teğmen, iç güveysinden hallice olan ve hep Demokrat Partili başbakanın gazetelerdeki resimlerini delen ve Bursa'daki yokuş sokağımızda yoldan geçerken anneme "Fatma Hanım" diye seslenen Sıdıka Teyze'nin kocası için, bugün tabutun içinde bozkırda çekip giden Arnavut kızın ölü ninesi ve dedesi için, Birinci Dünya Savaşı'nda ölen altı yüz yirmi dördüncü asker için, ırmakta ölen altı yüz yirmi beşinci asker için, altı yüz yirmi altıncı ölü asker için, altı yüz yirmi yedinci ölü asker için, altı yüz yirmi sekizinci ölü asker için, altı yüz yirmi dokuzuncu ölü asker için, yağmurun altında otururken ölen altı yüz otuzuncu ölü asker için."

Arnavut kızın tabutu bozkırda taşındıktan sonra, babamın dışında başka hiçbir insanı bozkırda giderken ve gelir-

ken görmedim. Bozkır rüzgârı yalnızca yırtık gazeteler getiriyor, bu gazete kâğıtları dikenli çöl çalılıklarında asılı kalıyordu. Onlara gidiyor, eğilip okuyordum, yırtık oldukları için bir yırtık gazeteden ötekine gitmek ve yarım hikâyeler birbirlerine aitmiş gibi okumak hoşuma gidiyordu. Eğer bozkırda çok uzağa gidersem annem pencereden, "Kızım, pis gazeteleri okuma, yabancılar hakkımızda ne der," diye sesleniyordu. Bunu komik buluyordum, hakkımızda bir şey söyleyebilecek yabancılar yoktu. Eğer Arnavut komşularımız hakkımızda bir şey söylemiş olsalardı, onları anlamazdık, ayrıca pencereden hiç bakmıyorlardı.

Kısa süre sonra bozkırdan ikinci ölü geçti. Bir sabah, birisi sekiz metre kumaş yırtıyormuş gibi büyük bir gürültü duyduk. Annem, nine, Ali, küçük erkek kardeşim Orhan ve kız kardeşim Siyah Gül'ün elinde çay bardakları vardı, bardaklar aynı anda ellerimizden düştü ve kırıldı. Masa sallanmaya başladı, ninem ve annem ayağa kalktılar, ellerini göğüslerinin önünde tuttular, dua etmeye başladılar, gözleri kapalı, "Zelzele zelzele," dediler. Biz de ayağa kalktık, gözlerimizi kapadık ve hepimiz, "Bismillahirahmanirrahim" demeye ve sallanmaya başladık.

Bir süre sonra gözlerimizi açtık ve masaların ya da lambaların değil, bizim dünyada hâlâ sallanan tek varlıklar olduğumuzu gördük. Annem, "Evden çıkalım," dedi. Annem, nine, Ali, erkek kardeşim Orhan ve kız kardeşim Siyah Gül, hepimiz evden çıkıp karayoluna doğru gittik, dönüp bozkır evimize baktık, ev bütün olarak orada duruyordu. Nine, "Zelzele değildi," dedi.

Sonra yine askerleri gördüm. Askerler karayolunda duruyorlardı, bir kamyon vardı orada, bir arabanın kırık camlarında kan kuruyordu, bir bisiklet devrilmiş, karayolunun kenarında yatıyordu. Ölüyü görmedik, çoktan gitmişti, bir işçiydi, bisikletiyle fabrikaya gidiyordu. Babası, annesi yoktu, yalnızca bir teyzesi ve bir amcası vardı. Kamyon yüzünden, bir arabanın geldiğini görmemişti. Arabaya çarpmış, bir cam-

dan girip öbür camdan dışarı çıkmıştı. Bunu bize bir asker anlattı, sonra asker, ölü işçinin hâlâ caddede duran kırmızı çoraplı bacağını eline aldı ve bacakla birlikte karayolunun öbür tarafına yürüdü.

Annem, "Zelzele değildi, belki adam çok genç olduğu için ölüm bağırdı. Kim bilir, belki ölüm onun için ağlamamızı istiyor," dedi. Önce Siyah Gül ağlamaya başladı, önümüzden gidiyordu, elbisesinin eteğinde bir sökük vardı. Yalnızca bu söküğü görüyordum ve onun için ağladım. Siyah Gül bozkıra bir yerlere gidiyordu, bozkır onun küçük ayaklarının hiçbir yere ulaşamayacağı kadar büyüktü. Bozkır rüzgârıyla oraya buraya uçan gazete parçaları da biz ağlayanların ardından gelmeye başladılar. Siyah Gül'ün arkasında ağlıyorduk, gazete parçaları bazen dikenlerin üstüne takılıyor, sonra yine bacaklarımızın arasında, bacaklarımızın yanında uçuyorlardı. Karanlık olduğunda gazete parçalarını artık görmüyorduk, ama onlar ayak bileklerimize ve dizlerimize yapışmaya devam ettiler. Karanlıkta Siyah Gül'ün eteğindeki sökük artık görülmediği için, ağlama devam etsin diye çok eski, hüzünlü bir şarkı söylemeye başladım:

"Mey içerken düştü aksin camıma
Şimdi girdin bir avuç sen kanıma"

Şarkı çok yavaş bir şarkı olduğu için, ağlayan koro da peşimden çok yavaş yürüyordu. Bozkırda gece soğuktu, gecenin yıldızları vardı ve yıldızlar bizden daha sıcak bir yerdeymiş gibi gözüküyorlardı. Annem, "Ölülerimiz yukarıda, gökyüzünde duruyorlar," dedi. Şimdi, üzerimizde duran ölüler için ağlıyorduk. Ölüler bizimle birlikte yürüyor, ağlamamıza ışık veriyorlardı ve ben gözlük camlarının arkasında Ali'nin ağlayan gözlerini gördüm ve daha çok ağladım. Böylece ağlayarak bozkır evimize geldik, delikten geçip evimize girdik. Dairede babam bozkır sıcağı yüzünden tıraşlanmış kafasıyla tek başına masada oturuyordu. Bizi yarı karanlıkta gördü ve "Ağlıyor musunuz? Benim için mi, talihsiz babanız için mi ağlıyorsunuz?" dedi. Annem, "Evet, Mustafa, senin için ağlı-

yoruz," dedi. Biz de, "Evet, Mustafa, senin için ağlıyoruz," dedik. Mustafa, "Ağlamayın, yoksa ben de ağlarım, daha ölmedim, yaşıyorum," dedi. Mustafa'nın yanına masaya oturduk, hepimiz ağlayarak Mustafa'nın gözlerine baktık. Çenesini ikiye bölen bir gamzesi vardı. Bu çukura baktım ve daha çok ağladım. Böylece öbür ağlayanların sesleri de yükseldi. Mustafa başını sağa sola salladı ve gülümsedi. Dışarıda, bozkırın üzerinde yıldızlar duruyordu, şimdi ayla birlikte, ve bize bakıyorlardı, Mustafa için ağlayan insanlara, ve kendilerini seyrediyorlardı.

Bu banliyö lisesinde arkadaşım yoktu. Bütün çocuklar boğazlarına kadar çamurla okula geliyorlardı, ders sırasında çamur kuruyor, kuru çamurla birlikte çıkıp gidiyorlardı. Öğretmenler babalarımızın ne yaptığını soruyorlardı. Ben, "Benim babam müteahhit," deyince, "Oh, o zaman zengin," diyorlardı ve benden okul için en yüksek okul bağışını, 20 lira, istiyorlardı. Babamda para yoktu ve öğretmenler bana, paranın ne zaman geleceğini soruyorlardı. Evde her gün anneme, paranın ne zaman geleceğini soruyordum. Annem bir keresinde, "Öğretmenin o kadar çok şey sormasın. Çenesini eliyle tutsun," dedi. Bir dahaki sefere, bir öğretmen bana 20 liranın nerede olduğunu sorunca, "Öğretmenim, annem diyor ki: Öğretmenin o kadar çok şey sormasın, çenesini eliyle tutsun," diye cevap verdim. Öğretmen babamla konuşmak istedi. Babam şapkasıyla okula geldi. Öğretmen ona, "Ah, Mustafa Bey, bütün öğrencilerin önünde nasıl kızardığını görseydiniz," dedi. Babamın, okulun ağzını kapatabilmesi için 20 lira bulması gerekiyordu. Babamın hâlâ yapabildiği küçük borçlarla yaşıyorduk, nasıl bilmiyorum. Okul önlüğüm Bursa'daki eski, küçük önlüktü. Çok küçük olduğu için altına ninemin bir eteğini giyiyordum. Kış geldi, bozkır evinden bu banliyö lisesine giden yol, donmuş çamura dönüştü. Ayakkabılarım yoktu, ninemin bana büyük gelen mest lastiklerini giydim. Çamur, çam reçinesi kadar inatçıydı, lastikler içinde saplanıp kaldı. Onları orada bıraktım, eve geri döndüm, an-

nem yine, eğer Alikan'ın kerhanesi açılırsa bana ayakkabı alabileceğini söyledi. Çamura saplı mest lastiklerine geri döndüm.

Okulda yalnızca bir kız benimle konuşuyordu, cami hocasının kızıydı. Kırmızı yanakları, güzel, geniş bir yüzü, dalgalı kızıl saçları vardı. Babası minareden öğle ve ikindi ezanını okuduğu zaman, sınıfta ikimiz de başlarımızı pencereye, cami yönüne çevirirdik.

Çok saçım vardı, onları tokalarla yukarıya topluyordum. Cimnastik öğretmeni, hep eşofmanlarla dolaşan genç bir kadın, bir keresinde okul koridorunda üstüme doğru geldi, saçlarımı eline aldı, çekti, bu arada tokalar ve bir sürü saç başımdan ayrıldı. Koridordaki öğrenciler, tokalar gibi yerlerinden savruldular, onları bir kenara itmek istermiş gibi duvarlara dizildiler ve kocaman açılmış gözlerle bana ve saçlarımı arkasından çeken cimnastik öğretmenine baktılar. Öğrenciler kirpiklerini çarçabuk aşağı indirdiler, sanki gözlerinin resmi izlemek için koşması gerekiyormuş gibi. Ama ben bunların hepsini çok yavaş resimler olarak görüyordum, cimnastik öğretmeninin ağzı yavaşça yaklaştı ve öyle büyüdü ki, duvarlar geri çekilmek zorunda kaldılar. Kocaman ağzın etleri konuştu ve yıl sonunda smavda günümü göreceğime yemin etti. Bunu evde anlattım. Nine, "Uiiy, senden ne istedi, zalim. Korkma kardeş, ben dua ederim, Allah onun ağzını çarpıtır, sınavda konuşamaz," dedi. Gerçekten de öyle oldu. Yıl sonu sınavı geldiğinde sınavda başka öğretmenler de vardı, cimnastik öğretmeni başını masaya koymuş, devamlı inliyordu, midesi ağrıyordu. Öbür öğretmenler bana iyi not verdiler ve cimnastik öğretmeninin intikamından kurtuldum ve niye intikam almaya yemin ettiğini hiç anlamadım. Cami hocasının kızı bana bu kadının evde kalmış bir kız olduğunu söyledi. "Artık yüreğiyle değil kıçıyla düşünüyor," dedi. Öğretmenin smav gününde bacakları kırılsın diye, cami hocası olan babasıyla dua ettiklerini de söyledi.

Okuldan bozkır evimize giden yol gösterişsizdi, pislik,

toz, yarı bitmiş inşaatlar, sonra bozkır. Ama bir keresinde beni bir adamın izlediğini fark ettim. Benimle aynı hizada ilerlerken, düşünceli düşünceli yürüyormuş gibi yapıyordu, ama ben hızlı gitmeye başlayınca, o da hızlı gidiyordu. Ben koşmaya başladım, o da koştu, yarı bitmiş villalara gittim, ayaklarım orada duran çimento ve kuma battı. Çok koşmaktan, ninemin eteğini tutan lastik kaçtı. Eteğimi tutarken bir yandan da koşmam gerekiyordu. Nasıl olduysa adamdan daha hızlı koştum, o durup kaldı ve bana koluyla bir işaret yaptı. Bunun anlamı şuydu: Demek beni istemiyorsun, çok üzüldüm. Nine, adamın herhalde nerede oturduğumu öğrenmek için ardımdan geldiğini söyledi, benimle evlenmek, görücü göndermek istiyordu. Ertesi gün aynı yoldan başımda kocaman bir başörtüsüyle geçtim, beni hatırlamasın diye parmaklarımla gözlerimi örttüm. Onu gördüm, bana bakmadı. Böylece yollarda rahatlıkla paçamı kurtarabiliyordum, ama erkek kardeşim Ali böyle yapamıyordu. Her gün, karayolunun öteki tarafında başlayan öbür bozkırdan geçip liseye gidiyordu. Bir keresinde gözlük taktığı için, öbür bozkırda üç oğlan tarafından dövüldü. Oğlanlar ona, "Hey, hanım evladı, gel bakalım buraya," dediler ve onu dövüp gözlüğünü kırdılar. Ali ikinci kez öbür bozkırda dövüldüğünde, annem artık isyan bayrağını çekeceğini söyledi. Anadolu'ya, babasına bir mektup gönderip çok kötü durumda olduğumuzu yazdı. Bize, "Bu cehennemin dip kuyusunda çocuklarımın ölmesine müsaade etmem," dedi. Babasının önünde babamızın eğik başla dolaşmak zorunda kalmasını istemediğini söyledi, ama bu dünyada babasından başka yardım isteyecek kimsesi de yoktu. Mektupta, babamın işi olmadığını ve kendisinin de bu dünyada Allah'tan ve ondan başka sesini duyacak kimsesi olmadığını yazdı. Dedem Ahmet yakında geleceğini bildirip geliş tarihini belirtti. O gün gelmedi, ben ve annem bir falcıya gittik. Üstüne dedemin ne zaman geleceği sorusunu yazdığımız kâğıdı yaktı, bir bardak suyun içine koydu, suya baktı, "İhtiyar bir adam yüzünden dertlisiniz, üç vakte kadar ge-

liyor, üç saate kadar, üç güne kadar veya üç aya kadar, bu üç vakitten birinde gelecek," dedi. Dedem üç gün sonra iki koskocaman tahta valizle bozkır evimize geldi. On yıldır görmemiştim onu, bana o zamanki gibi, "Şehir kızı, şehir kızı, dedeni tanıyor musun?" dedi. Valizden kurutulmuş erik, bulgur, kayısı ve buğday çıktı. Dedemin ceketi, yeleği, pantolonu on yıl öncekilerin aynılarıydı. Ceketini ve yeleğini kokladım, onlar da erik, kayısı ve tahıl kokuyordu, gizlice başını kokladım, o da kayısı ve tozlu bulgur kokuyordu. O an, onun da bir zamanlar bir babası ve bir annesi olduğunu düşündüm ve ölüler için dua ettiğim zaman, o günden itibaren onun ölmüş babası ve annesi için de dua etmeye karar verdim.

Dedem Ahmet sandalyede oturmak istemediği için yere çömeldi. Bunun üzerine nine, babam ve annem de yerde onun çevresine oturdular. Biz çocuklar da yere oturduk, sandalyeler boş kaldı. Tıpkı camideki gibiydi. Dedem konuşuyor ve dizlerinin üzerinde oturan herkes biraz sallanarak onu dinliyordu. Sustuğu zaman hepsi kasaba camisindeki Kuran hocam gibi yere bakıyordu, tam o sırada sırtüstü düşmüş ve kendini kurtaramayan bir böcek görüyorlarmış gibi. Bozkır her zamanki gibi sessizdi, evimizde çok hareket vardı. Günde beş kez dedeyle namazımızı kılıyorduk. Bozkırda, ezanından namaz vakitlerimizi duyabileceğimiz hiçbir cami yoktu. Dede güneşe baktı ve "Şimdi ikindi okunuyor, ne dersin, Fatma?" dedi. "Galiba baba," diye cevap verdi annem. Babam da namaz kılıyordu. Bütün odalarda eğiliyor, dualarla yere oturuyorduk, odalardan Allah'ın ve Muhammed'in adları yükseliyordu. Odalar birer camiydi. Bir keresinde öğle ve ikindi namazı arasında dedemin, oturduğu yerde uyuklarken osurduğunu duydum. Ama sonra bir kere daha aptes almadan namazını kıldı. Anneme dedemin osurduğunu söyledim, annem huşu içinde, "Zavallı adam, ihtiyar adam," dedi. Dedem Ahmet ve annem Fatma sık sık beraber oturup usul usul ve uzun susmalarla konuşuyorlardı. Yanlarına oturduğum zaman, onları anlamıyordum. Eskilerden, benim tanı-

madığım ölülerden konuştuklarını söylediler. Bir şey, dedemin canını dişleri arasında tutuyordu. Anneme sık sık, "Fatma, kızım, beni bağışladı mı acaba?" diyordu. Sonra gözlerinden yaşlar geliyor, sümüğüne karışıyor, bacaklarının arasına yere damlıyordu, mendil kullanmıyordu, her şeyi yere akıtıyordu, annemin annesi için ağlıyordu, gençliğinde onun saçlarını atı Eylül'ün kuyruğuna bağlamış ve onu taşlık yerde sürükleyerek arkasından çekmişti. Beni biraz şaşırtan, annemin ona bunu niye yaptığını hiç sormamasıydı. Hep, "Baba, öleceğini anladığında bana seni bağışladığını söyledi. Yatakta yatıyordu ve dedi ki: 'Fatma, kızım, söyle ona, onu bağışladım, serbesttir'" diyordu. Ancak ondan sonra dedem cebinden mendilini çıkarıp yüzünü kuruluyor, yine seccadeye gidiyordu. Annem, "Dağ gibi adam ne hale geldi. Eridi," dedi. "Eskiden özgür otlaklar gibiydi, eskiden öyle muhteşemdi ki, eskiden kaya gibi bir adamdı, eskiden atına binerek sağa ve sola, onu tutuklayan jandarmalara işemişti." Babam ve ninem için dedem Ahmet, zalim bir hayduttu. Annem, "Zalim değildi ki, genç bir Ermeni kızını katliamdan kurtarmak istediği için bir kez daha evlendi. Babam onu bir köprünün üstünde görmüş, kız tam o sırada kendisini suya atmak istiyormuş. Ermeni annem korkudan, yerin ateşten olduğuna inandığı için, hiç dışarıya, bahçeye çıkmıyor, hep evde kalıyordu, gölgeli köşelerde. İnanın bana, babam ateşini almak için onun ayaklarını soğuk suyla yıkamıştı," dedi.

Babam, "Kızım, annen zalim babasına âşık, hiçbir şey yapamayız, biz onun gözünde çıplak ayaklı köylüleriz. Babası bir ağa," dedi. Annem ve babam gizlice tuvalette sigara içiyorlardı. Dedem Ahmet bir şairden şiirler okuyordu, peygamberimiz Muhammed'den önce doğmuş ve Sahra'da çok önceden Araplarla konuşmuş olan Ebu Sait'in oğlu Ümeyye'den. Pencerenin önünde duruyor, arkasında dışarıda bozkır çok yavaşça kıpırdıyordu, o da dedemi dinliyormuş gibi. Bozkır onu dinliyordu, yalnızca bozkırın tepelerindeki golf oyuncularının başka bir tempoları vardı. Şöyle konuştu: "Ah,

kalbim, gözlerinden ışığı alma, ölümü unutma, ölümden sonra tekrar gelişi unutma. Geçmiş zaman, gelen zaman yalan söylüyor, zamana inanma, çünkü içinde yaşayan insanları aldatan bir dünyada yaşıyorsun. Ah, insanoğlu, ölenler için ağlıyorsun. Ölüler mezarlarında yatıyorlar, mal mülkleri var, bu beyaz kefen, bırak ölüleri, bırak uyusunlar, çünkü bir gün gelecek ve çağrılacaklar. Tıpkı uykudan kalkar gibi uyanacaklar. Nereye çağrılırlarsa, oraya giderler, kimisi çıplak olacak, kimisi elbiseler içinde olacak, kimisinin eski elbiseleri olacak, kimisinin yeni elbiseleri olacak."

Sonra dedem bir şairden daha söz etti, Abdullah'ın oğlu Camud'dan. Kızıl bir devenin üstünde oturarak Araplara şöyle konuşmuştu: "Ey, insanlar, gelin, duyun, öğrenin, hayret edin: Yaşayan, kendi zamanını yaşar; ölen, ebediyete gider. Ne olursa olur, yağmur yağar, çimen büyür, çocuklar gelir, annelerinin ve babalarının yerlerini alırlar, sonra yok olurlar. Bir olay öbürünü kovalar. Kulak kesilin, gökyüzünden bir haber var: 'Ölümü unutmayın.' Bakın, ölüleriyle toprak sizi uyarıyor. Bu dünya bir halıdır, el kadar; gökyüzü yüksek bir örtüdür, yıldızlar yürür, denizler sessiz durur. Gelen kalmaz, giden geri gelmez. Gittikleri yerde mutlular mı? Neden orada kalıyorlar? Yoksa orada derin bir uykuya mı dalıyorlar? Ah, insanlar, babalarınız ve dedeleriniz nerede, parlak taşlardan saraylar kuran sülaleler nerede, en büyük Allah olduğunu iddia eden firavun nerede? Bir kere firavunlar sizden daha güçlü değil miydiler? Bu dünya onları değirmeninde öğüttü, toz haline getirdi, rüzgârda dağıttı, parlak taşlar yıkıldılar. Orada sessizce duruyorlar, köpekler aralarında yürüyor. Firavunlara inanmayın, onlarla aynı yoldan gitmeyin. Her şey yok olur, ölüm ırmağının girişi var, çıkışı yok. Küçük, büyük, her şey çekip gider. Anladım ki: Herkese olan bana da olacak."

Sonra dedem, "Boğazım kurudu, bana su getir, şehir kızı," dedi. Ben yürürken Ahmet Dede, "Kızım, yürü, ama ayaklarını yere o kadar sert basma, süsün sallanır, bu da erkeklere

şehvet verir," dedi. Memelerim sallanmamalıydı. Peygamberimiz Muhammed yaşarken bir sürü adamın onun evine geldiğini anlattı; Muhammed'i ve karılarını rahatsız ederlermiş. En genç karısı Zeynep'le evlendiğinde adamlar evinde çok uzun kalmışlar, Muhammed bir şey söylemeye utanmış, ama Allah onu yalnız bırakmamış. Bir Kuran ayeti yere inmiş: "Ey, inananlar, yemek vakitlerinde, eğer beklenmiyorsanız peygamberin evine gitmeyin. Yalnızca bekleniyorsanız peygamberin evine gidin, yemekten sonra hemen kalkın, laflarla orada fazla oyalanmayın. Eğer peygamberin zevcelerinden bir şey isterseniz, bir perdenin arkasından isteyin, bu sizin ve onların kalplerinizi temiz tutar." Ahmet Dede, "Müslüman kadınlar o zamanlar başörtüsü takmazlarmış, ama adamlar yine çok uzun süre oyalandıklarında, yeni Kuran ayetleri inmiş, adamlar Muhammed'in zevcelerini Muhammed'in odalıklarından ayırabilsinler diye. Odalıklara ağızla ve elle kaba şakalar yapılabilirdi; zevceler başlarına, omuzlarına kadar inen örtüler sarmak zorundaydılar, odalıklar değildi. Kadınların yabancı gözlerden saklamaları gereken şeyler memeleri, saçlarıydı, çünkü bunlar onların süsüydü," dedi. Dedem Ahmet'e, babamın sırtımı keselerken memelerimi gördüğünü söyledim. Ahmet Dede, bir kadının süsünü nikâhlı kocasına, babasına, üvey babasına, oğullarına, kocasının oğullarına, erkek kardeşlerine, yeğenlerine, kuzenlerine, hizmetçilerine, artık erkek olmayan erkeklere ve henüz erkek olmayan çocuklara gösterebileceğini söyledi. Ama buna rağmen ayaklarımı yere, süsüm sallanacak kadar sert basmamalıydım. Ahmet Dede erkek kardeşlerime, eğer günün birinde karıları onların sözünü dinlemezlerse, ne yapmaları gerektiğini anlattı. Yatağa gelmeyi reddederlerse, koca için süslenmeyi reddederlerse, koca için yıkanmayı reddederlerse, erkekler karılarına şöyle demeliydiler: "Allah'tan kork, sözlerimi bütün vücudunla dinle, senin güzel şeyler yemeni ve içmeni istiyorum, bunları senin için alıp getiriyorum, sözümü dinle, senin söz dinlemen Allah'ın ve onun peygamberlerinin isteği. Ko-

casına karşı çıkan, Allaha ve onun peygamberlerine karşı çıkar." Bu sözler işe yaramazsa, koca, yatağını değiştirmeliydi. Ondan sonra artık karısının yatağında uyumaz, odadaki başka bir yatağa yatar. Bu da işe yaramazsa, yatağıyla birlikte yatak odasını terk eder, başka bir odada uyur, karısının yatak odasına gitmez. Bu da işe yaramazsa, karısını döver. Kafasına vuramaz, yüzüne vuramaz, kemiklerini kıramaz, etini parçalayamaz. Kaba yerlerine vurabilir, en iyisi kalçalarına. Bu da işe yaramazsa, koca, gözlerini kapamalı ve "Ya Sabır Allahım," demeliydi. Bir Kuran ayetinde erkekler için şöyle yazılmıştı: "Kırbacı bir evden eksik etmemelisin. Onu duvara, bütün ev halkının iyice görebileceği bir yere asmalısın." Bazen yemekte, dedem eliyle önümden meyveyi alır ve kendisi yerdi, çok yavaşça, sonra, "Kız olmak sabırlı olmak demek," derdi. Nine bana gizlice, "Zalim Çerkez Ahmet Ağa," derdi.

"Dedem nerede, nine?"

Nine, "Dışarıda," dedi.

Pencereden dışarıya baktım ve dedemi bozkırda oraya buraya yürürken gördüm, yürürken sağ ayağıyla bozkır toprağına vuruyor ve sonra bozkıra yatıp toprağı dinliyordu.

"Ne yapıyor, nine?"

Nine "Ne bileyim ben, belki taşaklarını gezdiriyordur," dedi.

Ahmet Dede geldi ve "Beli, küreği alın ve gelin," diye fısıldadı.

Annem, nine, Ali, Orhan, Siyah Gül ve ben dedenin arkasından bozkıra gittik. Dede usulca,

"Burada toprak çınk çınk ötüyor, altını bir kazalım," dedi. Bozkırı kazdık ve tepenin üstündeki golf oyuncularının bir hazine aradığımızı fark etmemelerine dikkat ettik. Çok alçak sesle konuşuyor, yüzümüzü gözümüzü çarpıtıyorduk, kısa süre sonra birkaç tane küçük çukurumuz olmuştu, içlerinde hiçbir şey yoktu. Yalnızca küçük bir yılan bozkır toprağından çıktı, oracığa yattı, o da toprağı dinleyecekmiş gibi. Dede,

"Bazen bir hazine gözlerimize yılan olarak görünebilir," diye fısıldadı. Yılan bize hazine olarak görünsün diye dedem ellerini çırptı, biz de sessizce orada yatan yılanın üzerinde ellerimizi çırptık. Yılan, yılan olarak çekip gitti. Çukurların içinde kaldık, bir süre sonra esnemeye başladık, biz esnedik, bozkır esnedi, biz esnedik, bozkır esnedi. Golf oyuncularının tepelerde golf oynamaya devam ettiklerini gördüm. Golf toplarının sesleri çukurlarımıza kadar geliyordu, plop plop plop.

"Niye golf oyuncuları hazine aramıyorlar?"

"Çünkü golf oyuncularının çükleri taşaklarına denk, ondan," dedi annem.

Ahmet Dede para verdi, babam ve annem, artık Allah'ın bozkırında böyle garip bir şekilde yaşamaya devam etmek zorunda kalmayalım diye, Ankara'nın içinde bir daire aradılar. Annem beni bir ayakkabıcı dükkânına götürdü, topuklu beyaz ayakkabılar gördüm. Annem bana, "Doğruyu söyle, kızım, ayaklarını sıkıyor mu?" diye sordu. Ayakkabılar sıkıyordu, ama annemin bana ayakkabı almayacağından ve yine ninemin mest lastikleriyle dolaşmak zorunda kalacağımdan korkuyordum. Çabucak, "İyi, iyi," dedim. Çok küçük olup olmadıklarından emin değildim. Annem bana, "Gerçekten mi?" diye sordu. Yemin ettim: "Vallahi billahi, iki gözüm kör olsun, yalan söylemiyorum." Annem, "Yalan söylüyorsan, günahı senin boynuna," dedi. Annem ayağıma dar gelen ayakkabıları aldı, böylece yine giyecek ayakkabılarım olamadı.

Bozkırdan Ankara'ya taşındık. Bir caddeye geldik, hamallar eşyaları bodrum katına taşıdılar. Caddede benim yaşımda üç tane kız gördüm, hemen seksek oynamaya başladık. Tebeşirle yere çizilmiş dikdörtgenlerin üzerlerinde zıpladım ve bir an yukarı bakınca birden caddenin sonunda, geometrik bir tepenin üstünde Atatürk'ün kabrini gördüm. Dimdik duran sütunlar; böyle bir yapıyı hayatımda hiç görmemiştim. O an bana komik bir şey oldu. Caddede oynamaya devam ettim, kızların ve yoldan geçen arabaların hareketleri yavaşla-

dı, bir araba ya da askeri cip önümüzden geçerken, yalnızca yavaşça dönen tekerleklerini görüyordum ve bu tekerleklerin altına yatmak istedim. Evde sandalyede oturamadım, yere yatmam lazımdı. Annemi tanıdım, ama kendimi tanıyamıyordum. Anneme, "Anne, ben kimim?" diye sordum.

"Sen benim kızımsın."

"Anne, benim adım ne?"

Bana adımın ne olduğunu söyledi. Yine sordum:

"Benim adım ne? Kimim ben? Kaç yaşındayım?"

Annem ve erkek kardeşim Ali yanımda oturuyor, hep tekrarlanan üç soruyu cevaplıyorlardı: "Kimim ben? Benim adım ne? Kaç yaşındayım?" Ama onların cevaplarıyla kendime giden yolu bulamadığım için dedem, babam, nine, erkek kardeşim Orhan ve Siyah Gül de geldiler ve tepemde durdular. Annem ve Ali ayağa kalkıp onlara şimdiye kadar neler sorduğumu anlattılar. Onlar da benim üç sorumu cevaplamaya başladılar. Çıplak bir ampul tepemde ve tepelerinde asılıydı, açılmamış taşınma paketleri bu bodrum katında öylece duruyordu, küçükler gidip yaşlılara bir bardak su getirdiler, habire cevap vermekten ağızları kurumuştu. Bir süre sonra artık sormadım, çünkü sorular, soran seslerini kaybetti ve kulaklarıma, onların cevapları gibi gelmeye başladı; benim için cevap olmayan cevaplar, çünkü gözlerimi hayatımın üzerine açmıyorlardı. Hepsi masaya oturup bir şeyler yediler, masadaki bir sandalye boştu ve yavaşça yemek yerken, bu boş sandalyeye bakıyorlardı, bana değil. Babam sandalyeye konuştu: "İyileştiğin zaman sana poker öğreteceğim." Poker sözüne asıldım, sanki üzerimde asılı, kalın bir ipmiş gibi, ve kendimi bu ipte yukarı çektim, açılmamış taşınma paketlerinin arasına oturup orada uykuya daldım.

Ertesi gün, nerede olduğumuzu bilmiyordum, ama kim olduğumu biliyordum. Annem bana, "Kızım, ne oldu sana?" diye sordu.

"Bilmiyorum."

Yeni caddemizin adı Anıtkabir Caddesi'ydi. Annem, "Bu-

gün Atatürk'ün huzuruna çıkıyoruz. Nine, güzel giyin," dedi. İki kadın da güzel elbiselerini giydiler, dede berbere gitti, tıraş oldu ve erkek kardeşlerimin saçlarını kestirdi. Ondan sonra, Anıtkabir Caddemizin sonunda başlayan dik bir yolu tırmandık. Yukarıya vardığımızda ilk önce askerleri gördük. İki sütun arasında bir asker, sonra yine iki sütun arasında bir asker, sonra yine iki sütun arasında bir asker. Dede, "Bu yapı bir gâvur fikri, imansız bir yapı," dedi. Atatürk'ün mermer lahti mermerden bir odada duruyordu, bu mermer lahde gitmek için merdivenlerden çıkmak gerekiyordu. Mermer lahdin yanında duran askerlerin, gözlerini neredeyse örten miğferleri vardı. Çok uzun süre kıpırdamadan orada durmak zorunda oldukları için, kendilerininkinden başka bir yüz ifadesine bürünmüşlerdi. Bu mermer oda Atatürk için yapılmamıştı. Oda, bizim, elbiselerimizin ve ayakkabılarımızın ne kadar eski olduğunu görmemiz için yapılmıştı. Mermerin yanında sessizce durduk, annemin ve ninemin elbiselerinde kaç tane kırışık olduğunu saymaya başladım. Ninemin elbisesinin çok fazla giyilmekten bir sürü parlayan yeri vardı. Küçük erkek kardeşimin bacaklarındaki yaraları da saydım. Tüyleri dökülmüş kuşlar gibi görünüyorduk. Sonra yine mermer merdivenlerden aşağı indik. Bir şekilde, nöbetçi askerlerin yepyeni elbiseleri bizi mermer odadan kovdu. Dede, "Fatma, kızım, zalim taştan bir kuş gagasının içine gömüleceğini bilse, hiç ölür müydü? Toprak onu toprak haline getiremediyse, ölüler tekrar dirildiğinde ruhu bedenini nasıl bulacak?" dedi. Mermer lahit çok temizdi, mermer duvarlar çok temizdi, nöbetçi asker miğferleri çok temizdi. Mavzerlerinin namluları kayıtsızca parlıyordu, ceketlerinin düğmeleri kayıtsızca parlıyordu, mermer lahdin kenarları çok parlak ve keskindi, duvarlar dört köşede çok dik buluşuyordu. Keşke küçük bir örümcek ya da sinek buraya gelebilseydi. Hiçbir sinek yoktu, hiçbir örümcek sağa sola yürümedi, elimdeki ter damlacıkları mermer yere doğru süzüldü, elimi sıkıca tuttum, yere damlamalarını istemiyordum.

Adımın ne olduğunu yine duymak istiyordum. "Kimim ben? Kaç yaşındayım?"

Başka bir taş odada, camlı dolabın içinde Atatürk'ün eşyalarını gösteriyorlardı. Çay fincanını, tıraş fırçasını, şapkalarını, ceketlerini, pantolonlarını, madalyalarını, kol saatini, ayakkabılarını. Ayakkabıların kırışıkları vardı. Bu güzeldi. Ayağında benimkinden daha ince kemikler olduğunu fark ettim. Tıraş fırçasını da sevdim. Anıtkabir'in taştan bir bahçesi vardı. Askerler orada, bacakları açık duruyordu, ama hiçbir çocuk onların bacaklarının altından geçemiyordu. İnsanlar geliyordu, insanlar merdivenleri çıkıyordu, insanlar taştan bahçede dolanıyordu. Bir mezarlıktaki insanlar gibi değildiler. Orada insanlar, mezarların arasında giden ya da yerde oturup ölülerin öldüklerinde kaç yaşında olduklarını, kendilerinden genç mi olduklarını, kendilerinden yaşlı mı olduklarını düşünen öbür insanlara bakarlar. Herkes herkesi görür ve mezarlık ağaçlarının gölgeleri yaşayanları ölülerle birleştirir. Ahmet Dede, "Biraz hava alalım," dedi. Atatürk'ten ayrılıp Anıtkabir Caddemizin üzerinden şehir merkezine doğru yürüdük. Ahmet Dede giderken birkaç kez osurdu, "Bu binayı akıl eden adamın fikrine osurayım," dedi. Sonra giderken en alttaki omurga kemiğimi tuttu, "Şehir kızı, şehir kızı, buradaki kemiğin senin bu dünyadaki ve öbür dünyadaki hayat kemiğin. İnsan gömülürken toprak onu dişlerinin arasına alır ve ölü, gözyaşlarını toprağın yüzüne değil, kendi kalbine akıtır. Sonra toprak ona şöyle konuşur: 'Seni küçük bir tohumdan yaratan Allah'ın seni tekrar yaratabileceğine inanmıyor musun?' Sonra toprak ölüyü bu son omurga kemiğine kadar yer. Bunu toprak ağzına almaz ve parçalamaz. Bu tek kemik asla çürümez, çünkü o, Allah'ın bir parçası, bu yüzden insan mahşer gününde tekrar ondan uyanır. Bu son kemiğin iliği yoktur," dedi ve ancak o zaman kemiğimi bıraktı.

Sonra büyük caddeyi gördüm, ötekiler de gördüler, hepimiz aynı anda başlarımızı eğdik, tam o sırada bir uçak başlarımızın üzerinden uçacak ve başlarınızı kesip ayaklarımıza

düşürecekmiş gibi. Ama uçak falan yoktu, yalnızca tek bir subay bu büyük caddede yürüyordu. Yanımızdan geçerken yüzümüze bakmadı, yine elbiselerimizin bütün kırışıklarını ve parlayan yerlerini gördüm ve yine onları saymaya başladım.

Bir süre, başlarımız ayaklarımızın önünde, caddenin sonuna, yuvarlak siyah bir duvara kadar yürüdük. Gövdelerimiz ve başlarımız orada bir gaz kokusunun içine girdi ve de içinde kaldı. Kıpırdamıyorduk. Dedemi gördüm: Ceket cebinden tütün çıkardı ve gazete kâğıdının üstüne koydu. Hareketleri bana çok yavaş geldi, bizi havaya uçuracak olan kibrit alevini bekledim. Kibrit yandı, dede sigarasını sonuna kadar içti, hepimiz ağzına bakıyorduk. İçip bitirdiğinde anneme, "Fatına, bu ne, bu siyah duvar?" diye sordu. Annem, "Gaz deposu, Ankara'nın gazı buradan geliyor," dedi. Bu siyah, yuvarlak gaz deposundan, yine eğik başlarla ilerleyip Anıtkabir Caddemize doğru yürüdük. Anıtkabir Caddemizin yakınında bir bina vardı. Amerikalı askerler akşam vakti orada içip şarkı söylüyorlardı: "Johnny Guitar, oh my Johnny, oh my Johnny." Dedem, "Fatma, kızım, treni kaçırmamalıyım. Eğer burada ölürsem, cesedimi köpeklere verirler. Gitmeliyim," dedi.

Dedem, Cumhuriyet başkenti Ankara'dan Anadolu'ya giden kara trene bindi. O gitti, biz caddemize geri döndük. Anıtkabir Caddesi'ndeki bodrum katımız karanlık ve büyüktü.

"Bismillahirrahmanirrahim.

Elhamdü lillahirabbil âlemin. Errahmanirrahim, Mâlüki yevmiddin.

Iyyakena'büdü ve iyya neste'in. Ihdinessıratel müstekıym; Sıratellezine en'amte aleyhim gayril mağdubi aleyhim veleddallin. Amin.

Bismillahirrahmanirrahim.

Kül huvallahü ehad. Allahüssamed. Lem yelid velem yûled.

Velem yekûn lehu küfüven ehad. Amin."

Şimdiye kadar sahip olduğum ölüleri saymak istediğimde, dedem Ahmet kayısı ve bulgur kokusuyla bana yaklaştı, eğik başıyla orada durdu, gözlerimin içine baktı. Ben de onun gözlerinin içine baktım ve "Allahım, dualarımı ölü dedem Ahmet'in ruhuna ver," dedim. Ancak o zaman dedem eğik başını kaldırdı ve bir sigara içti.

Anadolu'dan kendisinin yazdığı, sağ salim vardığını yazdığı bir mektup geldi. Ama gece Arapça duaları gene yalnızca onun ruhu için okudum. Böylece dedem Ahmet benim yanımda yaşıyor, sigara içiyor, osuruyordu ve kayısı, bulgur tozu ve osuruk kokmaya devam ediyordu. Ben de tepeden tırnağa osuruk, kayısı ve bulgur tozu kokmaya başladım. Bir odaya oturdum, sonra ayağa kalktım ve başka bir odaya gittim, orada uzun uzun oturdum, sonra tekrar ilk odaya gittim, oda hâlâ osuruk, kayısı ve bulgur tozu kokuyordu. Dedemin kayısı, osuruk ve bulgur tozu kokusunu gezmeye götürdüm. Atatürk'ün kabrinden Ankara'nın gaz deposuna kadar gittim. Birkaç saat sonra tekrar Atatürk'ün kabrine ve gaz deposuna gittim, oraları da kayısı, osuruk ve bulgur tozu kokmaya devam ediyordu. Anıtkabir Caddemizdeki bodrum katımızda bu kokuyu hiç kimse fark etmiyordu, yalnızca annem. Annem arkamdan yürüyordu, giderken beni kokluyordu. Oturduğum zaman yanıma oturuyordu. Konuşmadan bana bakıyordu, gözleri yarı kapalı, başını uzun uzun sallıyordu, elleri bacaklarının üstünde duruyordu, açık, tam o sırada bir şey tutuyormuş ya da yavaşça yürüyen bir hayvan orada geziyormuş gibi, belki bir ipekböceği ya da bir örümcek yavrusu. Bunun üzerine ben de ellerimi açık tuttum, elindeki böcekler ellerimizin arasında yürüdüler. Bazen annem elimi elinin içine alıyor, sonra elini kokluyordu. Sonra babam geldi, elektriği yaktı, bizi gördü, "Hey, sanki ben ölmüşüm gibi oturuyorsunuz orada," dedi.

Dedemin bu kayısı, osuruk ve bulgur tozu kokusu, yanık bir kömür ve kıyma kokusu Anıtkabir Caddesi'ndeki bodrum katımıza gelene dek, benim yanımda kaldı. Yanık kömür ve

kıyma kokusu radyodan geliyordu. Bir askeri uçak Ankara'nın ortasında yere çakılmıştı, bir baba radyoda, "Kıyma almak ve onunla annesine göndermek istiyordum. Dedim ki: Oğlum, ben camiye gidiyorum, git, kıymayı sen al. Camiden geldim... Uçağın sol kanadının altında metrelerce sürüklenmiş olmalı, kıyma etine karışmış. Bunu bana polisler anlattı," dedi.

Radyo sustuğunda kayısı kokusu pencereden çıkıp gitti, yanık kömür ve kıyma kokusu bodrum katında kaldı.

"Bismillahirrahmanirrahim.

Allahım, lütfen bu duaları kıyma alırken bir askeri uçak kanadı altında ölen bu küçük oğlanın ruhu için kabul et. Ve tatlıları gazocağında pişiren Arnavut kızın ruhu için. Annemin çok genç ölen annesi için, Bursa'nın Ulu Köprüsü'nde, ninemin gördüğü kadının ölü kızı için, sultanın bir sözüyle başları vurulan sultan camisi inşaat işçileri, hiçbir inşaat işçisinin gülmekten çalışmaya devam edememesine neden olacak kadar komik şeyler söyleyen mübarek Karagöz ve Hacivat için, ninemin Bursa'da caddede gördüğü kadının ölmüş iki kız kardeşi için, sıkıntıdan sütü kesilen Bursa'daki çocuklu kadının ölü kocası için, Bursa'da caminin önünde dilenen adamın ölü annesi, babası ve kız kardeşi için, Bursa'da parktaki kadının ölü kocası için, Bursa'da Ulu Çeşme'deki, ninemin rastladığı kadının ölü annesi ve babası için, Bursa'da bitpazarındaki adamların ölü anneleri ve babaları için, sanki öksüz gibi görünen, dar sokakta bekleyen adamların ölü anneleri ve babaları için, Bursa'da kömürleri bir gazeteyle yelleyen kambur orospunun ölü annesi ve babası için, Bursa'da tafta elbisemi yıkayan ve ütüleyen yaşlı orospu Fatma ve öbür küçük kadın için, beni Bursa'da yarım ayakkabılarının içinde Çengel Çeşme'ye kadar götüren ve 'Eve git,' diyen Recep Amca'nın ölü annesi ve babası için, 200 gram peyniri elinde yukarıya doğru tutan ve Bursa'da cansız sokağımızda şeker fabrikatörü evlerinin önünde gezen Deli Saniye'nin ölü annesi ve babası için, bana bir hurma veren ve İstanbul'da evin girişinde ölen Ermeni kadın için, Molière için ve ölmüş

annesiyle babası için, ölü Isadora Duncan için, kendilerini Bursa'da Uludağ'ın tepesinden aşağıya atan ölü âşık çiftler için, cennete gitmek için yarı bitmiş villamızda narların bütün tanelerini, birini bile yere düşürmeden yiyen iki büklüm Şavkı Dayı'nın ölü annesi ve babası için, bana İstanbul'da malını gösteren ve 'Güzel mi?' diye soran mezarlık delisi Musa'nın ölü annesi ve babası için, ninemle İstanbul mezarlığında gördüğüm bütün ölüler için, trende gördüğüm askerlerin ölü anneleri ve babaları için, ninemin ölmeden önce Kapadokya'daki köylerinde karpuzları yemeyi reddeden sekiz ölü çocuğu için, taş dağındaki taşocağı işçilerinin ölü anneleri ve babaları için, Bursa'da Ulu Cami avlusundaki tozlu mezar taşlı ermişler için, Bursa'da sağ ayağını ayakkabısının üzerine koyan Hırthurt Pazarı'nın gözlüklü adamının ölü annesi ve babası için, akşamları Bursa'da davulu ve taşlarıyla, kız kardeşinin oturduğu kerhanenin önünde işeyen Deli Ayten'in ölü annesi ve babası için, İstanbul'daki erkek kardeşi öldüğü için saçları bir gecede ağaran Pamuk Teyze'nin ölü annesi ve babası için, veremden ölen 23 yaşındaki teğmen, iç güveysinden hallice olan, hep gazetedeki Demokrat Partili başbakanın resimlerine delikler açan ve Bursa'daki yokuş sokağımızda yoldan geçerken anneme 'Fatma Hanım' diye seslenen Sıdıka Teyze'nin kocası için, yakışıklı haydut Ayvaz için, Bursa'nın sultan hamamındaki bütün kadınlar için, gerdek gecesinde gecekondularda ölen, isimlerini Çok Erken Sabah Vakti'nin annesinin aklında tutamadığı damatlar ve gelinler için, Birinci Dünya Savaşı'ndaki dört milyon ölü askerden ırmakta ölen bin dokuz yüz kırk ikinci ölü asker için, Birinci Dünya Savaşı'nda ölen dört milyon askerden bin dokuz yüz kırk üçüncü ölü asker için."

Saydığım ölüler arasında Atatürk'ü aradım. Onu bir an gördüm de, ama artık ölülerin arasına yatamıyor ve de oturamıyordu.

Anıtkabir Caddesi'nden bir kız, Atatürk'ün aslında mermer lahdin içinde olmadığını, Anıtkabir'in bodrumunda nor-

mal bir mezarda yattığını ve hatta bazı askerlerin onun cesedini görmek isteyenlere gösterdiklerini anlattı. Cesedi görmek isteyenin bunu bir askere söylemesi gerekiyordu, asker o zaman onu gösteriyordu, ama askerle birlikte bodruma inmek gerekiyordu.

Ama başka bir kız, "Yalan bu, bodrumda Atatürk falan yok, orada Atatürk'ün nöbetçi askerleri kızların kutularını ve memelerini sıkıştırıyorlar," dedi. Hatta bir kız Atatürk bodrumunda bir ya da iki askerden hamile kalmıştı ve hamile kız insanlara Atatürk'ten hamile kaldığını anlatıyordu, kutsal annemiz Meryem gibi. Atatürk'ü görmek için bodruma inmedim.

Anıtkabir Caddesi'ndeki bodrum katımızda kaldım. Karanlıktan yabancı bir ses geldi. Bodrum katında yarı erkek, yarı kadın, dev gibi bir cin olduğunu düşündüm. Erkek kardeşim Ali'ydi. Ali başka bir ses edinmişti, artık sokakta benim yanımda yürümek istemiyordu. Anneme, "Anne, kızına söyle, artık benim yanımda yürümesin," dedi. Annem, "Oğlanın yanında dolaşma," dedi. Ali, "Hiçbir erkek onu almadığı için başıma kalacak diye korkuyorum," dedi. Annem, "Seni hiçbir erkeğin almayacağından ve onun başına kalacağından korkuyor," dedi.

Ali, "Bir deve gibi yürüyor," dedi.

Annem, "Bir deve gibi yürüyorsun," dedi.

"Onun ne dediğini kendim anlıyorum," dedim.

Ama Ali anneme konuşmaya devam etti. Annem Ali'nin sandalyesiyle benim sandalyem arasındaki bir sandalyede oturuyor ve Ali'nin sözlerini bana tercüme ediyordu.

Ali, "Oraya buraya sallanıyor ve bacaklarıma dolanıyor," dedi.

Annem, "Oraya buraya sallanıyorsun ve bacaklarına dolanıyorsun," dedi.

Ali, "Öbür çocuklar ona fasulye sırığı diyorlar," dedi.

Annem, "Öbür çocuklar sana fasulye sırığı diyorlar," dedi.

Ali, "Bugünden itibaren sokakta beni tanımıyormuş gibi yapsın," dedi.

Annem, "Bugünden itibaren sokakta onu tanımıyormuşsun gibi yapmalısın," dedi.

Ali, "Kamburunu da çıkarmasın," dedi.

Annem, "Kamburunu da çıkarmamalısın," dedi.

Ali, "Tamam mı?" dedi.

"Tamam," dedim.

Ama Ali, "Tamam mı?" diye tekrarladı.

Annem, "Tamam mı?" diye sordu bana.

"Tamam," dedim. Sonra ikisi de ayağa kalktılar, annem ve Ali, ve yarı karanlık odadan çıktılar. Ali çok yakışıklıydı, Anıtkabir Caddemizdeki birkaç kız bana okumam için hatıra defterlerini veriyorlardı, Ali de okuyordu, kızlar onun hakkında yazıyorlardı, Ali bana bu kızlardan hangisine ondan selam götürmem gerektiğini söyledi. "Tamam mı?" diye sordu her zamanki gibi. "Tamam, ama o zaman senin yanında yürüyebilirim," dedim. "Hayır, ama dört metre arkamda, tamam mı?" dedi. "Tamam," dedim ve o andan itibaren onun dört metre arkasından yürüdüm. Ama biz böyle birbirimizden dört metre uzak sokakta yürürken, Ali hep bana dönüyor, gülüyordu. Onu görmüyormuş gibi yapıyordum, ama eteğim ona gülüyordu, o da gülüyordu ve gözleriyle yanakları bana dönük yürümeye devam ediyordu.

Boş geçen bir derste sınıftaki kızlardan biri, "Alain Delon benimki," dedi. Bir başkası, "Niye seninkiymiş, benimki," dedi. Onu aralarında nasıl paylaştıklarını bilmiyorum, ama onlar Alain Delon'u sevdikleri için ben de onun rakibi Robert Hüseyin'i seviyordum. Ama tek gözle, sınıfımızdan bir oğlanın küçük bir kâğıda kırk dakika boyunca kafasını kaldırmadan bir şey yazdığını gördüm. Teneffüste şişko kız, sınıf mümessili, kâğıdı bana getirdi ve "Biri sana gönderdi," dedi. Kâğıdın üstünde şöyle yazıyordu:

"Ey, kararsızlık çiçeği,
biliyorum, sen de beni seviyorsun.
Bir dahaki ders yanıma otur ki,
beni sevdiğini bileyim.

Ateşinden kömüre döndüm."

Sınıf mümessiline,

"Bu eşşoğlu eşşeğin kim olduğunu biliyorum. Müdüre söyleyeceğim," dedim. Bir dahaki derste, şişko sınıf mümessili, benimle oğlanın arasında oturuyordu. Oğlanla mektup değiş tokuş ettiğini gördüm. Sınıf mümessili onun mektubunu okudu ve yere attı. Teneffüste oğlanın mektubunu yerden aldım. Üstünde şöyle yazıyordu:

"Orospuya söyle,

bunu yaparsa,

bütün geçmiş, gelecek sülalesini sikerim."

Nine, "Ona kanın kaynamadı zahir," dedi.

Günün birinde aybaşı oldum. Anneme söyledim: "Anne, kan akıyor." Karanlık koridorda durduk ve annem eliyle hafifçe yüzüme vurdu. Sonra, "Böyledir bu. Halan geldi," dedi. Bir kız ilk kez aybaşı olduğunda, annesi hafifçe onun yanağına vururdu. O andan itibaren, tekrar kan geldiğinde, "Anne, halam geldi," demem gerekiyordu. Halam geldi ve gitti. Annem bana patiska bezler dikti ve çok küçük bir odaya çamaşır ipleri gerdi. Orada yalnızca karpuzlar ve kavunlar duruyordu, hala bezlerimi bu odada, öbür çamaşırlardan ayrı olarak, erkeklerimizin gözlerinden uzağa asmam gerekiyordu. Hala bezleri bu küçücük kavun karpuz odasında asılıyken, ben de içinde uyumaya başladım. Gece mumlar yakıyor, yatakta oturuyor, bir şeyler yazıyor, kâğıtları soda kokan hala bezlerinin arasına çamaşır ipine asıyordum, çamaşırlar temiz kokuyordu, ben kavun karpuz kokuyordum. Kendimi severek kokluyordum, kâğıdı severek kokluyordum. Babamın gittiği berber dükkânında saçlarımı sıfıra değil, ama çok kısa, 1 numaraya kestirdim. Gece ıslak bir gecelik giyiyordum, uyanık kalayım diye. Kâğıt yaprakları çamaşır ipinde asılıyken yatağa yatıyor ve bir klasik Türk şarkısı söylüyordum, hep aynı şarkıyı, çünkü bu şarkıda, içimde bir an cızzzzz yapan bir yer vardı, vücudumda bir acı yürürdü, sonra yine sesimi duyardım. Ama sesimi duyan tek ben değildim, komşu-

muzun oğlu, erken kalkan bir işçi, kavun karpuz odasının yanındaki odada uyuyordu. Bir keresinde yüksek sesle, "Yeter Allah aşkına, yeter," diye bağırdı. O zaman içimden söyledim, yüzümde bir sürü kırışıkla ve içimde bu cızzzzz'ı aynen duydum. Bir gece babam kavun karpuz odasına geldi, hiçbir şey söylemedi, mumları püf püf söndürdü ve gitti. Annem buna son vermem gerektiğini, yoksa bu dertten yine verem olacağımı söyledi. "Kızım, ciğerini dışarı tüküreceksin." Bir keresinde babam geldi ve "Âşık mısın? Kalk ayağa!" dedi. Yatağımı aldı, o andan itibaren onların yatak odalarının yanındaki odada uyumam gerekiyordu. Erkek kardeşim Ali gibi, annem ve babam da sokakta benimle yürümek istemiyorlardı. Sokakta yüzümde bir sürü kırışıkla şarkı söylediğim ve şarkının ritmine göre yürüdüğüm için, sık sık durup kalmaları ve beni beklemeleri gerekiyordu. Babam bana, "Kızım, söyle bana, deli misin sen? Eğer deliysen, seni Doktor Mazhar Osman'a götüreyim," dedi. Bu Doktor Mazhar Osman ünlü bir deli doktoruydu. Ama babam onun parasını ödeyemezdi, laf olsun diye söylemişti. Doktor Mazhar Osman'ın adını seviyordum. Adını çok duymaktan, kısa süre sonra onun bizim bir akrabamız olduğuna inandım. Günün birinde Anıtkabir Caddesi'ne çok yakışıklı bir adam geldi. Doktor Mazhar Osman olduğunu düşündüm. Annemin, Cumhuriyet Halk Partisi'nden milletvekili olan kuzeniydi. Kirpikleri çok uzundu, göz rengini zar zor görebildim. Annesi, annemin genç ölen annesinin kız kardeşiydi. Ninemin fotoğrafı olmadığı için, onu gözümde yeğen yoluyla canlandırmak istiyordum. Anneme para, babama öğüt verdi. Babam onun önünde kendisi gibi oturmuyordu, bir erkeğin önünde oturan bir kadın gibi oturuyordu, alçak sesle, elleri bacaklarının üstünde. Dayının sözleri onu biraz yordu, ayağa kalktı ve "Çay yapayım, siz oturun, hasret giderin biraz," dedi. Babamın akrabaları kimseye öğüt veremezdi. Ellerinde soluk fotoğraflarla, askere giden oğullarından söz ederlerdi. Bu fotoğraflarda oğlanlar, çenelerinin altında yumrukları, sol kol-

larında fotoğrafçıdan ödünç aldıkları saatlerle gözükürlerdi. Belki de bu yüzden babam bazen, "Ah, kızım, anneniz beni anlamadı," diyordu.

Bu dayı yüzümü eline aldı ve "Maşallah Fatma, bu zeytin gözlü kızı sen mi dünyaya getirdin?" dedi. Annem, "Ama ağabey, gözlerini deliler gibi koca koca açıyor," dedi. Dayı, benim değil, içimdeki genç rüzgârın bunu yaptığını söyledi, ya da belki de ben yapıyordum, kendimi kötü bakışlardan korumak için. Ve bana, çocukken upuzun kirpikleri olduğunu anlattı, öyle uzunlarmış ki, yanaklarına değiyorlarmış, annesi insanların kem bakışlarının onu bu yüzden öldüreceğinden korkmuş. Annesini çok seviyormuş, günün birinde bir makas almış ve aynanın önünde bütün kirpiklerini kesmiş. Kavun karpuz odası kâğıtlarından dayıya bir şeyler okudum. Annem utandı, "Bu deli laflar onun ince vücudunu daha da inceltecek," dedi. Dayı, "Aman Fatma, deli misin? Klasik şairlerin kitaplarını al ona," dedi. Sonra da bir şairin adını kâğıda yazdı. Ayağa kalktım ve kâğıda, nasıl bir ad yazdığına baktım. Bir eliyle kâğıdı anneme verdi, öbür eliyle, şimdiye kadar benim oturmuş olduğum sandalyeye para koydu. Sonra önümde durdu, kirpiklerini iki kez kırptı, yalnızca ağzını gördüm. Gitti, ağzı bodrum katında kaldı ve para uzun süre, benim oturmuş olduğum sandalyede durdu. Babam içeri girdi, parayı gördü, önce bir sandalyeye oturdu, sonra anneme baktı, sonra ikisi de başlarını bana çevirdiler ve uzun süre gözlerime değil, vücuduma baktılar. Ellerimi gördüm, sandalyeye gittiler, dayının parasını aldılar ve anneme verdiler. Sonra eller duvara kondular, eller çok sıcaktı.

Annem bana bu dayı parasıyla, Osmanlı zamanından kalma bu klasik şairin kitabını, bir elbise, bir palto ve bir çift ayakkabı aldı. Bu yeni şeyler yüzünden çok utandım, eski giysileri olan insanların benim yeni ayakkabılarıma bakacaklarını düşündüm, bu yüzden paltoyu ters giydim. Evde ayakkabıların üstüne çıktım, yamulsunlar ve kırışıkları olsun diye. Annem bana, yanakları kırmızı kırmızı, az daha bu dayıy-

la evlenecek olduğunu anlattı. Teyzesi onu oğluna karı olarak almak istemiş. Ama dedem Ahmet Ağa, ailesinde çocukların akrabalarla evlenmeyeceğine yemin etmişmiş. Bu dayının babam olmadığına sevindim. Düşüncelerimle yatakta yatıyordum, yatak çok küçüktü. Dayının sesini duydum, dışarıda karısı ve çocuklarıyla konuşuyordu. Onların konuştukları yer aydınlıktı, burası ise gölgeliydi. Dayım kapıda durdu; uzun uzun bana baktı, uyuyormuş gibi yaptım ve yatağıma yattığında, sanki uykuda kollarımı boynuna doluyormuşum gibi yaptım. Öpüştük ve ben uykuda kaldım. Dayıyla o kadar çok öpüştüm ki, ölüleri saymayı unuttum. Ama gece uyandım ve ölülerin ruhları için dua ettim.

Yatağa girerken yanıma bir ayna aldım. Aynadaki ağzım dayımın ağzıydı. Soğuk aynayı öptüm, ondan buharlar çıktı. Yere yattım, karın üstü, yılan gibi yerde süründüm. Nine, "Buharlarını soğuğa mı yatırıyorsun?" dedi. Nineyle anne odada oturuyorlardı, okul kitabımda yalnızca bir ağız görüyordum – onun ağzını. Harfleri öptüm. Kutum bacaklarımın arasında, Bursa'daki devlet eliyle zehirlenmiş sokak köpeğinin vücudu gibi atıyordu. Sıcak ekmeğin kokusunu öptüm, sıcak ekmeği öptüm, sıcak bir ampulü tıttım, masanın kenarını ısırdım, duvarların kirecini yedim, bir keresinde annemin bir sigarasını yedim, kâğıt yedim, yuvarlak kavun karpuzları ısırdım, bir keresinde zavallı bir salyangozun geride bıraktığı salyangoz evini yedim, sabun yedim, gazetelerdeki kocaman harfleri yedim, dedemin mektubunu da yedim. Dünya atlasını da yiyip bitirince, kız kardeşim Siyah Gül'ün ortaparmağını yemeye çalıştım, bana onu emmem için verdi ve güldü. Siyah Gül beni gördüğünde ortaparmağını kendiliğinden bana vermeye ve arkamdan koşmaya başlayınca, ninem anneme, "Fatma, ne zaman evlendireceğiz onu?" dedi. Annem ona, "Dilini arı soksun, nine," diye cevap verdi. Ama nine devam etti: "Laf dinlemez oldu. Ateşini biri söndürmeli, belki de manavın yeğeni." Annem, "Bir eşeğin yanına yat, nine," dedi. Bazen annem birden ona kadar sayıyordu ve her

sayıdan sonra uyakta, mal ya da kutu anlamına gelen bir kelime geliyordu.

"Bir.
Pirenin kıçına gir.
...
Dört.
Dön de kıçını ört.
...
Altı.
Taşaklarım kahvaltı.
...
On.
Ali Ağa'nın çüküne kon."

Üçümüz bunlara uzun uzun gülüyorduk, erkek kardeşlerim de bu sayı dizelerini çok seviyorlardı. Gülmemiz ateşimi biraz söndürdü.

Dayım yine bize geldi. Annem ve o, yere, kocaman tepsinin önüne oturdular ve bulgurdan geleneksel yemeklerini yaptılar. Dayım kollarını yukarı sıvadı, iki yumruğuyla bulguru ve kıymayı ezdi. Bu hareketlerden gömleğinin kolu tekrar aşağı kaydı, bana, "Zeytin gözlü kız, kolumu yukarı sıvasana," dedi. Dayımın kolunu yukarı sıvadım, tıpkı annem köfte yaparken onunkini de yaptığım gibi. O anda dayım bir kadına dönüştü, şimdi ondan bir teyze kokusu geliyordu. Bu teyzenin yanına oturdum ve ona yardım ettim. Teyze ağzıma ezilmiş bulgur ve kıymadan biraz verdi, lezzetliydi. Sonra o ve annem ölülerinden konuşmaya başladılar ve ikisi de iki yaşlı kadın gibi inlediler, o anda dayım anneanneme, annemin çok genç ölmek zorunda kalan annesine dönüştü.

Anneannem olarak otobüse bindi gitti.

Annemle, babamla, ateşimle birlikte bir düğüne gittim. Masada oturuyordum ve orkestrayı gördüm. Saksofon çalan oğlan çok hoşuma gitti. Hep gözlerime bakıyor, aynı zamanda saksofona üfleyebiliyordu. Bir ara verildiğinde masamızın

yanından geçti ve bana gülümsedi. Gece, yatağımda yatıyordum, onu düşündüm, bana nasıl baktığı, nasıl yürüdüğü gözlerimin önünde canlandı, sonra tuvalete gitmek istedim, ama ayağa kalkıp gözlerimde canlanan şeyleri kaybetmek istemiyordum. Yatağıma uzun uzun işedim, yatak ıslandı, ıslaklığın içinde onu düşünmeye devam ettim.

Yukarıda bir hâkimin ikiz kızları oturuyordu. Benden daha büyüktüler, bu ikiz kız kardeşlere saksofoncudan söz ettim. Beni dinlediler ve kıs kıs güldüler. Ertesi gün bana, saksofoncuya rastladıklarını söylediler. Adı Kenan'mış, kaptanlık okulunda okuyormuş ve o da beni seviyormuş. Ona onlarla birlikte bir mektup yazmalıydım. Ona satırlar yazdım ve ikiz kız kardeşlere, hâkimin kızlarına verdim. Bana saksofoncunun bir mektubunu getirdiler, beni en kısa zamanda görmeye gelecekti ama önce denizde bir gemide okul stajı yapması gerekiyordu. Kavun karpuz odasında, denizde giden kaptanlık öğrencisi ve saksofoncu Kenan için kâğıtlara satırlar yazıyor ve kâğıtları artık hala bezlerinin arasına asmıyordum, kavun karpuzların altına koyuyor ve ertesi gün onları kokluyordum. Kaptanlık öğrencisi ve saksofoncu için yazılmış satırlar kavun karpuz kokuyordu.

"Geri geldiğinde beni nasıl bulacak?" İkiz kız kardeşler bana sokaklarda dolanmam, otobüslere binmem gerektiğini söylediler, o da bana rastlamak için aynısını yapacakmış. İkiz kız kardeşler, "Saçlarını da birkaç gün taramamalısın, açık bırakıp öyle dolanmalısın," dediler.

"Niye?"

"İşaret bu," dediler. "Kaptanlık öğrencisi seni görünce, bu onun için, uğruna birkaç gece uyumadığın anlamına gelir." Dikkat etmeliydim: Onu görürsem ve sol gözünü bir kez kırparsa, bu benimle saat 13.00'te buluşmak istiyor anlamına gelirdi ve eğer sol gözünü iki kez kırparsa, bu benimle 14.00'te buluşacağı anlamına gelirdi.

"Aşkın dili budur," dediler ikiz kız kardeşler. Aşkın dilinin çok eski olduğunu söylediler. Eskiden, sevenler birbirle-

riyle pek kolay konuşamadıkları için, bir pantomim uydurmuşlar. Eskiden bir erkek sevgilisini çarşafla yürürken bile anlayabilirmiş. Eğer çarşafın altında saçlarını tepede toplamışsa, bu uzak bir yere gideceği anlamına gelirmiş. Ama saçlarını çarşafın altında tepede toplamamışsa, bu kısa süre sonra eve dönmesi gerektiği anlamına gelirmiş. Eğer bir hizmetçi gibi kötü elbiseler giymişse, bu, erkeği izleyeceği anlamına gelirmiş. Tarağını başında sola ya da sağa takmışsa, bu annesini ya da kaynanasını ziyaret etmesi gerektiğini anlamına gelirmiş. Eğer kadın, yelpazesini sol yanağının önünde tutarsa, bu şu anlama gelirmiş: Kötü durumda olduğu halde, erkeği çok düşünüyor. Eğer şemsiyesini açarsa, bu, erkeğin onu izlememesi gerektiği anlamına gelirmiş. Eğer yakasını kaldırıp yürürse, bu onunla bir başka sefer buluşabileceği anlamına gelirmiş. Eğer hafta arası güzel elbiselerle etrafta dolanıyorsa, bu birkaç günlüğüne denizaşırı bir yere gideceği anlamına gelirmiş. Eğer kadın, mendilini yalnızca tek gözüne götürürse, bu şu anlama gelirmiş: Nereden gördüm seni, keşke seni görmeseydim, gözlerim kör olsun. Eğer mendili alnına götürürse, bu şu anlama gelirmiş: Dikkat et, bizi gözetliyorlar, yanıyorum, bu ateş ne zaman sönecek, ah, bu ateşin sönmesini istemiyorum. Eğer mendili burnuna götürürse, bu şu anlama gelirmiş: Ağlamak istiyorum, ağlayamıyorum, ah, insafsız, sana anlatacak çok şeyim var, sana sadık olmadığımı düşünüyorsun.

Etrafta dolanıyor, otobüslerde gidiyordum. Ama otobüslerde giderken, her seferinde annemi özlüyordum ve otobüste, annemi güldürebilecek yalan hikâyeler uyduruyordum. Eve geliyordum, zili çalıyordum, annem kapıyı açıyordu. Ama eğer elinde o sırada okuduğu, açık bir gazete varsa, hoş geldin demeden sandalyeye geri dönüyordu. O zaman ağlıyor ve kendimi tuvalete kilitliyordum. Ertesi gün kapıyı büyük törenle açıyor ve "Hey, kızım buradaymış. Yesem mi onu, öpsem mi," diyordu. Bu da hoşuma gitmiyordu, kendimi yine tuvalete kilitliyordum. Saksofoncu ve kaptanlık öğ-

rencisi Kenan beni görsün diye yine sokaklarda dolanıyordum. İkiz kız kardeşler bana ondan bir mektup daha verdiler, daha uzun süre denizde kalacaktı. Ama etrafta dolanmaya ve otobüslerde gitmeye alışmıştım. Otobüslerde kalçalarımı sıkıştıran ve vücutlarını arkadan bana sürten adamlar da vardı. Bunu ikiz kız kardeşlere anlattım, "Erkekler hep kızları kovalarlar. Eğer bir kızdan ille de bir randevu koparmak istiyorlarsa, onu evinin kapısına kadar takip ederler. Kızın kendini kurtarmak için adama bir randevu vermesi gerekir," dediler. Beni evin kapısına kadar hiçbir erkek takip etmiyordu. Ya otobüsten iniyorlardı, ya da onlar otobüste kalıyordu, ben iniyordum. Saksofoncu kaptanlık öğrencisi Kenan hâlâ denizdeyken, ben bir sürü yalan hikâye uydurmuştum ve annem bana kapıyı açınca hemen anlatıyordum, kendimi yine tuvalete kilitlemeyeyim diye. Ama Allah'tan korkuyordum ve hep, "Anne, yalan, ama sana anlatayım," diyordum. Annem beni dinliyor, gülüyor ve "İçinden nasıl bu kadar çok yalan çıkartabiliyorsun? Yoksa yalan sokakta mı yatıyor?" diyordu. Bir akşam annemle ve babamla yine bir düğüne gittim. Orada kaptanlık öğrencisi Kenan'ı saksofon çalarken gördüm. Ona o kadar derin baktım ki, beni dansa kaldırdı. Adımı sordu ve "Güzel isim," dedi. Ben, "Ve sizin adınız da Kenan," dedim. "Hayır, adım Sedat," dedi.

Benden bir randevu aldı. İkiz kız kardeşlerin benimle alay ettiklerini anladım. Bu kez gece hiç uyuyamadım, artık hayal kuramıyordum, yalnızca çok üşüyordum. Ertesi gün bir pazar günüydü, evden dışarı çıkmak çok zordu, üstüne üstlük ninem de geleneksel yemeğini yaptı. Küçük kesilmiş yaprak hamurun içine onunla birlikte saatlerce kıyma doldurdum, bunu pişirdi, üzerine bolca sarımsaklı yoğurt döküldü. Benim de yemem gerekiyordu. Bunu çok sık yerdik, ama ilk kez sarımsağı düşünüyordum. İkiz kız kardeşlere gittim ve onlara beni kandırdıklarını söyledim. Koro halinde kıs kıs güldüler ve koro halinde, "Bize bu saksofoncu oğlandan o kadar çok söz ettin ki, onu tanıdığımızı sandık," dediler. Yukarı kat-

ta oturan başka bir kıza gittim. Bir balkonları vardı. Bir plan yaptık. Balkonda duracak ve Anıtkabir Caddesi'ne bakacaktı. Orada ıslıkla bir tangonun çalındığını duyarsa bana seslenecek, "Bize gelir misin?" diye soracaktı. Ben merdivenlerde ayaklarımla gürültüler yapacaktım, ama evden çıkacaktım. Böyle yaptık. Kavun karpuzların altında duran ve üstlerine, denize giden saksofoncu kaptanlık öğrencisi Kenan için satırlar yazdığım kâğıtları kavun karpuz odasından aldım ve uzun süre saksofoncu Sedat'ın arkasından gittim. Kavun karpuz ve sarımsak kokusu kol kola aramızda gidiyordu, sonra bir pastanede oturduk ve çay içtik. Saksofoncu Sedat'ın karşısında oturuyordum ve ikiz kız kardeşlerden, hâkimin kızlarından, öğrendiğim gibi mendilimi tek gözüme götürdüm, şu anlama gelmesi gerekiyordu: Nereden gördüm seni, keşke seni hiç görmeseydim. Gözlerim kör olsun. Saksofoncu bana liseden ayrıldığını ve düğün saksofoncusu olmak istediğini söyledi. Mendilimi alnıma götürdüm, şu anlama gelmesi gerekiyordu: Yanıyorum, bu ateş ne zaman sönecek, ah, bu ateşin sönmesini de istemiyorum.

Birden yüksek sesle, "Ah, bu ateşin sönmesini de istemiyorum," dedim.

"Efendim, ne dedin?"

Herhangi bir şey söyledim. Bir kez daha bana, "Efendim, ne dedin?" diye sordu. Ama sarımsak kokusu yüzünden kendi içime konuştuğumdan, mendilimi ağzımın önüne tuttum, öksürüyormuş gibi rol yaptım ve saksofoncunun aşk yüzünden verem olduğumu düşünmesini ümit ettim. Daha fazla sormadı. Tek kaşımı yukarı kaldırdım ve başımı arkaya attım, şu anlama gelmesi gerekiyordu: Neyim var benim, neyim olduğunu görüyorsun, insaf! Öylece orada oturduğu, bana baktığı ve pantomim yapmadığı için, yumruğumu alnıma, alt dişlerimi üsttekilerin önüne getirdim ve ağzımdan derin bir soluk verdim. Solukla birlikte havadaki kavun karpuz sarımsak kokum büyüyüp bir balon haline geldi. Orada bir süre bu kavun karpuz sarımsak kokusundan balonun içinde

oturduk. Balon daha da büyümesin diye artık neredeyse kıpırdamıyordum. Saksofoncu ellerimin altında masanın üstünde duran kavun karpuz odası kâğıtlarını aldı, "Sen mi yazdın?" diye sordu. "Evet, okuman için sana getirdim," diye cevap verdim.

"İyi, okuyacağım ve sana not vereceğim," dedi.

Sonra kavun karpuz odası kâğıtlarını yuvarlayıp boru haline getirdi ve ayağa kalktı.

Nineme, klarnet çalan bir oğlanı sevdiğimi söyledim, çünkü saksofonu bilmiyordu. Nine başörtüsünü çenesinden çözdü, başörtüsü omzunun üzerine kaydı, yanakları pembe; ağzı, emmesi için tam o anda tatlı bir akide şekeri vermişim gibi kıpırdadı. Nine, "Yakışıklı mı?" dedi. "Çok yakışıklı." Nine, "Eğer yakışıklıysa sana koca olarak alalım, sen de güzelsin. İki çıplak bir hamama yakışır," dedi. "Hayır, nine, biz yalnızca çay içiyoruz," dedim.

Herkes yatağındayken, erkek kardeşim Ali ve ben karanlık koridorda durduk. Ali, ayağı yanmış küçük bir köpek gibi biraz oraya buraya yürüdü ve "Kardeşim, sana bir sır söyleyeceğim, ama öbürlerine söyleme," dedi. Ama sonra sustuğu için ben de sustum, ayaklarımın altında yer soğuktu, etrafımız da karanlıktı, sonra "Ağabey, eğer bana sırrını söylersen, ben de sana bir sır söylerim," dedim. Ali paraşüt kursuna gittiğini ve bir kuleden üç kere paraşütle atladığını anlattı. Sonra sessizlik oldu. Ali, "Kardeşim, senin sırrın ne?" dedi. Ama ben daha ağzımı açmadan, karanlık mutfaktan annem geldi. Orada durup her şeyi duymuştu. Bütün vücuduyla önümde durdu ve "Bir kızı gönlüne bırakırsan, ya davulcuya kaçar ya zurnacıya," dedi. Nineme, anneme bir şey söyleyip söylemediğini sordum. "Kocakarı, bir şey söyledin mi?" Nine, "Kardeş, ben hiçbir şey söylemedim. Yalnızca kızın oğlanı sevdiğini ve seni ona vermemiz gerektiğini söyledim," dedi. Annem benimle konuşmadı. Beni Ankara'nın dışına, Anıtkabir Caddemizde zengin kadınların çamaşırlarını yıkayan bir çamaşırcı kadının yanına, kenar mahalleye gön-

derdi, yoksulluğun eğittiği insanları göreyim ve dünyanın kaç bucak olduğunu anlayayım diye.

Güneş önce benimle geldi, ama kenar mahalle tepesinin başında bana sırtını dönüp gitti. Kenar mahalle evleri çamurun içinde yatıyordu. Çamur burada doğduğu ve burada yaşlandığı için, evler yarı yarıya çamura gömülmüş mezar taşları gibi görünüyordu. Evlerin numaraları olmadığı için, her eve girdim ve çamaşırcı teyzenin nerede oturduğunu sordum. Evlerin hepsi insan kokuyordu, her evde kokuyu bir perde gibi sol elimle biraz yana çekmem gerekiyordu. Ama sonra ikinci bir perde vardı, sivrisinekler ve karasinekler. Karanlıkta insanların gözlerini ve ağızlarını görebileyim diye bu perdeyi de yana çektim. Kurumuş bokun içinde duruyorlarmış ya da oturuyorlarmış, ama yemeye ve içmeye devam etmeleri gerekiyormuş gibiydiler. Bir kadın bana, çamaşırcı kadının kurumuş çiçek kokan evde oturduğunu söyledi. Perdeleri yine indirdim. Bir evin önü gerçekten kurumuş çiçek kokuyordu. Çamaşırcı teyze, sokak satıcılarını kovalaması ve onları kaçak sattıkları meyve ve çiçeklerle tutuklaması gereken bir polisle evliydi. Bir sürü meyve ve çiçeği tutuklamıştı bile, çürümüş ve kurumuş bir halde evin önünde duruyorlardı. Çamaşırcı teyzenin benim yaşımda bir kızı ve de çok yakışıklı bir duvarcı sevgilisi vardı. Ama kocası hep meyve ve çiçekleri tutuklamak zorunda olduğundan, bu çiçek polisini hiç görmedim, ama sevgilisi eve geliyor ve kurumuş meyve kokusunu elbiselerinde ve bıyığında taşıyordu. Çamaşırcı teyze, ben ve kızı, kuru meyve kokan duvarcının çevresine oturduk ve bıyığını kokladık. Sonra çamaşırcı teyze onun ağzına önce rakı, ardından küçükparmağını verdi. Ağzında kadının parmağı, duvarcı sevgilisi bana ve çamaşırcı teyzenin kızına, "Uyuyun, genç kavun karpuzlar yalnız uykuyla tatlanırlar," dedi. Ben uyumadan önce çamaşırcı kadının kızı bana, şişirilmemiş bir balon gibi gözüken, içinde bir patlıcan olan bir plastik parçası gösterdi. "Bunun adı prezervatif ve içindeki patlıcanla birlikte annemin üçüncü erkeği oluyor," dedi. Ça-

maşırcı teyze ve duvarcı sevgilisiyle hep beraber sinemaya gittik. Duvarcı sevgili loca aldı, bu locada durmadan öpüştüler. Kadının kalın ağzı ve sevgilisinin bıyıklı ağzı çok hoşuma gidiyordu. Başımı durmadan filmden onlara çeviriyordum. "Buraya bak, bak," diyor ve öpüşüyorlardı. Bir süre sonra ben ve çamaşırcı teyzenin kızı, arkamızda film bitene kadar, sandalyelerimizi onlara çevirdik. Ben giderken çamaşırcı teyze bana, "Annene bunu söyleme, güzelim, tamam mı?" dedi.

"Tamam," dedim otobüs penceresinden.

Başkentin kenarında indim, oradan hâlâ kenar mahalle evlerini görüyordum. Ayaklarımın yine kenar mahalle evleri yönüne yürüdüğünü gördüm. Çamaşırcı kadının annem olmasını istedim. Ayaklarım da ona geri dönerlerdi, ama ayakkabılarımın çözülmüş olduğunu ve sallanan bağlarını gördüm. Ayakkabı bağlarım önüm sıra yürüdüğü için, ben de arkalarından annem yönüne yürüdüm. Dilenciler ve Çingeneler bu uzun, tozlu yolda oturuyor ve aşağıdan, arkamdan bakıyorlardı. Hep çarpık bacaklarıma baktıklarını düşünüyordum. Eve geldim, annem elini öpmem için bana verdi. Nine, "Gördüklerini karnında saklayabilirsin. Ama orada neler yediğini anlat," dedi. Ne yediğimi unutmuştum, ağzımdan patlıcan lafı kaçtı. Annem ve nine, "Patlıcan leziz bir şeydir," dediler.

Saksofoncu artık gelmiyordu. Bu arada, onun için yazdığım kâğıtlarda ona, hâkimin ikiz kızlarının bana söz ettikleri kaptanlık öğrencisi Kenan'ın adıyla hitap ettiğimi hatırladım. Ama aslında adı Sedat'tı. Geldiğinde ona her şeyi anlatırım, diye düşündüm. Saksofoncu ancak bir ay sonra geldi. Bir gece ıslıkla bir tango çalındı; bu tangoya doğru gittim. Saksofoncu, caddenin sonunda, karanlıkta duruyordu. Karanlıkta bana, bir boru gibi yuvarladığı kavun karpuz odası kâğıtlarını verdi. Hemen mendilimi burnuma götürdüm, şu anlama gelmesi gerekiyordu: Ağlamak istiyorum, ağlayamıyorum, ah insafsız, sana anlatacak çok şeyim var, sana sadık olmadığımı düşünüyorsun. Saksofoncu, "Geçmiş olsun," dedi ve gitti. Ay ışığında, kavun karpuz odası kâğıtlarında bir sürü çay ve yağ

lekesi olduğunu gördüm, ve yorgun odalar gibi kokuyorlardı. Kâğıtları yine kavun karpuzların altına koydum.

Kâğıtlar karpuzların altında uyurken, babam kirayı ödeyemeyince, yine devletten adamlar evimize geldiler, ama alıp götürecek bir şey bulamadılar, gittiler ve bodrum dairesinde bir söz bıraktılar: Hapishane.

Gece babam bir bavula çamaşırlarını tıktı. Onu Anıtkabir Caddesi'nde uzaklaşırken gördüm. Bavulu açıldı, dışarı dökülen şeyleri titreyerek yanan sokak lambasının altında topladı, sonra gitti.

"Adamlar geldi," dedi nine. Annem adamlara, "Bir canım var, onu da Allah alacak. Eğer siz Allah'sanız canımı alın, kocam gitti," dedi. Adamlar babamın kaçtığını görünce, daire kapısını söküp götürdüler. Kapısız bodrum dairesinde eşyalarımızı topladık ve Mustafa'nın gelmesini bekledik. Hepimiz toplanmış eşyaların üstünde oturuyor ve kapı deliğine bakıyorduk. Merdiven sahanlığında ışık yandı, ayağa kalktık: "Şimdi Mustafa geliyor!" Mustafa gelmedi, ışık söndü. Işık yine yandı, annem ayağa kalktı, "Bismillahirrahmanirrahim," dedi, Mustafa gelmedi. Başka insanlar merdivenlerden yukarı çıkıyordu. Kapı deliği alçaktı. Alçak kapı deliğinden, merdivenleri çıkan insanları yalnızca başsız vücutlar olarak görüyordum. Hâkimin ikiz kızları dört bacak olarak tıpatıp aynı vücutlarıyla, başsız, bir örnek ayakkabılarıyla merdivenlerden yukarı çıktılar. Arkalarından başsız iki adam geldi. Sonra ışık söndü.

Sabahleyin aynı ayakları ve başsız vücutları merdivenlerden aşağı inerken gördük. Bu başsız vücutların bazılarından merdivenlere sular damlıyordu. Damlalar, göremediğimiz saçlarından düşüyor ve merdiveni ıslatıyorlardı. Ninenin anlattığına göre, erkekle kadın gece birbirleriyle kapıştılarsa, güneş doğmadan önce tepeden tırnağa yıkanmaları gerekirdi, yoksa şeytan onlara çelme takardı. Biz Mustafa'nın gelişini beklerken, hangi erkeklerin kanlarıyla gece seviştiklerini biliyordum. Mustafa gelmedi. Mustafa gelmedi. Günün bi-

rinde kapıya bir sidik kokusu geldi. Bir pantolonun içine tıkılmış, şişko, başsız bir vücut, elinde koskocaman bir radyoyla orada duruyordu. Vücudun filmlerdeki Afrika sömürge efendilerinin pantolonları gibi bir pantolonu vardı. Bu pantolonun ve idrar kokusunun içinde bir kadın içeri girdi ve "Nasılsınız?" dedi. Ama cevabımızı beklemedi, kendisi cevap verdi, tıpkı Bursa'daki Sıdıka Teyze gibi: "İç güveysinden hallice, değil mi? Ben de öyleyim," dedi. Sonra hepimiz susalım diye, "Şşt" dedi, kocaman radyosunun sesini açtı, haberleri dinledi. Demokrat Parti'nin ordu tarafından tutuklanan milletvekilleri ve bakanları hakkında haberlerdi. Haberleri sonuna kadar dinleyince yine, "Şşt" dedi ve bu "Şşt", pantolonu biraz ıslanana kadar durmadı. Güldü ve "Bu haberlerin üstüne işerim ben," dedi. Sonra, suçsuz politikacılar hapisten serbest bırakılıncaya kadar bu pantolonu çıkarmayacağını ve o zamana kadar içine işeyeceğini söyledi, ancak ondan sonra pantolonunu çıkaracaktı. Annemi gördüm, belki de, "Biz Halk Partisi'ne oy veririz," demek için ağzını açmıştı. Annem bir şey söyleyemeden önce, işenmiş pantolonlu kadın,

"Fatma Hanım, ben saçlarımı değirmende ağartmadım. Bana Rezzan derler," dedi. O an dışarıda, sahanlıkta ışık yandı. Önce şişko bir köpek, sonra kocaman şişko çocuklar ve şişko bir adam bodrum katımıza girdiler. Bu Rezzan Hanım'ın önünde durdular ve koro halinde, "Biz geldik," dediler. Sonra bodrum katında toplanmış veya dağınık halde duran eşyaları dışarı taşımaya başladılar. Bodrum katı boşalınca Rezzan Hanım'ın ve şişko köpeğin arkasından gittik ve yandaki eve geldik, merdivenleri çıktık, şişko köpek önümüz sıra 3. kata kadar çıktı, orada durdu ve daireye girdi, ama Rezzan Hanım 4. kata kadar çıktı, biz de arkasından gittik. 4. katta eşyalarımız duruyordu. Rezzan Hanım, "Ben altınızda oturuyorum," dedi ve gitti.

Rezzan Teyze bu daireyi bizim için kendi parasıyla kiralamıştı. Bize "İnsanlık ölmedi, yaşıyoruz," dedi. Anıtkabir Caddesi'ndeki bu 4. kat dairesinin bir balkonu vardı. Annem,

nine, Ali, Orhan, ben ve küçük kız kardeşim Siyah Gül orada yan yana durduk ve Mustafa'nın gelmesini bekledik. Mustafa geldi, bizi balkonda yan yana dururken gördü, "Orada mı oturuyorsunuz? Meyve ister misiniz?" dedi. Başımızı salladık, balkonun karşısındaki manavdan meyve aldı ve balkondan aşağı salladığımız sepetin içine koydu.

Bu 4. kat dairesinin bir sürü odası vardı, ama ilk günlerde babam, annem, Ali, Orhan, nine, Siyah Gül, ben hepimiz bir odada uyuduk.

Devletten adamlar daire kapısını alıp götürdükten sonra, bodrum katımızda merdivenlere damlayan sulardan, erkeklerle kadınların gece seviştiklerinde, güneş doğmadan önce tepeden tırnağa yıkanmaları gerektiğini öğrendiğimizden, Ali ve ben kovadan su almak için annemlere lazım olan banyo tasını sık sık saklardık. Karanlıkta babam gelir ve banyo tasını arardı. Tas yatağımızda olurdu. Bize, "Allah'tan korkunuz yok mu?" derdi. Koro halinde susardık.

Bir sabah erkek kardeşim Ali'nin de tepeden tırnağa yıkanması gerekti, şeytan koynuna girmişti. Annem yatağına çarşafa baktı ve "Ali, bu gece şeytan kadın kılığına girip seni kandırdı mı?" dedi. Ali güldü ve "Evet," dedi. Sonraları, şeytan onu kadın kılığında ziyaret ettiğinde, Ali sabahları güneş doğmadan önce hep tepeden tırnağa yıkanmak zorunda kaldı. Eğer birden vücudum titrerse annem gözlerini iri iri açıyor, "Ne var, şeytan yanından mı geçti?" diyordu.

Vücudum titrediğinde, şeytanı yakalamak için hemen kollarımı açıyordum ama yalnızca havadaki boş ellerimi görüyordum.

Bir akşam erkek kardeşim Ali, edebiyat öğretmeni ve bir arkadaşıyla geldi, annemin yatak odasına kapandılar, orada rakı içip yüksek sesle şiir okudular. Bu edebiyat öğretmeni ufak tefek, sıska bir adamdı. Annem, "Bu adam karısını severken, karısı herhalde üstüne bir kelebeğin konduğunu sanıyordur," dedi. Sonradan Ali öbür arkadaşının komünist ve şizofren olduğunu söyledi. Ali'ye, "Şizofren nedir?" diye sor-

dum. "Şizofren şizofrendir," dedi. Hep kendimi bu komünist, şizofren arkadaşa gecelik içinde göstermeye çalışıyordum. Annemlerin yatak odasından genellikle sol elinde bir rakı bardağıyla çıkar, sağ eliyle perdeleri kapatırdı. Bana baktığında, gözleri yüzümü delip geçiyor gibiydi. Arkamda birini gördüğünü düşündüm. Kendi çevremde dönüyordum, kimse yoktu. Ona bir komünistin ne olduğunu sordum. Güldü, "Bir komünist senden anneni çalandır," dedi. Sonra, "Yoldaş, ayakkabılarımızı değişelim," dedi. Benim ve onun ayakkabı numaramız aynıydı. Kapalı perdelerin arkasında ayakkabılarımızı değiştik. Onun ayakkabılarının içinde yürüyordum ve annem beni manava gönderdiğinde, merdivenlerden aşağı inerken kendi kendime, "Ben komünist ve şizofrenim, şimdi de ayva ve domates alacağım," diyordum.

Annemle babama yardım eden ve bizim için kirayı ödeyen, 3. kattan Rezzan Teyze, çok iri ve şişko bir kadındı ve Demokrat Parti'yi seviyordu. Haberler okunduğunda hep kocaman radyosuyla geliyordu. Radyodan, darbeci ordu hâkimlerinin Demokrat Partili milletvekillere karşı yaptıkları duruşmalar yayınlanıyordu. Demokrat Partili başbakan, hâkim ona konu hakkında ne söylemek istediğini sorduğu zaman hep, "Hatırlamıyorum, Hâkim Bey," diyordu. Davaların başlığı Köpek Davası – Bebek Davası'ydı. Köpek Davası, Demokrat Partili bu başbakanın iktidardayken Afgan Şahı'ndan hediye olarak bir Afgan tazısı alması ve bu köpeği hediye olarak neden kabul ettiği hakkındaydı. Bebek Davası ise bu başbakanın iktidardayken evli olması ve bir sevgilisi olması hakkındaydı, ünlü bir opera şarkıcısı. Bu opera şarkıcısı ondan olan çocuğunu aldırtmıştı. Demokrat Partili başbakan hep, "Hatırlamıyorum, Hâkim Bey," diyordu. Rezzan Teyze ağladı ve anneme, "Günah mı bu, Fatma Hanım?" dedi. Beni tıpkı onlar için rüya görmemi isteyen Bursa'daki kadınlar gibi yıkadı. Bu eski başbakana ne olacağını rüyamda görmemi istiyordu. Ama yalnızca onun için değil, kız kardeşi için de rüya görmeliydim. Yaşlı bir kız kardeşi vardı, bir bakireydi

ve burnu ağzından aşağıya sarkıyordu Yaşlı babasıyla bir sinemada oturuyordu. Orada yaşlı babasıyla filmler gösteriyor ve on yıldan beri bir Amerikalıya mektuplar yazıyordu. Amerikalı da ona mektuplar yazıyordu. Ama Amerikalı Türkiye'ye gelmek istediğinde, kadın hep babasının ölüm döşeğinde yattığını yazıyordu. Böylece Amerikalı onunla evlenmek için gelmedi, ama kadın kız kardeşinin yanında çok fazla kalınca, "Eve gidiyorum, belki Amerika'dan mektup vardır," diyordu. Onun için de rüya görmem ve beni yıkayıp dualarla yatağa yatırabilsin diye sık sık onda gecelemem gerekiyordu. Babasını çok seviyordum, yaşlıydı ve iri bir burnu vardı. Kadın da çok yaşlı görünüyordu, babasının karısı olabilecek kadar yaşlı. Adamla birlikte makine dairesinde oturuyordum, o, makinelerin arasında kıpırdıyordu ve bir delikten filmleri görebiliyordum. Yanımda işleyen film makinesinin gürültüsüne alıştım; uzakta bir yerlerde bir perdenin üstünde film oynuyordu. Film yalnızca film makinesinin bu gürültüsüyle ve bu yaşlı adamın kokusuyla bana eğlenceli geliyordu. Bu yaşlı adam o kadar tatlıydı ki, sabahları kalkıp kızına Amerikalıyı görmediğim rüyamı anlattığımda, kadın ağlamıyor, ama hızlı hızlı konuşmaya başlıyordu. O zaman yaşlı adam ayağa kalkıyor, ona doğru gidiyor, omzuna masaj yapıyordu, ona kızım değil, "Ma" gibi kısaltılmış bir isim söylüyor ve iri burnuyla onun elbisesinin üstündeki çiçek desenlerini öpüyordu. Gençlik fotoğraflarından birinden tanıdığım Amerikalının buraya gelmesini ben de istemiyordum. Bu baba ve kız birbirlerine aittiler, ve başka hiçbir adam bu yaşlı adam kadar tatlı olamazdı. Odalarında o kadar çok toz ve o kadar az eşyaları vardı ki. Annem, "Bu aile bir sultanın soyundan geliyor, onlar bizim aristokratlarımız," dedi.

Sultan soyundan aristokrat komşumuz, hep filmlerdeki Afrika sömürgecilerinin pantolonları gibi bir pantolon giyen Rezzan Teyze, 3. katta anneme,

"Demokratlar iyiliğimizi istiyorlardı, onların da çocukları var," diyordu.

4. katta, erkek kardeşim Ali'nin ve onun komünist, şizofren arkadaşının edebiyat öğretmeni konuşuyordu. "Demokrat Parti darbeden önce enflasyonla kapitalistlerin kârını şişirmek istiyordu," diyordu.

3. kata gittim. Rezzan Teyze anneme, "Demokratlar yalnızca bu ülkenin refahını istiyorlardı, Fatma Hanım, şimdi anneleri zıkkım yiyor," diyordu.

4. kata gittim. Ali'nin edebiyat öğretmeni, "1926'da devletleştirilen Türk Petrol Endüstrisi, 1954'te yabancı özel firmalara verildi," diyordu.

3. kata gittim. Sultan soyundan Rezzan Teyze anneme, "Devlet eliyle insanlar asla zengin olmayacak, devletin eli sıkıdır," diyordu.

4. kata gittim. Ali'nin edebiyat öğretmeni, "Subaylar çok fakirdi, bazı generaller bodrumda çaylarının içinde ıslattıkları kuru ekmeği yiyorlardı," diyordu.

3. kata gittim. Sultan soyundan Rezzan Teyze, "Ah, Fatma Hanım, bizi Ruslara satıyorlar," diyordu.

4. kata gittim. Şimdi şizofren, komünist arkadaş konuşuyordu. "Devrimci subaylar darbeyi yaptılar, ama teorileri yok ve iktidarı işçi sınıfının ellerine vermeyecekler," diyordu.

3. kata gittim. Sultan soyundan Rezzan Teyze, "Fatma Hanım, subaylar ceplerini dolduracaklar ve sonra kafamıza sıçacaklar," diyordu.

4. kata gittim. Komünist arkadaş, "Devrimci ordu tıpkı 90 yıl önce sultan yönetimi altındaki Jöntürkler gibi konuşuyor," diyordu.

3. kata gittim. Sultan soyundan Rezzan Teyze hiçbir şey söylemiyordu. Orada, annemin eli elinde, oturuyor ve ağlıyordu. Sümüğünü pantolonuna damlattı, pantolon onu emdi, hemen kurudu.

4. kata gittim. Erkek kardeşimin edebiyat öğretmeni ve komünist şizofren arkadaşı, "Onlar saf, CIA Demokrat Parti'ye karşı bir darbe olacağını uzun süredir biliyordu," diyordu.

3. kata gittim. Rezzan Teyze artık ağlamıyordu, ama sürekli başını sallıyordu. Annem onun yüzüne bakıyordu.

4. kata gittim. Erkek kardeşimin edebiyat öğretmeni ve komünist şizofren arkadaşı, "Belki CIA'nın bu askeri darbede parmağı vardır," diyordu.

3. kata gittim. Rezzan Teyze'nin elinde artık radyo yoktu. Yerde yatıyordu, radyo bir sandalyede duruyordu, bir ses, "Demokrat Partili başbakan ve iki bakan asılarak ölüme mahkûm edildiler," diyordu.

Asıldılar ve cesetleri çöp arabasıyla taşındı. Annem gazeteyle odaya girdi, ninemin oturduğu sandalyenin yanından geçti, nine elinden gazeteyi aldı. Annem elinde artık gazete olmadığını fark etmedi, sanki gazete hâlâ elindeymiş gibi öbür sandalyeye kadar yürüdü, oturdu ve duvara doğru, "Astılar," dedi.

Nine gazeteyi elinde ters tutuyordu ve ağlamaya başladı ve "Aboooo, şimdi anaları ne yapar?" dedi. Sultan soyundan Rezzan Teyze ağlamıyordu. Ayaklarında çok eski terliklerle bize geldi, çok güzel bir elbise giymişti, o da bir sandalyeye oturdu, anneme, "Şimdi gökyüzündeler," dedi. Yorgun saçlarını gördüm ve saçlarının ağladığını gördüm. "Babama sinemaya gidelim. Nine, sen de gel," dedi. Nine, "Kardeş kardeşi öldürebilir mi, Kabil ve Habil gibi? Sıçarım bu dünyaya, ben de geliyorum." dedi.

Babam asılan başbakan için, "O bir melaikeydi," dedi.

Yine durmaksızın temizlik yapmaya başladım. Dairemiz temizlendiğinde, 3. kata, sultan soyundan Rezzan Teyze'ye gittim ve onda da her odada temizlik yaptım. Kalbim hop oturup hop kalktığı için, odalarda bir oraya, bir buraya gidiyordum. Bir keresinde bir odada, koşmam gerektiği hissine kapıldım. Odalardan geçip annemlerin yatak odasına koştum ve erkek kardeşim Ali'nin açık gözlerle yerde yattığını gördüm. Bağırdım, o yalnızca, "Çok yorgunum, bağırma, tamam mı?" dedi. "Tamam," dedim ve bağırmaya devam ettim. Sultan soyundan Rezzan Teyze'nin Ankara askeri hasta-

nesinde bir doktor arkadaşı vardı. Bir çantayla bize geldi, erkek kardeşim Ali'yi muayene etti, Ali kalp hastasıydı. Çocukken bacaklarında romatizma olmuştu ve bu romatizma kalbine yürümüştü. Annem, "Suçlu benim, onu lastik çizmeleriyle karda zeytinyağı almaya gönderdim. Yoksulluğun gözü kör olsun, inşallah," dedi. Doktor, "Ali ölmeyecek, ama günün birinde kalbinden ameliyat olması gerekecek," dedi. Hep uyanık kaldım, eğer uyursam, erkek kardeşim Ali'nin Anıtkabir Caddesi'nde öleceğini düşünüyordum. Temizlik yapmaya devam ettim, hatta sinemada otururken, filmde masanın üstünde duran öteberiyi de toplamaya başladım ve oyuncuların öylece bir kenara bıraktıkları şeyleri kimin toplayıp yıkadığı üzerine evde kafa patlattım. Sultan soyundan Rezzan Teyze askeri doktoru bir kez daha getirdi, çünkü dairesindeki bu bitmek bilmez temizlik onu çok tedirgin ediyordu. Doktor beni muayene etti ve tiroid bezimin fazla çalıştığını söyledi. Bana sakinleştirici haplar verdi. O günlerde *Porky ve Bes* filmi sinemaya geldi, babam çok zor bilet bulmuştu. Benim de bu filmi görmemi istediğini söyledi, ama yalnızca ayrı biletler vardı ve tek başıma aç kurtların arasında oturmama izin veremezdi. Yarım hap yerine iki hap yuttum, mutfakta havagazı musluğunu açtım, boruyu ağzıma soktum ve uykuya daldım. Birisi yanaklarıma vurdu, ninemle erkek kardeşim Ali'ydi. Tekrar tekrar, "Söyle bana, adın ne, kardeşim, adını söyle," diyordu. Yine uykuya daldım. Ertesi gün yataktan, korku içinde orada oturan ve benimle konuşmayan annemi gördüm. Benden korkuyordu. Yeniden hayata döndükten sonra her şey bana daha yabancı ve daha tozlu geldi. Ev merdivenlerini aşağıya kadar temizliyordum ve insanlar yine merdivenlerden inip çıktıklarında, onları bir kez daha sabunlu suyla siliyordum. "Kalkın ayağa, yatağı düzeltmek, masa örtüsünü balkondan silkelemek istiyorum," dediğim zaman, dairede herkes ayağa kalkmak zorundaydı. Ellerine bir sabun aldıkları ve ellerini yıkadıkları zaman, her kıpırdayan vücudun ve bütün ayakların peşinden gidiyordum.

Sonra sabunu ve lavaboyu ve üzerlerinde yürüdükleri yerleri yıkıyordum.

Odanın içine büyüyen güneş ışığında tozu daha iyi görebilmek için 4. katta bir an oturduğumda, 3. kattan Rezzan Teyze'nin düdüklü tencere sesinin ssııısss'ını duydum. Burada 4. kattaki insanlar hareket ettikleri zaman, aşağıda düdüklü tencerenin ıslık çalan kafası tavana çarpacak ve bizi bin parçaya bölecek, diye düşündüm. 4. kattaki insanlara yürümeyi yasakladım. Beni dinlediler de. Bir kenara oturdular ve benim gibi yere baktılar. Ben Rezzan Teyze'nin düdüklü tenceresinin ıslık çalan kafasını 3. kattan çalınca ve bir saksının içinde toprağın altına saklayınca, sultan soyundan Rezzan Teyze yine askeri doktoru alıp getirdi. Doktor beni ameliyat etmeleri gerektiğini söyledi, yoksa salgı bezim beni zehirleyebilirdi.

Hastaneye gitmeden önce nineme, anneme, babama, erkek kardeşlerime ve kız kardeşim Siyah Gül'e, her şeyi temiz ve düzenli tutacaklarına yemin ettirdim: "Vallahi Billahi deyin, yemin edin," dedim. Herkes bana Vallahi Billahi'yle yemin etti. 3. kata sultan soyundan Rezzan Teyze'ye gittim, o da yemin etsin diye. "Vallahi Billahi, daireyi temiz tutacağıma yemin edemem, yapamam," dedi. Annem Rezzan Teyze'nin dairesini temiz tutacağına onun adına yemin etti. Düdüklü tencere düdüğünü yanıma aldım ve askeri hastaneye gittim.

Askeri doktorlar yanıma yatağa geldiler ve kalbimi dinlediler. Bazıları, "Bismillahirrahmanirrahim," dediler, bazıları, "Özür dilerim, kardeşim," dediler, çünkü göğüslerim çıplaktı. Özürlerinin sonunda, annemle birlikte yandaki yatakta oturan babama, böyle bir hastalığın bana yapışması için bu genç yaşta nasıl bir derdim olduğunu sordular. Babam hiçbir şey söylemedi. Annem ayağa kalktı ve cevap verdi:

"Vallahi billahi, bilmiyorum, belki de Bursa'yı terk edişimiz mezarımızı kazdı."

Askeri doktorlar, babam Mustafa'ya bakmaya devam etti-

ler. Mustafa ayağa kalktı ve "Kafayı üşüttü, benim aslan kızım," dedi.

Askeri doktorlar ona ve anneme baktılar ve başlarını sağa sola salladılar. Başlar, annem, "Böyle bir hastalık ailemizde ilk defa ortaya çıkıyor," diyene kadar sallandı.

Askeri doktorlar, "Kalbi tiroit bezinin fazla çalışması yüzünden bir santimetre büyümüş," dediler. Bu cümleleri bir şey soruyormuş gibi söylediler. Babam, "Kalbi çok temizdir," dedi.

Askeri doktorlar babama yabancı bir dil konuşmuş gibi baktılar. Sonra birbirleriyle yabancı bir dil konuşmaya başladılar. Annemle babam bu dilden yoruldular, annemin saçlarında kıvrımlar oldu, babamın yüzünde tıraşı uzadı, filmlerdeki mahkûmlar gibi görünüyordu. İkisi de tekrar hastane yatağının üstüne oturdular. Ayağa kalktım. Ayakta dursam yabancı dillerini anlayabilirim, diye düşündüm. Ama dilleri yalnızca ağızlarının arasında gidiyordu, çürüyünceye kadar birlikte çiğneyecekleri ortak bir sakız gibi. Elbiselerindeki saçları ve kepekleri saymaya başladım. Sonra gittiler. Annem, babam ve ben, uzun süre kapı yönüne baktık ve bekledik. İçeriye bir doktor girdi. Babam ayağa kalktı, doktor, "Kızınızı bir ay boyunca haplarla sakinleştireceğiz ve sonra ameliyat edeceğiz," dedi. Babam, "Doktor Bey..." dedi. Doktor, "Ben doktor değilim, öğle yemeği dağıtıcısıyım," dedi. Babamla annem gittiler. Hasta yatağı kısa bir süre boş kaldı, sonra iki gündür uyuyan bir kız geldi içeriye, hap almıştı. İki gün uyumuştu, bir daha hiç uyumadı. Onun uykusuzluğundan uyandım. Açık gözlerle orada yatıyordu, ellerimi gözlerinin üzerinde salladım, beni görmedi. Uykusuzluğunun şimdi onun uykusu olduğunu düşündüm. Yatak yine boşaldığında askeri doktorlar geldi, bazıları yine, "Bismillahirrahmanirrahim," dediler, çünkü yine çıplak göğüslerimi elliyorlardı, yine kalbimi dinlediler. Onlar giderken boş yatağa yeni bir kadın geldi. Öğle yemeği dağıtıcısı tabağıma makarna koyarken bana, "Ölecek, kanında savaş var," dedi. Pamuktanmış gibi, gün

boyu yatağında oturuyordu. Çok yumuşak bir sesi vardı. Kocası oda kapısında durup kalıyor ve karısıyla oradan konuşuyordu. Eğer daha yakına gelseydi, kadın onun rüzgârından belki de yataktan yukarıya uçardı. Ama gece vücudu büyüyor, duvarlara, kapıya, pencereye ve benim vücudumla başıma çarpıyor, her şeyi duvarlara sıkıştırıyor ve patlatıyordu. Kanı vücudundan akıp odada yerden tavana kadar çıkıyordu, yatakta kendi kanının içinde oturuyor ve kanında patlak veren savaşa bakıyordu. Sabahleyin oda yine kansızdı ve o yine, pamuktan, yatakta oturuyordu. Bir sabah onun kanının içinde uyandım, yatağı boştu, onu çoktan götürmüşlerdi, ama kanı odada kaldı, herhalde gece bir büyük perde filmi gibi seyrettiği kanına sonuna kadar bakacak ve yine vücudunun içine çekecek vakti olmamıştı.

Askeri doktorlar yanıma yatağa geldiler ve onun kanında yürüdüler. Yine, "Bismillahirrahmanirrahim," dediler ve göğüslerimi elledilər, kalbimi dinlediler. Giderlerken kana baktım ve onun da doktorların peşinden odadan çıkmasını bekledim. Kan bana baktı ve orada kaldı. Ayağa kalktım ve odadan koridora çıktım. Doktorlar değişik askeri kıyafetlerinin içinde, hava, kara, deniz, üzerlerinde bir önlükle yürüyorlardı. Onların arkasından yürüdüm, hasta odalarının önünde durdum. Askeri doktorlar açık hasta odası kapılarının önünde bir an durduklarında ya da içeri girdiklerinde, odada oturan hasta ziyaretçileri ya da hastalar ayağa kalkıyorlardı. Doktorlar onlara kısa bir şey soruyorlardı, onlar, usulca cevap veriyor ya da uzun uzun baş sallıyorlardı, doktorlar odadan dışarı çıkıyorlar, hastalar başlarını sallamaya devam ediyor ve öylece kalıyorlardı. Koridorda da. Hastalar bir sandalyede oturuyor ya da duvarların önünde çömeliyorlar, askeri doktorlar grup halinde enerjik bir şekilde geçiyorlardı. Gidişleri koridorda bir rüzgâr estiriyordu. Bu rüzgârla, oturanlar ayağa kalkıyordu. Eğer bir hasta yürüyorsa ve başka bir hasta ona yardım ediyorsa, onlar da oldukları yerde kalıyorlardı. Caddedeki bir askeri geçit gibiydi. Yakışıklı subaylar ve

en kıdemliler önden yürüyorlar, siviller koridorun kenarında duruyor ve geçidi izliyorlardı. Yalnız burada kimse el çırpmıyordu. Geçidin peşinden gittim, meme uçlarım da önümde çabuk çabuk gitti. Böylece kısa süre sonra bu koridorun bütün hastalarını tanıdım. Hastalar benim de bir doktor olduğumu sanıyorlardı. Fareler de benimle yürüyor ya da hızla koridoru geçiyor ve odalara giriyorlardı, birisi bir odadan, "Fare geçti," diye bağırıyordu, öbür odadan da bir ses geliyordu: "Korkma, buradan da hep geçiyorlar." Sonra bana geliyorlar, "Fareyi gördünüz mü?" diyorlardı. Doktorlar bana, "Kardeş, annenin karnında dokuz ay nasıl sabrettin sen? Çok sabırsızsın," dediler ve beni bodruma 082 No'lu odaya gönderdiler. Önünde durduğum kapıda bir levha asılıydı: Psikolog. Gecelikle içeriye girdim, odada hiçbir insan yoktu, yalnızca boş bir sandalye. Uzun süre ayakta durdum ve uzun uzun sandalyeye baktım, sandalye bana baktı, yoruldum ve üstüne oturdum. Sonra psikolog bir sandalyeyle içeri girdi, sandalyesini önümde ters çevirdi, üstüne oturdu. Bekledi, bir süre sonra, "Kaç yaşındasın?" diye sordu. Kaç yaşında olduğumu söyledim. Bir lambayla gözlerime, kulaklarıma baktı, kalp atışlarımı dinledi, kalp dinleyicisiyle değil, bir kulağını göğsüme koydu. Sonra bana uzun uzun baktı.

"Neyiniz var?"

Bilmiyordum. Konuşmadım. Sandalyeler susuyordu. Birden psikolog alt dudağımı ısırdı. Ayağa kalktım, o da ayağa kalktı, alt dudağımla. Kapıya yürüdüm, o benim oturduğum sandalyeye oturdu, "Probleminiz genç olmaktan geliyor," dedi.

Sonra bu hastane bodrumu koridorunda yine askerleri gördüm. Yarım askerler olarak yataklarda yatıyorlardı. Anneleri ya da karıları dışkılarını temizliyor, ağızlarına yemek veriyorlardı, onlar da yarım insanlar gibi gözüküyorlardı.

Öğle yemeği dağıtıcısı bana, "Burası nöroloji, buraya giren, ölü olarak dışarı çıkar," dedi.

Bu, "Buraya giren, ölü olarak dışarı çıkar" koridoru bo-

yunca doktorlar yürümüyordu, orada yarım askerlerin anneleri ve karıları yan yana gidiyorlar, hasta kapılarının önünde duruyorlar, odalara başlarını sallıyorlar ve bir sonraki kapıya gidiyorlardı, bu kapıların önünde de başlarını sallıyorlardı.

Bizim ilk kattaki koridorumuza hastalar, "Kılı kırk yaran koğuşu," diyorlardı.

Öğle yemeği dağıtıcısı koridora başka bir isim verdi: "Melankoli koğuşu."

Alçak sesli ve yüksek sesli melankoli vardı. Yüksek sesli melankoli genç bir adamda vardı, bir astsubay. Odasında gece gündüz konuşurdu:

"Susmak istiyorum, susmak bugün
Susmak, hiçbir üzüntü duymadan,
Büyük bir kuş iniyor semadan.
Sükût, bu indiğini gördüğün."

Emekli bir gemi kaptanı da yüksek sesli melankoliye aitti. Öğle yemeği dağıtıcısı anlattı: "Bu kaptan daha emekli değilken bir çamaşır makinesi almış ve çamaşır makinesinde çamaşırları eliyle yıkamaya çalışmış. Yerleri temizleyen bir gemici bunu görmüş ve asker ceketinden düğmeleri pat patta pat fırlayana kadar gülmüş. Ve yeni bir subay onun gemisine, kaptan köşküne gelince, yeni subay gemicilerin gözleri önünde kaptanın elini çok kuvvetli sıkmış ve bir daha bırakmamış. Kaptan bağırmış, 'Ah, adam, bırak elimi,' demiş. Yeni subay onun elini sıkmaya devam etmiş ve 'Kaptanım, ben orduya bir kadın eli değil, bir üstün elini sıkmak için girdim,' demiş."

Bu kaptan hep, "Çamaşır temizleniyordu ama," diyordu. Ve sonra bir gömleği ütülemek için kaç dakikaya ihtiyacı olduğunu anlatıyordu. Astsubay ve kaptan aynı odada kalıyorlardı. Cümleleri birbirine karışıyordu.

"Susmak istiyorum, susmak bugün
Çamaşır temizleniyordu ama
Susmak, hiçbir üzüntü duymadan
Önce gömleğin sırtı ütülenir
Bir kuş iniyor semadan

Bir kışlık gömlek sekiz dakika ütü ister
Sükût, bu indiğini gördüğün
Bir yazlık gömlek beş dakika ütü ister."

Kılı kırk yaran koridorumuzda alçak sesli melankoli de vardı. Bir kız. Öğle yemeği dağıtıcısı, "Aşkının aynası olmadığı için, ayak kemiğini bir ütüyle kırmış. Bir adam tarafından terk edilmiş, aşkına karşılık bulamamış," dedi.

Kocası onu sevmediği için tekerlekli sandalyede oturan bir kadına öğle yemeği dağıtıcısı, "Bacaksız melankoli," diyordu.

Gündüz askeri geçit bitince, bacaksız melankoli, aynasız aşk melankolisi, çamaşır kaptanı, astsubayın susması melankolisi bir araya geliyordu ve koridorda kılı kırk yaran geçit törenimizi yapıyorduk. Ben doktor olarak önden gidiyordum. Öğle yemeği dağıtıcısı beni onlara, "temiz kalpli kız" olarak tanıttığı için, öbür melankolikler onlar için rüya görmemi, nasıl olacaklarını görmemi istiyorlardı. Ama uyku hapları alıyordum, uyku haplarıyla rüya görmek zordu. Çok hızlı yürüdüğüm için, melankoli geçidi beni kısa süre sonra öncülükten attı ve yeni bir baş buldu, yaşlı bir adamdı bu. Cennete gitmek için hep, tek bir tanesini yere düşürmeden narları yiyen Şavkı Dayı gibi iki büklümdü. Dağlarda çobandı ve askerliğini yapmamıştı. Devletin adamları onu dağlarda yakalamışlar, koyunlarından ayırıp orduya getirmişler. Ama orada toprak yemeye ve generalleri koyunları olarak saymaya başlamış, ve gece kışlada uyanıp yatakların arasına gidiyor ve askerleri koyunları gibi sayıyormuş.

Yarım askerler koridorundan kılı kırk yaran koridorumuza geldi ve saksılarda yemek için toprak aradı. Yavaş yürüyordu, böylece bacaksız melankolimiz, aynasız aşk melankolimiz, çamaşır kaptanı melankolimiz, astsubayın susması melankolimiz seve seve bu iki büklüm yaşlı çobanın peşinden gidiyorlardı. Hasta kapılarının önünde duruyor, yataklarda yatan melankoliklere, bu melankolikler onların uyuyan çocuklarıymış gibi bakıyorlardı. Sonra usulca birlikte, "Terlemiş. Ter damlacıklarını gördünüz mü?" diyorlardı. Sonra yi-

ne birlikte, "Eee, kolay iş mi kılı kırk yarmak?" diye cevap veriyorlardı. Bir odanın önünden, içeri bakmadan geçiyorlardı. "Orada çivi dili konuşan adam yatıyor," diyorlardı. Melankolileri, onun iğneleyen dilini duymak istemiyorlardı. Gece yürüyen melankoliklerimiz, odalarda duran ve yatan melankoliklere el verdiler, böylece odalardan başka melankolikler de koridora çıktılar. Öğle yemeği dağıtıcısı, birisine, ayağıyla kapı açan melankoli diyordu. Yaşlı bir kadındı bu, kimseye elini vermiyordu. Ellerini bir ispirto tasının içinde tutuyor ve kapıları ayağıyla açıyordu. Öbürüne öğle yemeği dağıtıcısı, makas melankolisi diyordu. Makası elbisesinin içine bir tabanca gibi sokuyordu, makasıyla bir adamı arıyordu. Bir kadının, karanlıkta yanan bir mumla bir aynanın önünde durursa, evleneceği adamın bir süre sonra odadan geçeceğini duymuştu. Eğer bu adamı aynada görürse, hemen dönüp adam kaybolmadan önce saçının birazını kesmeliydi. Ama daha hiç saç kesmemişti.

Çamaşır kaptanı ve susmanın astsubayı saçlarını ona kestirdiler. O, susmanın astsubayı saçlarını keserken, yüzleri uzun süre aynada yan yana kaldı. Susmanın astsubayının onunla yakında evleneceğine inanıyordu kadın. Bu yüzden, gece bir aynanın önünde, gelecekteki kocamı görebileyim diye bana makasını verdi. Bunu yapmadım, ama makası sakladım. Kısa süre sonra yürüyen melankoli geçidi başsız kaldı, çünkü yaşlı çoban koridorumuzda saksılardaki bütün toprağı yiyip bitirdi. Toprak aramak için öbür koridorlara gitti, böylece melankoliklerimiz birkaç gün odalara çekildiler ve orada oturdular. Ama sonra yeni, çok yavaş yürüyen bir adam geldi, genç bir doktordu bu. Bir bacağını kırmıştı, koltuk değnekleriyle yürüyordu.

Öğle yemeği dağıtıcısı, "Devlet onu mecburi hizmet için Suriye sınırında bir hastaneye tayin etmiş. Kuş uçmaz kervan geçmez yere kim gitmek ister, bu yüzden bilerek bacağını kırmış," dedi. Böylece gece, melankoliklerimiz, onun koltuk değneğinin arkasından gittiler. Çok yakışıklıydı. Melankolik-

ler ona, "güzel gözlü doktor" diyorlardı. Güzel gözlü doktor sık sık durup benimle konuşuyordu. O zaman ötekiler de duruyor, melankoli geçidimiz topal bir geçit gibi gözüküyordu. Doktorun arkasından topallayan melankolikler, bana usulca, "Güzel gözlü doktor bacağını bilerek kırdı, akşamları seninle beraber olabilmek için," dediler. Akşam arkamızdan geldiler, kılı kırk yaran koridorumuz çok ince bir kumaştan dokunmuş gibi, çok sessizce. Koltuk değnekleri de bunu hissedip fazla gürültü yapmadılar. Vücudum onun koltuk değneği temposunu kaptı, askeri doktorlar sakinleştiğime karar verdiler, "Ameliyat," dediler.

Bana narkoz vermediler. Ameliyat sırasında, ses tellerimin nerede olduğunu görebilmeleri ve onları kesmemeleri için konuşmam gerekiyordu. Beni konuşturdukları zaman, "Yattım bekliyorum ölümü, en yakın pencereden girsin. Vücutları vücuduma değiyor, ninne, anne, baba. Birbirine tutunmuş giderdi sarhoşlar kapımızın önünden, bizim kapımızın," cümlelerini söylerim diye düşündüm açık gözlerle.

Bir süre sonra doktorlar, "Konuş, ses tellerindeyiz," dediler. Hiçbir şey söyleyemiyordum. Sözcükler benden saklanıyordu, askeri doktorlar, "Bak, bak, güzel gözlü doktorun da burada," dediler. Doktor maskesinin içinde yukarıdan aşağıya bana baktı, başının üzerinde ameliyat aynası. Ama konuşmamaya devam ettiğim için, bana, "Sana söylediklerimi tekrarla," dedi. Sonra şöyle dedi:

"Ya ya ya, şa şa şa

Halk Partisi çok yaşa."

Cümlesini tekrarladım: "Halk Partisi çok yaşa."

Kurtulmuş ses tellerimle askeri hastaneden ve kılı kırk yaran koridorundan eve, Anıtkabir Caddemize gittim.

"Babam nerede, anne?"

"Ağrı Dağı'nın olduğu şehirde."

Babam İran sınırında Ağrı Dağı'nda iş bulmuştu.

Annem beni kara trene bindirdi, yardım etmek için babamın yanına gideyim diye. Üç gün boyunca trende ve otobüs-

lerde sustum, sanki bütün insanlar hastane koridorunda oturan insanlardı. Otobüs yükseklere tırmanmaya başlayınca karnım da şişmeye başladı. Yanımda oturan yaşlı bir kadın sigara kâğıdına tütün sarıyordu, "Görüyor musun, karnın Ağrı Dağı'nı gözlerinden daha önce görüyor," dedi.

Babamın oturduğu tezekten köy evinin komşuları yoktu, orada öylece duruyordu, Ağrı Dağı'nın karşısında. Babam, "Korkma, kızım, burada bir yılan da oturuyor," dedi.

Her sabah güneş doğmadan önce gidiyordu. Kalkıyordum, birlikte çay pişiriyorduk, bir yudum çay alıyordu, sonra, "Gidiyorum," diyor ve gidiyordu. Nereye gittiğini bilmiyordum, yalnızca subay evleri inşaatında çalıştığını biliyordum. Akşamları geliyor, orada oturuyor, ağzını bıçak açmıyordu. Benim de ağzımı bıçak açmıyordu. Gün boyu Ağrı Dağı'nın karşısında oturuyordum, tepesinde kar vardı ve evin önü o kadar sıcaktı ki, sıcak da kıpırdamasın diye neredeyse kıpırdamıyordum. Akşam babam geldi, domates, biber ve başka şeyler getirdi, onları karanlıkta pişirdim, yedi ve sustu, ben de yedim ve sustum, dışarıda dağ susuyordu, sıcak ve sonra soğuk susuyordu, yataklarımız susuyorlardı. Gece uyanık yattım ve burada oturan yılanı bekledim. Gelmedi. Bazen dallardan yapılmış tavanın tozları aşağı iniyordu, ama çok sessizce. Bıçağı seviyordum. Onunla biberlerin başlarını keserken biberler konuşuyordu, domatesler de, biraz kırgın, ama konuşuyorlardı. Hava verdiğim gazocağı da konuşuyordu. Ama sonra, karanlıkta yalnızca sessiz bir alev oluyordu. Beş ay boyunca sustuk, babam ve ben. Susmaya bu kadar alıştığımız için günün birinde onun arkasından gitmemi de söylemedi, şapkası benimle konuştu. Gittim, o zaman yine subayları gördüm. Bitmiş subay evlerinin önünde duruyorlardı. Evler hasta görünüyordu. Bir kuş üstlerine konsa, bir yarısı sola öbür yarısı sağa düşerdi. Babam beni bir evin holüne oturttu. Holde yan yana sandalyeler duruyordu, ilk sandalyede en kıdemli subayın karısı oturuyordu ve kocalarının rütbe sırasına göre kadınlar sandalyelere ilişmişlerdi.

Son sandalyede ben oturuyordum ve bu kadınlara bakıyordum. Vücutları da kocalarının rütbe sırasına göreydi. İlk sandalyedeki kadın biraz şişmancaydı, benim yanımda oturan, sondaki, bir çivi kadar inceydi. Neredeyse konuşmuyorlardı, yalnızca başları ve saçları ilk sandalyede oturan kadının baş hareketlerini izliyordu, aynısını yapmak için. Sandalye bacaklarını ve kadınların bacaklarını gördüm, bir süre sonra kadınların mı sandalyeler, yoksa sandalyelerin mi kadınlar olduğunu artık bilmiyordum. İlk sandalye bir şey söyledi, öbür sandalyeler baş salladılar. Sonra sandalyeler ayağa kalktı, çünkü bir subay, "Sinemaya gidiyoruz," dedi. Sinemada da kocalarının rütbe sırasına göre oturdular, filmi beklediler, ama elektrik gelmedi. Karanlıkta sandalyeler yine ayağa kalktı ve dışarıya, karanlığa çıktılar.

Ertesi gün, yine baba şapkasının peşinde otobüse gittim ve Ağrı Dağı'ndan Cumhuriyet başkenti Ankara'ya geri döndük.

Babam beş aydan sonra ilk cümleleri söyledi:

"Fatma, Ali nerede?"

Annem,

"İsviçre'de," dedi.

Erkek kardeşim Ali, ben babamın yanında Ağrı Dağı'ndayken, bir sınav vermiş ve İsviçre'de ekonomi okumak için devletten burs almıştı. Devletin verdiği avansla, anneme yeni bir elbise ve küpe almıştı ve ona,

"Seni kurtaracağım, anne," demişti.

Annem bu kahverengi etekle kazağın içinde, beyaz küpelerle yürüdü, masayı kurdu. Yabancı insanlarla bir masadaymışım gibi orada oturuyor, konuşmuyordum. Sabahleyin ayaklarımın artık yerde olmadığını fark ettim. Ninemi sırtıma aldım, ama sırtımdan aşağı inmek istedi. "Beni korkutuyorsun," dedi.

Yine liseye gittim, aynı okuldu, aynı bahçeydi, ama herhangi bir şey çok büyüktü. Öğrenciler mi çok büyüktü, öğretmenler mi çok büyüktü? Tebeşir çok büyüktü. Öğrencilerin masalarına kazıdıkları isimler de çok büyüktü.

Beatles, Beethoven. Orada oturdum, ellerimi ve dizimi gördüm. Ellerimin ve bacaklarımın kemikleri, çok farklı vücutlardan bir araya getirilmiş gibi görünüyorlardı. Bir kız ayağa kalktı ve öğretmene cevap verdi. Bana aynı anda iki kız gibi göründü. Öğretmen de iki öğretmendi, yalnızca bir oğlan tek başına pencerenin önünde oturuyordu, Ali gibi gözlüğü vardı. Arkasında duran gökyüzüne baktım, ölü bir kuşun gökten yere düşmesini bekledim. Hiçbirisi beni görmedi. İkisi başımın üzerinden konuşuyorlardı. Ellerimi havada salladım, hiçbirisi bunu görmedi. Ayağa kalktım ve gittim, hiçbirisi bunu görmedi. "Eğer hiçbirisi beni görmüyorsa, geri dönmem," diye düşündüm. Dışarıda bir duvarın önünde kör bir adam oturuyordu. Gölgem üstüne düştü, Ali'yi düşündüm ve ağladım. Erkek kardeşim Ali'nin şizofren, komünist arkadaşına gittim. Kapıyı açtı, "Sen bana Ali'den kalan bir yadigârsın. Erkek kardeşin seni bana emanet etti," dedi. Odasında oturduk. Bir sandalyede oturuyordum, odada yatağı vardı. Yapılmıştı, yatak örtüsünü kaldırdı ve bana yatağının altını gösterdi. Aylardır oraya işemişti ve idrarının içinde bir sürü sigara söndürmüştü. Konuşmadım, o, "İnşaat işçileri bizi gözetliyorlar," dedi. Yatağa yattı ve açık gözlerle uykuya daldı. Berbere gittim, saçlarımı bir numaraya kestirdim. Berber ensemi tıraş ederken, bana aynada, "Kaç yaşındasınız?" diye sordu. "On yedi." "Çok güzel saçlarınız var," dedi ve saçları köşeye süpürdü.

Annem bana, "Kızım, kurtar bizi," dedi. Ve beni bir daktilo kursuna götürdü. On parmak daktilo öğrendim. İyiydi, yalnızca makine konuşuyor, sonra ders sona eriyordu. Pencereden dışarı baktım. Bütün kuşlar bulvarda toplanıyordu, çünkü Cumhuriyet başkentinde yalnızca bu caddede ağaçlar vardı. Kuşlar cıvıldıyor ve bulvarda gezinen insanların başlarına ve elbiselerine sıçıyorlardı. Bir kız hep kollarının altında kalın kitaplarla yürüyordu, kuşlar ona ve elbiselerine sıçtılar. Ertesi gün yine sıçılmış elbiselerle ve kitaplarla bulvarda yürüdü.

Bu on parmak daktilo kursuna iki üniversite öğrencisi kız

da geliyordu. "Kitaplı kız deli, öğrenci olduğunu sanıyor," dediler. Mozart'tan söz ediyorlardı. İsim beni korkuttu: Mozart nasıl yazılıyordu? Ya da, "Evde toz üretiyoruz, tıpkı Man Ray fotoğraflarındaki gibi," diyorlardı. Ya da bulvara bakan pencerede duruyorlardı, ellerinde bir şişe, biri, "Şimdi şişeyi pencereden kalabalığın içine atarsam..." diyordu.

Nine korku içinde eve geldiğimi gördü. Bana, "Kardeş, su iç, parmağınla damağını kaldır, korku ağzından dışarı uçsun," dedi. On parmak daktilo kursu sona erdi. Annem, benimle birlikte banka binalarına, müdürlere gitti, beni yine okula göndermesi gerektiğini söylediler.

Babam, "Başımı yaslayabileceğim son bir taş kaldı," dedi. İstanbul'daki ufak tefek, zengin bir adamdı bu. Babam onu yirmi yıl önce tanımıştı. Babam, "O zamanlar İstanbul Valisi'ydi, Küçük Vali, ona Küçük Vali derlerdi. Çok fakirin karnını doyurdu, bir karnı daha doyursa, ne olur sanki?" dedi. Babam başını bu son taşa yaslayabilmek için annem, Orhan ve Siyah Gül'le İstanbul'a gitti.

Bir şeyler yedim ve bekledim. Nineyle oturdum, bulaşıkları yıkadım ve bekledim. Tepeden tırnağa yıkandım, balkona oturdum, göğün yüzüne baktım, göğe tırmanmaya çalıştım, gök çok dikti. Çok oturmaktan artık ayağa kalkmak istemiyordum. Vücudum bana camdan gibi geliyordu. Birisi onu tıklatsa, vücudumdan komik sesler çıkardı. Balkonda yaşamaya başladım. Sürekli balkonda oturduğum için, birkaç adam karşıdaki manavdan meyve alırken başlarını hep bana çeviriyorlardı. Birine Maydanoz diyordum. Maydanoz, günde 20 kere manava geliyordu, Maydanoz benim zamanım haline geldi. Ninem, "Öğlen oldu mu?" diye sorduğunda, "Hayır, nine, daha olmadı, Maydanoz daha 7 kere geldi," diyordum. Bir gün 21. kere gelince, ninemin mantosunu, başörtüsünü giydim, gözlüğünü taktım, elime bir tahta parçası aldım, tahta parçasını havada Maydanoz'a salladım. Maydanoz güldü. Bıyığı bana gülerek karşılık verdi. Birkaç hafta daha balkonda yaşadım ve tahta parçasını Maydanoz'a salla-

dım. Maydanoz gülünce, ben de ninemin mantosu ve gözlüğünün içinde gülüyordum, nine gibi. Nine, "Kalk ayağa, baban geldi," diye bağırdı. Aşağıda, Anıtkabir Caddemizde Pontiac babamla birlikte duruyordu. Babam, "İstanbul dört gözle sizi bekliyor. Küçük Vali bize elini verdi," dedi. Ben ve nine Pontiac'a bindik ve Anıtkabir Caddesi'nden gittik.

İzmit'e girerken bir virajda babam,
"Gemliğe doğru
Denizi göreceksin
Sakın şaşırma," dedi.
Sonra denizi gördüm. Babam on altı yıl önceki gibi dalgalara şöyle dedi:
"Deniz kadın gibidir.
Ne zaman yükseleceğini,
ne zaman çekileceğini
bir erkek asla bilmez."
Ertesi sabah uyandığımda deniz odanın içine bakıyordu. Nine, "Saçlarını tara, sonra denize görün, kısmetini açar bu," dedi.

Babam, annem ve ninem, kirpiklerinde denizin tuzunu taşıyorlardı, denizin kocaman bir dili vardı. Bütün insanları yalıyor, kokularını dilinin üstüne alıyor, kendininkiyle karıştırıp insanlara geri veriyordu. Deniz yoksulları da güzelleştiriyordu. Yoksul çocuklar ve babalar çok büyük pamuklu donlarının içinde denize atlıyorlar, içinde oturuyorlardı ve akşam yemeği Allaha kalıyordu. Kız kardeşim Siyah Gül sokakta oynamak için evden çıkarken, annem, "Kızım, uzağa gitme, gözümün önünden ayrılma," dedi. Siyah Gül, "Deniz kıyısında olacağım," dedi. Annem, "İyi, benim iyi huylu kızım, aferin," dedi.

Herkes rahatlıkla deniz kıyısına bırakılabilirdi.

Limana gittim.

Bugün kaç gemi geliyor, kaç tanesi bugün gidiyor? Lodos vardı.

Bir gemi limanda bekliyordu, lodostan gemi bir sağa bir

sola dönüyordu. Gemide yaşlı bir adam gördüm, ceketini yere yaymıştı, ceketinin üstünde dizlerini dayamış oturuyor, öğle namazını kaçırmamak için, oraya buraya dönen gemide kıbleyi bulmaya çalışıyordu. Gemi sola döndüğünde namazını kesiyor, ceketini kıbleye doğru seriyor, o yöne doğru oturuyordu, ama gemi yine dönüyordu, adam namazını yine kesiyor ve ceketi yine kıbleye doğru seriyordu.

Eve giderken yolda bir adam balkondan uçurtma uçuruyordu.

Eve geldim ve,

"Anne, işçi olarak Almanya'ya gideceğim," dedim.

Annem,

"Çabuk tükür, böyle büyük sözler söyleme, bunları insan yutamaz," dedi.

"Almanya'ya gideceğim," dedim.

Annem, "Eğer gidersen, çüke sürülecek bir beynin bile yok demektir," dedi.

"Gideceğim."

Annem,

"Ayrılık acısı vücuda çakılan kırk çividir," dedi.

"Gideceğim."

Annem, "Sus, sus! Vallahi billahi kıyametleri koparırım," dedi. Dört kere daha söyledi:

"Vallahi billahi kıyametleri koparırım.

Vallahi billahi kıyametleri koparırım.

Vallahi billahi kıyametleri koparırım.

Vallahi billahi kıyametleri koparırım."

Ama kıyametleri koparmadı, lodostan deniz pencereye vurdu, geri çekildi, soluk aldı, geldi, başını yine pencereye vurdu. Bu pencerenin önüne oturdum ve "Gideceğim," dedim.

Deniz sırtımın arkasındaydı, sesi benimkine karışıyordu ve "Gitmek" sözcüğünü, sanki bu sözcüğün korosuymuş gibi uzatıyordu. Denizin seslerinin arasına martı sesleri karıştı. Martı sesleri annemin uzatılmış sesiydi. Annem ve ben artık konuşmuyorduk. Dışarıda deniz ve martılar konuşuyorlar ve

kıyameti koparıyorlardı. Karanlık olana dek böyle oturduk. Babam içeri girdi, elektriği açtı. Annem onu gördü, yeşil kazağının yakasını elleriyle tuttu ve yukarıdan aşağıya kadar yırttı, çok yavaşça. Ağzı açıktı, ama çığlık çıkmadı, sanki bağıracakmış gibi ağzı kıpırdadı. Babam, "Kızım, işlerim yolunda, eğer para istiyorsan veririm sana, al," dedi. Annem, "Parayı al, Almanya lafını bir daha ağzına alma," dedi. Sonra annemin ağzından dedemin sesi geldi. "Kasaba minnet edeceğime, çükümün etini keser yerim," diye konuştu dede. "Almanya'dan Ali'ye gitmek istiyorum," dedim. "Ali" lafında hepsi bana baktı. Deniz de şimdi sessizdi, o da onlara bakıyordu. Üstünde giden gemiler uzun ışıklarıyla oda tavanını tarıyorlardı. Babam, "Deniz bize ayna tutuyor," dedi. Babam anneme bir sigara verdi, bana da bir tane. Ateş verirken, "Kızım, ilk sigaranı yakmaktan gurur duyuyorum. Biraz hava alalım," dedi. Biz, babam, annem, nine, Orhan, kız kardeşim Siyah Gül ve ben denizin kıyısında yürüdük. Ben oradaydım, ama bana bakmadan benim hakkımda konuşuyorlardı.

Nine, "Ayakları yerden havalandı. Uçması gerek, yoksa ayakları bir daha yere basmaz," dedi.

Babam, "Ben kızıma inanıyorum, o benim aslan kızım," dedi. Annem, "Onu bir ordu askerin ortasında tek kız olarak yalnız bırakabilirim, nasıl bıraktıysam öyle bulurum," dedi.

Orhan, "Ali'yi görecek," dedi.

Sonra biraz ağladılar.

Nine, "Alamanya'da biraz havalansın, sonra yine geri gelir," dedi.

İstanbul'da Alman İrtibat Bürosu'na gittim. Türk bir kadın bir masada oturuyordu. Kapının yakınında durdum, bir okul müdürünün odasında gibi; liseyi bitirip bitirmediğimi sordu. Yalan söyledim, "Evet," dedim. "İyi, özellikle lise mezunlarını Almanya'ya yolluyoruz. Göreceksiniz, orada yalnızca kültürlü Türklerle karşılaşacaksınız, Berlin'de görüşeceğiz. Orada aracı ve tercüman olarak çalışıyorum. İyi şanslar," dedi. Ve sağ gözüyle bana göz kırptı.

Almanya'ya gitmek için doktor kontrollerinden geçmek gerekiyordu: İdrar bırakmak, kan vermek, dişleri göstermek. Dişlerin içleri boşsa hemen doldurtmak gerekiyordu. Bunu caddede Alman irtibat bürosunun önünde bir sandalyede yapan hızlı diş doktorları vardı. Bu İstanbul Alman İrtibat Bürosu'nun önünde idrar satıcıları ve sağlık tozu satıcıları vardı. Bunları, Almanya'ya gitmek için ilk kez köylerinden şehre gelen köylülere satıyorlardı. Bu binanın önünde toplanan herkes kendi idrarından korkuyordu. Köylüler idrar satıcılarından idrar alıyorlardı. Bu şehirli idrarın kendi idrarlarından daha iyi olduğuna inanıyorlardı. İdrar satıcıları idrarı plastik bir tabancanın içine boşaltıp köylülere veriyorlardı, köylüler idrarı plastik su tabancalarıyla Alman İrtibat Bürosu'na daha kolay sokabilsinler diye. İrtibat bürosundaki gerçek doktorun yanında bir perdenin arkasında idrar bırakmaları gerektiğinde, donlarının içinde saklı tabancadan idrarı gizlice doktor kavanozuna fışkırtıyor ve doktora veriyorlardı. Bu köylülerin çoğunun Almanya'ya gitmelerine izin verilmedi, çünkü tabancanın içindeki yabancı idrar hastalıklıydı.

Kadınlara idrar satan kadınlar yoktu, kadınlar Alman İrtibat Bürosu'na kendi idrarlarını veriyorlardı. İnsanlar binanın önünde ve binanın bahçesinde bekliyorlardı. Birinin onların numarasını okumasını beklerken, Almanya'dan söz ediyorlardı.

"Almanya'da herkes kendi yemeğini kendi öder."

"Almanya'da Almanlar çarşamba akşamı ve cumartesi akşamı sevişirler."

Kadınlar da anlatıyordu: "Almanya'da aybaşı olursan, çalışmıyorsun, izinli oluyorsun." Bir keresinde Alman İrtibat Bürosu'nun önündeki insanlar, "Kuduz, adam kudurdu," diye bağırdılar.

Bir adam Alman İrtibat Bürosu'nun karşısında bir kahvede günlerdir, Almanya'ya gitmek için sıranın ona gelmesini beklemişti. Bu erkekler kahvesinde günlerce çay içmişti, hep çay, herhalde açtı da. Esnemeye başladı, esnedi, esnedi, son-

ra alt çenesine kramp girdi. Artık ağzını kapayamıyordu. Ağzından salya aktı, adam korktu ve sokağa, tam o sırada sandalyede bir adamın dişlerini dolduran hızlı bir doktora koştu, doktor salyasını gördü, "Kuduz, adam kudurdu," diye bağırdı.

Uzun süredir resmi makamların cevabını bekleyen bir adam daha vardı – bir aslan tarafından yendi. Bu adam çok uzaktan gelmişti, Libya'ya çalışmaya gitmek istiyordu ve cevap bekliyordu. Bir otelde uyumak için parası olmadığından hep parklarda, sakin yerlerde uyuyordu. Bir akşam bir lunaparkta parmaklıklara tırmandı, sessiz bir yere yatıp uyudu. Aslanların kafesiydi. Sabaha karşı bir aslan geldi ve adamı yedi, pantolonunun cebinde 20 kuruş bulundu ve yakasında Kore Savaşı'ndan bir madalya asılıydı, adı Mehmet Turgut'tu.

Alman İrtibat Bürosu'nun önündeki adamlar, "Aslan Kore madalyasını yememiş," dediler. Alman İrtibat Bürosu'na gittim geldim, yine gittim. İdrarım iyiydi. Yolum açıktı. Birisinin idrarı iyi çıkarsa, kadınlar korosu, "İdrarı iyi," diyordu. İstanbul'da ilk Almana rastladım – Helga.

Helga Topkapı Sarayı'na gitmek istiyordu, onunla birlikte Topkapı'ya çıkan dik yokuşu tırmandım, Helga, "Thank you, thank you," dedi ve hediye olarak bana kullanılmış uçak biletini verdi.

Günün birinde kadınlar Alman İrtibat Bürosu'nda pasaportlarını bekliyorlardı. Bu kadınlardan birisi, orada bekleyen ve ondan bir şey isteyen bir adama, "Oğlum, baban da kutunun dibini bulamadı, sen mi bulacaksın?" dedi. Sonra gözlerimin içine baktı ve "Kız, tamam mı?" dedi.

"Tamam," dedim ve güldüm.

Adı Pakize'ydi. Pakize'nin genç bir arkadaşı vardı, Fahriye. Onun idrarı da iyiydi. Pasaportlarımızı aldık, beş gün sonra aynı trenle Almanya'ya gidecektik. Berlin Telefunken firmasında çalışmak üzere bir sözleşme imzaladım. Pakize Teyze ve Fahriye bana, "Kız, gel, beraber çay içelim," dediler. Dik, dar yokuştan aşağı indik ve çamaşırlara geldik. Çama-

şırlar, evlerin arasında yere kadar iniyordu. Yere kadar eğildik ve çamaşırların altından geçtik, hemen başka çamaşırlara geldik, yere kadar eğildik ve çamaşırların altından geçtik, hemen başka çamaşırlara geldik. Sonra atlar bağırdı. Pakize Teyze'yi tanıyorlardı. Pakize Teyze bana, bir omuz hareketiyle yana devrilebilecek bir ahşap ev gösterdi. "Burada oturuyorum," dedi.

Evin duvarında bir elyazısı vardı:

Buraya çöp dökenin
anasını sikerim – müracaat,
Pakize.

Pakize Teyze Çingene mahallesinde oturuyordu ve bir orospu olduğu için ahşap evinin iki kapısı vardı. Eğer bir kapıdan polis evi basarsa, ikinci kapıdan kaçabilirdi.

Pakize Teyze, Fahriye ve ben oturduk ve çay içtik. Bir süre sonra kapıya vuruldu, güm güm güm, Pakize Teyze kapıya gitti, "Ne güm güm gümlüyorsun kapımda?" dedi. Bir adam içeri girmek istiyordu, Pakize, "Aybaşıyım, bugün git, yarın gel," dedi. Adam kapıya vurmaya devam etti, güm güm güm, Pakize bağırdı, "Vallahi billahi aybaşıyım," diye yemin etti. Adam buna inanmadığı için, Pakize Teyze kanlı aybaşı bezlerini aldı ve adama gösterdi. Adam gitti. Ben giderken Pakize Teyze, "Yarın annenle gel, çay içelim," dedi. Annem benimle Pakize'ye geldi. Çamaşırların önünde durduğumuzda annem,

"Çamaşırlara geldik," dedi.

Eğildik ve çamaşırların altından Pakize Teyze'ye gittik. Annem ve Pakize Teyze aşağı yukarı aynı yaştaydılar. Annem, belki de Pakize'den daha yaşlı olduğu halde, "Pakize Abla" diyordu. O ona "Pakize Abla" dediği için, ben de ona "Pakize Abla" dedim. Annem Pakize Abla'ya, babasının atından aşağıya, sağa sola, jandarmaların üstüne işediğinden söz etti. Orada iki kocaman kuş gibi oturuyorlardı, biri öbürünün ağzından bir laf alıyor ve anlatmaya başlıyordu. Pakize Abla babasından söz etti:

"Babam dar bir patikada yürüyormuş, patika çok darmış, bir taraf uçurum, bir taraf dağ. Aaa, babam bakıyor, ne görsün? Bir ayı ona doğru gelmiyor mu? Eyvah, ayı beni parçalayacak. Ama yapacak bir şey yok. Yola devam ediyor. Ayı geliyor, tam karşı karşıya geliyorlar, geçecek yer çok darmış. Birden ayı kenara çekilip sırtını dağa veriyor, yolu açıyor. Babam zar zor ayının önünden geçiyor. Babam patikadan aşağı koşmaya başlıyor. Bir de başını çeviriyor ki ne görsün? Ayı da ters istikamete doğru kaçmıyor mu?" Annem, "Pakize Abla, kızım sana emanet," dedi. Annem bana, "Babana Pakize'den söz edelim. Baban orospuları sever, onlar bizim kadın peygamberlerimiz, der," dedi. Sonra, "Annen de orospuları sever," dedi.

Ben Almanya'ya doğru yola koyulmadan önce annem ve ben, kutsal Meryem Ana'mıza da gittik. Mezarına mumlar diktik ve yolumun su gibi açık olması, Ali'yi tekrar görmeme yardım etmesi için dua ettik. Annem son cümle olarak şöyle dedi: "Kızım, inşallah, Almanya'da tuttuğun altın olsun. Amin."

Ben Almanya trenine binmeden bir gün önce, nine benimle beraber bir İstanbul mezarlığına gitti.

"Bismillahirrahmanirrahim.
Elhamdü lillahirabbil âlemin. Errahmanirrahim, Malüki yevmiddin.
Iyyakena'büdü ve iyyake neste'in. Ihdinessıratel müstekıym;
Siratellezine en'amte aleyhim gayril mağdubi aleyhim veleddallin. Amin.
Bismillahirrahmanirrahim.
Kül hüvallahü ehad. Allahüssamed. Lem yelid velem yuled.
Velem yekûn lehu küfüven ehad. Amin."

Nineyle ben bir ölüden öbürüne yürüdük, on altı yıl önceki gibi ellerimizi göğsümüzün önünde açık tuttuk, sanki tam o sırada iki küçük karpuz taşıyormuşuz gibi; ikimiz de içle-

rinde mezarlık ağaçlarının ve uçuşan kuşların gölgelerini bir ölüden öbürüne taşıdık, sonra küçük rüzgâr geldi, geçerken ter damlacıklarımızı yanına aldı, ölü toprağına oturduk, güneş bacaklarımızın üstünde. Ninem bir ot kopardı, parmaklarının arasında ezdi ve kokladı, sonra elini yine toprağa koydu, sonra biraz ileride, sokakta oynayan oğlanların sesleri geldi. Sesler göğe yükseldi, sonra yıldızlar gibi mezarlığa, ayaklarımızın üstüne indiler. Oğlanların topunun da göğe yükseldiğini, sonra yine yere indiğini gördüm. Sessizce. Yavaş yavaş gölgelerimiz ölü gölgelerine karıştı, karıncalar geldiler, bacaklarımıza çıktılar, sonra çiğnenmiş bacakları, tırmalanmış ağızları, kör gözleri, kanayan burunları, kesilmiş kuyruklarıyla mezarlık kedileri geldi, sıska vücutlarıyla bu ölü ve canlı gölgelerin üstüne yatıp dilsiz ağızlarıyla orada oturdular.

Nine dedi ki: "Oradaki sultan sarayı duvarını görüyor musun, dedem köy camisi imamıymış, Eyüp Dede. Daha çocukken iki elini de kundaktan çıkarıp bacaklarına vura vura, şak şak, etrafına nasihat edermiş. Sultan fakir bir adam kılığında köyümüze gelmiş. Eskiden sultanlar bunu yaparlarmış, insanların arasına karışmak gibi bir şey. Eyüp Dedem ona demiş ki: 'Bir savaşa gireceksin, sağ salim çıkacaksın.' Sultan gerçekten de bir savaşa girmiş, sağ salim çıkmış, sonra adamlarını dedeme yollamış. Kim bilir, belki elini öpmek istiyormuş, bilmiyorum, ama dedemin yüreği o an çatlamış, dedem ölmüş. Köy, ortasından iki parçaya ayrılmış. Bizim köyümüzde bu yarığa SULTAN YARIĞI derlerdi."

"Nine, bu hikâyeyi biliyorum."

"Nereden biliyorsun ki? Dedemi rüyanda mı gördün?"

"Annem bana anlatmıştı."

"Ooo," dedi nine.

"Annenin ağzına sağlık. İyi yapmış."

İstanbul mezarlığında, ninemin de bir zamanlar bir çocuk olduğunu fark ettim. Hep onun yaşlı bir kadın olarak doğduğunu düşünürdüm. Onun da bir dedesi vardı ve şimdiye ka-

dar onun dedeleri, büyük büyük dedelerimin ruhları için hiç dua etmemiştim. Nine,

"Öpüşelim, kardeş bana bir öpücük ver," dedi.

Sonra, "Ağızlı bir sigara ver. Yine yüreğim oynadı," dedi.

Ona bir filtreli sigara verdim, nine mezarlıkta kaldı. "Git, ben arkadan geliyorum," dedi.

Eve geldim, o gelmedi, karanlık çöktü, o gelmedi. Ağlamaya başladım.

"Anne, nine nerede?"

"Gelecek," dedi.

Ağlamaya devam ettim. Annem, "Bak bak," dedi, nine gibi konuşmaya başladı. Bana bir masal anlattı: Sıçtım'ın masalını, ve nineyi taklit etti. Sonra bana, ninemi ilk kez nasıl gördüğünü anlattı.

"Babanla evlenmiştim, çok küçüktüm, biliyor musun? Babam benimle ve babanla babanın köyüne kadar geldi. 'Baba, sen de burada kalacaksın, değil mi?' dedim. Babam bana, 'Kızım, senin yanında kalacağım,' dedi. Ayakkabılarımızda hâlâ kar vardı. Ninenin evine geldik. Babamla baban birinci kata çıktılar, orada çok halılı bir oda vardı, erkekler orada oturup kahve içtiler. Beni aşağıda bıraktılar. Kocaman bir oda. Bir sürü kadın orada yuvarlak, toprak tandırın üstünde oturuyordu. Ninen de öbür kadınlarla birlikte bu tandırın üstünde oturuyordu, bacaklarının üzerine örtüler çekmişlerdi, tandır yuvarlaktı, orada oturuyorlar, biri bir masal anlatıyor, sonra başka biri onun ağzından son lafı alıyor ve başka bir masal anlatmaya başlıyordu, bu arada örgü de ördüler. Odada bir sandalye vardı. Ona oturdum, çok gençtim, on üç yaşında, ayaklarım daha yere bile ulaşmıyordu. Kadınlar masalları anlatıyorlar ve arada sırada bana bakıyorlardı ve 'Çok genç bu kuzucuk,' diyorlardı." Nine mezarlıktan geldi, annemi dinledi, sonra, "Böyle mi demişlerdi, ben her şeyi unutmuşum zahir," dedi.

Annem eline bir taş aldı, "Bak, sen geri gelene kadar bağrıma taş basacağım," dedi.

Almanya'ya giden trene bindim, başka bir sürü kadın da bindi. Binen tek bir erkek vardı, işçi kafile başkanı. Bize su dolu plastik bir testi, bir paket yemek, aylık ücretimizin bir parçası olan 112 DM ve bir kitap verdi. Kitabın adı şuydu: *Yabancı Ülkelerde Çalışmaya Gidecek İşçiler İçin El Kitabı.*

Bir orospu treniydi. Pakize Abla ve Fahriye Abla bütün orospuları tanıyorlardı. Biz trende yer ararken Pakize, "Ben buraya oturmam. Orada saçlarını erkek menileriyle tarayan kaltak oturuyor," dedi. Başka bir sürü orospu da bizim kompartımanımıza oturmak istemiyordu. Pakize Abla hakkında, "Bu kaltak ekmeğine erkek menisi sürüp yiyor," diyorlardı.

Böylece tren, saçlarını erkek menileriyle tarayan orospular ve erkek menilerini ekmeğe sürüp yiyen orospular arasında ayrıldı.

Orospuların arasında bir opera koristi ve lezbiyen olan iki üniversite öğrencisi de vardı. Yalnızca dinleyici oldukları için her kompartımana oturabiliyorlardı. Bu üniversite öğrencilerinden biri, *Yabancı Ülkelerde Çalışmaya Gidecek İşçiler İçin El Kitabı*'nı okudu. Orospular çok gürültü ediyorlardı, yaşlılar burunlarını karıştırıyor, gençler domates ve salatalık kesiyorlardı, bıçaklar elden ele dolaşıyordu, yer ıslaktı ve salatalık, domates ve orospu küfürleri kokuyordu, bu arada üniversite öğrencisi kitabı okuyordu.

"Sevgili kardeşler, bacılar, işçiler!

Avrupa'daki tuvaletler bizden farklıdır. Bir sandalye gibi. Lütfen, sevgili yabancı işçiler, onların üstüne tünememeli, mutlaka oturmalısınız. Temizlik için su, kâğıt, toprak ya da taş değil, çok ince tuvalet kâğıdı kullanılır." Bir orospu, "Veya birisi ötekinin kıçını yalar," dedi. Üniversite öğrencisi okumaya devam etti. "Avrupa'da başörtüsü takılmaz. Eğer Türk kadınları başörtüsü takarlarsa, Avrupa onları sevmeyecektir. Lütfen, sevgili bacı, işçi bacı, başörtüsü takma. Eğer mutlaka gerekiyorsa, lütfen, Avrupalı kadınların başörtüsünü taktıkları gibi takın."

Tren daha uzun süre eski İstanbul evlerine çok yakın geç-

ti. Orada yaşlı insanlar oturmuş trene bakıyorlardı, onlar için küçük, alışılmış bir rüzgârmış gibi.

Trende yaşlı bir orospu, akşam namazını kılmak için kıbleyi arıyordu. Pakize ile Fahriye Abla'nın arasında oturdum ve büyük dedemle sultan yarığı olan büyük büyük dedem için dualar ettim. Onlar için dua etmeyi unuttuğum bütün geceleri tek tek saymak istiyordum. Böylece Yugoslavya'ya kadar geldik.

Birden tren Yugoslavya'da durdu, dışarıda hiçbir kuş uçmuyordu, bozkırdaki gibiydi.

Kafile başkanı geldi ve "Lütfen trenden inmeyin, bir ambulans getirmem gerek," dedi. Üniversite öğrencilerinden biri bir hap almıştı ve durumu çok kötüydü. Kafile başkanı ve başka bir adam kızı trenden dışarıya taşıdılar ve bir süre arazide yürüdüler.

Orospu treni üç saat orada durdu. Ay çıktı. Üç saat sonra kafile başkanı ve öbür adam kızla birlikte geldiler. Kız iyileşmişti. Bütün orospular ona doğru sokulup, "Ne almıştın?" diye sordular.

"Baş ağrısına karşı bir hap – aspirin."

---

* Orhan Veli'nin *Giderayak, Kitabe-i Seng-i Mezar, Kurt, Gemliğe Girerken* adlı şiirleri Adam Yayınları'nın izniyle *Bütün Şiirleri* kitabından alınmıştır. 145., 146. sayfalardaki tarihi bilgiler Doğan Avcıoğlu'nun Türkiye'nin Düzeni kitabından; 246., 247 sayfadaki aşk pantomimi, Ahmet Rasim'in *Fuhş-u Atik* kitabından esinlenilmiştir. 279. sayfada Pakize'nin duvar yazısı Ece Ayhan'dan alınmıştır.

E. Sevgi Özdamar.

1940'lı yıllarda doğup Türkiye'nin çeşitli yerlerinde büyürken hem kültürel hem de kişisel kimliğini bulmaya çalışan bir kızın romanı *Hayat Bir Kervansaray*. Büyükbabasıyla birlikte, doğduğu Anadolu kentine doğru çıktığı bir tren yolculuğunda, son Osmanlı-Rus savaşından başlayarak Kurtuluş Savaşı yıllarını ve genç Türkiye Cumhuriyeti'nin erken yıllarını da kapsayan dönemi, bir Kafkas göçmeni olan ve çağına tanıklık eden dedesinin ağzından dinler genç kız. 1950'ler Türkiyesi'nde yetişen bu kız için Türkiye'nin tarihi ve ekonomik çalkantılarla düşüp kalkan ailesinin bir Doğu Anadolu şehrinden başlayıp Bursa, Ankara ve İstanbul'da süren göçebe tarihi, bir mozaiğin parçaları gibi iç içe geçecektir. Roman kahramanı kızın kişisel tarihiyle birlikte geleneklerle çağdaş yaşamın aynı gök altında barındığı bir ülkenin portresi de çiziliyor. Avrupa'da yayınlandığında büyülü gerçekçiliğin başarılı bir örneği olarak karşılanan, pek çok dile çevrilip ödüller alan *Hayat Bir Kervansaray*, ironik, şiirsel diliyle bir okuma şöleni.

"Demem o ki, Sevgi'nin kitabında ben sade Sevgi'nin mucizesini değil aynı zamanda kendi yaşadığım mucizenin işaretlerini, imlerini, imgelerini buldum. Böyle bir mucize en azından hepimizin birlikte yaşaması gereken edebiyat mucizesinin ta kendisidir!

Can Yücel / *Adam Sanat*

Kitap bir edebiyat olayı; yazar ise Şehrazat'ın öz kardeşi.

Angela Bacmair/*Augsburger Allgemeine*

Bu imgelerle dolu bir dil... Okurları, eleştirmenleri büyüleyen ve coşturan bir masal dili. Özdamar'a Alman edebiyatının en önemli ödüllerinden birini, Ingeborg Bachmann Ödülü'nü kazandıran bir dil...

Bettina Büsser / *Berner Zeitung*

Şiirselliğin doruğunda harika bir kitap! Ağır ve hafif, karamsar ve güleryüzlü, kaba ve narin, dünyevi-bedensel ve masum, hüzünlü ve müthiş komik. Büyük bir renkli halı gibi. İnsan bu halının nasıl açıldığını, nasıl durmadan ta uzaklardan yeni sahneleri, öyküleri, kişileri önümüze getirdiğini ve mitos ile modern arasındaki ışıltılı bir yaşam dünyası oluşturduğunu şaşırarak görüyor.

Elisabeth Binder / *Neue Züricher Zeitung*

ISBN 978-605-4069-25-5

20 YTL

